FLORICA DIMITRESCU

Contribuții la istoria limbii române vechi

EDITURA
DIDACTICĂ
ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI

CONTRIBUŢII
LA
ISTORIA
LIMBII
ROMÂNE
VECHI

FLORICA DIMITRESCU

Contribuții la istoria limbii române vechi

Editura
didactică
și pedagogică
București—1973

Redactor: **Magdalena Panaitiu**
Tehnoredactor: **Lizi Erbărescu**
Coperta: **C. Guluță**

CUVÎNT ÎNAINTE

Volumul de față este alcătuit din două părți: prima conține un număr de contribuții cu caracter teoretic și practic, însumînd rezultatele cercetărilor anterioare ale autoarei asupra unor probleme — unele dintre ele controversate — cu privire la limba română veche sau referitoare la relațiile dintre texte aparținînd aceluiași secol; a doua parte include un indice lexical paralel al principalelor texte din secolul al XVI-lea, cuprinzînd, pe lîngă indicarea amănunțită a tezaurului lexical utilizat, date asupra frecvenței cuvintelor în textele respective și un studiu asupra valorificării de către M. Eminescu a limbii române vechi.

În această lucrare se aduc în discuție o serie de probleme acute ale limbii române care nu se pot rezolva în afara cercetării textelor vechi: necesitatea unui dicționar consacrat special limbii vechi și, în strînsă conexiune cu acesta, primele atestări, probleme de dialectologie diacronică etc.

Fiecare dintre studiile reunite în acest volum este de-sine-stătător, dar toate laolaltă sînt străbătute de același fir conducător: ideea că limba română literară modernă nu poate fi bine înțeleasă fără studierea aprofundată a temeliei ei, limba veche, care își are originea în textele secolului al XVI-lea; despre ele N. Iorga afirma cu netăgăduită dreptate: „Prin ele, aceste cărțulii urîte, păstrate pînă astăzi în puține exemplare ferfenițoase, prin găurile cărora se primblă cariul, s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care se vor urma: limba literară“ (Ist. lit. rom. I, Buc., 1925, p. 192).

Menționez că unele dintre capitolele acestei lucrări au apărut, sub formă de articole, în revistele de lingvistică din țara noastră; acestea au fost revizuite, li s-au adus

modificări, în special în sectorul referințelor bibliografice, și cuprind o serie de note suplimentare.

Carmen Dumitrescu, redactor la Editura „Minerva", și Coman Lupu, asistent la Facultatea de limbi romanice a Universității București, au citit lucrarea în corectură. Îmi face o deosebită plăcere să le aduc, și pe această cale, vii mulțumiri.

O PROBLEMĂ ACTUALĂ A FILOLOGIEI ROMÂNE: DATAREA

Una dintre problemele căreia specialiștii în limba română nu i-au acordat interesul meritat, deși extrem de utilă, este datarea cuvintelor, a formelor și a construcțiilor din limba noastră.

Datarea, problemă pusă cu deosebită stringență în cercetările actuale de lingvistică[1], constă în înregistrarea primei apariții în scris a unui fenomen lingvistic. Aici intervin însă nuanțe diferite în ceea ce privește siguranța atestărilor[2]. Se cuvine să facem distincție între atestările directe și cele indirecte. Sînt cazuri în care se confirmă prin scris apariția unui cuvînt, a unei forme sau a unei construcții de natură literară, cultă, provenind de cele mai dese ori din creația proprie, individuală, a celui care o întrebuințează pentru întîia oară. Acestea sînt atestările *directe, imediate.* Astfel, se știe că termenul *sémantique* a fost creat la 15 iunie 1897 de M. Bréal[3], termenul *proclitic* a fost format în 1812 de către gramaticianul german Hermann pe baza lui *enclitic,* după gr. *proklînein* „a (se) înclina înainte“[4]. Unitatea de măsură *var* își datorește numele inginerului C. Budeanu, care în 1930 a creat-o prin alăturarea inițialelor termenilor *volt, amper* și *rezistență* (această unitate de măsură internațională a fost validată de către Comitetul internațional de electrotehnică — CEE)[5]; *paraliză* este o formație născută pe baza substantivului *para — parale,* auzită în decembrie 1971 de la Șerban Cioculescu: „astăzi m-am paralizat“ „am căpătat leafa“ („paralele“); dacă vrem să ne adresăm operei poetice ne vom referi la termenul *întrulpi,* creat de Coșbuc[6].

Afară de acestea există atestări *indirecte, mediate,* datorate nu creatorilor lor direcți, ci unor persoane care folosesc cuvinte, forme sau construcții puse deja în circulație în limba vorbită. Este vorba deci aici de consemna-

1 De ex. M. Höfler, Etudes de datationes, état présent et possibilités d'une orientation nouvelle, în Actele celui de al XII-lea congres internațional de lingvistică și filologie română, București, 1971, I, p. 987 ș.u. unde se atrage atenția asupra scopului noilor datări, de a stabili un fel de bibliografie posterioară a dicționarelor etimologice existente.

2 Pentru greutățile întîmpinate în stabilirea unei datări exacte v. M. Cohen, De la datation des nouveautés linguistiques, în Bolletino dell' Istituto di lingue estere, V, 5, Genova, 1957.

3 G. Matoré, La méthode en lexicologie, Paris, 1953, p. 33.

4 V. A. Dauzat, J. Dubois, H. Mitterand, Nouveau Dictionnaire étymologique et historique, Paris, 1964, s.v.

5 Vezi C. Maneca în SMFC I, p. 200.

6 După propria declarație a autorului, cuprinsă în răspunsul la o scrisoare a lui Tiktin (Msse. Coșbuc, mapa VII) (cf. G. Scridon, Pagini despre Coșbuc, București, 1957; v. totuși N. Drăganu, DR I, p. 299—300).

rea în scris a unor fapte preexistente; cuvintele *fluturoaică* „femela fluturelui" și *microporos*, înregistrate în anul 1961 [1], sînt, desigur, mult anterioare (cel puțin primul) acestei date.

În categoria atestărilor indirecte pot fi incluse atestările dialectologilor care consemnează în studii și în glosare cuvinte regionale, existente într-un grai sau într-un dialect, și observațiile de tipul „comunicat de X. . . ", pe care le întîlnim în special în dicționare, mai ales pentru elementele de limbă vorbită.

Distincția făcută are valoare pentru calitatea datării: dacă în primul caz datarea poate avea un caracter absolut (în sensul că înregistrarea cuvîntului ar corespunde cu momentul creării lui), în cealaltă situație, în mod sigur, între nașterea cuvîntului și înregistrarea lui există mai totdeauna un decalaj de timp. Cantitativ, desigur, cele mai multe datări sînt furnizate indirect.

În lingvistica românească, preocupările de atestare a cuvintelor s-au manifestat sporadic și fără intenția expresă de a se data apariția lor, cu prea puține excepții, de exemplu lucrările mai întinse *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946 (unde se înregistrează anul apariției documentului care conține cuvîntul din titlu), de D. Bogdan, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV-XV*, București, 1971, de L. Djamo-Diaconiță, și unele articole apărute în revistele de specialitate [2]. Un loc aparte îl deține *Dicționarul limbii române vechi (sfîrșitul sec. al X-lea-începutul sec. al XVI-lea)* de Gh. Mihăilă (sub tipar) în care cele peste 600 de cuvinte extrase din documente slavo-române și latino-române sînt datate.

Atestările din dicționarele mai vechi, din secolul trecut, trebuie preluate cu multă circumspecție, deoarece nu de puține ori autorii copiau unele neologisme din dicționarele franțuzești, înaintea pătrunderii lor în limba română [3].

Pentru limba veche ne oferă o serie de atestări glosarele și indicele unor lucrări cum sînt *Codicele Voronețean* (ed. Sbierea, Cernăuți, 1885), *Psaltirea Scheiană* (ed. I. A. Candrea, București, 1916), *Palia de la Orăștie* (ed. V. Pamfil, București, 1969), *Tetraevanghelul lui Coresi* (ed. Fl. Dimitrescu, București, 1963), *Liturghierul lui Coresi* (ed. Al. Mareș, București, 1969), *Pravila Ritorului Lucaci* (ed. I. Rizescu, București, 1971), *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu (ed. Demény-Petrovici, București, 1971), *Crestomația* lui M. Gaster, Leipzig-București, 1891, precum și studiile de ansamblu asupra secolului al XVI-lea: Densusianu, HLR, II; Al. Rosetti, *Limba română din secolele al XIII-lea-al XVI-lea*, Buc., 1956. Totuși, deoarece lucrările amintite nu cuprind decît parțial lexicul limbii române (primele noastre texte sînt în general sărace datorită conținutului lor), sîntem în situația de a nu putea da un răspuns, cel puțin

1 Vezi LR 2, 1962, p. 137.

2 J. Byck, Vocabularul științific și tehnic în limba română în secolul al XVIII-lea (SCL, 1—2, p. 31 ș.u.); G. Ivănescu, Formarea terminologiei filozofice române moderne (CILRL, I, p. 72 ș.u.); I. Ștefan, Din istoricul terminologiei literare în secolul al XIX-lea (CILRL, II, p. 135 ș u.); D. Ursu, Din istoria terminologiei românești privitoare la teatru (LR, 1960, 2, p. 1 ș.u.); Dina Căplescu, Din istoria terminologiei aritmetice românești, în Omagiu lui Iorgu Iordan, p. 155—158; N.A. Ursu, Formarea terminologiei geografice în limba română, în Omagiu lui Iorgu Iordan, p. 871—876.

3 Vezi SCL, I, 1950, p. 58—59.

relativ precis, la o serie de întrebări: de cînd datează cuvîntul X în limba română? cînd a pătruns un anumit neologism? cînd a apărut o anumită inovație în morfologie sau în sintaxă? cînd a fost înregistrată pentru prima oară o anumită formă fonetică a cuvîntului X? Pentru ca eforturile de cercetare să se poată îndrepta, în primul rînd, către i n t e r p r e t a r e a materialului lingvistic, este necesar să se întreprindă o acțiune prealabilă, de largi proporții, de excerptare a materialului, cu scopul bine determinat de a se data termenii și fenomenele lingvistice, cu atît mai mult cu cît data apariției unui cuvînt este unul dintre punctele principale ale istoriei sale [1].

În scopul înlăturării arbitrariului și pentru a contribui într-adevăr la aprofundarea cunoștințelor despre dezvoltarea limbii române, se impune ca examinarea textelor să înceapă prin extragerea materialului din principalele texte ale limbii noastre, de la Scrisoarea lui Neacșu (1521) și pînă la ultimele lucrări beletristice, științifice etc.

Ar trebui precizat de ce este necesar să luăm ca punct de plecare Scrisoarea lui Neacșu, și nu, în mod special, documentele slavo-române. Se ridică aici o problemă de metodă. Scrisoarea lui Neacșu este, pînă în momentul de față, cel mai vechi monument scris în limba română, cu dată precisă. Atestările anterioare din documentele slavo-române, constînd din cuvinte românești intercalate în actele și cărțile slavone [2], trebuie considerate cu mare prudență, mai ales pentru menționările de cuvinte de origine slavonă și maghiară. Aceasta din cauză că multe cuvinte din română de origine slavonă sau maghiară introduse prin filieră slavă pot fi bănuite că apar acolo nu ca termeni ai limbii române, ci ca termeni slavi transmiși limbii române într-o formă apropiată de cea din slavă, de exemplu *boală* (< sl. болѣ) în за зла болѫ „de o grea boală" DȚR 1584 [3] sau *chip* (< magh. *kép* prin sl. кипь) în кȣ кои кип „și în ce chip" DȚR 1508. Cînd cuvintele de origine slavonă apar în flexiune slavă (*iaz* în: ѡт конец ıаза „de la capătul iazului" DML 1491), semnul de întrebare sub care vor fi puse este cu atît mai justificat. Uneori însă flexiunea cuvîntului este în măsură să mărturisească apartenența termenului la fondul românesc, de pildă ꙟнтре ıазȣре DȚR 1559 (D. Bogdan, op. cit. s.v. *iaz* — termenul este atestat din 1497, dar în flexiunea slavă: със ıазом „cu iazul" L. Djamo, op. cit., p. 329) unde forma de plural indică perfecta integrare a cuvîntului *iaz* în limba română, ca și, de ex., дворникȣ DȚR 1494 sau chiar дворникȣл DȚR 1620 în care *(d)vornic* prezintă articolul specific limbii române.

Apariția cuvintelor de alte origini, și în special de proveniență latină în textele slavo-române, este însă foarte interesantă pentru datări. Astfel, adj. dem. *cest* чест оурикъ „acest uric" DML 1431 (< lat. *eccum-iste*), adv. *mai*: маи выше„mai sus" DML 1400 sau adj. *micul*: микȣл вїстїıар „micul vistier" 1415 (L. Damo, op. cit, p. 278 unde se predatează acest cuvînt în raport cu D. Bogdan, *Gl.*, 177, care îl înregistrase într-un document din 1481). Tot L. Djamo datează cu cca. 100 de ani mai devreme în raport cu D. Bog-

1 Bloch-Wartburg, D i c t i o n n a i r e é t y m o l o g i q u e d e l a l a n g u e f r a n ç a i s e, Paris, 1932, p. XX.

2 Pentru bibliografia problemei, v. L. Djamo-Diaconiță, o p. c i t. p. 269 ș.u.

3 Aceste exemple au fost extrase din D. Bogdan, G l o s a r u l c u v i n t e l o r r o m â n e ș t i d i n d o c u m e n t e l e s l a v o-r o m â n e, București, 1946.

dan substantivul пɣюл „Puiul" (1453) (op. cit. p. 279). Cu un secol este dată înapoi și atestarea lui *Badea*, op. cit. p. 283, la L. Djamo (1428) față de D. Bogdan (1521—1529).

Sînt de asemenea interesante cuvintele de altă origine decît latină întîlnite în documentele latine de pe teritoriul țării noastre [1], de pildă foarte frecvent apare *voievod* (de origine slavă) în diferite variante grafice: *voyauoda* 1271 Alba Iulia, *viceuoyauoda*, 1288, Oprișan, *woyuoda* 1366, Turda, *weyuoda* 1363, Brașov, *waiwoda*, 1431, Tîrgoviște sau *iobag* (de origine maghiară) într-un document din 1469, Reteag („Johannes Volah, *iobagio* domini nostri"), *boier* (de origine slavă) „*boierum* nostrum" 1481, București etc.

În acțiunea de datare la început se vor avea în vedere numai principalele monumente de limbă română, urmînd ca, pe măsură ce acestea sînt cercetate, să se lărgească sfera de investigație. Rezultatul va fi, în multe cazuri, că, mai tîrziu, cînd se vor lua în considerație și alte texte, primele datări vor fi rectificate și, probabil, înlăturate, grație noilor informații oferite de texte socotite pentru moment de importanță secundară. Dealtfel, pentru problema datării, nu se poate fixa drept criteriu importanța textului, așa cum se întîmplă din alte puncte de vedere (estetic, educativ etc.); pentru cel ce se ocupă cu datarea, un text de interes cu totul minor pentru literatură poate prezenta atestări mai vechi decît texte mult mai reprezentative. Prin urmare, datele culese la început vor avea, în majoritatea cazurilor, un caracter provizoriu și vor fi modificate de noile cercetări; rezultatele acestei munci de pionierat vor fi completate de studiile ulterioare care vor împinge primele atestări uneori cu o perioadă considerabilă de timp[2] (aceasta se poate întîmpla, cu multe șanse de probabilitate, în cazul neologismelor, pentru că, de exemplu, un neologism considerat a fi introdus în secolul al XIX-lea, la o cercetare mai atentă poate fi întîlnit într-o scriere de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) sau cu relativ puțin în urmă, cum ar fi de presupus în cazul cuvintelor atestate în primele noastre texte; materialul din acestea nefiind prea bogat, excerptat organizat, nu ar produce prea multe surprize. Condiția pentru a obține rezultate bune este deci ca textele să fie studiate sistematic, cronologic, în măsura cunoștințelor achiziționate pînă în prezent. De ce trebuie să se insiste asupra cronologiei? Datorită insuficienței cercetărilor de pînă acum, nu este exclus ca un derivat să apară atestat înaintea temei din care provine, ceea ce nu este firesc. Cercetările ulterioare vor rectifica probabil da-

1 V. S. Jakó și R. Manolescu, Scrierea latină în evul mediu, București, 1971; exemplele au fost extrase din „album".

2 Uneori, edițiile succesive ale unor dicționare se justifică în primul rînd prin noile datări (de ex. A. Dauzat, Dictionnaire étymologique, Paris, 10 ediții, sau, mai recent Le nouveau dictionnaire étymologique de A. Dauzat, I. Dubois și H. Mitterand (Paris, 1964), care, comparat cu Dictionnaire étymologique de la langue française de O. Bloch și W. v. Wartburg, Paris, 1932 cuprinde. în numeroase cazuri, datări mai vechi și mai precise, grație recentelor descoperiri de texte (v. de ex. recenziile din Cahiers de lexicologie 8, 1966, I, p. 113 ș.u. și din R.R.L XI, 1966, p. 316 ș.u. care insistă asupra datărilor noi). Nu rare sînt cazurile cînd autorii înșiși revin asupra datărilor propuse anterior, v. de ex. H. Lewicka, La langue et le style du théâtre comique français des XV-e et XVI-e siècles, Warszawa—Paris, 1960, p. 12; dealtfel, în Franța se poate vorbi despre o adevărată „chasse aux premières mentions", după expresia lui L. Gáldi, Acta linguistica XI, fasc. 1—2, 1961, p. 192 ceea ce apare evident din listele de datări și de „predatări" inserate frecvent de ex. în revista « Le français moderne».

tarea lui *énorme* (sec. al XIV-lea) în raport cu *énormité* (sec. al XIII-lea), Bloch-Wartburg, *Dictionnaire étimologique de la langue francaise*, Paris, 1932, I. s.v. Aici însă trebuie procedat cu prudență, mai ales în cazul neologismelor, pentru că nu este exclus ca uneori un derivat să apară înaintea temei, pentru simplul motiv că el a fost alcătuit în limba de origine și nu în limba unde se face înregistrarea. De pildă, dacă în limba română s-a înregistrat *biotelemetric* la 29 martie 1961, iar *biotelemetrie* la 18 iulie 1961[1], nu trebuie cu necesitate să căutăm o predatare a lui *biotelemetrie*; probabil că cele două cuvinte au fost împrumutate independent și, din întîmplare, derivatul a fost introdus înaintea formei de bază.

Pentru a aduce un material interesant în datarea lexicului românesc, ar trebui ca acesta să se discute din perspectiva c e l e i m a i v e c h i a t e s t ă r i și nu din perspectiva faptului că reprezintă o atestare mai veche decît cele întîlnite în dicționarele principale ale limbii române, care nu au fost preocupate îndeosebi de această problemă. „Relativismul" în materie de datare nu-și are locul.

Prin urmare, singurul criteriu valabil în ceea ce privește datarea este cel c r o n o l o g i c. De aceea, datarea unor termeni atestați, de pildă, de V. Guțu [2] — care însă nu avea ca scop stabilirea primei menționări — la Dosoftei, trebuie adusă înapoi; de exemplu *strune* apare în *Ps. S.* 308/14, *teleagă* (sub forma *teliagă*) în *P. H.* ps. 76,19, *oraș* în Scrisoarea lui Neacșu (1521), *pahar* (sub forma *păhar*) în *P. S.* 244/6 și în *C. T* $21^{r}/_{11}$, $89^{v}/_{15}$, $171^{r}/_{21}$ etc. [3] Din punctul de vedere discutat nu interesează atît să constatăm carențele dicționarelor existente, ci să aflăm de cînd datează un cuvînt, care sînt în cazul nostru la Dosoftei cuvintele neîntîlnite în textele premergătoare apariției *Psaltirii în versuri*.

Problema *datării* nu se pune numai pentru aspectele mai vechi ale limbii, ci și pentru limba actuală, caracterizată prin frecventa apariție de termeni noi, de neologisme, fie că sînt împrumuturi din alte limbi, fie că sînt creații în interiorul limbii noastre.

Astfel, printre termenii înregistrați în limba română în ultima vreme menționăm datele la următoarele: *frumușism* (creat, evident, după „estetism"): «Al. Paleologu pomenește despre un „frumușism" neconvingător, arătînd că „pitorescul trebuie transfigurat", „frumușismul" acela singur neajungînd împlinirii faptului de artă» (Luc. XV 4 (505), 22 I 1972 p. 7, col. 4); *prescriitor:* „jurnalul unui prescriitor", (Săpt. 54, 14 I 1972, p. 7, col. 4), *librărie-pilot:* „Ce este și ce-și propune o *librărie-pilot*" („Cartea românească") (Rom. lit, XXX 8468, 15 I 1972, p. 2, col. 1—2); *surdiniza* „estompa, încetini": „Poetul și-a *surdinizat* glasul, cultivînd incantația încă lucitoare și expresia îndelung elaborată" (Rom. lit. XXIX, 8 XII 1971, p. 9, col. 3); *bufet-frigider :* (restaurantele) expun în vitrinele *bufetului-frigider* bucate apetisante" (Inf. Buc., XIX, 5657, 3 XI 1971, p. 1 col. 1); *creșă-grădiniță:* „*Construcția creșei-grădiniței* din Cartierul Titan avansează într-un ritm rapid" (Inf. Buc., XIX, 5614, 14 IX 1971, p. 1, col. 6); *auto-tren:* „Colectivul uzinei „Automatica" din Me-

1 Florica Dimitrescu, în LR, 1962, 2, p. 133.

2 Atestări lexicale în P s a l t i r e a î n v e r s u r i a M i t r o p o l i t u l u i D o s o f t e i, LR, 1959, 2, p. 47 ș.u.

3 Referirea la G l o s a r u l lui D. Bogdan sau la L b. d o c., de L. Djamo-Diaconiță, ar putea situa aceste datări uneori cu 100 de ani mai devreme.

diaș a început fabricarea în serie a *auto-trenului* destinat transportului lichidelor petroliere" (Rom. lib., XXX, 8474, 22 I 1972, p. 1 col. 6 — 7); *biomatematică*: „un program de specializare în domeniul *biomatematicii*" (Inf. Buc. XIX, 5725, 22 I 1972, p. 3, col. 2—3); *cinematografiza*: „cred că greșeala lui X este că a vrut cu tot dinadinsul să „*cinematografizeze*" literatura lui Y" (Săpt. 60, 28 I 1972, p. 6, col. 1). (*Dicționarul de neologisme*, Buc. ed. a 2-a, 1966, înregistrează *a cinematografia* „a filma"; aici, *cinematografiza* are sensul a „transpune (literatura) în film").

Obiectivele principale urmărite prin stabilirea atestărilor sînt:

a) fixarea d a t e i cînd un cuvînt este atestat în texte, cu rezerva că această dată nu consemnează începutul vieții unui cuvînt în limbă decît rareori, în cazul scriitorilor sau al oamenilor de știință (v. p. 7) care creează o anumită formă și o folosesc pe loc în operele lor (chiar înainte de a o fi utilizat în vorbire), de ex. *heliocopterist* sau (a) *meschiniza* create de G. Călinescu [1]. Evident, trebuie menționat că, de cele mai multe ori, *datele cuvintelor* ce apar în textele din secolul al XVI-lea nu sînt *reale*, în special pentru termenii moșteniți din latină, pentru cei din substrat sau chiar pentru unele împrumuturi din slavă sau maghiară, anterioare secolului al XVI-lea. De aici importanța lingvistică scăzută a acestor date în raport cu altele din limbile romanice, așa cum a arătat, pe bună dreptate, prof. G. Folena, într-o intervenție în cadrul unei ședințe a Cercului lingvistic din Padova, în mai 1971. Trebuie atrasă atenția că uneori nu este suficient să se semnaleze data primului exemplu fără precizarea dacă cuvîntul a devenit uzual de la început, deci fără a i se urmări răspîndirea ulterioară [2], implantarea [3] în limbă. Probleme de acest gen pun termenii reluați mai tîrziu în limbă [4]; astfel, *june* sau *prim(-ă)* din limba de astăzi au altă istorie în raport cu aceleași cuvinte existente în secolul al XVI-lea, și rar întîlnite în următoarele două secole. Reapariția lor în secolul al XIX-lea ca neologisme, ne permite să considerăm că avem de-a face cu alți termeni, distanța în timp dintre cuvintele moștenite și cele împrumutate fiind considerabilă. Corolarul datărilor a p a r i ț i e i îl constituie datarea d i s p a r i ț i e i cuvintelor, formelor etc. M. Cohen [5] propune să se redacteze dicționare în care să se facă statistica, pe secole, pentru apariții și dispariții. Pentru datare ridică probleme și creațiile întîmplătoare care, rămînînd izolate, nu s-au impus. Trebuie distinse cu grijă formațiile de moment de tipul: *artă-strigăt* (Cont. 40, 1299, 1 X 1971, p. 10, col. 3); *bacșișoman* (Sc. XLI, 8901, 8 IX 1971, p. 4, col. 1); *drogsplozie* („explozie de droguri") (Inf. Buc., 5723, 20 I 1972); *femeie-fiică* (Săpt. 62, 11 II 1972 p. 6, col. 1); *manechin-clown*, id.

1 G a z. l i t. IX nr. 4 (411), 28 ian. 1962, p. 4, col. 4 și Cont. 10 (804), 9 martie 1962, p. 1, col. 6—7.

2 Vezi, în această privință, observațiile judicioase, pentru limba franceză, ale lui G. Matoré, L e n é o l o g i s m e n a i s s a n c e e t d i f f u s i o n, în Le français moderne, 2, 1952, p. 88—92 etc.

3 A.J. Greimas, L e s p r o b l è m e s d e l a d e s c r i p t i o n m é c a n o g r a p h i q u e (Cahiers de lexicologie I, p. 66 ș.u.) „A direct relationship between the relative age of adoption of a word into a vocabulary and the relative frequency of its usaje" G.K. Zipf, in A c t e s d u VI-e ème C o n g r è s i n t e r n a t i o n a l d e s l i n g u i s t e s Paris 1949, p. 405.

4 De exemplu, nu ne interesează numai că termenul a r t este datat din sec. al XII-lea, ci că din sec. XVII—XIX a căpătat accepțiile moderne (G. Matoré, L a m é t h o d e e n l e x i c o l o g i e, p. 41); pentru cazuri de „reapariții" de cuvinte v. K. Nyrop, Gr. hist. III, p. 10.

5 În Actes du VI-e Congrès international des linguistes, Paris, 1949, p. 85.

ib, unele cu o nuanță hazlie: *vaco-necazo-complex* (Sc. 29 IX 1971, p. 3, col. 6—7) ; *micro-nuvelă* (Rom. lib. XXIX 8433, 3 XII 1971, p. 2. col. 6) *meteo-surpriză* (Rom. lib. XXX, 8706, 20 X 1972, p. 2 col. 6) sau voit savante de tipul *auroral* (Sc. XL 8694, 11 II 1971, p. 2, col. 5) ; *ființial* (Luc. XV 4(508), 22 I 1972, p. 1, col. 2), de formațiile cu caracter de durabilitate, a căror viață lungă este garantată de înseși noțiunile denumite: *cosmonavă, bloc-turn, avio-chimie, fotoenergetică, hidroameliorare, telespectator, autosifon, radioundă, trivaccin.*

b) Stabilirea d a t e i cînd o anumită formă morfologică sau fonetică, o funcție specifică sau o construcție [1], o anume semnificație a cuvîntului [2] este atestată în limbă. De pildă nu este suficient să știm că la 1521, în *Scrisoarea lui Neacșu,* se înregistrează verbul *a spune,* pentru că acolo nu apare decît o formă, pers. I sg. (eu) *spui;* cercetările preliminare care duc la elaborarea unei gramatici istorice cer însă să precizăm cînd începe să fie semnalată forma de pers. 1 sg. neiotacizată, *spun,* singura considerată literară astăzi. Analizînd cu atenție elementele românești cuprinse în limba documentelor slavo-române din sec. al XV-lea, L. Djamo aduce o serie de contribuții privitoare la datarea mai precisă a unor fenomene fonetice petrecute în trecutul limbii române, de exemplu alternanțele *a/e* sau *a/ă* (*op. cit.*, p. 323). Un caz recent: la 1 febr. 1972, Sc. XL 9045, p. 2, col. 7 am înregistrat forma participială *prognozat:* „O schimbare a vremii în țara noastră diferită de cea *prognozată*" (creat pe baza subst. *prognoză*) ceea ce ne face să presupunem că în scurt timp o să apară (dacă cumva nu există deja, dar încă neînregistrat) verbul *a prognoza* cu toate formele lui. Nu este exclus ca într-un viitor apropiat la buletinele meteorologice să se „prognozeze" starea vremii, deci să se extindă utilizarea diverselor forme gramaticale din care am semnalat numai una.

Dacă ne referim, de pildă, la istoria pronumelui românesc, constatăm că se ivesc o serie întreagă de probleme pe care datarea le-ar putea clarifica; ne vom mărgini numai la cîteva chestiuni puse de pronumele personal [3], cum ar fi începutul predominării formelor cu *î- (îmi, îți, îl, îi),* în raport cu cele fără î-. Informațiile din lucrările de specialitate sînt vagi (în CDDE, p. 85, se vorbește despre forma tîrzie *îi,* fără a se menționa nici o dată), iar glosarele existente dau relații incomplete și deci neconcludente despre împrejurările în care apare pronumele *î-* în limba română; explicația întîlnită în *Gramatica Academiei,* vol. I, p. 194, nu este suficientă: „ *(mi, ți, i, l)* primesc vocala î înainte atunci cînd cuvîntul anterior are o finală consonantică, iar cel următor are o inițială consonantică, sau cînd cu aceste pronume începe o propoziție". A doua parte a regulii stabilite este exactă,

1 Un bun început în această privință îl constituie lucrarea Mioarei Avram, E v o l u ț i a s u b o r d o n ă r i i c i r c u m s t a n ț i a l e c u e l e m e n t e c o n j u n c ț i o n a l e î n l i m b a r o m â n ă, Editura Academiei R.P.R., București, 1960.

2 Foarte puține lucrări la noi — ca de ex. P r o n u m e l e d î n s u l î n l i m b a r o m â n ă (SCL 3/1957, p. 332) de Al. Niculescu și Alexandra Roceric, în care s-a stabilit că prima atestare a sensului de politețe al pronumelui cercetat pare a fi în O s c r i s o a r e p i e r d u t ă a lui I. L. Caragiale — s-au ocupat de datarea apariției unui anumit sens.

3 Unele dintre ele discutate cu deosebită pătrundere de H. Tiktin, Z u r S t e l l u n g d e r t o n l o s e n P r o n o m i n a u n d V e r b a l f o r m e n i m R u m ä n i s c h e n, în R o m. P h i l., 1885, IX, p. 590—596, dar nerezolvate din punctul de vedere al datării.

dar prima, ce poate fi exemplificată prin *ia orice caiet îți place* vine în contradicție cu situația utilizării lui *îți* etc. între vocale: *Eu îți (îi) arăt strada ; ea îi (îl) a scultă (păsul)* etc. În ultimii ani datarea fenomenului protezei lui *î* la pronumele atone în dativ și acuzativ a fost făcută de I. Rizescu; acesta a stabilit că *Pravila Ritorului Lucaci* (1581) este cel mai vechi text românesc care atestă fenomenul[1] . Datarea ar putea lămuri și alte aspecte ale limbii române, de pildă care este corelația dintre formele pronominale de dativ *nă*, *ne* și *ni* (primul extrem de frecvent, uneori unic pentru un text, ca Ps. Sch., C. V., celelalte mai rare), ar putea stabili în ce condiții s-a conservat *ne* și în ce cazuri s-a păstrat *ni* etc.

Din punctul de vedere al primelor mențiónări, comparația dintre texte considerate mai vechi și *Tetraevanghelul* diaconului Coresi (1561) poate oferi date interesante, de pildă în C. T. se atestă pentru prima oară formele fonetice *episcop* sau *încotro*, față de *episcup* și *încătru(o)* înregistrate în textele anterioare; pluralul mai nou *locuri* poate fi întîlnit în C.T. în opoziție cu textele anterioare care oferă pluralul *locure* etc.

Primul aspect (datarea cuvintelor) interesează mai ales lexicografia, dicționarele deci, și semantica, preocupată, printre altele, de probleme de tipul: de cînd datează un anumit sens la cuvîntului x? cînd s-a realizat omonimia între termenii x și y? ce vechime au cuplurile antonimice x—y? cînd a apărut sinonimia între cuvintele x, y, z?

Al doilea aspect prezintă interes în special pentru istoria limbii și gramatica istorică, ramuri ale științei limbii care examinează evoluția formelor și a construcțiilor.

Activitatea de semnalare a primelor date s-ar putea realiza în mai multe etape, prin eforturile unite ale unei echipe numeroase de cercetători. În prima fază ar fi indicat să se alcătuiască glosarul exhaustiv al fiecărui monument de limbă mai important, începînd cu secolul al XVI-lea [2], apoi, prin coroborarea datelor, să se elaboreze glosare generale, pe secole, care să se publice treptat, și glosare speciale, cuprinzînd lexicul utilizat de marii scriitori. Glosarele trebuie publicate pe măsura strîngerii fișelor, pentru a fi cît mai degrabă la îndemîna celor interesați, sub forma unor materiale ajutătoare. [3]

Un glosar exhaustiv trebuie să cuprindă t o t a l i t a t e a cuvintelor dintr-un text (nu este recomandabilă s e l e c t a r e a termenilor considerați mai interesanți, pentru că orice alegere are, în mod implicit, un caracter subiectiv), cu toate sensurile, cu toate variantele, la toate formele morfologice pe care le oferă textul și sub toate aspectele grafice [4]. Aici s-ar putea face obiecția că, de pildă, pentru secolul al XVI-lea, indicele mai multor texte grupate pe specialități, cum ar fi indicele *Psaltirilor*, al *Faptelor Apostolilor*, al *Evanghe-*

1 v. SCL XV (1964), nr. 6, p. 749—755 și P r a v i l a R i t o r u l u i L u c a c i, București, 1971, p. 72 ș.u.

2 J. Byck, LR 1/1957, p. 18, preconizează întocmirea unor glosare pe texte, pe grupe de texte, pe autori și pe epoci; vezi și M. Zdrenghea, LR 3/1954, p. 72—73; Al. Rosetti, LR 4/1954, p. 63; J. Byck, LR 1/1959, p. 19.

3 Așa cum apare în Franța M a t e r i a u x p o u r l'h i s t o i r e d u v o c a b u l a i r e f r a n ç a i s. D a t a t i o n s e t d o c u m e n t s l e x i c o g r a p h i q u e s (s u b r e d a c ț i a l u i B. Q u e m a d a, B e s a n ç o n) 1959 ș.u. care cuprinde ansamblul noilor datări. Pentru datări noi în limba franceză v. colecția revistei „Le français moderne."

4 Așa sînt concepute, printre altele, S ł o w n i k s t a r o p o l s k i, S ł o w n i k p o l s z c z y z n y XVI w i e k u și A l t h o c h d e u t s c h e s W ö r t e r b u c h.

liarelor etc. vor fi aproape identice. Obiecţia este întemeiată numai parţial, din punct de vedere strict lexical, al atestării majorităţii termenilor cu care operează — oarecum obligatoriu — un grup anumit de texte (religioase, juridice, istorice etc.). Evident că atît termenii cei mai uzuali (de pildă *a avea, a fi, om, cu, şi* etc.), cît şi cei specifici grupului respectiv vor apărea încă din primele pagini; nu însă toate textele prezintă aceeaşi gamă de forme morfologice sau de tratament fonetic, cuvintele nu vor avea aceleaşi sensuri peste tot, fără a mai aminti de grafia atît de diferită (în interiorul aceluiaşi text chiar, nu numai de la un text la altul) şi de variantele care apar în aceeaşi scriere. Or, istoria limbii şi gramatica istorică sînt interesate de orice amănunt de grafie [1], de orice formă care poate să completeze imaginea unei paradigme sau tabelul variantelor fonologice dintr-o regiune. S-ar pune astfel bazele unei dialectologii istorice mult prea puţin studiate la noi, cu o fonologie dezvoltată, în care s-ar urmări, de pildă, diferenţele de inventar fonologic dintre două sau mai multe dialecte sau diferenţele de funcţiune, un fonem apărînd într-un dialect într-o poziţie în care nu apare într-un alt dialect [2] etc. Semantica ar căpăta altă fundamentare dacă s-ar cunoaşte exact de cînd s-a consemnat pentru întîia oară un anumit sens [3] (semnificaţia celei mai vechi atestări fiind „nodul istoriei cuvîntului" [4]) şi de cînd apar principalele seme ale cuvîntului. Un exemplu din limba actuală: *a igieniza*, formaţie înregistrată în 9 VII 1971 (Rom. lib. XXIX 8307 p. 5, col. 1), are sensul „a face să fie igienic": „Pentru a asigura o bază ştiinţifică acţiunii de modernizare şi mai ales de *igienizare* a încălţămintei astfel încît aceasta să corespundă în mai mare măsură cerinţelor cumpărătorilor şi modificărilor importante care au loc în fiziologia umană" şi a evoluat rapid către un sens mai general „a curăţa, a repara, a reamenaja" care apare la o distanţă de numai cîteva luni: „Este nevoie de o dispoziţie de suspendare a activităţii pentru ca magazinul să fie *igienizat*? (Inf. Buc., XIX, 5699, 22 XII 1971, p. 3, col. 7). De asemenea, datarea ar avantaja cercetările în materie de etimologie [5] şi ar rezolva unele cazuri de etimologie multiplă. Fixarea datelor ar duce la progrese în unele probleme litigioase de filologie şi de istorie a limbii, cum ar fi aceea mult dezbătută a raporturilor dintre textele lui Coresi şi textele rotacizante. [6]

1 „La connaissance de l'ancienne graphie d'un mot est d'un intérêt historique et philologique indéniable" („Cahiers de lexicologie," 8, 1966, I, p. 123).

2 V. Troubetzkoy, în TCLP, 4, 1931, p. 228.

3 Datarea sensurilor apare de exemplu în The Shorter Oxford English Dictionary, Oxford, 1955.

4 P. Imbs, Au seuil de la lexicographie (în „Cahiers de lexicologie", 2,1960, p. 7—8).

5 S-ar evita, astfel, considerarea lui mători ca derivat de la mator (DLR tomul VI fasc. a 5-a s.v.), constatîndu-se că mator apare în texte un secol mai tîrziu decît mători (id. ibidem)

6 V. Al. Rosetti, Despre raportul dintre Codicele Voroneţean şi Apostolul diaconului Coresi, în Omagiu lui Iorgu Iordan, p. 745—751; Şt. Paşca, Probleme în legătură cu începutul scrisului românesc. Versiunile româneşti din sec. al XVI-lea ale Apostolului, în Cercetări de lingvistică II, 1957, p. 47—95; N. Corlăteanu, În jurul unei controverse filologice (Raporturile dintre Codicele Voroneţean şi Lucrul apostolesc al lui Coresi), în SCL, 3,1960, p. 443—465, în L.R.XII, 1963, nr. 2, p. 177—185; Al. Rosetti, Din nou despre raporturile dintre Codicele Voroneţean şi Apostolul lui Coresi, în LR X 1961,2, p. 133—4. Raportul dintre versiunea românească din Codicele Voroneţean şi versiunea din Apostolul lui Coresi, în ILR, p. 661—663; În controversa asupra raporturilor dintre Codicele Voroneţean şi Apostolul diaconului Coresi, în LR XIII, 1963, 4, p. 352—359.

Pentru toate avantajele arătate, indiferent dacă datele se vor indica la începutul[1] — cum ar fi de preferat — sau la sfîrșitul articolului, dacă se va înregistra o dată anumită pentru cuvinte sau numai secolul, un bun dicționar al limbii române va trebui să le cuprindă[2], ele constituind o contribuție reală la cunoașterea profundă a limbii noastre. Este necesar să se ajungă ca indicarea datei sau a epocii celei mai vechi de apariție a unui cuvînt să fie punctul de plecare al fiecărui articol de dicționar[3].

În introducerea la *Histoire de la langue roumaine* (p. XXX), Ov. Densusianu combătea prejudecata — curentă chiar la unii specialiști — după care astfel de cercetări ar fi superflue; astăzi însă, studii ca cele la care ne-am referit în rîndurile de mai sus constituie o imperioasă necesitate științifică, dictată de stadiul actual de dezvoltare a lingvisticii românești.

1 Ca în majoritatea dicționarelor care cuprind datări, de exemplu H.H.Cерєзнєвски, материалы для словаря дрезперуского язике, Petersburg, 1899—1912 (ed. din 1958); C. Battisti — G. Alessio, Dizionario etimologico italiano- Firenze, 1950; The Shorter Oxford English Dictionary; A. Dauzat, Dictionnaire Étymologique, Larousse, Paris; Bloch-Wartburg, Dict. étym., Paris, 1932; A. Bruckner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Cracovia, 1927; FR. Slawski, Słownik etymologiczny języka polskiego, Cracovia, 1958.

2 Chiar dacă la prima sa ediție nu este posibil ca dicționarul general al limbii române să le cuprindă (v. LR 1/1960, p 18), edițiile viitoare vor putea profita de pe urma acțiunii de datare a termenilor.

3 Urgența elaborării unui dicționar datat este discutată recent de R. Pellen, în R LiR, 145—146, Janvier-Juin 1973, tome 37, p. 158—177, pornind de la situația limbii spaniole.

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE DIN SECOLUL AL XVI-LEA

Pentru a pune bazele unui „dicționar tezaur" al limbii române — deziderat vechi, dar încă nerealizat — este necesar să se supună unei investigații atente limba română din cele mai vechi monumente.

Limba română beneficiază astăzi de numeroase dicționare, mai vechi sau mai recente, unele destinate cercetărilor științifice, altele menite marelui public. O însușire comună tuturora este interesul special manifestat pentru etapele moderne ale limbii. Aceasta înseamnă însă că lexicul limbii române din trecutul mai îndepărtat — atît de important pentru înțelegerea cristalizării fazei inițiale a limbii noastre literare — este destul de puțin reprezentat; chiar dacă în prezent ne bucurăm de existența cîtorva bune ediții de texte vechi însoțite de indice complete, nu putem să nu observăm că mărturia primelor scrieri în limba română a fost lăsată pe plan secundar [1].

Astfel, în „Raportul către Comisiunea Dicționarului", publicat la începutul tomului I, partea I A—B, din *Dicționarul limbii române*, S. Pușcariu, care timp de aproape 40 de ani a condus opera de redactare a acestuia, mărturisește că nu s-au extras citate în scopuri lexicografice decît din puține texte vechi: „Sunt multe scrieri vechi de cea mai mare importanță cari au rămas necercetate. Ca să nu mai pomenim altele, vom numi aici numai Palia de la Orăștie, Pravila de Govora și Noul Testament de Bălgrad . . . Manuscripte n-au fost extrase deloc, iar dintre publicațiile de documente vechi, în cari mai cu seamă se găsește limba populară a veacurilor trecute, neinfluențată de originale streine, și un tezaur lexical cu mult mai bogat decît introducerile de scrieri bisericești, a fost ales *Uricariul*, o lucrare cu multe greșeli" (p. X). De menționat că nici măcar textele de limbă veche luate în considerație nu au fost exploatate integral; astfel s-a căutat ca în DA numărul cuvintelor vechi să nu fie prea mare: „Ceva mai puțin primitori [decît cu cuvintele populare — n.n.] am fost față de cuvintele vechi nemaiîntrebuințate astăzi. Le-am primit, în general, numai atunci cînd ele erau într-adevăr înțelese și întrebuințate pe atunci, de popor sau de cărturari" (p. XVII). Transcrierea exemplelor vechi a pus redactorilor DA probleme numeroase: optînd pentru „interpretarea" unor grafeme din alfabetul chirilic (ѣ = ea, ꙗ = ia, ꙟ = în, v. p. XL), desigur că o serie întreagă de probleme de ordin fonetic și fonologic în special au trecut neobservate.

1 În Etimologicum Magnum Romaniae, B.P. Hasdeu s-a bazat pe numeroase texte vechi (vezi ediția Gr. Brîncuș, București, 1972, pag. XXII), dar proporțiile vaste pe care le propusese au făcut ca monumentalul său Dicționar să nu poată fi redactat decît pînă la cuvîntul b ă r b a t.

Seria nouă a *Dicționarului limbii române* (DLR), redactori responsabili Iorgu Iordan și Ion Coteanu, diferă atît cantitativ cît și calitativ de vechile redactări. Pornind de la principiul „de a se înregistra fidel lexicul limbii române în totalitatea lui" (p. XV a introducerii la tomul VI, 1965), s-a făcut efortul „de mettre à contribution tout ce qui éclarcit d'une façon ou d'une autre l'histoire du vocabulaire roumain, en s'évértuant à ne perdre de vue aucun écrit et aucun moyen d'information utiles depuis le début de l'écriture en roumain jusqu'à aujourd'hui" [1]. În acest scop, s-a lărgit considerabil lista de „izvoare"; totuși se constată, pentru secolul al XVI-lea, absența a numeroase texte coresiene — dintre care unele au fost editate în ultimii 10 ani [2] —, a textelor românești scrise cu caractere latine în secolul al XVI-lea (*Cartea de cîntece* 1570—1573, *Tatăl nostru* 1593) etc[3].

Se înțelege de la sine că alte texte, descoperite mai tîrziu sau care nu au fost examinate din punct de vedere filologic și lingvistic decît de curînd, nu au putut fi utilizate pentru DLR, de ex., *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu [4], ms. slavo-român al popii Bratul (1559—1560)[5], *Psaltirea slavo-rom.* (1573—1584?)[6] cuprinsă în ms. 3465 etc.

În concluzie, materialul lexicografic utilizat în cele mai bune dicționare ale limbii române este absolut *insuficient*, deoarece — cel puțin pentru secolul al XVI-lea — nu s-au explorat decît u n e l e dintre texte; în plus, despuierea textelor cercetate s-a efectuat *sporadic* și deci nu a permis să se evalueze precis dimensiunile reale ale vocabularului limbii române vechi. Ca o concluzie la această parte vom cita cuvintele prof. I. Iordan care, după o vizită la „Centre de recherche pour un Trésor de la langue française" (Nancy — în 1966), unde se pregătește cu o echipă de lucru ce comportă 115 colaboratori permanenți și 25 ocazionali — cu mijloace mecanizate — dicționarul complet al limbii franceze pe baza a 250.000.000 de fișe, a constatat următoarele nu fără un sentiment de amărăciune: „Vizitînd această adevărată uzină lingvistică . . . mă gîndesc cu melancolie la cele cîteva milioane de fișe pe care le folosim noi, cu greutăți enorme de tot felul, la elaborarea Dicționarului limbii române, și el, în comparație cu altele de pînă acum, tot un . . . tezaur" [7].

În scopul depășirii stadiului actual și pentru a se constitui o bază cu adevărat solidă studiilor lingvistice de toate felurile, la toate nivelele limbii, este imperios necesar să se organizeze întregul material lexical din secolul al XVI-lea într-un dicționar consacrat special acestei perioade: *Dicționarul limbii române din secolul al XVI-lea* (DLR XVI), așa cum pentru alte limbi s-au redactat sau sînt în curs de elaborare dicționare menite să cuprindă

1 I. Coteanu, în R.R.L., X, 1965, 1—3, p. 36.

2 Tetraevanghelul lui Coresi comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești (ed. Fl. Dimitrescu), Ed. Acad., București, 1963 (în DLR se recurge la ediția nefilologică a lui Gherasim Timuș Piteșteanu din 1889) sau Liturghierul lui Coresi (ed. Al. Mareș), Ed. Acad., București, 1969.

3 Deși la I. Coteanu și I. Dănăilă, Introducere, p. 44, se afirmă că „lucrarea redă evoluția lexicului român începînd de la cele mai vechi atestări scrise".

4 Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553, Ed. Acad., București, 1971.

5 V. Gh. Mihăilă, Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul, în SLLF II, București, 1972, p. 301—346.

6 V. Al. Mareș, O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din secolul al XVI-lea, în SLLF II, București, 1972, p. 259—300.

7 SCL 4, XVIII, 1967, p. 456.

exhaustiv vocabularul perioadei vechi a limbii [1], dicționare consacrate fie unui singur secol, fie unei perioade mai întinse.

Specificul unui asemenea dicționar istoric [2] sincronic rezidă în corpus-ul său format dintr-un ansamblu definit prin limitarea între două date fixe (1521, anul primei scrieri datate în limba română, și sfîrșitul sec. al XVI-lea) [3] și în cea mai mare parte — printr-un anumit nivel al enunțării (limba „literară") [4].

Necesitatea unui *dicționar al limbii române din secolul al XVI (DLR XVI)*, destinat a reflecta geneza procesului de evoluție a limbii vii — cu caracter preponderent regional — către stadiul de limbă literară, este de mult resimțită în lingvistica românească și a fost semnalată de nenumărate ori [5]. A alcătui un asemenea dicționar înseamnă, în primul rînd, a stabili specificul său față de lucrările lexicografice existente.

Care este concepția generală a elaborării acestui dicționar? Ce elemente constituie structura particulară a DLR XVI? Trăsăturile sale caracteristice constau — în linii mari — din bogăția materialului utilizat, conform principiilor moderne ale lexicografiei, din modalitatea de alcătuire a articolelor, precum și din anexele care îl vor însoți. *Dicționarul limbii române din secolul al XVI-lea* urmează să includă, în ordine alfabetică, singura ordine practică[6], totalitatea cuvintelor comune rezultate în urma excerptării integrale a textelor românești cunoscute că aparțin secolului al XVI-lea.

1 Dintre cele mai importante opere lexicografice consacrate limbii vechi menționăm: La Curne de Sainte Palaye, Dictionnaire historique de l'ancien langage français..., Niort — 1875—1882, F. Godefroy Dictionnaire de l'ancienne langue française..., Paris, 1880—1902; F. Godefroy, Lexique de l'ancien français, Paris-Leipzig, 1909; Tobler-Lommatzsch, Altfranzösisches etymologisches Wörterbuch, Berlin, 1925; R. Grandsaigne d'Hauterive, Dictionnaire de l'ancien français..., Paris, 1947; E. Huguet, Dictionnaire de la langue française du XVI-e siècle, Paris, 1925—1967, E. Huguet, Petit glossaire des classiques françaises du dix-septième siècle, Hachette; Paris (f.a.). A.J. Greimas, Dictionnaire de l'ancien français jusqu'au milieu du XIV-e siècle, Paris, 1968. H. van Daele, Petit dictionnaire de l'ancien français Paris, 1939 Althochdeutsches Wörterbuch, Berlin, 1960 (fasc. 12); Old English Oxford (Chr. Ball); Dictionary of the Older Scotish Tongue (DOST) (Craigne, Aitken); Slownik starocesky, Praha, 1956 ș.u.; Slownik jazyka staroslovenskeho, Praha (fasc. 20), 1970; Słownik Staropolski, Warszawa, 1957 ș.u.; Słownik polszczysni XVI wieku. Wrocław, 1956 ș.u. Printre operele care se află într-un stadiu incipient amintim Tesoro dei secoli XIII-XIV, lucrat la Accademia della Crusca-Florența)· Dicționarul limbii neerlandeze (lucrat la Leyda, Olanda, sub conducerea lui F. de Tollenaere), Dictionnaire etymologique de l'ancien français, ed. resp. K. Baldinger în colaborare cu J.D. Gendron și G. Straka, (DEAF), Québec, Tübingen—Paris, 1971. Le dictionnaire onomasiologique de l'ancien français, pregătit de o echipă de cercetători belgieni (v. „Langue française", 3, mai 1971, p. 35); pentru limba veche portugheză v. Fernando V. Peixoto Da Fonseca, Achegas para um Dicionario da Lingua portuguesa arcaica, în „A bem da lingua portuguesa", 1970, nr. 5, p. 281 ș.u.

2 Pentru concepția generală asupra dicționarelor istorice. v. P. Imbs, Les exigences de la lexicographie moderne, în „Journal des Savants", Paris, Janvier-mars 1965, pag. 472.

3 Perioadă care nu depășește mult „sincronia", considerată a cuprinde maximum 60 de ani, adică fiind în directă relație cu memoria vorbitorilor mai în vîrstă (v. „Langages", 5, sept. 1970, 19, p. 30)

4 V. „Langages", 5, sept. 1970, 19, pag. 56.

5 Vezi Al. Rosetti, în LR III, 1954, 4. p. 63; J. Byck în LR VI, 1957, 1, p. 18 și în LR VII, 1959, nr. 1, p. 19 M. Zdrenghea, LR. 3, 1954, p. 72—73; Fl. Dimitrescu, în SCL X, 1959, 1, p. 143—144; id. Analele Universității București 25, XI, 1962, p. 372, 5; id. SCL, XVII, 1966, 3, p. 351, ș.u.; id. Cahiers de lexicologie 19, 1971, II, p. 109 —115, id. „Rom. lit." V, 16, 13 IV 1972, pag. 10.

6 Vezi răspunsul clar în această privință al lui P. Imbs dat lui G. Matoré, La place, p. 147. Elaborarea dicționarelor istorice pe baza cîmpurilor semantice a fost pusă în discuție la Masa rotundă de lexicografie (Florența, 3—5 mai 1971), (v. darea de seamă în RRL., XVI, 1971, 5, p. 433).

Se vor utiliza textele originale și nu edițiile — cînd acestea există — pentru a avea siguranța *autenticității* și pentru caracterul *unitar* al lucrării [1].

Se va extrage întregul material, fără nici o excepție, chiar dacă, de exemplu, un articol sau o prepoziție vor apărea de 2 sau de n ori nu numai pe aceeași pagină, dar *pe același rînd*, se vor înregistra separat, pe fișe deosebite [2], evident, în contexte suficiente pentru a se determina valorile semantice, rolul gramatical etc. Numai o asemenea cercetare va arăta exact de cîte ori și în ce circumstanțe apare în limba secolului al XVI-lea *pre* de ex. În felul acesta se va ajunge la înregistrarea *tuturor cuvintelor, în toate situațiile*. Astfel se va evita ca unele cuvinte să nu fie înregistrate, de pildă *arhisinagog* „șef al sinagogii", care nu există în DA; excerptarea, deși parțială, de pînă acum pentru *DLR XVI* l-a înregistrat în Cazania a doua a lui Coresi și în CT. Dacă însă, în general, din dicționarele precedente nu lipsesc multe cuvinte, sînt uneori surprinzătoare aparițiile tardive ale unor combinații, chiar stabile, între cuvinte. Astfel, dacă DA înregistrează din secolul al XVI-lea cuvintele foarte frecvente *a aduce* și *aminte*, locuțiunea *a-și aduce aminte* apare, după DA, de-abia la sfîrșitul secolului al XVII-lea, odată ce primele atestări aparțin Bibliei din 1688; în realitate, *a-și aduce aminte* este o locuțiune frecventă în limba secolului al XVI-lea; în fișierul DLR XVI ea este des întîlnită în variate locuri. Numai o cercetare exhaustivă a textelor va permite să se ajungă la o documentare asupra uzului comun și normal și, în același timp, să nu se piardă nici o formă a flexiunii, nici o expresie particulară, nici o construcție excepțională, nici o formă grafică.

Inventarierea totalității cuvintelor din secolul al XVI-lea va duce, desigur, la stabilirea vechimii unor sensuri care, din dicționarele curente ale limbii române, reies a fi mai recente; de exemplu *ispravă* are în limba veche înțelesul „act oficial", sens pe care DA îl înregistrează de-abia în secolul al XVII-lea la cronicari, dar o cercetare mai amănunțită a cuvintelor dovedește că apare în 1563, cînd este atestat în C. Pr.

Fiecare articol va purta ca titlu termenul respectiv în forma modernă, în caz că s-a menținut în limba română (pentru a facilita consultarea dicționarului și de către cei care nu au cunoștințe speciale de limbă veche): *scuipa*, deși textele din secolul al XVI-lea dau inf. *scuipi;* sau *șchiop*, deși în texte se înregistrează forma *școp*; sau *viclean*, deși în texte apare *hitlean;* formele specifice limbii secolului al XVI-lea vor fi date ca titluri, cu trimiteri, de ex. *școp* v. *șchiop*, *scuipi* v. *scuipa ;* în cazul cînd cuvîntul nu a supraviețuit, el va apărea în forma atestată în secolul al XVI-lea: *gazofilachie, samareanin, înfămeiat, arhisinagog* etc.

Cuvintele care nu s-au păstrat în limbă în fazele ulterioare [3] se vor distinge printr-un mic triunghi plin ▲.

1 Se știe că uneori glosarele și edițiile nu țin cont de diferitele nuanțe — de toate tipurile — importante pentru lexicograf (v. M.F. Schell, în Lexicologie et lexicographie française et romane, Paris, NRS, 1961, p. 71).

2 În alte dicționare se propune „decimarea" cuvintelor gramaticale (prepoziții, conjuncții, pronume)); (v. Norme per la schedatura lessicografica a cura di B. Migliorini e Aldo Duro, Firenze, 1967, p. 5.)

3 V. H.J. Neuhaus, Towards a Diachronic Analysis of Vocabulary, în „Cahiers de lexicologie", I, 1971, 18, p. 29 ș.u.

Cuvintele întîlnite o singură dată (ἅπαξ λεγόμενον) vor purta, ca indicativ, un cerc: O; cuvintele întîlnite de mai multe ori, dar exclusiv într-un singur text vor fi semnalate printr-un cerc tăiat: Θ.

Toate aceste semne indicatoare vor fi puse î n a i n t e a cuvîntului titlu.

Imediat după titlu urmează, pe scurt, indicațiile fundamentale gramaticale și se va avea în vedere ca la cuvintele care în limba secolului al XVI-lea aparțineau altor categorii gramaticale decît în limba de astăzi să se înregistreze a c e l e a; astfel, la *sfărîma*, astăzi vb. de cj. I, se va nota cj. I, IV, deoarece textele vechi atestă un comportament gramatical dublu.

Pornind de la principiul după care anul apariției unui cuvînt [1] este unul dintre punctele cardinale ale istoriei sale [2], se va data cuvîntul-titlu după prima sa atestare[3]. Pentru a ajunge la datări cît mai exacte este nevoie să ne adresăm neapărat și documentelor scrise în limba slavonă [4], maghiară sau latină în care apar elemente sporadice de limbă română; datele anterioare secolului al XVI-lea vor fi deosebite tipografic [5] de cele din sec. al XVI-lea, deoarece din atari cuvinte „răzlețe" nu se pot trage concluzii de ordin statistic. În cazul că nu se cunoaște data de apariție a textului unde se întîlnește prima sa menționare, se va nota numai sigla textului. De exemplu, dacă termenul este consemnat în *Codicele Voronețean*, nedatat, se va nota *cuvîntul x* CV, iar dacă este semnalat pentru prima oară în *Tetraevanghelul* lui Coresi, se va nota *cuvîntul x* 1561 CT. Semnalarea celor mai vechi atestări este o inovație ce va face ca DLR XVI să devină *primul dicționar datat al limbii române.*

Lucrările pregătitoare pentru alcătuirea DLR XVI demonstrează că o serie de cuvinte atestate pentru prima oară [6] în DA pot fi deplasate înapoi cu cîteva zeci de ani sau chiar cu o sută de ani și mai bine; de pildă *iaspie* este înregistrat în DA pentru prima oară în 1688 (sub forma *iaspis*), dar el există cel puțin din 1581 cînd apare în PO.

Definiția cuvîntului (a sensului) va fi cît se poate de concisă; uneori va fi preferat un sinonim sau o serie de echivalente moderne pentru a clarifica semnificația, întrucît se pornește de la principiul că ceea ce rămîne, ceea ce este într-adevăr durabil într-un dicționar sînt *citatele* și nu definițiile, în general partea discutabilă a oricărui dicționar. Oricum, se va ține seama în definiție de tipul de civilizație, de contextul cultural căruia îi aparține cuvîntul, criteriu de deosebită importanță asupra căruia insistă P. Imbs [7]. Pentru a facilita consultarea dicționarului de către specialiștii străini, se va da traducerea în limba franceză; evident că, în cazul cuvintelor s p e c i f i c e,

1 Necesitatea datării cuvintelor în dicționarele istorice a fost subliniată în diferite rînduri la Masa rotundă de lexicografie (Florența, 3—5 mai 1971, v. RRL XVI, 1971, 5, p. 433).

2 v. O. Bloch, W. von Wartburg, D i c t i o n n a i r e é t y m o l o g i q u e d e l a l a n g u e f r a n ç a i s e, Paris, 1932, p. XX.

3 v. în acest volum O p r o b l e m ă a c t u a l ă a f i l o l o g i e i r o m â n e: d a t a r e a, p. 7—16.

4 Despre elaborarea dicționarului slavo-român, v. Gh. Mihăilă, Î n l e g ă t u r ă c u a l c ă t u i r e a u n u i d i c t i o n a r a l s l a v o n e i d i n Ț ă r i l e R o m â n e, în SCL, 1959, 3, p. 473—485; v. și P r o b l e m e l e a l c ă t u i r i i u n u i D i c ț i o n a r e t i m o l o g i c a l î m p r u m u t u r i l o r s l a v e î n l i m b a r o m â n ă, în SCL 1958, 2, p. 214—223; idem în RS XII, p. 21—34.

5 Sugestie dată de prof. L. Gáldi.

6 În dicționarele ce cuprind o epocă mai îndelungată se precizează nu numai data de apariție, ci și pînă cînd a durat un cuvînt sau un sens (v. DEAF).

7 A u s e u i l d e l a l e x i c o g r a p h i e, în „C a h i e r s d e l e x i c o l o g i e", 2,1960 p. 15.

pentru care nu există c o r e s p o n d e n t în limba franceză, se vor folosi perifraze sau chiar definiţii.

În articolul lexicografic propriu-zis, vor fi înregistrate toate sensurile, ilustrate cu citate semnificative, trei maximum patru pentru fiecare sens, în ordine cronologică [1], cu indicarea exactă a izvorului. Citatele, date într-un sistem de transliteraţie unic, vor fi alcătuite din aproximativ 15—20 cuvinte, suficiente pentru a lămuri sensul cuvîntului-titlu: prima atestare va figura obligatoriu printre exemple, semnificaţia celei mai vechi înregistrări fiind de o importanţă fundamentală. Se va urmări cu atenţie ca frazeologia [3] şi sintaxa să fie bine reprezentate. Va fi acordată o deosebită grijă inventarierii, pentru fiecare sens, a cuvintelor celor mai frecvente „cerute" de acesta, operaţie car e ajută la studierea cîmpului semantic al cuvîntului [4].

Expresiile, locuţiunile etc. se vor trata la primul element constitutiv ca sens, de pildă *a-şi pune peceţiile* la *a pune ; pe rudă, pe sămînţă*, la *rudă* urmînd să se facă trimiteri pentru celelalte elemente alcătuitoare (*pecete, sămînţă*...).

Textele din operele traduse ale căror originale străine se cunosc vor fi alăturate, cînd se va considera că este necesar, textelor corespunzătoare din originalul slavon, maghiar etc. Pe această cale se vor putea lămuri o serie de probleme de semantică, de comportare gramaticală a termenului respectiv sau de etimologie nesigură.

Cuvintelor flexibile li se vor reconstitui seriile *paradigmatice* (declinare, conjugare) completate exclusiv pe baza atestărilor din texte. Astfel, perfectul simplu românesc cunoaşte o formă etimologică de tipul *feci, dedi* şi o formă analogică *făcui; dădui;* în lucrările de istorie a limbii române (Densusianu, HLR, 215—221 ; Al. Rosetti, ILR, 546-547) se dă ca s p e c i f i c ă prima formă, cea etimologică. Aceasta este normal, dar necunoscînd *toate* situaţiile şi *frecvenţa* acestor forme în trecut, se poate şti cu precizie care era realitatea lingvistică a secolului al XVI-lea, cum s-a dus *lupta* între cele două forme? Numai prezenţa, pentru fiecare cuvînt flexibil, a paradigmelor complete, nu introduse de cercetător, *construite* de el, ci *atestate* în texte, poate lămuri probleme de morfologie de acest tip.

Se va urmări astfel ca, de exemplu, la persoana I a indicativului prezent al verbului *a spune* să apară întîi forma *spui* (întîlnită în Scrisoarea lui Neacşu, 1521) ; *spun,* forma limbii literare de astăzi, va fi consemnată cca. 30 de ani mai tîrziu în *Evangheliarul slavo-român* (1551—1553) ; sau, dacă un substantiv va fi înregistrat numai la nominativ-acuzativ, redactorul nu va indica forma de genitiv-dativ, chiar dacă aceasta ar fi uşor de reconstituit.

Formele flexibile citate vor fi însoţite de trimiteri. Acestea vor folosi pentru a se proba, de exemplu, dacă o anumită formă are o răspîndire largă sau este utilizată într-un singur text.

1 Chiar cînd aceasta nu corespunde ordinii logice (v.P. Imbs, L e s e x i g e n c e s . . ., în „Journal des savants, janvier-mars, 1965, p. 472).

2 v. p. 15, nota 3.

3 O grijă deosebită pentru cercetarea frazeologiei şi a procesului de lexicalizare a combinaţiilor de cuvinte se acordă în T r é s o r d e l a l a n g u e f r a n ç a i s e, 1967, p. 30.

4 v.P. Imbs, L e s e x i g e n c e s . . ., în „Journal des savants", janvier-mars, 1965, p. 476.

În paragrafele imediat următoare se va da tabloul variantelor fonetice și grafice ale cuvîntului. Necesitatea notării variantelor fonetice din punct de vedere istoric și filologic este evidentă și nu cere justificări; sînt la fel de importante și variantele grafice [1], cel puțin din două puncte de vedere: pe de o parte, pentru că numai avînd totalitatea grafiilor întîlnite în secolul al XVI-lea se poate stabili cu mai multă exactitate valoarea unor grafeme mult discutate (ѧ, ѣ, ѱ, ъ, ь) și, pe de altă parte, pentru că uneori obișnuințele de scriere, preferințele grafice pot da indicații privitoare la originea unui copist, la școala căreia îi aparține etc. Astfel, din primele pagini ale *Tetraevanghelului* se pot vedea clar unele deosebiri de grafie între Coresi și Radu de la Mănicești. De ex. în timp ce la Coresi apar grafiile : *născuteei, lu, născu, nu, era, elь, dūserâ, văzurâ, pânâ,* la Radu se manifestă o preferință pentru grafiile : *născūtei, lū, născū, nū, ēra, ēlь, dūserь, văzurь, pănь.* Variantele lexicale vor fi tratate la sfîrșit (ca la *iaspie, iaspis*). Toate variantele (grafice, fonetice, lexicale) vor figura sub formă de trimiteri în corpul dicționarului.

Urmează un paragraf în care se vor înregistra *derivatele* pentru a sublinia dintr-o dată puterea creatoare a cuvîntului de bază. Tratarea derivatelor se va face însă independent, în ordine alfabetică.

În paragraful următor vor fi consemnate compusele. Acestea se tratează la primul element constitutiv (*floarea-soarelui* la *floare*) ; prin excepție, vor constitui articole independente compusele ale căror elemente alcătuitoare sînt perfect sudate, cele împrumutate ca atare, dacă cel puțin unul dintre elemente nu există independent în limbă.

Cum citatele date nu vor epuiza, în majoritatea cazurilor, numărul de apariții în texte (pentru că — așa după cum a reieșit din expunerea de mai sus — fișele urmează să cuprindă *totalitatea* cuvintelor din textele excerptate), se va menționa în paranteze drepte că termenul mai este înregistrat de *n* ori, de exemplu *citi* [12 + 205] în felul acesta creîndu-se posibilitatea stabilirii frecvenței cuvintelor în limba secolului al XVI-lea. Eventual informația numerică va fi dată după fiecare sens principal în parte.

Articolul se va încheia prin indicarea, pe scurt, a etimologiei. Numai în cazuri extreme va fi *discutată* etimologia, de aceasta preocupîndu-se un dicționar etimologic propriu-zis; în majoritatea cazurilor etimologia se reduce la *indicarea etimonului* cuvîntului (pe baza etimologiilor deja stabilite) și, dacă este cazul, a filierei prin care a pătruns în limba română. Sensul etimonului nu se va îndica decît dacă prezintă o deosebire sensibilă față de sensul cuvîntului românesc.

DLR XVI va avea trei anexe:

α Prima va cuprinde toate cuvintele din DLR XVI, dispuse în ordinea rangului frecvenței în textele de limbă veche [2]; astfel, cuvintele cu cele mai dese apariții (conjuncția *și,* pronumele *el,* verbul *a fi,* prepoziția *de*) vor ocupa primele locuri, iar cele rar întîlnite vor apărea la sfîrșitul repertoriului. Această anexă poate constitui germenele unui *dicționar de frecvență general al limbii române,* avînd în vedere că singurul dicționar

1 v. „Cahiers de lexicologie", 8, 1966, I, p. 123.

2 Aceasta va constitui un repertoriu cronologic, în sensul dorit de P. Imbs și de P. Guiraud (v. P. Imbs, La place de vocabulaire ancien dans un thesaurus de la langue française, p. 140, 145).

de frecvență de limbă română apărut pînă acum (Alphonse Juilland, P.M.H. Edward, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, London-The Hague-Paris, 1965) are ca obiect exclusiv limba română modernă.

β În a doua anexă se vor înregistra toate numele de locuri [1] și de persoane cuprinse în textele excerptate, numele proprii [2] fiind importante pe de o parte pentru istoria culturii și pe de altă parte pentru unele probleme de fonetică, morfologie și vocabular. Se vor indica la fiecare cuvînt referințele exacte asupra izvoarelor și numărului de apariții, fără a se ilustra cu exemple. Această anexă va fi nucleul unui *dicționar antroponomastic general al limbii române*.

γ În ultima anexă se vor ordona toate cuvintele în ordine alfabetică inversă, așa încît gruparea lor să se realizeze în funcție de partea finală. Astfel vor fi reunite în același loc toate derivatele în *-tor* sau toate verbele în *-i*. Această anexă va interesa studiile de morfologie, de formare a cuvintelor etc. Limba română dispune de un *Dicționar invers* (București, 1957), dar nu are un *dicționar invers exhaustiv al limbii vechi*.

În rezumat, DLR XVI se deosebește de operele lexicografice precedente — lăsînd la o parte cele trei anexe amintite — prin următoarele trăsături specifice:

1. Corpus-ul care stă la baza DLR XVI cuprinde *totalitatea textelor* — manuscrise și tipărite — cunoscute ca aparținînd secolului al XVI-lea.
2. Se înregistrează *totalitatea ocurențelor lexicale* (în totalitatea situațiilor) și se clasifică tipurile și variantele lor.
3. Se stabilesc *primele atestări* ale cuvintelor.
4. Se înregistrează *seriile paradigmatice complete* ale cuvintelor din secolul al XVI-lea; paradigmele se reconstituie exclusiv pe baza atestărilor.

Proiectat cu cîțiva ani în urmă, *Dicționarul limbii române al secolului al XVI-lea* se lucrează sub egida Academiei R.S.R., în cadrul Comisiei de texte românești vechi. Pînă în prezent s-au întocmit lucrările premergătoare (stabilirea corpus-ului de texte, fixarea normelor pentru extragerea fișelor și a redactării cuvintelor) și s-a fișat în întregime materialul de limbă din secolul al XVI-lea. În vederea deciderii normelor ferme de redactare s-a predat secției de limbă a Academiei, în 1971, o machetă conținînd 25 de cuvinte redactate; dintre acestea unele au fost lucrate, în mod experimental, incluzîndu-se i n t e g r a l materialul oferit de fișele extrase pînă la 1 ianuarie 1971, pentru altele însă redactorul a s e l e c t a t citatele cele mai semnificative. Deși înclinăm să credem că este de preferat cea de a doua modalitate — spre a nu da Dicționarului dimensiuni prea mari, pentru a nu întîrzia cu redactarea sa și pentru a-l pune cît mai curînd la îndemînă cercetătorilor vocabularului secolului al XVI-lea — supunem discuției cele două căi de urmat (v. extrase din machetă, p. 26—29)

Astfel conceput, DLR XVI va oferi o amplă panoramă a lexicului din secolul al XVI-lea și va permite un examen exhaustiv al originilor vocabularului literar al limbii române, descrierea repartizării regionale a termenilor

1 Despre necesitatea unui dicționar toponimic român, v. I. Donat în LR XVII, 2, 1968, p. 141 ș.u. și M. Homorodean în CL XIII, 2, 1968, p. 354 ș.u.

2 Despre caracterul particular al unui dicționar de nume proprii v. L a n g a g e s, 5, sept. 1970, p. 63.

din secolul al XVI-lea, atît la nivelul semantic cît și în planul morfo-sintactic, studierea unor aspecte de semantică istorică, de frazeologie diacronică etc. Din această perspectivă se poate înțelege că DLR XVI va constitui o „treaptă" — în sensul arghezian al cuvîntului — în alcătuirea Dicționarului tezaur al limbii române.

Credem că limba română, considerată de cunoscutul romanist și romănist suedez Alf Lombard ca „al patrulea picior al mesei romanice [1]", merită toate eforturile pentru a se aborda tezaurul său lexical, pornindu-se de la o bază într-adevăr solidă, constituită — printre altele — din acest *dicționar al secolului al XVI-lea*, cu atît mai mult cu cît azi soluționarea multora dintre problemele de lingvistică romanică este condiționată de examinarea faptelor de limbă română, unica reprezentantă a Romaniei orientale [2].

Prin redactarea *Dicționarului limbii române din secolul al XVI-lea* se răspunde unui imperativ patriotic și se înfăptuiește un act major de cultură, menit să contribuie la progresul lexicografiei istorice, adevărată „fîntînă de civilizație", după caracterizarea profesorului G. Devoto [3].

1 SCL, VIII, 1957, I, p. 7.

2 Opinia savanților asupra situației singulare pe care o deține limba română în Romania, poate fi rezumată prin cuvintele lui Alf Lombard: „l'évolution du romain est quelque chose d'absolument unique dans le monde et dans l'histoire" în „Lang.", XII, p. 120; v. și V. Kiparski în Neuphilologische Mitteilungen XLV, 1944, p. 42.

3 v. R.R.L., XVI, 1971, nr. 5, p. 433.

EXTRASE DIN MACHETA DLR XVI

CUVÎNT EXPLICATIV

Dintre cuvintele de mai jos, *arhisinagog, iaspie, meni, menit, mîine, obicni*, au fost lucrate pe baza materialului integral oferit de fișele extrase din textele secolului al XVI-lea pînă la 1 ianuarie 1971, iar pentru *maț*, redactorul a ales — din totalitatea fișelor — citatele cele mai semnificative.

Cu această ocazie mulțumim autoarelor machetei, Ana Canarache, Georgeta Ianovici și Sanda Burnei, care ne-au permis să reproducem aici cuvintele redactate.

▲ *arhisinagog* s.m. 1581 (Le chef de la synagogue). Mai marele sinagogii. *Vine ōarečine de la arhīsinagoga, grъi lui c-au muritь fata ta.* CC_2 436 /$_{11}$
[1]
v. sl. архисинагогъ

▲ *iaspie* s.f. 1581 (Jaspe). Rocă silicioasă, galbenă, roșie sau neagră, folosită ca piatră prețioasă. *ꙟn al patrūl /rъndь: crꙟjolita, ōnifinos și iaspīe.* PO 272 /$_4$. *Al patrulь: /crijolita, ōnihinos și ĭaspīe* id., ib., 311 /$_{23}$.
— variante grafice: *iaspīe* PO 272 /$_4$ și *ĭaspīe* PO 311 /$_{23}$.
[2]
gr. *ĭaspis.*

maț s.n. V(1. *Intestin ;* 2. *Ventre, estomac ;* 3. *For intérieur ;* 4. *Corde d'un instrument musical*). **1.** Intestin (al omului sau al animalelor). *Totь če ꙟtrâ ꙟ gū /râ ꙟ mațe se amistuѧşte și pre afedronь ѧse.* CT 32v /$_{11}$. *Je /luiѧ sъ-șь sature mațele lui de râ /dâčinile če mânca porčii.* id. ib. 155r /$_{14}$, cf. CC_2, 21 /$_{17}$. *Sparse-se pre /mijlōc și se vъrsarâ toate mațele lui.* C.PR. 6 /7. *ꙟn ačela lacь au fostь jidovi spъlâ ꙟ /dь mațele ōilōr* CC_1, 16 /$_{17}$. *Cine va crēde ꙟ mine, rъuri vōr cūrâ de ꙟ mațele lūi a /pe vīi.* id. ib. 66 /$_{13}$. *Și je /luiѧ sъ-șь sature mațele.* CC_2, 27 /19. *Capūl cu pičoarele și cu mațele de /preūnâ le mъꙟcați.* PO. 215 /$_6$. *Și ꙟ toatâ grâsi /mĕ ačĕѧ care acoopere mațele.* ib. 276 /$_{11}$. *Dup-ačasta ꙟ seūl arĕtelui, coada și grâ /simĕ de pre mațe-i și și čei doi rъrunkъi.* ib. 277 /$_{13}$. **2.** Burtă, pîntece. *Și nū se lepъdъ . . . de plodulu mațelor sale.* V. 36r /$_{10}$-ps. 131 /$_{11}$. *Ferecați neplodničīi și /mațele če nu nъscurâ și țițele če nu /aplĕcâ.* CT, 176r /$_2$. *Marīѧ. . . aflâ-se aibândь ꙟ mațe de dhul /sfntь.* id. ib. 2r /$_9$. *Fata prīimi-va ꙟ /mațe și naște-va fečorūl.* id. ib. 2r /$_{23}$. *Sъntь amu fameni če di / ꙟ mațele mumânīei nâscu-se așa.* id. ib. 40r /$_7$. *Vai de /čine va avĕ ꙟtru mațe și va apleca /ꙟtr-ačĕlĕ zile.* id. ib. 169v /$_{13}$. *Ferecați neplodničīi și /mațele če nu nâscurâ.* id. ib. 176r /$_2$. *Deꙟ mațe ainte de lučĕfъrъ nъscui-te.* CP, 220v /$_2$-ps. 110 /$_3$. *Cъndъ nъscu deꙟ mațele mūmâniei sale·*

C.C₂, 305 /17. *Ferĕşte pre ĕi cŭ /m ai ferită . . . pre Iō /na ꙟ maţele chitului* CM. 467 /19. loc. adv. *Din maţe* = de la naştere. *Uꙟ bărbată če era şcōp /deꙟntru maţele mŭmâni-sa.* C.PR. 11 /8. *Şădĕ ōlogă deꙟ maţele mŭ /mâni-sa fiindă şi nici diniōrâ nŭ- /şi ꙟblase.* id. ib. 65 /9. *Deꙟ maţele mŭmânĭei mĕle, Dŭ /mnezeulă mĭeu eşti tŭ.* CP, 35v /3-ps. 22 /11. *De maţe zise /râ minčĭuni.* id. ib. 105v /8-ps 58 /4.

2. (Fig.) Interior, loc ascuns, adînc, străfund. *Deꙟ maţele ĭa /dului strigarĕ mĕ.* C.P., 301v /8, cf. V. 66r /7–4. Adîncul fiinţei omeneşti, suflet. *Frica ta, Doamne, ꙟ maţe prĭimimă.* CP, 300v /18.

3. Strună. *ꙟn dzĕče maţe psăltiri ei căn /taţi ꙟ čѧteri* V. 9r /19-ps. 91 /4. *ꙟtru psăl- / tire cu căte dzĕčĕ maţe căntŭ ţĭe.* ib. 46v /20-ps. 143 /9. *Cu zĕče maţe căntaţi lui.* C.P. 54v /16-ps. 33 /28, cf. 179v /10, 274r /8-ps. 144 /9.

pl. *maţe*

— variante grafice: maţelor̄ V. 36r /10; maţelōr V. 34v /7 maţelѡră C.P. 257r; maţeloră C.P. 253r /5.

— 45 [32 + 13]

lat. *matia*

meni vb IV C.V. **1.** Appeler, invoquer; appeler, nommer. **2.** Considérer. **3.** Dédier, vouer; destiner. **4.** Prévoir. **1.** Tranz. A chema, a pomeni, a invoca. *ꙟnčepŭră ŭrĭi* [. . . / / . . .] *a meni . . .numele dñul* [*u*]*i.* C.V. 5 /1. *Nevoe-mi fŭ a mene chĭesa /rĭu.* ib. 101 /10. *Numele tău menimŭ.* V. 5r /6—13. *Ačesta /ĭaste čela če spăr'gĕ besĕrečile ꙟ Ier̆slim /čeѧ če menĭѧ nŭmele ačesta.* C.Pr. 40 /10. *ꙟ toate limbile ꙟ' /căte-să če e menită nŭmele mĭeu ꙟ'ntr-â /nşĭi.* id. ib. 70 /20. *ꙟčepŭrâ . . . a meni spre čĕѧ /če avĕ dŭhure hitlĕne nŭmele domnu /lui Is̃ grâindă.* id. ib. 89 /14. *Nume /le tău menim* C.P. 300r /14.

A chema, a numi. *Să tremĕţâ . . . cu Pavelă şi cu Var'nava /şi Iŭda menĭѧ -lă Var'sava şi Sila.* C.Pr. 71 /13. *Iōsĭe čela če-lă /menĭѧ Varnava de ap̃sli.* id. ib. 17 /5. *Menĭѧ amu Var'nava, Dia ē Pavelă, Ērmĭa.* id. ib. 65 /20 *Nu meni pre ēlă hi /tlenă če şi mai vrătosu-lă milui.* C.C₂ 325 /14. *Atunče şi hitlĕnă zisei /şi-lă şi meni că nemilostivĭѧ nu nŭmai lu Dumnezeu ѧste ŭrâtâ če niči ꙟ'ĝerilōr nu e pre ōgoadâ.* id. ib. 325 /17. *Refl. pas. Credzu Avraamă lu Dñdz*[*e*]*ŭ . . . / şi soţu lŭ Dñdzeu meni-se.* C.V. 121 /11. *Var'nava vrĕ să ѧ' cu sine /Iōannă če se menĭѧ Marco.* C.Pr. 73 /11. *Venimă ꙟ' lōcă če se menĕşte bŭnulă răpausă.* id. ib. 131 /11. *Suflâ ꙟ'pro /tivâ văntă de burâ menĕşte-se Ēvrocli /donă.* id. ib. 132 /10. *Să se ōprĕscâ şi de numele lu Avraamă şi să se menĕscă Avraamă.* id. ib. 217 /20. *Să nŭ vâ mestecaţi cu /ĕi ē să vreŭ ꙟ frate menĕşte-se /sau cŭr'var i. . . cu ačeѧ /să nu mâꙟcaţi.* id. ib. 297 /3. *Comoarâ ascŭnsâ dŭmnezeѧsca scripturâ menĕ /şte-se.* C.C.₂ 311 /26—27. *Refl. Ačeѧ iudeii meneşti-te şi răpau /şi spre lĕĝe şi te lauzi de dŭmnezeu.* C.Pr. 226 /4.

2. Tranz. A considera, a socoti. *Marĕ /dŭmnezeiţa casa Artemida, ꙟntru ne /micâ menĕşte-o, va amu să-şă spargâ /mârĭѧ ĕi.* C.Pr. 91 /16. *Dŭlčĕţâ meni /ndă şi a zileei hranâ.* id. ib. 181 /20—182/1. *Să Avra/amă de la dŭmnezeu menise nu se cade / ꙟ'prejură / / a se tăѧ limbile.* id. ib. 217 /21. *Nu-i ѧ ne /micâ a meni cu podoabâ să se lĕpede.* CC₂ 347 /8. *Refl. pas. Şi ačĕ cŭrvĭe că ničĭ ꙟ păgâni meneşte-se.* C.Pr. 295 /11. *Ce nu ꙟ'prejură tăѧrĕ a lui ꙟ'ntru ꙟ' /prejură tăѧrĕ meni-se-va.* id. ib. 227 /3.

3. *Tranz. şi Refl.* A (se) dedica a(se), consacra. *Credzu Avraamă lu Dñdz*[*e*]*u / şi se meni lui ꙟn dereptate.* C.V., 121 /10. *Nimĕ nŭ mâ poate spre ačĕѧ da /lŭ chesară*

menindu-mâ. C.Pr. 122 /$_{9}$. *Lū chesarĭu te menești, cьtrâ chesa /rĭu merğі.* id. ib. 122 /$_{11}$. *Putĕ-l-ai lъsa ačestь ōmь sъ nū /fīe la chesarъ menitь.* id. ib. 130 /$_{11}$. *Nevoie-mi fu a /mâ meni la chesarъ, neče cu limba mĕ /sь aibь a cleveti čeva.* id. ib. 139 /$_{15-16}$. *Se meni /lūi ѫ dereptate și soțъ lū du / /mnezeu se ziče.* id. ib. 149 /$_{20}$. *Crezu Avraamь /lui Dūmnezeu și se meni lūi ѫ'ntru dere /ptate.* id. ib. 213 /$_{2}$. *Crezu Avraamь lu Dū /mnezeu și se meni lūi ѫ'ntru dereptate.* C.C.$_{1}$ 68 /$_{6}$. *Și se menirâ lui ѫ dereptare și ѫ nĕmь și ѫ vĕcь.* C.P. 209 /$_{11}$-ps. 106 /$_{31}$.

A destina, a sorti. *Ačela ĭaste meni /tь de dumnezeu a jūdeca morțilōr /și viilōr.* C.Pr. 49 /$_{2-3}$. *O menĕște ūrechi /lorь lu Iōsĭe.* P.O. 237 /$_{7}$.

4. *Tranz.* A prevesti. *Meni /t-a vrĕme nъročita și hotarâle viațe /ei lōr.* C.Pr. 82 /$_{19-20}$.

Diateza activă

(*formele simple*)

Ind. prez. 4. *menimū* V. 65^{r} /$_{6-13}$, *menim* C.P. 300^{r} /$_{14}$.
Imperf. 3. *meniѧ* C.Pr. 17 /5, 40 /10; *meniѧ* 71 /$_{13}$, 65 /$_{20}$.
Perf. simplu. 3. *meni* C.C.$_{2}$ 325 /$_{7}$.
M.m. ca perf. 3. *menise* C.Pr. 217 /$_{21}$.
Imperativ. 2. *menĕște* C.Pr. 91 /$_{1}$, P.O. 237 /$_{7}$; *(nu)meni* C.C.$_{2}$ 325 /$_{14}$.
Inf. prez. — *a meni* C.V. 5 /$_{1}$, C.Pr. 89 /$_{14}$, C.C$_{2}$ 347 /$_{8}$, *a mene* C.V. 101 /$_{10}$.
Gerunziu : *menindь* 181 /$_{20}$—182 /$_{1}$; *menindu-* 122 /$_{9}$

(*formele compuse*)

Ind. perf. comp. 3 — *menit-a* 82 /$_{19-20}$

Diateza pasivă

Ind. prez. 3 — *ĭaste menitь* C.Pr. 49 /$_{2-3}$ *e menitь* id. ib. 70 /$_{20}$.
Conj. prez. 3 — *sь nū fīe . . . menitь* C.Pr. 130 /$_{11}$

Diateza reflexivă

Ind. prez. — 2 *te menești* C.Pr. 122 /$_{11}$
3 — *se menĕște* C.Pr. 131 /$_{11}$; *menĕște-se id. ib.* 132 /$_{10}$ 295 /$_{11}$, 297 /$_{3}$, C.C.$_{2}$ 311 /$_{26-27}$
Imperfect 3 — *se meniѧ* C.Pr. 73 /$_{11}$
Perf. simplu 3 — *se meni* C.V. 121 /1$_{10}$, C.Pr. 149 /$_{20}$, 231 /$_{2}$, C.C.$_{1}$ 68 /$_{6}$; *meni-se* C.V. 121 /$_{11}$
6 — *se menirâ* C.P. 209^{r} /$_{11}$—ps. 106 /$_{31}$
Conj. prez. 3 — *sь se menĕscь* C.Pr. 217 /$_{20}$
Imperativ. 2 — *menești-te* C.Pr. 226 /$_{4}$
Inf. prez. — *a mâ meni* C.Pr. 139 /$_{15-16}$

(*formele compuse*)

Viitor. 3 — *meni-se-va* C.Pr. 227 /$_{3}$
— variante fonetice: *a meni* C.V. 5 /$_{1}$, C.Pr. 89 /$_{14}$, 139 /$_{15-16}$, C.C.$_{2}$ 347 /$_{8}$; *a mene* C.V. 101 /$_{10}$;
— variante grafice: *menimū* V. 65^{r} /$_{6-13}$; *menim* C.P. 300^{r} /$_{14}$; *meniѧ* C.Pr. 17 /$_{5}$, 40 /$_{10}$; *meniѧ* C.Pr. 71 /$_{13}$, 65 /$_{20}$, 73 /$_{11}$; *menindь* C.Pr. 181 /$_{20}$—182 /$_{1}$; *menindu id. ib.* 122 /$_{9}$.
— derivat: *menit*
— 39[38 + 1]
sl. мѣнити

menit, -ă adj. (1563) Appelé, destiné, Chemat. destinat. *Če meni /ții de ainte ⁊'tru Antīōhīa ūčeni /či bōtezați.* C.Pr. 53 /7-8. *Rugâ /mu-ne noi menițīi ⁊'mēsteсь sъ nu mēr /gâ ēlь ⁊ Īērslimь.* id. ib. 101 /14.
Pl. art.
N. — *menițīi* C.Pr. 53 /7-8, 101 /14.
[2]
V. *meni*

mîine adv. (1546). 1. Demain. 2. Prochainement; bientôt.
1. În ziua care urmează după cea de azi. (Uneori în corelație cu „azi", „astăzi" sugerînd un interval de timp foarte scurt). *Iarba . . . as[tь] /dzъ stь, mъne ⁊nъ f[oc] /aruncъ* ESR 13r /23. *Astъzi și mâine sъ /mērğemь ⁊'čēle četъți.* C.Pr. 154 /20. (În corelație cu „azi", „astăzi", indică repetarea și continuitatea acțiunii). *Șī-i sfnțēște pre ei astâdzâ și mъne.* P.O. 242 /3. (Urmat de determinări care indică momentul acțiunii). *Mъne demъ /nēța.* ESR 57r /19. *Loc. adj. De mîine* (mai ales precedat de „ziua") care urmează zilei de azi. *Dzi[ua] de mъne are grija sa.* E.S.R. 13v /19
2. În viitorul apropiat; curînd; în viitor, cîndva. (Substantivat). *Nu grijiți. spre mъne.* E.S.R. 13v /1 . *Nū vâ grijireți amu de mâine* C.T. 11v /22. *Loc. adj. De mîine* = (din) viitor. *Nu știți čēīa de mъ⁊re če va fi viața voastrъ.* C.V. 130 /25
— variante fonetice: *mъ⁊re* C.V. 130 /25
— variante grafice: *mâine* C.T. 11 /22, C.Pr. 154 /20; *mъne* ESR 13r /2, 13v /19, 57r /19, P.O. 242 /3.
[8]
— lat. *mane.*

obicni vb. IV *Tranz.* H. 1. Accoutumer (à), apprendre; habiter. 2. Souffrir, supporter. 1. A deprinde, a obișnui, a învăța. *Obicnиră lucrurele lor,* P.S. C.V. 35 apud DHLR 517. *Intranz.* (Impropriu, traducînd greșit pe v. sl. *obitati*). A locui, a petrece. *Či⁊re va obicni ⁊ vīața ta* H. 9 /24—ps. 14 /1.
2. A suferi, a răbda, a îngădui. ⁊ *toate / are nădējde și obicnēște toate.* C.Pr 325 /1, cf. Coresi apud DLR. *Și voi ōbicniți čine voi slūği fače, sъ nești /ne voi dosъdēște* C.Pr. 378 /21—379 /1.

Diateza activă

(forme simple)

Ind. prez. 3 — *obicnēște* C.Pr. 325 /1
5 — *ōbicniți* C.Pr. 379 /1
Perf. simplu — 6 *obicniră* H apud DHLR 517

forme compuse

Viitor. 3 — *va obicni* H 9 /24—ps. 14 /1
variante grafice: *obicniră* Ps., CV apud DHLR 517, *ōbicnēște* C.Pr. 325 /1.
Derivat: *obicnit*
[4]
v. sl. обикнжти (<обыкнжти)

ASUPRA PRELUCRĂRII AUTOMATE A TEXTELOR ROMÂNEŞTI SCRISE CU CARACTERE CHIRILICE

APLICAREA TEHNICII ELECTRONICE DE CALCUL LA ANALIZA LIMBII

Aplicarea tehnicii electronice de calcul la analiza limbii nu are o istorie prea îndepărtată. Ea datează de aproximativ 25 de ani. La cel de al VI-lea Congres Internaţional al lingviştilor (Paris, 1948), M. Cohen recomanda acestora să folosească metode matematice şi să recurgă la maşinile de calcul [1]. Meritul de a fi utilizat pentru prima oară în lume (din 1949), întîi maşinile mecanografice cu fişe perforate şi apoi instalaţiile electronice pentru excerptarea textelor, îi revine părintelui Roberto Busa [2], de la Facultatea de filozofie din Gallarate, care a elaborat indicele la „Summa Theologiae" a Sfîntului Toma de Aquino; în 1960 prin colaborarea între Centrul de la Gallarate şi IBM din R. F. a Germaniei s-a excerptat volumul al treilea din Farbenlehre de Goethe, cu ajutorul calculatoarelor cu seria 710, deci aparţinînd primei generaţii IBM. Acestor prime încercări ale părintelui R. Busa de a utiliza „memoria" maşinii — capacitatea ei de a înmagazina atît datele ce pot servi ulterior calculatorului, cît şi unele rezultate parţiale [3] — una dintre marile inovaţii ale maşinilor electronice [4], i-au urmat, în diferite colţuri ale lumii, alţi cercetători, autori ai unor experienţe diverse, şi aplicări concrete [5].

Printre centrele preocupate în mod special de larga aplicare a metodelor exacte în studierea limbii şi de generalizarea cercetării cu ajutorul calculatoarelor se află Pisa, oraş cu o veche tradiţie ştiinţifică; aici, în urmă cu 15 ani, din colaborarea între Universitatea locală şi IBM italian a luat naştere „Centrul naţional universitar de calcul electronic" (CNUCE), una dintre cele mai avansate instituţii ştiinţifice din Italia. Din 1968 a fost organizată la CNUCE o secţie lingvistică datorită căreia Italia se află astăzi într-o fază înaintată a

1 Actes..., p. 85; vezi C. Tagliavini, *Applicazione dei calcolatori elettronici all'analisi e alle statistica linguistica*, 1968, p. 114, în Actele colocviului asupra temei *L'automatizazione elettronica e le sue implicazioni scientifiche, tecniche e sociali*, Roma, 16—19 ottobre 1967.

2 Informaţii asupra primatului părintelui R. Busa vezi în F. de Tollenaere, *Lexicographie et stylistique*, în Cahiers de lexicologie, 3, 1962, p. 106; C. Tagliavini, op. cit., p. 111 şi 115; A. Zampolli, *L'elaboratore elettronico negli studi linguistici*, în IMB, 2, mai, 1968, p. 1. La Colocviul internaţional asupra mecanizării şi automatizării cercetărilor lingvistice (Praga, 1966) părintele R. Busa a informat asupra terminării primului lexic latin electronic, complet şi sistematic, (v. *Les machines dans la linguistique*, Praga, 1968 p. 251 ş.u.)

3 John R. Pierce, *La teoria dell'informazione* (trad. de Fr. Caposio), ed. a II, Verona, 1965, p. 290—291, 295.

4 S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, Bucureşti, 1966, p. 49.

5 Problemele generale ale mecanizării şi automatizării cercetărilor lingvistice au fost discutate la Colocviul cu acelaşi titlu ţinut la Praga în 1966; lucrările sale au fost reunite în volumul *Les machines dans la linguistique*, Praga, 1968.

aplicării tehnicii electronice în cercetarea textelor; activitatea ei este coordonată de prof. A. Zampolli, specializat în lingvistică computațională.

Secția de lingvistică din CNUCE își desfășoară activitatea pe baza unei proceduri de lucru atent stabilite, aplicate — indiferent de natura textelor sau de scopurile specifice urmărite — de numeroase instituții și centre științifice cu care colaborează CNUCE. Prima fază de elaborare, cuprinzînd adunarea datelor, a formelor [1], a lemelor [2], stabilirea frecvențelor, a listelor de concordanțe [3] și a diverselor tipuri de indice, este comună [4]. Etapele de lucru constau într-o serie predeterminată de operații a căror succesiune este comandată de o memorie specială, de program [5], și anume: „citirea" de către calculator a textului perforat și înregistrarea lui pe bandă magnetică, controlul exactității transcrierii textului, imprimarea diferitelor date statistice, imprimarea concordanțelor de forme, lematizarea [6], imprimarea concordanțelor lemelor, imprimarea fișelor-context [7]. Majoritatea acestor faze de lucru se realizează exclusiv de către mașină, altele sînt însă doar parțial automatizate și nu se pot dispensa de intervenția omului, de pildă verificarea transcrierii exacte a textului sau lematizarea.

Secția de lingvistică a centrului de la Pisa are remarcabile realizări concretizate prin lucrări publicate sau încă netipărite, dar oricînd la dispoziția cercetătorilor la CNUCE, și multiple proiecte în colaborare cu cele peste 50 de instituții de cercetare, atît italiene cît și străine, cu care CNUCE este în relație.

Astfel, printre altele, CNUCE are la activul său elaborarea unui dicționar de mari proporții al limbii Divinei Comedii (1965) a lui Dante, realizat cu ajutorul calculatoarelor IBM 1401 și 7090, sub conducerea prof. C. Tagliavini, iar în 1971 a apărut monumentalul *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea* (autori V. Bortolini, C. Tăgliavini, A. Zampolli). Cu titlu experimental, în cadrul acelorași preocupări s-a efectuat ciclul complet de elaborare (text — frecvențe — concordanțe) pentru *Novella del Grasso legnaiuolo*, apărut la Florența în 1968. Dealtfel, arhivele magnetice ale Centrului, alcătuite din mii de benzi magnetice, prin zecile de milioane de cuvinte înregistrate, constituie una dintre cele mai importante și moderne biblioteci electronice din lume [8].

1 Întrucît la CNUCE acești termeni sînt utilizați cu o accepție specială, vom da aici explicația lor: forme înseamnă cuvintele diferite dintr-un text. De ex., în fragmentul: „Atunci... s-a ridicat un bărbat cu glas și statură de bărbat, cu mînie și speranță de bărbat, strigînd tuturora că nu totul este pierdut, că lupta va putea fi dusă — cu îngrozitoare sacrificii — mai departe" (Cont. 46, 1253, 13 nov. 1970, p. 1, col. 5—6) sînt înregistrate 36 de cuvinte, dar unele dintre ele (bărbat, cu, că, a fi) se repetă, deci forme rămîn numai 30.

2 Leme sînt cuvintele-titlu, cuvintele care reunesc, în mod convențional, formele flexionare ale cuvintelor (de ex., în textul de mai sus, a fi pentru este și va fi).

3 Concordanțele sînt fișele cuprinzînd contexte scurte care „concordă" între ele prin prezența unui anumit cuvînt.

4 A. Zampolli, art. cit., p. 3.

5 John R. Pierce, op. cit., p. 290.

6 Lematizarea este operația prin care se unesc sub un singur titlu (o lemă) toate formele flexionare dependente. În lematizare se cuprinde, de asemenea, sistematizarea omografelor (v. Les machines dans la linguistique, p. 280).

7 Fișele-context conțin ansamblul contextelor largi în care apare un anumit cuvînt; acestea sînt fișele lexicografice propriu-zise care servesc pentru redactarea unui „articol" de dicționar.

8 Vezi A. Zampolli, art. cit., p. 6.

CNUCE asigură periodic cursuri de specializare și de programare rezervate profesorilor, asistenților, cercetătorilor și studenților interesați; aceste cursuri sînt destinate să-i pună pe participanți în situația de a putea lucra nemijlocit cu calculatoarele electronice. Una dintre cele mai recente realizări din acest punct de vedere a fost organizarea — în două ediții — între 16 august și 7 septembrie 1970 și 6—23 septembrie 1972 a unei „școli internaționale de vară" conduse de prof. A. Zampolli. Cursurile de vară cu tema „Elaborarea electronică a datelor lingvistice și literare", prima inițiativă de acest fel în lume, a avut ca scop familiarizarea participanților cu metodologia și tehnica modernă de cercetare cu ajutorul calculatoarelor. Pentru experiențele practice de programare, cei peste 150 de participanți la fiecare ediție, majoritatea de formație umanistică, au avut la dispoziție, pe toată durata școlii de vară, trei calculatoare IBM (360/30, 1401 și 7090), dintre care primul a fost dotat special pentru aplicările lingvistice, în special pentru asigurarea varietăților de caracter de litere cerute, prezența unor experți în programări și o serie de texte din diferite limbi înregistrate pe bandă magnetică. Participanții au avut posibilitatea de a asista la o serie de cursuri și seminarii de înalt nivel ținute de personalități de seamă ale științei moderne (B. Quemada, J. Lyons, M. Kay, M. Gross, R. Dyer, Ch. Muller, D. G. Hays, J. Raben, P. Guiraud).

Printre cele 50 de instituții care se bucură de colaborarea cu secția de lingvistică a „Centrului" de la Pisa, se numără și Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei R. S. România. Relațiile dintre cele două instituții, stabilite din anul 1968 (reprezentanți din partea română acad. Al. Rosetti și semnatara acestor rînduri și din partea italiană prof. A. Faedo, director la CNUCE, și prof. C. Tagliavini), au avut ca prim scop, în etapa de început a colaborării, strîngerea materialului necesar pentru constituirea unui fișier-repertoriu general al limbii vechi românești; fișierul, care se lucrează în prezent la București cu mijloace manuale obișnuite, are ca țel principal elaborarea unui *dicționar al limbii române din secolul al XVI-lea.*

Necesitatea unui Dicționar al limbii române din secolul al XVI-lea (DLR XVI), pentru cunoașterea detaliată, științifică a începuturilor vocabularului limbii române scrise, a fost semnalată și pusă în discuție în numeroase rînduri[1].

DLR XVI va permite examinarea integrală a genezei vocabularului literar al limbii române. Pînă în momentul de față lucrul la Dicționarul secolului al XVI-lea a dus la extragerea manuală a întregului material de limbă scrisă cunoscut ca aparținînd acestei perioade. Evident că excerptarea electronică a materialului ar urgenta mult lucrările și, în plus, ar permite — cu mare rapiditate — dublarea, triplarea etc. a fișierului constituit; o asemenea operație ar fi foarte necesară pentru că, în momentul clasificării alfabetice a cuvintelor pentru DLR XVI, va putea rămîne, în cartoteca dicționarului, același material, dar ordonat după alte principii, de exemplu grupat după anumite criterii morfologice, repartizat pe textele din care a fost extras inițial, ceea ce poate înlesni elaborarea *indicelor* sau *glosarelor* tuturor textelor din secolul al XVI-lea etc.

Experimental, colaborarea dintre București și Pisa (CNUCE) s-a efectuat prin introducerea în calculator a unui text din secolul al XVI-lea, editat

1 V. în acest volum p. 17—25.

deja, *Tetraevanghelul* lui Coresi [1]. În prealabil s-au stabilit, convențional, corespondențele, pe de o parte, pentru slovele chirilice menținute care au fost exprimate prin cifre și, pe de altă parte, pentru semnele diacritice utilizate în transliterația Tetraevanghelului (de exemplu:

ꙟ — 1; ѧ — 7; ѫ — 9; ь — 6; č — c.; ş — s,; â — a/; ō—o* etc.).

Din acest text s-au alcătuit dezvoltate fișe de concordanțe, un indice alfabetic al Evangheliei lui Marcu, un indice de frecvență etc. (v.anexele). Această primă experiență, care se poate repeta cu orice alt text de limbă veche, a arătat că textele de limbă română veche scrise sau tipărite cu caractere chirilice [2], dacă nu sînt preparate în prealabil, se pretează prea puțin la introducerea în mașinile electronice din cauza grafiei lor [3]; ele se află la antipodul situației aduse în discuție la cursurile amintite mai sus de D'Arco Silvio Avalle, care afirma despre unele texte ce nu prezintă nici un fel de dificultăți de interpretare că pot fi despuiate direct, fără o pregătire anterioară.

Pentru ca textele vechi românești să fie puse la dispoziția mașinilor, este necesar să se țină seama de o serie de probleme ale interpretării scrierii chirilice. Aldo Duro avea perfectă dreptate cînd, discutînd problemele puse de *Dicționarul istoric al limbii italiene*, admitea că un dicționar „de mașină" este mai simplu de realizat cînd e vorba de texte scrise în limba modernă, cu declinări și conjugări regulate [4]. Desigur, pentru mașină, alfabetul chirilic nu constituie, în sine, o dificultate, dar, în cazul limbii române, este vorba de un alfabet nu inventat, ci adaptat, și anume imperfect adaptat [5] pentru scrierea limbii române, în care a) un simbol corespunde mai multor semnificații, de exemplu grafemul polivalent [6] ꙟ poate avea valorile:

— /în/ : ꙟ
— /i/ : ꙟнтрꙋ
— /îm/ : ꙟпрєꙋнъ
— /m/ : ꙋꙟбра
— /n/ : оуꙟ
— /ŋ/ : баꙟѧ

— nazalitatea vocalei care precedă nazalele *n* sau *m*: мъꙟндрїє (din punct de vedere fonologic însă ꙟ avea o singură valoare [7]), iar alteori b) pentru același fonem sînt utilizate mai multe grafeme [8] de ex. ъ, ь, ѫ pentru

1 *Tetraevanghelul tipărit de Coresi* (1560—1561) *în comparație cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești* (1574) (ediție Florica Dimitrescu), București, 1963.

2 O lucrare de ansamblu dedicată paleografiei chirilice este E. Vîrtosu, *Paleografia română chirilică*, București, 1968.

3 Despre importanța grafiei în limba veche v. P. Imbs, *La place du vocabulaire ancien dans un thesaurus de la langue francaise*, p. 10.

4 *Cahiers de lexicologie* 1, 1966, p. 104.

5 Al. Rosetti, LR, p. 439.

6 v. E. Alarcos Llorach; *Le langage* sous la direction d'André Martinet, Paris, 1968 p. 554.

7 v. A. Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din SCL XV, 1964, fasc. 1-5, p. 130 —131.

8 Bazele raporturilor între foneme și grafeme au fost puse de E. Pulgram în Word VII (1951) în articolul „Phoneme and grapheme" (p. 15—20), în care se iau în discuție o serie de paralelisme între foneme și grafeme. V. de același autor "Graphic and phonemic systems", în Word, 21, 2 (1965); v. și C. Th. Gossen, *Graphème et phonème*, in RLIR, XXXII, 1968, p. 1—16; A. Avram în Cahiers de linguistique theorique et appliquée, I, 1962, p. 9 ș.u.; Al. Rosetti. n SCL 2/1972, p. 168 —9.

/ə/, care în acest caz sînt alografe,[1] sau alografele în variaţie liberă I, Ï, H pentru /i/ sau T, ш pentru (t)[2]. Se poate vorbi deci de o *inadecvare*[3] a scrierii adoptate la structura limbii române. Din împrejurarea că acest alfabet prezintă atîtea probleme rezultă că operaţia de interpretare amintită nu poate fi încredinţată maşinii atîta timp cît nu s-a alcătuit un program de cercetare specific.

În plus, numai un specialist poate rezolva alte dificultăţi provenite din *natura* textelor româneşti scrise cu caractere chirilice. Dintre diferitele greutăţi pe care le întîmpinăm la introducerea acestor texte în calculatoare ne vom referi în cele ce urmează numai la patru aspecte:

1. scrierea continuă. Se ştie că în multe dintre textele vechi româneşti cuvintele se înlănţuiesc fără spaţii între ele şi, cu rare excepţii, fără semne de punctuaţie; chiar şi în cazul scrierii „semicontinue" în care prepoziţiile şi conjuncţiile se ataşează la cuvintele „pline", de pildă съфїє, деωм, „cuvîntul" este greu de limitat de o persoană care nu are cunoştinţe speciale de limba română veche; o asemenea operaţie nu poate fi rezolvată decît de un specialist, odată ce nu s-a elaborat un algoritm în măsură să facă distincţiile necesare.

2. problema scrierii continue se complică cu prezenţa cifrelor în texte: astfel, în chirilică cifrele sînt reprezentate prin aceleaşi semne ca şi literele, fiecare slovă avînd o valoare numerică specială pe care maşina — evident — o poate „memora". Dar, pentru cifrele mai mari decît 10, în unele texte nu se marchează într-un fel deosebit (cu o tildă suprapusă) decît prima cifră, de ex. 31 = л̃а, 32 = л̃в şi atunci pentru maşină devine extrem de dificil să determine dacă simbolul al doilea aparţine unui cuvînt sau tot cifrei, ca să nu mai amintim de cazurile în care nu se pune deloc tilda pe număr sau în care se notează numai al doilea simbol (cînd numărul este alcătuit din trei elemente: x ỹ z).

3. Literele aruncate. De obicei sînt aruncate consoanele finale (фін̂) (ceea ce ar putea constitui un criteriu pentru a separa cuvintele), dar alteori se aruncă deasupra consoane sau chiar vocale aflate în interiorul cuvintelor[4]: uneori superpunerea consoanelor atrage după sine omisiunea vocalei pre- sau postpuse, de ex. фра (cu ш deasupra) — frat*e*, дѹтале (cu м deasupra) — dum*i*tale, ceea ce face aproape imposibilă „recunoaşterea" cuvîntului de către maşină.

4. Abrevierile. Textele chirilice utilizează cu o mare frecvenţă abrevierile, obişnuinţă comună în paleografia latină, greacă sau bizantină şi, prin imitaţie, slavă. Aceste abrevieri, unele reminiscenţe ale „notelor tironiene", sînt atît de diferite între ele (uneori se suprimă partea finală, alteori elemente din interiorul cuvîntului[5]), încît fac dificilă „reconstituirea" cuvîntului de către calculator. Aici trebuie adăugate semnele convenţionale analfa-

1 v. Studia Romanica et anglica Zagrebiensia, nr. 21—22, Zagreb, 1968, p. 128.
2 Al. Rosetti, op. cit., p. 440.
3 Utilizăm termenul inadecvare în sensul atribuit de H.A. Gleason, Introduction à la linguistique, Paris, 1969, p. 320.
4 v. I. Bianu, N. Cartojan, Album de paleografie română (scrierea chirilică), Bucureşti, 1940, p. 7.
5 Id. ib., p. 6.

betice de prescurtare asupra cărora, în general, s-a insistat mai puțin în lucrările de specialitate [1].

Cele cîteva exemple de „dificultăți" pledează și ele pentru prepararea unor ediții speciale, alcătuite, toate, după aceleași principii, care apoi să fie supuse operației de perforare și de calcul conform programului stabilit. Sistemul electronic de cercetare poate ajuta, pe lîngă elaborarea unui dicționar al limbii vechi, și la elucidarea unor probleme de filologie și de lingvistică românească. Dintre acestea amintim cîteva, unele foarte controversate, privitoare la epoca mai veche a limbii române:

— cercetarea relațiilor dintre cele trei versiuni manuscrise ale Psalmilor din nordul Transilvaniei-Maramureș;

— stabilirea legăturilor între scrierile nordice și textele imprimate de Coresi, urmărindu-se în special penetrarea elementelor septentrionale de limbă în textele coresiene;

— studierea raporturilor între textele imprimate în română de Coresi și primele texte tipărite în slavă, la începutul secolului al XVI-lea, de către Macarie;

— analizarea relațiilor dintre textele românești și slave, tipărite în același timp sau succesiv de Coresi sau de alți tipografi;

— rezolvarea unor probleme speciale (de datare, localizare etc.) referitoare la texte intrate mai de curînd în sfera cercetării limbii din secolul al XVI-lea, cum ar fi *Evangheliarul de la Petersburg* (1551—1553), manuscrisul slavo-român al popii Bratul (1559—1560), manuscrisul cuprinzînd *Psaltirea slavo-română* (1573—1584?) presupusă a proveni din Moldova, *Pravila Ritorului Lucaci* (1581) etc.

Pentru soluționarea unor probleme de acest tip s-ar putea recurge la ajutorul ordinatoarelor în măsura în care, de pildă, referindu-ne la cercetarea legăturilor dintre manuscrisele nordice și textele tipărite de Coresi, s-ar urmări—înregistrîndu-se totalitatea ocurențelor lexicale pentru prima dată—pe baze cantitative, raportul dintre elementele septentrionale pătrunse în textele coresiene și inovațiile din sud introduse de Coresi; de asemenea, pe baza fișelor-context ale tuturor cuvintelor din textele cercetate se vor putea scoate în evidență relațiile dintre lexicul „special" (la fiecare cuvînt se va înregistra frecvența în textul X) și lexicul „comun", deci se va putea fundamenta cercetarea „stilistică" a limbii române vechi; analizarea modalității de formare a cuvintelor cu ajutorul calculatoarelor va duce, prin stabilirea frecvenței sufixelor și a prefixelor, desigur, la concluzii interesante în ceea ce privește „specificul", „preferințele" textelor nordice în raport cu textele din sud (de exemplu problema prefixului *în*-). În acest fel, se poate afirma, împreună cu C. Tagliavini[2], că mașinile electronice se pretează la numeroase aplicări în cîmpul lingvistic; acestea au nu numai valoare pragmatică, dar și teoretică, pentru că ajută la clarificarea unor aspecte ale structurii limbii.

De asemenea, înregistrarea electronică a cuvintelor aparținînd secolului al XVI-lea va permite să se supună fondul lexical al secolului al XVI-lea

1 v. E. Vîrtosu, op. cit., p. 272.

2 Applicazione dei calcolatori elletronici all'analisi e alla statistica linguistica, Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, 1968, p. 118.

la studii variate de gramatică și de dialectologie istorică, dar, așa după cum observa, pe bună dreptate, G. Gougenheim, mai întîi „ce qu'il faut ce n'est pas d'énumérer des problèmes, mais d'abord réunir de la documentation [1]. Strîngerea exhaustivă a materialului documentar constituie — evident — prima fază de cercetare aprofundată a limbii române vechi.

Larga activitate stimulatoare desfășurată la Centrul de la Pisa are meritul de a arăta, concret, prin lucrările elaborate sau în pregătire, că, în faza actuală, de vertiginoasă dezvoltare a științei, este indispensabil ca limbajul să fie cercetat — mai riguros — cu ajutorul calculatoarelor. Toate cercetările întreprinse sînt menite să releve avantajele studierii limbii prin intermediul mașinilor electronice, de exemplu, superioritatea unui fișier lexicologic automatic în raport cu fișierul tradițional, manual, subliniindu-se diversele proprietăți în măsură să determine beneficiile primului față de cel de-al doilea. Bazată pe activitatea calculatoarelor, documentarea lexicografică pusă la dispoziția redactorului unui dicționar „de mașină" este cea mai bogată excerptare de date. La aceasta se adaugă o serie de prețioase materiale auxiliare: statistici, fișe-context, concordanțe lexicale, diverși indici de frecvențe (alfabetic, în ordine descrescîndă, în ordine inversă, pe texte, pe grupuri de texte, pe autori etc.).

Calculatorul devenind un instrument n o r m a l al cercetării lingvistice[2], rolul său trebuie privit ca atare; mașini perfecționate și perfecționabile, puse în slujba omului, calculatoarele îndeplinesc cu mare rapiditate acțiuni pe care omul le-ar putea realiza infinit mai încet (de exemplu, mașina are capacitatea de a socoti frecvența a 500 000 de cuvinte în două ore și de a căuta un cuvînt într-o colecție de un milion de cuvinte în 0,001 secunde — o milisecundă), dar pînă acum unele probleme nu au căpătat o descriere algoritmică; astfel, nu se poate programa, în toate situațiile, distingerea omografelor; calculatorul înregistrează formele, dar nu poate rezolva problema dacă într-un anumit context *și* este adverb sau conjuncție. Dacă totuși pentru omografele ce aparțin unor clase gramaticale diferite există premisele găsirii unor algoritmi capabili să asigure înlăturarea ambiguităților[3], pentru celelalte forme omografe situația este însă mult mai complicată (de pildă cînd omografele sînt, toate, substantive). De problema omografelor[4] s-a ocupat recent în mod special R. Martin; acesta, în comunicarea ținută la Cursurile de vară amintite mai sus, a prezentat problema efectuării unui Dicționar al formelor omografe (duble, triple) care, în limba franceză, reprezintă 9 milioane de ocurențe. Dar nu interesează numai „înregistrarea" omografelor, ci și estimarea posibilităților pe care le au diferite omografe de a fi utilizate, evaluare la stabilirea căreia un rol important îl joacă mașinile. În comunicarea ținută la aceleași Cursuri, S. Allen a relevat gravitatea problemei omografelor în suedeză, arătînd statistic că, dintr-un milion de cuvinte (provenite din ziare), 64% sînt omografe și că numai specialistul le poate deosebi. De asemenea, intervenția omului este indispensabilă, apoi, în momentul stabilirii lemelor, al distingerii unităților lingvistice complexe: astfel, nu a fost

1 Cahiers de lexicologie, 3, 1962, p. 187.

2 A. Zampolli, art. cit., p. 6.

3 Discuții privitoare la realizarea unor algoritmi capabili să rezolve omonimia, vezi la S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, op. cit., p. 142—148, 157, 315—316.

4 R. Busa stabilește patru nivele de omografie. Vezi Les machines dans la linguistique, Praga, 1968, p. 258.

elaborat un program în măsură, de exemplu, să soluţioneze, „omonimia de construcţie" [1] (care dă naştere analizei, la diferite nivele, a unei anumite combinaţii), de exemplu, între grupurile libere de cuvinte şi expresiile locuţionale alcătuite din aceleaşi elemente (astfel *a pune vîrf* poate fi uneori interpretat ca un grup independent, liber de cuvinte şi altă dată ca o locuţiune). În cazul final, al redactării propriu-zise a dicţionarelor, este evident că numai un specialist poate stabili structura articolului de dicţionar, schema sa, filiaţia sensurilor etc. Deci, atît p r e p a r a r e a cît şi e x p l o a t a r e a materialului foarte bogat pus la dispoziţie de maşină nu poate fi decît opera omului [2].

Trebuie menţionat că atunci cînd textul ce urmează a fi introdus în calculator prezintă dificultăţi de interpretare şi, cu atît mai mult, cînd este scris într-un altfel de alfabet decît cel latin, deci cazul limbii române vechi, este necesar ca fazei „lexicografice" să-i preceadă „faza filologică", de preparare a unei ediţii de text de către specialişti. Aldo Duro, în comunicarea sa la Cursuri, a propus înfiinţarea unui „birou filologic", pentru alcătuirea de ediţii ştiinţifice destinate prelucrării cu ajutorul calculatoarelor, şi a unui „birou lexicologic" pentru despuierea electronică a textelor. Dealtfel, G. Devoto a subliniat în numeroase rînduri importanţa „filologiei" pentru lexicografie, textele aflîndu-se la baza oricărei încercări de a redacta un dicţionar (valoarea textelor creşte cu cît perioada de cercetare este mai veche).

Rezultatele obţinute la Pisa, în diferite domenii ale lingvisticii şi ale filologiei, ne permit să întrevedem cu speranţă colaborarea începută; în acelaşi timp, ţinînd seama de interesul manifestat în ultima vreme în ţara noastră pentru tehnica electronică de calcul, credem că eforturile specialiştilor (lingvişti şi matematicieni) ar trebui să se concentreze în vederea rezolvării problemelor specifice. În acest sens, Centrul de calcul al Universităţii din Bucureşti, organizat de Gr. Moisil, face operă de pionierat. Cu ocazia conferinţei anglo-române „Matematicile în arheologie şi în ştiinţele istorice", ţinută la Mamaia (România) între 16—24 septembrie 1970, a fost demonstrată eficacitatea cercetărilor cantitative efectuate la Centrul de calcul şi la Centrul de statistică matematică condus de Gh. Mihoc. Menţionăm, în cazul cercetării lingvistice, lucrarea efectuată asupra limbii române vechi de către Sorin Niţă, sub conducerea lui S. Marcus, care a rezolvat cu ajutorul ordinatorului unele probleme de filologie veche, stabilind filiaţia cîtorva cronici munteneşti.

Supunînd discuţiei toate aceste probleme, trebuie subliniat rolul factorului uman în elaborarea unei cercetări de limbă cu mijloace electronice: de om depind ideaţia, programarea, ca şi o serie întreagă de faze de lucru. În raportul dintre om şi maşină, dintre gîndire şi automat, elementul determinant este omul, singurul capabil de conştiinţă [3]. Create de om, maşinile sînt în slujba activităţii sale şi operele lexicografice, ca şi orice lucrări din domeniul lingvisticii sau din alte ramuri de cercetare, rămîn rodul inteligenţei umane.

1 Noam Chomsky, S t r u c t u r e s y n t a x i q u e (trad. M. Braudeau), Paris, 1968, p. 94 ş. u.
2 Vezi C a h i e r s d e l e x i c o l o g i e, I, 1959, p. 40.
3 Silviu Guiaşu, Radu Theodorescu, M a t e m a t i c a ş i i n f o r m a ţ i a, Bucureşti, 1964, p. 216.

DESPRE *PRE* LA ACUZATIV ÎN LIMBA TEXTELOR TRADUSE DIN SLAVĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Majoritatea cercetătorilor limbii textelor noastre vechi au văzut în construcțiile sintactice nefirești astăzi, și în special în lipsa prepoziției *pre* la acuzativ în textele traduse în secolul al XVI-lea, o probă de servilism față de textele originale slave. Iată cîteva citate menite să ilustreze această afirmație: „Faptul că cele mai vechi texte rotacizante omit prepoziția *pre* se explică ușor prin scrupulozitatea cu care traducătorii acestor texte căutau să reproducă întocmai originalul slavon" [1]; [Textele traduse] „par leurs omissions et hésitations trahissent l'effort que faisaient les traducteurs de ne pas trop s'éloigner des originaux étrangers" [2]; „Cele mai multe din exemplele neobișnuite astăzi ale textelor noastre vechi... sînt datorite imitației originalului slavon"[3]; „În textele traduse întrebuințarea lui *pre* e condiționată de construcția din originalul slavonesc"[4]; I. A. Candrea merge și mai departe cu acest raționament, aducînd în discuție chiar „teama pe care o aveau (traducătorii) de a introduce în textul religios pe care îl tălmăceau vreun cuvînt de prisos, ceea ce ar fi constituit în ochii lor o profanare a sfinției cărții" [5].

În fața acestor afirmații categorice ne întrebăm, alături de S. Pușcariu [6], dacă atitudinea servilă a traducătorilor primelor noastre texte putea merge atît de departe încît să falsifice consecvent sintaxa limbii lor.

În cele ce urmează vom încerca să arătăm, pe baza comparației între textul românesc tradus și originalul slav, că nu în toate situațiile poate fi invocat „servilismul" traducătorilor pentru a se explica anumite fapte de limbă. Astfel, credem că nu putem discuta situația lipsei lui *pre* la acuzativ din traduceri în mod izolat, fără a avea în vedere în ce fel aceiași traducători transpuneau în românește alte cazuri. Deci plasarea traducerii acuzativului în ansamblul mijloacelor și posibilităților de care dispuneau primii noștri traducători în transpunerea cazurilor în general se impune. Cercetarea paralelă a textului românesc și a celui slavon original ne permite să observăm, de exemplu, că se traduce consecvent cu ajutorul unei prepo-

1 Candrea, Ps. Sch. I, CC II.
2 Densusianu, HLR II, 376—377.
3 N. Drăganu, Morf. 35
4 Al. Rosetti, LR 534.
5 Op. cit., I, CC II.
6 DR, II, 566—567.

ziții cazul instrumental, sintetic în slavă, ceea ce dovedește că traducătorii înțelegeau în mod exact sensul:

Și bătu *cu grindine* viile lor Și smochinele lor *cu brumь* (Ps. Vor. LXXVII 47)	иѕби градом винограды иⷯь и сѵкамины иⷯ сланож
Că sfrășimu-ne *cu mănia* ta (Ps. Vor. LXXXIX, 7)	ꙗко скончахѡм сѧ гнѣвом твоим
Cu spatele sale umbri-te-va (Ps. Vor. XC, 4)	плещма своима ѡсѣнит тѧ
Cu arme ꙟcunğiură-me dĕdevărul lui(Ps. Vor. XC, 5)	оржжїе[мь] обыдет тѧ истина ег
E ꙟсь *cū ochii* tăi căuta-veri (Ps. Vor. XC, 8)	обаче очима своима съмотриши
Cu ačĕѧ măsurâ ce veți mâsura (CT. Luca, 27)	тож бо мѣрож ѥѧже мѣрите
Zi (= spune) *cu cuvântul* (CT Matei, 25)	ръчи словоⷨ
Doamne, nu *cu ūrgiѧ* ta . . . neče *cu mǎniѧ* ta (Coresi, Ps. sl.-rom. Ps. 6)	гн҃, не нростїж твоеж.. ни гнѣвоⷨ твоим
dereptii cu *inema* (id. ib. 10)	правьѧ срдцемь

Să presupunem însă că în situația instrumentalului nu s-ar fi putut traduce altfel; dar și în acest caz trebuie admis că traducătorii nu au procedat „servil", ci au redat sensul cu ajutorul unei prepoziții inexistente în textul slavon. Să examinăm, în continuare, un alt caz, care pune probleme mai numeroase de traducere și care, ca și acuzativul, se poate traduce fie sintetic, ca în slavă, fie cu o prepoziție. Ne vom rezuma, aici, la cîteva exemple menite să ilustreze faptul că traducătorul a știut să se orienteze bine și a utilizat prepoziții atunci cînd genitivul slav respectiv era un genitiv locativ:

Pūser ꙟ *Iērosalim* (Ps. Vor. LXXVIII, 1)	положишѧ ѥрслима
Aproape de *ō pustie* (CT Ioan, 40)	близь поустынѧ

un *genitiv al calității:*

ꙟ coperemăntul zăului *de čeriu*	въ кровѣ б҃а небснаго

(Ps. Vor. XC, 1)
sau un *genitiv al materiei* :

Maria luŏ o litrâ de mv гь *de nardŏs* (CT Ioan, 41)	марїа же премшн лїтрѫ м ѵ̈ р а н а р д а
Nu poate spârtura crъpi *cu pânză* nenâlbitâ (CT Matei 31)	прнставлѣеть прнставленїа п л а т а не вѣлена

La toate aceste cazuri de corectă utilizare a unei prepoziții acolo unde textul slavon prezenta o formă sintetică, trebuie adăugat și un altul, în sprijinul tezei că nu numai servilismul este în măsură să explice absența prepoziției *pre* la acuzativ ; este vorba de un fapt remarcat de S. Pușcariu [1], care se referă la numeroasele împrejurări cînd în textul românesc se traduce corect, de exemplu *laud* **domnul**, deși într-o traducere servilă ne-am fi așteptat la *laud* **domnului**, pentru că în slavă, la numele de ființe masculine acuzativul avea în general forma genitivului *(Boga)*. Este, prin urmare, legitim să fim surprinși de ce în situația dată traducătorul a știut să traducă corect cu acuzativul românesc, dar de ce nu a mers mai departe, adăugînd prepoziția *pre*, dacă aceasta se impusese în sistemul său lingvistic.

În fața acestei situații de fapt, ne putem pune întrebarea de ce traducătorii care, după cîte am văzut — și exemplele pot fi ușor înmulțite — au știut să folosească prepoziția care exprima exact circumstanța respectivă *(cu, de, în)* la alte cazuri, sintetice ca și acuzativul slav, și nu au făcut-o, decît cu rare excepții, pentru complementul direct. Situația apare cu atît mai curioasă cu cît pe aceeași pagină, și chiar în aceeași frază, ca în:

Era Vioaniâ aproape *de Ierusalimъ*	бѣже вїѳанїа блнзь їерсалїма
ca doaosprâzece mile și mulți deѫ	ꙗко стадїн пѧтна десѧте н
Iudei ēra veniți cătrâ Marta și	мнѡзн ѡ їоудеи бѣхѫ прїншлн
Mariѧ să mîngâe ѧle de fratele ei.	къ марѳѣн марїн да оусѣшѧть
(CT Ioan, 39)	нхь о брать єю

se poate constata buna traducere, cu prepoziție, a genitivului din slavă, dar absența prepoziției înaintea pronumelui la acuzativ (ѧle)

Înainte însă de a încerca să dăm un răspuns la această întrebare, nu putem trece cu vederea anumite situații care ne-ar putea ajuta la o justă interpretare a faptelor. De exemplu, dacă ne referim la cazurile, puțin numeroase, cînd în textele traduse apare *pre* la acuzativ, trebuie să distingem trei situații:

1) Cînd în textul slavon acuzativul respectiv era precedat de prepoziția на, tradusă în românește prin *pre* (sau mai rar prin *spre*) ca morfem al acuzativului:

Varsă măniia ta *spre limbi če*	пролѣн гнѣв твон на ѧзыкы не
nu știu tine	знаѫщѧѧ тебе
Și *pre ѫmpărații če numele lor*	н на царьїа ꙗже нменн твоего не
nu chĕmъ (Ps. Vor.	пнизвашѧ

1 DR, VII, 459.

LXXVIII, 6)	
Iară de va huli *pre duhuь* sfân't (CT Marcu, 14)	а иже въсхоухить на дхь стыи
Ferecați toți cĕѧ če se nădăjduesc *pre elь* (Coresi, Ps. sl. rom. Ps. 2)	блажени въси надѣжѫщеи сѧ на нь

2) Cînd substantivele sînt identice și deci prezența lui *pre* se explică prin nevoia imperios simțită a distingerii lor:

Cūmь poate *dracь pre dracь* goni? (CT Marcu, 13)	како можеть сатана сатанѫ изгонити?
Da-va *frate pre frate* spre moarte (CT Marcu, 59)	прѣдаст же брьть брата на съмръть
Și de va goni *dracul pre drac* (CT Matei, 46)	и аще сатана сатанѫ изгонить
Da-va *frate pre frate* pre moarte (CT Matei, 36)	прѣдасть ж бвать брата на съмрть
Au poate *ōrbь pre orbь* duče (CT Luca, 13)	еда можеть слѣпець слѣпца водити

3) Și cînd, în fine, se traduce cu acuzativul cu prepoziție fie pronumele:

izbăvește *pre noi* (Ps. Vor. LXXVIII, 9)	исбави нас
Cĕ ne izbăvește *pre noi* (CT Matei 16)	нѫ избави нас
Alții mîntuѧște, *pre ēluși* nu putu mân'tui (CT Marcu, 68)	ины ѧспсе себе ли не можеть спасти?
Si luō *pre el* Pâtru (CT Marcu, 36)	и прїемь его петрь
Pre elu se va piѧrde (CT Luca, 44)	с бе же погоубивь

fie numele proprii:

că măncar *pre Iakov* (Ps. Vor. LXXVIII, 7)	ꙗко поѧдошѧ ꙗкова
Irod prin'se *pre Iōanь* și-l legă ēlь și-l bâgâ ꙟ temnițâ (CT Matei, 57)	иршд бо емь Їѡанна, свѧзан и въсади въ темницѫ
E vătahul și čeѧ če era cu nūsūl păziѧ *pre Isus* (CT Matei, 113)	сътник же и иже бѣхѫ съ нимъ и въведе петра стрѣгѫщеи иса

și mult mai rar nume comune animate [1])

strigâ nunul *pre ginere*
(CT Ioan, 6) прнгласи же ннха архітрі кліньь

Din cele .trei situații prezentate, singura concludentă din punctul nostru de vedere este ultima. Vedem deci că și puțin numeroasele cazuri de utilizare a prepoziției la acuzativ în textele traduse se restrîng prin eliminarea situațiilor cînd în slavă există o prepoziție (на) sau cînd, întîlnindu-se două substantive identice, dintre care unul se află la acuzativ, prezența unui semn al acuzativului se impunea.

În discuția de pînă acum ne-am referit, cu bună știință, numai la problema acuzativului din textele traduse în secolul al XVI-lea. Însă, pentru a ajunge să dăm un răspuns la întrebarea pe care ne-am pus-o, trebuie să ne adresăm și textelor originale, unde, după cum se știe, acuzativul numelor sau al pronumelor, cu foarte rare excepții, se construiește cu prepoziția *pre*. Avînd în vedere că totuși textele netraduse reflectă starea limbii, cum se poate explica faptul că traducătorii, deși în alte cazuri știau să folosesacă prepoziția adecvată (cînd aveau de tradus genitivul sau instrumentalul) puteau, astfel, să distingă acuzativul de genitivul numelor masculine, dar nu utilizau decît prea rar acuzativul cu *pre*? Probabil că aceiași traducători, dacă ar fi fost puși în situația să redacteze o scrisoare sau un act de proprietate, de exemplu, fără un „model" în față, ar fi utilizat prepoziția *pre* la acuzativ; v. de pildă prefețele și epiloagele textelor traduse.

În răspunsul pe care îl propunem, considerăm că trebuie să plecăm de la situația fenomenului în discuție în s i s t e m u l limbii secolului al XVI-lea. Dacă fenomenul ar fi străvechi și deci consolidat în limbă (cum presupun cei mai mulți dintre cercetători), „servilismul" față de textul slavon nu ar fi reușit să impună traducerea acuzativului fără prepoziție (odată ce am văzut că alte cazuri, deopotrivă sintetice în slavă, sînt traduse corect, cu prepoziție). În lupta dintre existența unei perfecte conștiințe lingvistice a acuzativului cu *pre*, cerută de „vechimea" fenomenului, și imitarea servilă a textului tradus, pare mai probabil că prima ar fi trebuit să iasă învingătoare. Concluzia noastră este deci că, în epoca de care ne ocupăm, fenomenul în discuție era într-o fază i n c i p i e n t ă, nedefinitivă, întrucît nu reușise să se impună în conștiința vorbitorilor în așa măsură încît, în momentul cînd nu scriau liber, să-l utilizeze. Cu alte cuvinte, credem că lipsa lui *pre* din textele traduse ar putea constitui o dovadă, care, coroborată cu altele — de pildă, cu absența lui *pre* la acuzativ din dialectele din sud (aromân, meglenoromân și istroromân) — ar putea fi adusă în sprijinul tezei că *pre* la acuzativ datează aproximativ din epoca imediat anterioară aceleia în care apar primele traduceri și că în perioada de care ne ocupăm nu reușise să se impună pe deplin. Un argument în favoarea acestei afirmații despre faza de „tatonare" a acuzativului cu *pre* sînt destul de numeroasele exemple în care, în secolul al

1 Explicația intrebuințării lui *pre* stă în faptul că prin *pre* numele capătă o individualizare mai puternică (Al.Niculescu în R e c u e i l d'é t u d e s r o m a n e s, Buc., 1959, p. 171—172, 181—2).

XVI-lea, *pre* era utilizat acolo unde româna de astăzi îl exclude. Densusianu [1], notînd astfel de cazuri: Și aibi pre tine singur și *pre învățătura* (Coresi, Pr., 285), să ungă *pre trupul* lu Isus (Coresi, C[1] 8), să nu urâm *pre leacure* (Ibidem p. 239); *pre rod*... ai blagoslovit (Coresi C M. 24), nu ucareaște pre popa, ce *pre besereca* lui Du(m)nedzeu (Manuscript de la Ieud, ed. Bianu, p. 21), Blagoslovi Domnul *pre casa* lu Putifar, (P. O. Gen. 39), le însoțește de explicația că ele ar fi o dovadă tocmai a faptului că traducătorii cunoșteau bine construcția cu *pre* la acuzativ pe care au ajuns să o folosească greșit și acolo unde uzul limbii române nu o cerea. Credem că aceste cazuri se pot interpreta însă, cu mai multe șanse de probabilitate, ca o consecință a *stadiului de început* la care se găsea fenomenul în veacul al XVI-lea.

Din acest punct de vedere putem accepta afirmația lui W. Meyer-Lübke după care lipsa lui *pre* în texte este „un semn de vechime" (arhaism[2]), dar nu sîntem de acord cu ideea cuprinsă în continuarea aceleiași fraze: „sau trebuie explicată printr-o imitare sclavică a întrebuințării unui acuzativ fără prepoziție din originalul slav". Dealtfel, acuzativul cu *pre* este un fenomen care nici pînă astăzi, cu toate eforturile de normare a limbii literare, nu a ajuns să se precizeze, să obțină forme de cristalizare unanim recunoscute (v. de ex. observațiile lui Pușcariu [3] — care însă merge prea departe afirmînd că „pe timpul și în regiunile în care au fost scrise primele traduceri (în secolul al XVI-lea n.n.) inovațiunea nu începuse încă" [4] — și ale lui L. Onu [5], care relevă un mare număr de greșeli în limba de astăzi cu privire la utilizarea lui *pre* la acuzativ datorită faptului că el reprezintă un fenomen în evoluție [6].

Din cele expuse mai sus se poate trage concluzia că, fără a exclude cu totul o anumită influență a textului slav, cum face, după părerea noastră în mod exagerat, S. Pușcariu, care vorbește despre „desăvîrșita neprobabilitate a explicării prin modelul slav imitat" [7], nu putem atribui exclusiv acestuia lipsa lui *pre* la acuzativ, ci faptului că fenomenul, în evoluție și astăzi, se afla încă într-un s t a d i u i n c i p i e n t.

O concluzie de alt ordin este în legătură cu valoarea probantă a faptelor din textele traduse. Chiar dacă, în general, numai divergențele față de original sînt în măsură să releve adevărata față a limbii vii [8], observăm că uneori, extrem de rar însă și interpretate cu mare prudență, și fapte de acest fel ne pot folosi pentru a urmări anumite particularități de limbă.

1 HLR. II, 377.
2 Gr., III, 374.
3 DR, II, 568.
4 DR, VII, 4508.
5 R e c u e i l d' é t u d e s r o m a n e s, Buc., 1959, p. 206.
6 Ibidem.
7 DR VII, p. 458.
8 Meillet, R o c z n i k, sl., VI, 140.

OBSERVAȚII ASUPRA CONSTRUCȚIEI PARATACTICE DACOROMÂNE **și și**

Cercetătorii care au menționat construcția paratactică *și și* în limba textelor românești vechi au interpretat în același fel fenomenul. Astfel Hasdeu comentînd în *Cuvente den bătrîni I*, 176 un pasaj în care apare cuplul *și și* consideră că aici avem de-a face cu repetarea conjuncției, iar Densusianu, notează în *Histoire de la langue roumaine*, II, p. 289, la cap. „Conjuncții": „*și, și*, comme répétition de renforcement, apparaît parfois là où dans la langue d'aujourd'hui un seul *și* est usité". Din ambele menționări reiese că lingviștii citați considerau că în *și și* ar fi vorba de simpla *repetiție* a conjuncției copulative *și*. Despre cauza acestei „repetiții" nu ni se dă nici o indicație, deși, din felul în care este redactată fraza citată din Densusianu, s-ar putea deduce că ar fi vorba de o greșeală din neatenția celui ce scria. Considerăm, de la început, că un astfel de punct de vedere nu poate intra în discuție [1], luîndu-se în considerație numărul relativ ridicat al cazurilor în care apare *și și* în limba textelor noastre vechi: neatenției scribului sau tipografului i se pot atribui cîteva cazuri [2], dar nu zeci de situații ca cele amintite [3]. Totuși, nu acest argument de natură mai mult logică este în măsură să ne ducă spre o altă explicație, ci sensul construcției. Cercetînd conținutul cuprins în exemplele de la care pornesc Hasdeu și Densusianu și din alte citate ce cuprind segmentul *și și*, am ajuns la o altă interpretare decît cea dată de lingviștii amintiți. Nici unul dintre exemplele pe care le-am avut la dispoziție nu confirmă teza că cel de-al doilea *și* ar fi conjuncția copulativă care repetă prima conjuncție *și*. Atît în exemplele date de Hasdeu și de Densusianu cît și în celelalte citate examinate, contextul ne indică nu

1 De asemenea, credem că nu poate fi susținută ipoteza că această „repetiție" ar fi de natură stilistică, pentru că în nici o altă situație nu a fost înregistrată repetiția imediată a conjuncției în lucrările consacrate repetiției în limba română (J. Byck, La répétition en roumain, în B. L., 1934, p. 3—21; Iorgu Iordan, Stilistica limbii române, Buc., 1944, p. 270 ș.u.).

2 Din textele urmărite un singur caz ar fi susceptibil de a fi interpretat ca o greșeală: Și iarâ, căndь fu dupâ opt zile iarâ] era ꙟlъuntru ucenicii lui și și Ѳoma cu nușii, Coresi, CC_2, p. 151. (De cîte ori vom cita din Cartea cu învățătură trimiterile se vor face la paginile numerotate ale exemplarului tipăriturii existente în Biblioteca Academiei), avînd în vedere că în textul Evangheliei de la pag. 144 nu apare *și* dublu. Totuși, nici în acest caz nu putem avea completa siguranță că este o greșeală, deoarece și în alte cazuri textul Evangheliei (text reprodus exact după Tetraevanghel 233*r*) de la pagina 151 nu concordă cu textul Evangheliei de la p. 141.

Dealtfel, păstrarea pînă în zilele noastre a acestei construcții în limba populară și familiară, vorbită, infirmă această ipoteză.

prezența conjuncției *și* repetate, ci alăturarea conjuncției *și* la adverbul *și*. După cum se știe, în limba română *și*, provenit din adverbul latinesc *sic*, are două valori gramaticale [1] (conjuncție și adverb [2]) și au fost situații care cereau ca lîngă conjuncția *și* să se adauge un *și* adverb întăritor. În relația dintre cei doi termeni identici din punct de vedere formal, distingem o opoziție marcată prin accent. Într-adevăr, diferența dintre cei doi *și* succesivi se realizează prin raportarea la accent: primul *și*, neaccentuat, este conjuncție, iar al doilea *și*, marcat prin accent (corespunde, semantic, lat. *etiam* sau *iam*), este adverb. Diferențierea lexico-gramaticală a lui *sic* latin a determinat scindarea lui în două cuvinte în limba română (*și* conjuncție — *și* adverb), a căror neutralizare inițială, pe care trebuie să o presupunem, a fost îndepărtată prin accent, devenit trăsătură pertinentă a adverbului. *Și*, la origine cuvînt accentogen [3], și-a păstrat această calitate ca adverb, dar a devenit non-accentogen cînd a devenit conjuncție, fără însă a fi, în același timp clitic, ca unele forme ale pronumelor, de exemplu. Neluînd în seamă această caracteristică distinctivă a uneia dintre cele două unități în discuție, Hasdeu și Densusianu au interpretat eronat suita *și și* ca două conjuncții. Cînd au considerat ambii *și* drept conjuncții, lingviștii citați au pornit de la marea frecvență a conjuncției *și* în limba română în raport cu *și* adverb și s-au bazat pe „solidaritatea" valorii gramaticale cu valoarea semantică [4].

Dacă ne referim la p o z i ț i a parataxei *și* c o n j u n c ț i e — *și* a d v e r b în frază, remarcăm ocurența frecventă a cuplului amintit între două elemente relativ egale în planul semnificației (dintre care însă al doilea apare ca mai important), ceea ce se reliefează tocmai prin adverbul *și*:

> Și cu glasulь sъu mâ↑gâe inimile ŭčeničilor săi *și și* *sp*ьmântarĕ lor tocmi (CC_2 p. 147).
> Că cu pierderĕ amu avuției *și și* alte năpăști, cьtrâ ĕl trage pe noi (id. ib, p. 272)
> Și ca lu Dūmnezeu slavâ dьndu-i, *și și* altora pildâ le fu a proslăvi și a lăuda pre Dumnezeu (id. ib, p. 505).
> Prespre puținь dūpâ acĕѧ plăngĕ-vōr *și și* de alь lor lipsi-se-vōr (id ib, p. 510)
> Că și-s frați *și și* se prindu, Pr. Rit. $229^v/_7$
> Că ačel č [in]stitь părinte *și și* noi am multь vrem avĕ a face byne printru voѧ dōmnilor vostre. (Al. Rosetti, *S.* B. p. 69).

Alteori, mai puțin frecvent însă, adverbul *și* apare alături de conjuncția *și* înaintea ultimului termen al unui lanț mai lung ca în:

> Carele amu sântь acĕlĕ lucrure? Curviia, necurăția, chinul râvnirei čĕia reaoa și asupričiunĕ, camâta *și și* alalte (CC_2, p. 49).

1 Se observă că și în alte limbi, de proveniență foarte diferită, este utilizat același cuvînt cu funcție de conjuncție copulativă și de adverb de întărire, de ex. i în vechea slavă (A. Vaillant, M a n u e l d u v i e u x s l a v e, Paris, 1948, I, p. 350), e d h é în albaneză (F j a l o r i g j u h ë s s h q u i p e, Tirane, 1954, p. 102), e t în franceză (L a r o u s s e du XX—siècle s. v.)

2 Despre raportul dintre adverb și conjunctie v. S. Karcevsky, *Sur la nature de l'adverbe*, TCLP, VI, p.107—108.

3 P.Garde, *L'accent*, Paris, 1968, pp. 20, 71—2.

4 G.Galichet, *Valeurs semantiques et valeurs grammaticales*, în „Journal de Psychologie", 1948, p. 206.

Adeseori, în asemenea cazuri, între elementele lanțului apare conjuncția *și* care are rolul de a reliefa fiecare unitate, iar la sfîrșit se atrage atenția îndeosebi asupra ultimului segment distins prin adverbul *și*:

> Că čine va' birui nevoѧ năpăştilŏr şi grija şi scrъba *şi şi* alte chinuri, (Coresi Id. ib., p. 601).
>
> Acea ni rogămu dumnitale şi jupăn [esei] dumnitale *şi şi* coconui dumnitale (Hasdeu, *C.B.* I, p. 174).
>
> Au fost: Nacul pîrcălabul şi Eremia Murguleţ şi Ştefan Murguleţ şi Epatie Murguleţ *şi şi* alţi fečori de boĭari (I. Bianu, DR, 4).

S e m a n t i c, adverbul *și* are în combinație cu conjuncția *și* sensurile pe care le posedă de obicei cînd apare singur; astfel *și* poate fi comutat prin:

Chiar

> Se sui Dŭmnezeu de la Avraamъ căndъ stъtu dĕ grăire lui şi mŭlte şi altele ca ačelea *şi şi* acmu ⱶtru Evanghelie grăѧşte domnul (CC_2, 525)

Încă

> Če şi ačičea sъntъ cu trupulъ *şi şi* acolo ⱶpreună şezъ cu tatălъ dumnezeѧşte (Id. ib., 527).

În plus, de asemenea

> Şi ĭară căndъ fu după optъ zile ĭară ĕra ⱶlъuntru ŭčeničii lui *şi şi* Qoma cu nuşii (Id. ib., 151).

Imediat:

> Sfъrşit-am şi zi marţu, mĕs mai 1, čĕle 8 cъrţi ale fisicii *şi şi* la 2 ale aceştii luni am ⱶceput „de suflet" tot la acest Albanez (St. Cantacuzino, *Însemnările*, 129 r.

Remarcam mai sus că diferența dintre cei doi *și* se realizează prin mijlocirea accentului, element suprasegmentar distinctiv al adverbului. Accentul însă fiind un element al intonației, al graiului viu, un fenomen de audiție prin excelență, deci care este pus în valoare numai în raportul dintre emițător și receptor, nu a fost considerat suficient pentru a marca diferențierea sensului în limba literară, cu caracter dominant scris. Evident că o lectură atentă face ca și limba scrisă să d e c o d e z e corect, dar aceasta presupune un anumit efort. Dacă nu pierdem din vedere nici faptul că în frază accentul cuvîntului trebuie să se adapteze accentului frazeologic [1], credem că putem descoperi în acestea motivele pentru care astăzi limba literară nu cunoaște construcția *și și* (limba literară admite cuplul format din unitățile *și* (conj.) *și* (adv.), dar nu juxtapuse, ci la o mică distanță, ca în *a cîntat și a și jucat) ;* în limba literară aceeași idee este redată prin conjuncția *și* urmată de adverbe și locuțiuni adverbiale sinonime cu adverbul *și*: *încă* [2], *chiar, în plus, de asemenea* etc. În limba literară s-a realizat astfel un progres pentru că între două cuvinte identice, distinse prin accent, și două cuvinte cu corp fonetic diferit, s-a preferat cea de-a doua posibilitate, mai clară și deci mai

1 v. A.Belić, *L'accent de la phrase et l'accent du mot*, TCLP, IV, p.184 ş. u.

2 Construcţia care a înlocuit în limba veche succesiunea şi şi a fost ş i î n c ă (trecînd prin fraza ş i î n c ă ş i, de exemplu: ş i î n c ă ş i a l t e m u l t e m a r i d a r u r i l e l u i D u m n e z e u c e n u e p u t e a r e d e-a s u p u n e r e a (CC_2 predoslovie V).

lipsită de ambiguitate. În limba contemporană [1] construcția *și și* apare cu predilecție în limba vorbită, familiară, și în limba populară în construcții de tipul: Gheorghe, Ion *și și* Andrei („încă, în plus"); am mîncat *și și* am băut („în plus"); X a venit *și și* a plecat („imediat"); am înțeles că vin Mihai, Victor *și și* Radu („chiar"). Este adevărat însă că și în acest compartiment al limbii pătrund din ce în ce mai mult construcțiile *și chiar*, *și de asemenea*, *și încă* etc. Astfel, un factor de progres în limbă manifestat întîi într-un sector (limba literară) este pe cale să treacă în întreaga limbă. Acest caz este o concretizare a legii cu caracter cu totul general formulată de J. Kuryłowicz: „Pentru a restabili o diferență de ordin central (în situația noastră între două funcții diferite) limba abandonează o diferență de ordin mai marginal" [2] (aici diferența se realiza prin accent numai în planul vorbirii).

În concluzie:

1. În succesiunea *și și* trebuie văzut în primul *și* o conjuncție copulativă și în al doilea *și* un adverb de întărire.
2. Între unitățile *și și*, cel de-al doilea, adverbul, comportă o intonație specială ca trăsătură relevantă.
3. Distincția prin accent nu a satisfăcut limba literară, care a recurs la alte procedee pentru exprimarea unui conținut identic; de aceea, astăzi, parataxa *și* adverb — *și* conjuncție poate fi întîlnită în special în vorbirea populară și familiară.

1 O cercetare dedicată special poziției și valorilor lui și adverbial în limba română contemporană a întreprins M.T. Kerschbaumer, „Și adverbial — mijloc de întărire, mijloc de atenuare, SCL 4, 1968, p. 365—374.

2 La nature des procès dits analogiques, în „Acta linguistica" V, p. 31.

REPARTIZAREA TERITORIALĂ A LEXICULUI ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Este un fapt bine știut că o limbă răspîndită pe un teritoriu mai întins cunoaște, în mod obișnuit, un proces de diferențiere dialectală. Și în dacoromână trebuie admis, ca o premisă necesară, că încă din cele mai vechi timpuri existau deosebiri regionale (Pușcariu, LR I 249). Dacă în intervalul dintre secolul al XIII-lea și secolul al XV-lea limba apare unitară, aceasta probabil că se datorește, în cea mai mare măsură, lipsei de date pentru perioada în discuție (Rosetti, ILR 463) și nu realității lingvistice. Dovada o constituie prezența unor grupări dialectale distincte în secolul următor, secolul al XVI-lea (Rosetti, ILR 478—482, 582—583), în care uneori trăsăturile regionale deosebitoare sînt chiar mai marcate, în special pe plan fonetic, decît în limba actuală (Rosetti, ILR 583). Din acest punct de vedere, nu credem că adevărul este de partea cercetătorilor care afirmă că în secolul al XVI-lea dacoromâna poseda o unitate remarcabilă sub aspect fonetic, morfologic și lexical, diferențele lingvistice fiind „neînsemnate".

I. Iordan, în LR III, 1954, 6, p. 76; „Fenomenele lingvistice care stau la baza acestei împărțiri [a dacoromânei în subdialecte, n.n.] nu au o vechime mare... E... probabil că înainte de [secolul al XV-lea nu existau subdialectele de astăzi"; v. și E. Petrovici, în LR III, 1954, 5, p. 16.

Ov. Densusianu, deși nu s-a preocupat în mod special de aspectul dialectal al limbii din secolul al XVI-lea, a intuit exact situația: „Trebuie să recunoaștem, fără îndoială, că limba română a suferit mai puține diferențieri dialectale decît alte limbi romanice, dar aceasta nu ne îndreptățește deloc să facem abstracție de numeroasele particularități dialectale care apar chiar în domeniul dacoromân. Procesul unei diferențieri dialectale tot atît de accentuate ca în alte părți a fost implicit impedicat la români de schimburile frecvente care au avut loc între diferitele regiuni lingvistice în urma migrațiunilor păstorilor români, în timp ce în alte părți, cum ar fi în Franța sau în Italia, izolarea provincială, datorită în mare parte organizării feudale, a favorizat într-o măsură mai mare separarea lingvistică, adică fărîmițarea dialectală; dar, cu toate aceste împrejurări, româna n-a putut să ajungă la acea unitate pe care unii savanți vor să i-o atribuie, socotind-o una din caracteristicile sale cele mai izbitoare. Astfel trebuie privită și româna din secolul al XVI-lea"

REPARTIZAREA TERITORIALĂ A LEXICULUI ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Este un fapt bine știut că o limbă răspîndită pe un teritoriu mai întins cunoaște, în mod obișnuit, un proces de diferențiere dialectală. Și în dacoromână trebuie admis, ca o premisă necesară, că încă din cele mai vechi timpuri existau deosebiri regionale (Pușcariu, LR I 249). Dacă în intervalul dintre secolul al XIII-lea și secolul al XV-lea limba apare unitară, aceasta probabil că se datorește, în cea mai mare măsură, lipsei de date pentru perioada în discuție (Rosetti, ILR 463) și nu realității lingvistice. Dovada o constituie prezența unor grupări dialectale distincte în secolul următor, secolul al XVI-lea (Rosetti, ILR 478—482, 582—583), în care uneori trăsăturile regionale deosebitoare sînt chiar mai marcate, în special pe plan fonetic, decît în limba actuală (Rosetti, ILR 583). Din acest punct de vedere, nu credem că adevărul este de partea cercetătorilor care afirmă că în secolul al XVI-lea dacoromâna poseda o unitate remarcabilă sub aspect fonetic, morfologic și lexical, diferențele lingvistice fiind „neînsemnate".

I. Iordan, în LR III, 1954, 6, p. 76; „Fenomenele lingvistice care stau la baza acestei împărțiri [a dacoromânei în subdialecte, n.n.] nu au o vechime mare... E... probabil că înainte de [secolul al XV-lea nu existau subdialectele de astăzi"; v. și E. Petrovici, în LR III, 1954, 5, p. 16.

Ov. Densusianu, deși nu s-a preocupat în mod special de aspectul dialectal al limbii din secolul al XVI-lea, a intuit exact situația: „Trebuie să recunoaștem, fără îndoială, că limba română a suferit mai puține diferențieri dialectale decît alte limbi romanice, dar aceasta nu ne îndreptățește deloc să facem abstracție de numeroasele particularități dialectale care apar chiar în domeniul dacoromân. Procesul unei diferențieri dialectale tot atît de accentuate ca în alte părți a fost implicit impedicat la români de schimburile frecvente care au avut loc între diferitele regiuni lingvistice în urma migrațiunilor păstorilor români, în timp ce în alte părți, cum ar fi în Franța sau în Italia, izolarea provincială, datorită în mare parte organizării feudale, a favorizat într-o măsură mai mare separarea lingvistică, adică fărîmițarea dialectală; dar, cu toate aceste împrejurări, româna n-a putut să ajungă la acea unitate pe care unii savanți vor să i-o atribuie, socotind-o una din caracteristicile sale cele mai izbitoare. Astfel trebuie privită și româna din secolul al XVI-lea"

(Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1961, vol. II, p. 14; cf. HLR II, 12.)

Considerăm prea aspră critica adusă lui Ov. Densusianu de către G. Ivănescu în SCŞt (Iaşi), 1959, 1—2, p. 21, cu tot scepticismul lui Densusianu față de geografia lingvistică (v. Ov. Densusianu, *Limba română în secolul al XVI-lea. Lexicul.* Curs 1929/1930, p. 9).

În momentul de față, cînd dialectologia istorică românească este relativ puțin dezvoltată și observațiile de dialectologie diacronică — ne referim la lexic, în special — sînt sporadice, nu avem date precise despre configurația teritoriilor ocupate de graiurile din trecut.

Fără a pierde din vedere faptul că sistemul dialectului este în continuă mișcare (Al. Carnoy, în *Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists*, Oslo, 1958, p. 569), se poate presupune că într-o epocă mai veche dialectele aveau o altă înfățișare decît astăzi și deci alte contururi geografice (v. E. Petrovici, în LR III, 1954, 5, p. 16).

La o concluzie asemănătoare (pentru etapa veche a limbii sîrbe) ajunge A. Ringheim, *La dialéctologie historique serbe au point de vue d'un texte*, în „Orbis", III, 1954, p. 151.

Diferențele dialectale ale dacoromânei au fost observate și discutate pentru prima dată în secolul al XVII-lea de Simion Ștefan, care era conștient de unitatea românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova: „Ačsta ꙟcâ vă rugămъ să luați aminte că rumănii nu grăescu ꙟ toate țărâle ꙟtr-un chip, ꙟcâ neci ꙟtr-o țară toți ꙟtr-un chipъ; pentr-acěѧ cu nevoe poate să scrie cineva să ꙟțelěgâ toți grăindъ unъ lucru unii ꙟtr-unъ chipъ, alții ꙟtr-altъ chip: au veșmăt*, au vase, au altele multe nu le numescu ꙟtr-unь chipъ. Bine știmъ că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii acea sănt buni carii ꙟmblâ ꙟ toate țărâle, așѧ și cuvintele ačelě săntъ bune carele le ꙟțelegъ toți. Noi derepть ačeѧ němъ silit deꙟ căt am putut să izvodim așa cum să ꙟțelěgâ toț, iarâ să nu vorъ ꙟțelěge toți nu-i de vina noastrâ, ce-i de vina celuѧ cěu răsfirat rumănii priꙟtr-alte țărъ, de ș-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăescu toți ꙟtr-unъ chip". (ap. *Crest.*, II, p. 30—31) și de Ioan Zoba din Vinț: „Afla-vei și cuvinte, pentru că rumănii nu grăim toț ꙟtr-un chip, cum iaste: *oca-pricina au adeverința*, ꙟ alѧn — ꙟ*protivâ*, *hasna* — *folosul*, *alduiala* — *bl<ago>s<lo>veniѧ* și altele care lѧm pus după običaiul cum grăesc pre acѧste locuri. După aě ѧ ** rugăm pre cetitori: unde veț afla greșit, cu duhul blănděțelor ꙟdreptaț; că noi ꙟcâ am silit ꙟcăt am putut să nu greșim. Mila lui D<u>mn<e>zău cu voi cu toț. Aminь". (ap. *Crest.*, p. 49).

Problema „regionalismelor" (lexicale și de altă natură) se pune într-un fel pe plan diacronic, istoric, și în alt fel pe plan sincronic, descriptiv (v. K. Baldinger, *L'importance du vocabulaire dialectal dans un thesaurus de la langue*

* Greșeală de tipar pentru *veșmânt*.

** Greșeală pentru *aceѧ*.

française, extras din „Colloques internationaux du Centre National de la recherche scientifique“, Paris, MCMLX, p. 150). Diferența dintre cele două tipuri de cercetare este legată de natura atestărilor; dacă pe plan diacronic nu dispunem decît de t e x t e (și — referindu-ne la secolul al XVI-lea — de un *număr limitat* de texte, cu un anumit specific, cu *un conținut în genere lipsit de varietate*, care ascunde, într-o măsură, adevărata înfățișare a limbii), pe plan sincronic putem apela, pe lîngă texte, la m ă r t u r i i l e o r a l e, deosebit de prețioase prin atestările lor.

„Însăși sărăcia vocabularului scrierilor religioase a făcut ca o mare parte din elementele dispărute astăzi și care vor fi circulat încă la începutul veacului al XVI-lea, să nu fie înregistrate în nici un text“. I.A. Candrea, Ps. Sch. I CCXXVIII.

Absența pe plan diacronic a mărturiilor orale poate fi suplinită, într-un anumit grad, prin utilizarea scrisorilor particulare ale epocii, a actelor oficiale, juridice etc., într-un cuvînt a t e x t e l o r n e t r a d u s e. Pentru secolul al XVI-lea cercetarea lexicului trebuie să țină seama, deci, de fundamentala distincție dintre textele traduse și textele netraduse (Rosetti, ILR 465; RLiR, XXVII, 1963, p. 84), deoarece este pertinentă mai ales în domeniul vocabularului (Rosetti, ILR 573). Textele netraduse prezintă un dublu avantaj pentru cercetarea dialectală: a) ilustrează limba vorbită și b) sînt, în general, bine localizate (uneori însă, cel care a redactat textul provine din altă localitate, deci reprezintă un alt grai (Rosetti, ILR 478). Totuși, nu trebuie pierdut din vedere că și în astfel de texte există „un anumit simț al normei“, dictat de necesitatea de a ridica limba deasupra formei ei de toate zilele, de necesitatea de a da limbii un „caracter solemn“, avînd în vedere seriozitatea sarcinii pe care este chemată s-o rezolve. De aici vine excluderea unor trăsături locale și apropierea de limba altor regiuni, în special de partea sudică a Transilvaniei și de Muntenia, adică de teritoriul de unde a pornit, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, tipărirea primelor cărți în limba română (Rosetti, ILR 475).

Observațiile de mai jos au, în marea lor majoritate, un caracter relativ, din mai multe motive:

1. Cercetarea de față se bazează numai pe materialul lexical oferit de p r i n c i p a l e l e manuscrise și tipărituri din secolul al XVI-lea, deși se știe că istoria vocabularului nu poate fi realizată în condiții optime decît pe baza unor serii de relevee exhaustive (v. Gougenheim, *La statistique linguistique et l'histoire du vocabulaire*, în „Cahiers de lexicologie“, 1960, 2, p. 31).

Observația lui Al. Rosetti, făcută acum mai bine de 30 de ani și reluată în *Mélanges*, București, 1947, p. 591: „pour indiquer avec précision combien le lexique de Coresi est différent de celui du nord-est, il sera nécessaire d'attendre que toutes les éditions du diacre soient publiées à nouveau et que leurs glossaires soient dressés“ este perfect valabilă și astăzi deoarece în răstimpul amintit s-a făcut totuși prea puțin pentru cunoașterea științifică a limbii din secolul al XVI-lea.

2. Studierea răspîndirii geografice a cuvintelor în trecut este extrem de dificilă dacă nu sînt cunoscute cu ajutorul ALR ariile actuale ale termenilor (Rosetti, *Mélanges*, p. 591); astfel, chiar dacă stabilim o anumită

arie pentru un termen din secolele trecute, în lipsa datelor actuale (în cazul în care un anumit cuvînt nu este reprezentat pe o hartă) nu ne putem pronunța cu suficientă certitudine asupra „vitalității" ei.

3. Cuvintele nu apar decît în mod cu totul excepțional în același context, în toate ariile dialectale.

4. Se constată pentru o regiune un cuvînt specific, dar nu sîntem informați asupra termenului corespunzător dintr-o altă regiune; s-ar putea să fie același cuvînt, dar neînregistrat.

5. Nu se cunoaște decît în măsură cu totul insuficientă situația sinonimelor în secolul al XVI-lea, care ar putea lămuri multe probleme de repartizare a termenilor. În general, materialul disponibil nu permite trasarea, decît cu aproximație, a unor isoglose.

6. În plus, trebuie observat că particularitățile lexicale sînt puțin numeroase și, uneori, nerelevante. Este foarte greu de stabilit apartenența sigură a unui cuvînt la un anumit grai, atîta timp cît acel cuvînt nu apare în diferite perioade de evoluție a graiului, pentru că se poate întîmpla ca termenul respectiv să fi fost împrumutat dintr-un grai vecin.

EXTENSIUNEA TERITORIALĂ A CUVINTELOR
CUVINTE CU ARII FOARTE ÎNTINSE

Înainte de a umări, în linii mari, repartizarea teritorială a termenilor, ne vom opri asupra acelor cuvinte proprii limbii vechi, cu o răspîndire foarte mare, poate chiar generală în secolul al XVI-lea, pentru care există atestări din toate regiunile. Cuvintele din această categorie pot fi clasificate în trei grupe:

a) cuvinte care s-au mai păstrat, sporadic, pînă astăzi, fie ca regionalisme, fie ca arhaisme, conservate, de obicei, în producțiile populare;

b) cuvinte astăzi dispărute dar care au continuat să fie înregistrate în etape imediat următoare perioadei studiate;

c) cuvinte cu altă semnificație decît cea actuală.

Cuvintele cu arii foarte largi, prin caracterul lor *general*, nu pot servi la caracterizarea sistemelor lingvistice parțiale, a ramificațiilor regionale (M. Vulpe, în SCL XVIII, 1967, 4, p. 370); ele au însă o mare importanță pentru că scot în evidență caracterul *continuu* al faptelor lingvistice (Pușcariu, LR 415).

B. Cazacu, în *Studii de dialectologie română*, București, 1966, p. 149 dă pe baza hărților dialectale, exemple privitoare la părțile corpului *(buric, deget frunte, unghie* etc.*)*

a) Termeni păstrați pînă astăzi:

c ă l a r i u „călăreț"<lat. *caballarius:* Cești în roate și ceia *călarii* PS 58; Lăsară *călarii* a merge curusul CV CVI, 2—3; Intră calul lui Faraon cu carăle și *călarii* întru mare CP 409; Calul și *călariul* au aruncat în mare PO 277/23.

Astăzi termenul *călariu* se găsește în Sălaj (cf. DA)

f u r „hoț" <lat. *fur, -is:* Se nu neștire de voi chinuiască. . . ca *furulu* CV 161 /2; Să vedeai *furul*, curai cu nus CP 133; Toți căți vor veni ainte de mine *furi* sănt și tălhari CT $207^v/_9$; Iară să vor prinde *furul* PO 250 /13; în toponimie: *a Furului* (v. Bogdan, GL 235, un exemplu de la începutul secolului al XV-lea; cf. p. 160, un exemplu de la începutul secolului al XVII-lea).

Termenul *fur* se menține, ca arhaism, în poezia populară sau în anumite scrieri cu caracter istoric la Negruzzi, Sadoveanu (cf. DA).

i u o „unde" <lat. *ubi:* Era lumînări multe întru comarnic *iuo* era adurați CV 15 /1; Altă căzu spre piatră *iuo* nu avu pămînt mult CT $26^v/_7$; Vineră iară în Elin *iuo* era douăsprădzeace izvoară de apă PO 230 /21.

Astăzi termenul *iuo* circulă în N-V Transilvaniei (v. WLAD, harta nr.9), în Valea Crișului Negru (cf. T. Teaha, *Graiul* din *Valea Crișului Negru*, București, 1958, G. Istrate, *Limba română literară*, Minerva, 1970, p. 25), în raionul Oradea (v. *Lexic regional* I, p. 70, II, p. 233).

î n v e ș t i „a se îmbrăca" <lat. *investire:* Eu cînd ei dodeia-mi, *învești-me* în sac PS 63; Și ia îmbrăcămintele și *învești* pre Aron în cel veșmînt strimt PO 275 /16; Nece Solomon întru toată slava lui *învești* ca unul de acealea CT $11^v/_6$. Astăzi acest termen circulă, prin intermediul poeziei populare, prin N-E Ardealului, în Bihor, Bucovina și Maramureș (cf. DA).

m i l c u i „a se ruga" <bg. *milkam se:* Ca se căntu ție slava mea și se nu *milcuescu-me.* PS 51 /1 ;Noi . . . *ne milcuim* fiecărora carei veți ceti acicea CC_2 10; Plecă capul acel bărbat și *se milcui* Domnului PO 78 /5; Asskulta pre noi *milkuindu-ne* T 122—3.

A (se) milcui se mai întîlnește regional (cf. DLRM).

o c i n ă „moștenire" <v. sl. *otĭcina:* Închiră-se într-însu toate *ocinele* limbilor PS 389; În vremea aceea și vine în *ocina* lui CT $29^v/_{12}$; Nu e noao nice parte, nice *ocină* la casa tătîni-nostru PO 105 /19; Nemenele den rudele lui să n-aibă treabă a ținea partea lui de *ocenă* CB 1 (Mold.) 51; Să le fie lor *ocină* DȚR 1550 (ap. Bogdan, GL 81).

Termenul *ocină* se mai utilizează în secolul nostru numai în scrierile literare cu caracter arhaizant, de pildă la Delavrancea, Sadoveanu (cf. DA).

p e s t i „a întîrzia": Zeul mieu, nu *pesti* PH (v. PS $78^v/_{21}$; Că *pesti* ginerele, durmitară toate și adurmiră CT $54^v/_{24}$; Moisi *pesti* în munte PO 287 /11.

Astăzi termenul *pesti* circulă foarte puțin și numai în limba creațiilor populare (cf. DLRC).

b) Termeni dispăruți astăzi:

p ă s a „ a merge, a pleca" <lat. *passare* (menținut la imperativ): *Pasă,* că eu întru limbi departe tremitu-te CV 43_1; Credința ta mîntui-te; *pasă* în pace CT $131^v/_7$; *Păsați* în toată lumea TM/106; *Pasă* și te du în gios PO 287 /5.

Termenul acesta a mai circulat sporadic pînă la începutul secolului al XX-lea sub forma de imperativ; cu valoare de interjecție, *pas(ă)* se întîlnește însă și în limba vorbită actuală.

s ă b l a z n ă „rătăcire, ispită" <v. sl. *sŭblaznŭ:* Piatra poticnirei și piatra *săblaznei* CV 146 /7; Vae lumiei de *săblaznă* CT $30^v/_{11}$; Pre fiiul mumîniei tale

puseș *săblaznă* CP XLIX/21; Că vei sluji bodzilor lor, pre *săblaznă*-ți va fi PO 258/10.

Termenul *săblaznă* (ca și verbul *a săblăzni*) a continuat să fie utilizat în secolul al XVII-lea și apoi a dispărut.

v i e „a trăi" <lat. *vivere:* Nu i se cade *a vie* CV $43/_7$; A Domnului iaște pămîntul și plirul lui, toată lumea și toți ce *viu* sprinsu PS 403; De amu întru nedereptate *vie-veți* CT $157/_3$.

A vie este înregistrat în continuare în secolul al XVII-lea, după care dispare din limba vorbită (despre cauzele dispariției lui *vie* din dacoromână, vezi T. Papahagi în Gr. S. III, 1 pg. 96—100; asupra altor sinonime ale lui *vie* v. W. Bahner în LR 2/1971, p. 145—6); dacă se mai aude și azi *a via*, aceasta este o formă pretențioasă, artificială (Ov. Densusianu, *Limba română în secolul al XVI-lea, Lexicul,* Curs 1929/1930, p. 196—197).

c) Tot printre cuvintele proprii secolului al XVI-lea se numără și o serie de termeni cunoscuți limbii comune actuale, dar cu alte sensuri în limba veche. Dintre aceștia au avut o mare circulație, în toate ținuturile pentru care cunoaștem texte, termenii:

d u l c e <lat. *dulcis* cu sensul „bun" ca și d u l c e a ț ă „bunătate": Că am gustat că e *dulce* domnul CV 146/4; Ispovediți-vă Domnului că *dulce* e PS 250/3; *Dulce* om de la *dulce* inimă scoate *dulceață* și hitlean om de la hitleană inimă scoate hicleșug CT $25^r/_{11-12}$.

g r e a ț ă <*greu* + *eață* cu înțelesul „greutate": Cîrma frînge-se de *greața* undelor CV $94/_{10}$; Și vor fi semne în soare și în lună și în stele și la pămînt *greață* limbilor CT $169^v/_{22}$; „zarvă": Se împlu cetatea de *greață* CPr 42; „sfor-țare": Grăiesc cu *greață* și am limbă grea PO (ap. Gaster, Chrest. 60); „jig-nire"*: Greață* de nimenilea nu vor avea, nece o mîhnire TM 226.

i s p i t i <v. sl. *ispytati* era un verb polisemantic în limba veche; în-semna „ a încerce să . . . , a cere, a pretinde, a cuteza, a căuta să afli ceva întrebînd, cercetînd" etc. Dintre aceste sensuri, reprezentate în numeroase texte din secolul al XVI-lea, sensul răspîndit în toate regiunile pare a fi „a cerceta, a se informa": De cela ce spășenie cerșiră și *ispitiră* prorocii cei ce de a voastră bunrătate prorociră, *ispitind* cum sau în ca(re) vreme i-viia-se întru ei duhul lui Hristos CV $140/_{10-12}$; Atunci Irod furiș chema vlă-hvele și *ispiti* dânșii de ce vreme se ivi steaoa CT$2^v/_{24}$; Să ispitim cu toată inima scriptura PO (ap. BRV I 95/20).

l i m b ă <lat. *lingua* avea sensul „popor", calc după v. sl. *język* „grai" (cu specială referință la popoarele păgîne): *Limbilor* spuniu se pocăiască-se CV $79/_1$; *Giceți* întru *limbi*: că Domnul împărăți-se PS $200/_{13}$;Scula-se-vor *limbi* spre *limbi* și împărați spre împărați CT $99^r/_{18}$; întinseră-se ostrovure păgînilor în pămîntul lor după a lor *limbă* PO 38/13.

n ă r a v <v. sl. *nravŭ* nu avea în secolul al XVI-lea sensul peiorativ de astăzi, ci era sinonim cu „obicei, tradiție"; Că nu e *năravul* Rimlenilor CV $69/_3$; Cu *năravuri* bune să ne înfrîmsețăm CC_2 237; Țineți acel *nărav* ce eu am dat voao CPr 147; Cu bun *năravul* său PO 4/21.

p e l i ț ă, *piele* <lat. *pellis* în secolul al XVI-lea apărea cu sensul general „corp, carne": Omoritu fu cu *pelița,* învise cu duhul CV CLV 14, CLVI 1;

întru el să stai cu *pelița* și cu sufletul TM 121; (ap. Densusianu, HRL II 464); Cum să-și acopere *pelița* PO 274/23.

În TB 320, 364 etc. *peliță* cu același sens apare în locuțiunea *a lua* (*a priimi*) *pieliță* „ a se încarna".

p l o d <v. sl. *plodŭ* avea pe lîngă sensul „copil" și sensul „rod": *Plodul* dereptăției CV $126/_{13}$; Lemnul ce nu face *plod* bun, tăiat va fi și în foc aruncat CT $4^{v}/_{10}$; Cînd veri lucra pămîntul nu va da ție *plodurile* sale PO 23/3.

r ă p o s a <lat. *repausare* cunoștea pe lîngă înțelesul „a muri" și sensul originar „a (se) odihni, a rămîne": Slăbește-mă *să răpaos* ainte pără nu mă duc PS $75/_{8}$; Să se ducă împrejurile orașelor și satelor *să răpause* și să-și afle bucate CT 136 $/_{5}$; *Să răpausă* cu ai lui cu toți CC_2 88; *Răposați* supt acest lemn PO 56/17.

v o i n i c <v. sl. *vojnikŭ* avea, în general, în secolul al XVI-lea, sensul „ostaș": Luo *voinici* și sutași și curse spre ei CV $34/_{3-5}$. În vremea aceea *voinicii* prinseră Isus și-l duseră cătră Caiafa CT $60^{v}/_{23}$; Au ucis . . . un *voinic* pre durerea mea PO 24/10.

CUVINTE CU ARII LIMITATE

Mulți termeni apar în secolul al XVI-lea pe o arie teritorială restrînsă, dar nu toate cuvintele care sînt atestate pe un teritoriu într-un anumit secol sînt specifice acelei regiuni. Trebuie, deci, separate cu grijă „regionalismele" de cuvintele care, din alte cauze, sînt înregistrate într-o singură parte a țării. Din acest punct de vedere, pot fi distinse două situații:

I. Cuvinte *savante*, introduse prin traducerea servilă a originalelor slavone sau maghiare. Vocabularul textelor traduse în special în secolul al XVI-lea, dar și în următoarele două secole, este încărcat de cuvinte străine, adoptate de cei care efectuau traducerile, parte din comoditate, parte din cauza absenței unor termeni românești corespunzători (Rosetti, ILR 573, 584). Cuvinte cum sînt sinonimele *alalagmosi* sau *alalagmui* „a striga de bucurie" nu pot fi considerate specifice regiunii în care s-a făcut traducerea *Psaltirii Scheiene* (singurul text unde sînt înregistrate), ci fac parte dintre termenii introduși prin traducere; aceștia nu aparțineau limbii române și se poate presupune că puțini oameni ai epocii, chiar dintre cei cu carte, le cunoșteau (Rosetti, ILR 584). În astfel de texte traduse coexistă două straturi lingvistice: un strat tributar limbii din care se traducea (slavona sau maghiara) și al doilea strat alcătuit din elemente populare și dialectale.

Vezi observațiile lui Alain Ringheim asupra acestei probleme, în „Orbis" III, 1954, p. 152.

Termenii aparținînd primului strat trebuie eliminați din discuția asupra „regionalismelor".

II. Cuvinte *populare*. Numai printre acestea trebuie căutați termenii caracterizînd diversele graiuri ale limbii, numai printre acestea se pot găsi regionalisme „uzuale" (v. Baldinger, *op. cit.*, p. 162), cu o mare răspîndire

într-o anumită zonă a țării. Ne referim la cuvintele regionale utilizate „inconștient", care apar în ținuturile din care sînt autorii respectivi, și nu la cele folosite „conștient" pentru obținerea de diverse efecte (v. P. Leroy, în RLiR XXXII, 1968, p. 50).

Printre cuvintele populare sînt și unele cuvinte *generale*, dar care, întîmplător, nu au apărut în texte. Dacă, de exemplu, cuvintele *a așeza* sau *dor* nu sînt înregistrate în secolul al XVI-lea decît în cîte un singur text *(v. indicele lexical paralel)*, cu o singură atestare primul și cu două al doilea, nu se poate deduce de aici că sînt termeni cu specific regional, avînd în vedere larga atestare de mai tîrziu. Trebuie doar să presupunem că specificul religios al textelor din secolul al XVI-lea nu cerea utilizarea frecventă a acestor cuvinte.

Un criteriu al distingerii cuvintelor populare de cele savante îl constituie confruntarea cu textul de origine: dacă în textul de bază apare un termen, iar în traducerea românească un alt cuvînt, etimologic deosebit de primul, aceasta înseamnă, în cele mai multe cazuri, că termenul din traducere aparține limbii vii; de exemplu, dacă în ML. Leg. 171, v. apare *omăt* „zăpadă" (Lasa-voi pre voi *omet*) traducînd termenul slav din original *snĕgŭ* (Puštoₓ na vas *snegŭ*) (ap. P. Olteanu, în SCL XI, 1960, 3, p. 608), putem deduce că *omăt* este un cuvînt popular, și anume un regionalism nord-ardelean-moldovenesc. Acest fapt este confirmat și de repartiția actuală a termenului (vezi Pușcariu, LR 215 și harta nr. 18 consacrată repartizării termenilor *zăpadă, nea, omăt*). Un alt caz: putem avea siguranța că *alnic* „șiret" este un termen popular cu o mare circulație în graiul bănățean, deoarece în PO, unde apare, este utilizat independent de versiunea maghiară care folosește corespondentul *ravasz* (v. V. Ilea, CL III, 1958, p. 235).

Nu totdeauna însă criteriul amintit este eficient, pentru că nu totdeauna există certitudinea originalului după care s-a efectuat traducerea. Astfel *pășenie* „mîndrie, înfumurare" apare în CV corespunzînd sl. *gordyna* (Acum lăudați-vă întru *pășeniile* voastre 131 /1 — Nynĕ že chvalitesa vŭ gordynăchŭ vašichŭ), dar, dacă traducătorul a avut sub ochi un text de redacție apuseană în care apărea un derivat din v. sl. *pychati, pyšinŭ*, ceh. slovac *pyšný* (ap. P. Olteanu, *loc. cit.*, p. 615), înseamnă că *pășenie* nu era un cuvînt propriu regiunii din N-E Transilvaniei, ci unul dintre termenii introduși de traducător, așa cum ne arată dealtfel și slaba lui frecvență în textele rotacizante.

Cuvintele populare specifice r e l e v a n t e — în terminologie propusă de M. Vulpe, loc. cit., p. 372 — cu arii limitate pot fi grupate, după textele cărora le aparțin și după circulația pe care se presupune că au avut-o, dat fiind atestările în textele studiate, în două arii principale:

A — Aria care cuprinde: nordul Ardealului și Maramureșul (1), cărora li se alătură Moldova (2).

B — Aria care cuprinde: sudul Ardealului și Țara Românească (1) cărora li se adaugă Banatul (2).

Între regiunile amintite este o mare diferență — în ceea ce privește materialul de care dispunem — atît din punct de vedere cantitativ cît și calitativ. Această deosebire este evidentă încă de la primele documente de limbă română din secolul al XVI-lea. Cantitativ, cel mai bine reprezentate sînt ariile principale, pentru că nordul Ardealului-Maramureș este o regiune în care s-au efectuat primele traduceri (rămase în manuscris), iar sudul Ar-

dealului-Muntenia este regiunea legată de apariția primelor tipărituri în limba română. Comparația efectuată între limba primelor traduceri românești și limba utilizată de Coresi în primele tipărituri în limba română evidențiază o serie de divergențe, pe plan fonetic și lexical mai ales, care nu trebuie explicate prin criteriul „timp", ci prin factorul „spațiu", fiind vorba de distincții dialectale contemporane (Rosetti, ILR 469). Calitativ însă, materialul provenit din Moldova este mai interesant, în sensul că aici dispunem în special de texte originale, în timp ce în materialul provenit din Transilvania și Muntenia textele originale sînt mai puțin numeroase. Într-adevăr, în nordul Ardealului și sudul Ardealului-Muntenia predominant și în Banat exclusiv, materialul de bază este dat de traduceri. De aici diferența calitativă dintre atestările aparținînd unei regiuni sau alteia.

A. 1. Termeni specifici regiunii din nordul Ardealului și Maramureș (dialectul „rotacizant" din secolul al XVI-lea) [1].

În textele rotacizante se întîlnesc o serie de cuvinte caracteristice care nu par a fi circulat pe un teritoriu mai larg decît nordul Ardealului și Maramureșul. Textele maramureșene au, în vocabularul lor, o serie bogată de elemente cu caracter local. Diferențele de repartizare etimologică a termenilor sînt foarte importante pentru determinarea specificului dialectal. Pe lîngă cuvintele de origine maghiară, în regiunea textelor rotacizante apar ca specifici o serie de termeni de proveniență latină, dispăruți apoi din limba comună sau păstrați pe arii foarte restrînse:

adămană „camătă, lăcomie" < magh. *adomany*: Argintul său nu va dura întru *adămană* PH XIV 5.

amînat „tîrziu" < *a amîna* apare exclusiv în CV (de trei ori): Să fie tot omul curundu a audzi și *amînatu* a grăi și *amînatu* întru mînie CV 113/14. Sensul este înregistrat în Anon. Car.; se păstrează pînă azi în Banat și Ungaria (cf. DA).

arină „nisip" <lat. *arena*: Că zisești-lă se umnojești semănța lor ca stelele ceriului și ca *arina* pre marginea măriei PS 328/4; și sănru oarecarele socotia aibînd *arira* CV 93/12.

deșidera „a dori" <lat. *desiderare*: Adecă *deșiderai* porăncile tale PS 253/18.

gilălui „a urî, a invidia" <magh. *gyülölni* și giloșag „ură" <magh. *gyülöseg*: Ucideți și *gilăluiți* și nu nu puteți dobîndi CV 127/5; Cire *gilăluește* dereptul greși PS 61/1; De sfîrșit *giloșag gilălui* ei PH CXXXVIII 22; Tuturor celor ce vor *gilălui* tinre PH XX 9.

gint „neam, popor" <lat. *gens, -tis*: Împărățește-se domnul în veac, zeul tău, Sione, în *gint* și *gint* PS 303/4; Tot *gintulu* cade-se a se adura CV 30/7; Cîte munci sînt iuo să muncesc *gintu* omenesc TB II 316. *Gint* a fost concurat și pînă la urmă înlăturat de termenii *popor, neam* etc.

i „a merge" <lat. *ire*: Și acum după tine *imu* cu toată înrema și tememu-ne de tire PS 328/16; *Voi i* întru adevărul tău PH 85/11.

1 G. Ivănescu, Problemele capitale ale vechii române literare, Iași, 1947, p. 82 ș.u.

i z e c l e a n „puternic" < magh. *izetlen* și derivatul său i z e c l e n i „a se arăta dur": *Izecleanu*-ți e spre țeapă a călca CV 77/3; E eu feria căile *izecleane* PS 22/15; Ivit-ai oamenrii săi *izecleana* PH 59/5; Iară urii *izecleanease* și păria CV 3/9.

r u t e s (e)-u v o „mai, încă, iarăși": Nu se va pomeni numele lui Izdrail *rutes* PV LXXXII 5; *rutes* adauseră fără voroavă CV 37/3—4; Slăbește-mă să răpaos ainte pîră nu me duc și *rutes* nu voi fi PS 75/9; *Rutesuvo* aceia ce vor asculta vor priimi ceastă carte de o vor învăța CB II 53.

s u n „sunet" <lat. *sonus*: Dracului scăzură armele în cumplit și cetățile-i spărseși; peri pamitea lui cu *suru* PS 12/8; *sunrul* undelor e cire va sta PSLXIV 8 f. p. 4.

Tot specifice regiunii textelor rotacizante sînt și unele sensuri deosebite ale cuvintelor, neîntîlnite în alte regiuni, de exemplu:

d e s z i c e are semnificația „a-și lua rămas bun": De frații săi *deszise-și* și muta întru Siria CV 2/2, iar î n c h e i a apare cu sensul „a crea": Tu me *încheiași* și puseși pre menre mînrule tale PH CXXXVIII 5; î n c h e i a t înseamnă „ființă, ceea ce e inerent cuiva": *Încheetul* meu la tinre e PH XXXVIII 8.

Pe lîngă cuvintele citate, aparținînd nordului țării, mai putem considera ca fiind specifice regiunii textelor rotacizante și altele pe care le întîlnim în tipăriturile lui Coresi. Ar fi însă o greșeală de metodă a considera că totdeauna regăsirea unui cuvînt din regiunea de nord într-un text coresian poate dovedi influența lexicului nordic asupra lexicului din sud, pentru că, în acest caz, se pot distinge situații diferite: 1) unii termeni dovedesc prin frecvența lor că nu provin dintr-o anumită regiune, ci, probabil, erau generali în limba secolului al XVI-lea, astfel *lăsăciune* „iertare", deși apare în texte care au multe elemente comune (CV și CPr), este, pe de o parte, foarte frecvent și în alte texte coresiene (în afară de CPr) și, pe de altă parte, este înregistrat o singură dată în CV, astfel încît nu se poate presupune că centrul de iradiație al cuvîntului a fost nordul; 2) unele cuvinte apar în texte de proveniență regională diferită, dar a căror interinfluență nu s-a dovedit: prezența lui *spodobi* „a fi demn (de), a merita" în TB (text al cărui original provine din nordul Ardealului-Maramureș — cf. Rosetti, ILR 481) și în CPr, CC_2, CT demonstrează că termenul avea o răspîndire largă în secolul al XVI-lea. Criteriul de bază pentru a selecta cuvintele specifice ariei nordice care au fost introduse în zona sudică este ca ele să apară în acele texte coresiene care au avut cu siguranță la bază un manuscris nordic. Studiul comparativ al versiunilor românești ale aceluiași text este cel mai indicat mijloc de cercetare de care dispunem, pentru a stabili repartizarea pe teren a cuvintelor (Rosetti, ILR 581). S-a căzut de acord asupra faptului că diaconul Coresi și ucenicii lui au avut la îndemînă textele nordice care au circulat în copii și pe care ei le-au supus unei revizii serioase (Rosetti, ILR 475; Rosetti-Cazacu - Onu, ILRL, p. 60—61).

Nu credem însă că se poate vorbi despre baza dialectală dublă, munteană și maramureșeană, a limbii diaconului Coresi, așa cum consideră G. Ivănescu, *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*, în SCȘt (Iași) X, 1959, 1—2, p. 20. Baza dialectală a tipăriturilor lui Coresi este unică, munteană-sud-ardeleană, cu infiltrații nordice.

Coresi a înlăturat multe elemente dialectale din textele rotacizante, înlocuindu-le cu termeni din Muntenia-sudul Transilvaniei, de exemplu față de *sfentutoare, arină, prunc, de biu* (înregistrat astăzi în Hunedoara și Turda v. Materiale dialectale I, p. 56, 207), *pristoim, înglodzesc,* întîlniți în textele rotacizante, la Coresi apar termenii: *beseareca, năsip, fecior,* (pînă la) *destul oprim, spăimîntu-se* (v. Al. Rosetti, în GS I, 1923—1924. p. 100 ș.u.; Mélanges, p. 589 ș.u.; ILR, 660 ș.u.), care, prin prezența lor, au dus la o mai largă înțelegere a textelor. Astfel de înlocuiri permit să se presupună că în secolul al XVI-lea o serie de cuvinte din nordul Ardealului-Maramureș erau necunoscute, sau cel puțin neobișnuite, în graiul din Țara Românească și Brașov (Rosetti, ILR 581). Cu tot efortul său, Coresi nu a reușit însă să înlăture întotdeauna termenii specifici nordului, lăsînd neatinse o serie de elemente lexicale al căror caracter regional era mai puțin evident. N. Iorga a susținut, pe bună dreptate, că limba textelor maramureșene și ardelene „a înrîurit simțitor" (N. Iorga, *Istoria literaturii românești,* I, ed. a II-a, Buc. 1925, p. 122) felul de a scrie românește în epoca aceea. Astfel se explică la Coresi o serie de fapte de limbă despre care se poate presupune că nu au existat în Muntenia și în Transilvania de sud-est (v. Gh. Ivănescu, în „Iașul nou", nov. 1956, 10, p. 94 și în SCȘt, Iași, X, 1959, 1—2, p. 20). S-a constatat că, tipărind Apostolul, Coresi a folosit în majoritatea cazurilor (70% —80% din textul comparabil cu traducerea fragmentară din CV — cf. Al. Rosetti, în *Omagiu Iordan,* p. 750 și LR XII, 1963, 4, p. 352) o versiune românească asemănătoare cu versiunea din CV. Identitatea versiunilor este confirmată de o serie de cuvinte specifice nordului, care apar în tipăritura lui Coresi. Este cazul termenilor: *cătușe* „ancoră" (CV XC 3—5; CPr 50); *încărește* „încălzește" (CV CXX 1—2. CPr 53); *a se pridădi* „ a se lăsa" (CV CL 3—4; CPr 59); *utești* „mîngîia" (CV CVIII 7; CPr 51; în Codex Gaster apare *mîngîia* — cf. Al. Rosetti, în *Omagiu Iordan,* p. 747).

Tot ca un element de origine dialectală, nordică, transmis în limba textului lui Coresi odată cu copierea și apoi tipărirea manuscriselor rotacizante este pronumele *dînsul* care apare, semnificativ, în CV și în Apostolul lui Coresi: Lăcuim întru o dzi la *dînșii* CV 26; Răposăm o zi la *dînșii* CPr 100. Proporția și distribuția lui *dînsul* în textele citate dovedește originea nordică a termenului (v. Al. Niculescu și Al. Roceric, în SCL VIII, 1957, 3, p. 318—319).

Psaltirea lui Coresi (1577) a avut, de asemenea, un model rotacizant. Astfel se explică prezența în acest text a unor cuvinte de proveniență nordică, comune cu cele din psaltirile manuscrise. De exemplu: *deală* „lucrare, faptă" (PS , CP CLVIII 27; termenul a aparținut în secolul al XVI-lea vorbirii de toate zilele, cf. Ov. Densusianu, *Limba română în secolul al XVI-lea. Lexicul.* Curs, p. 100); *inferica* „a ferici" (PS, CP CXXIV 4); *întort* „stricat" (PS, CP LXII 27); *învolbi* „a acoperi cu" (PS, CP, CT 27); *mojdan* „gras" (PS, CP LXV 15); *năvedi* „a readuce" (PS, CP CLII 19); *plăsa* „aplauda" (PS, CP XLVI 2); *pleș* „ciucure" (PS, CP XLIV 15); *podnojie* „treaptă" (CP, PS XCVIII 5); *sicamene* (pl) „mure" (PS, CP LXXVII 47); *steji* „a se grăbi", „a izbuti" (PS, CP LXXXVIII 23); *vlăd(u)i* „a conduce" (PS LXXI, 8; CP LII, 19). Alte cuvinte apar atît în CV și psaltirile nordice, cît și în textele coresiene, Apostolul și Psaltirea: *nuta* „a înota, a naviga" (CV XCIV12—13, CPr 50; PS , CP CIII 26); *oblici* „a dezvălui, a convinge, a fi acuzat" (PS, CP VI 2; CPr 52,CV CXIII 9—10).

Din exemplele de mai sus se poate deduce că termenii de provenienţă nordică au căpătat o oarecare circulaţie în limba comună, unii chiar foarte largă, de exemplu: *nuta* (PS, CP CIII, 26; CV LXXXV 5—6; CPr 44,50; *pridădi* (CV CLXI , CPr 74), datorită pătrunderii lor în tipăriturile coresiene.

Pentru problema centrului de iradiaţie a unei inovaţii lingvistice, vezi M. Bartoli, *Introduzione alla neolinguistica*, p. 17, 21; cf. şi M. Bartoli, C. Vidossi, *Lineamenti di linguistica spaziale*, Torino, 1945, p. 16.

Influenţa modelelor lexicale nordice este cu atît mai evidentă cu cît la Coresi, deseori, cuvintele identice cu cele din nord apar în aceleaşi pasaje. În plus, unii termeni care la Coresi nu au căpătat o mare circulaţie, s-au menţinut numai în regiunea de origine, deci în Transilvania (*cătuşe, mînăştergură* etc.).

A. 2. Alături de nordul Transilvaniei merge şi Moldova. Dovada unităţii lexicale dintre nordul Ardealului-Maramureş şi Bucovina-Moldova este furnizată de o serie de cuvinte comune între ele şi neînregistrate în regiunea sudică, cum sînt *arină, istov, martor, slobod, uric, uteşi* etc. Numărul termenilor comuni nu este totuşi prea mare din cauza textelor foarte reduse din Moldova şi, mai ales, a faptului că textele din Moldova conţin cuvinte dintr-o altă sferă decît cele cu caracter religios, cuprinse în textele din nordul Transilvaniei; cum însă o serie de termeni caracteristici nordului Transilvaniei sînt înregistraţi în secolul al XVII-lea în Moldova, aceasta poate constitui o probă că şi în secolul al XVI-lea erau folosiţi în Moldova, dar nu au fost atestaţi de texte (de pildă *mutare, măhăi* etc.).

În textele din Moldova şi Bucovina întîlnim şi o serie de termeni proprii acestor regiuni:

buhai „taur" <ucr. *buhai* (a. 1588) CB I 208.

ciobote „ghete" <rus. *čobot*): Să aibă a dare acei 12 boi şi trei galbeni de *ciobote* lui Necor şi lui Ştefan, CB I 51.

cergă „pătură" <tc. *çerge*: 1 *cergă* vînăt(ă) de la Dragomir. (a. 1588 CB I 193 (ap. DA).

falce „unitate de măsură" <lat. *falx, -cis*: 10 *falce* de vie la . . . H 211 / 471—473.

pilotă „plapumă de puf" (cf. ngr. *piloton*): 1 otgheal de la Dragomir, 1 *pilotă* de la Dragomir. H 193 /40.

prepus „bănuială" formă provenită din *punere* <lat *praeponere*: Să crează acei martori a lui putenciosul Pătru Vodă, de acel *prepus* sau pîră acelui rău om. DH XI, 320.

prisacă „stupărie" (cf. ucr. *pasica*): Tudor călugărul şi-au dat cu *prisaca* şi cu stupi şi cu tot dobitocul. H 212 /486; *prisaca* ot moşiniia. DML (a doua jumătate a sec. al XVI-lea; D. Bogdan, GL. 92).

trătaj „teanc" < gr. τετράδιον: 50 de *trătazi* de petale de aur leşesc. Doc. 1588 H 204 /296.

urdiniş „impozit pe stupi" derivat din *urdinare* <lat. *ordinare*: Iară de la . . . au aflat rămăşiţe de *urdiniş*, 200 tabere au adus la vistiarii. DH XI, 233.

B_1 Termeni specifici regiunii care cuprinde sudul Transilvaniei şi Ţara Românească.

acira „a se strădui să . . ." (de origine necunoscută): Vine Savel în Jerusalim şi *acira* să se lipească ucenicilor. CPr 22;

cebălui „a se tulbura" <magh. *csabult*: nu-i lăsa a-i *cebălui* mintea. . . şi mintea nu se *cebăluiaşte*. CC^2 83 /18—20; nu este exclus ca acest termen, de origine maghiară, să fi fost cunoscut şi în nordul Ardealului, dar textele nu îl înregistrează; în secolul al XVII-lea apare în *Noul Testament de la Bălgrad.*

filer „ban" <magh. *fillér*: O văduo săracă aruncînd acolo doi *fileri*. CT $168^r/_{24}$ (în secolele următoare este atestat în B. şi în Antim, P. 81)

mitar[nic] „vameş" derivat din *mită* <sb. *mito*: Iară *mitarnicul* sta departe, CT, $161^r/_1$. Doi oameni duseră-se în besearecă să se roage, unul farisei, iară altul *mitar*. CT $161^r/_1$. v. şi în CC_2.

pistreală „unitate de măsură" <sl. *prěstrělva*: era ducându-se într-acea zi ꙟtru oraş de departe, era de şasezeci de *pistreale* deꙟ Ierusalim CT $178^r/_{11}$;

pricestui „a se împărtăşi de" <v. sl. *pricenstvovati*: să se *pricestuiască* ei dentr-a noastră bunătate. CC_2 420_{22};

tîrgar „zaraf" <v. sl. *trugari*: Scoase toţi vînzătorii şi cumpărătorii deꙟ beserecă şi mesele *trъgarilor* răsturnară CT 44^v_5 şi C_2.

În textele din sud se întîlnesc şi unele sensuri specifice regiunii, de ex:

crescut <lat. *crescere* „statură, vîrstă": ꙟsuşi *crescutь* are, ꙟsuşi-l ꙟtrebaţi. CT 206^r_8; Şi nu putea de nărod că de *crescut* era mic. CT $163^r/_6$.

(rău, iute) păţit <lat. *patire* „care suferă mult"; Coconul meu zace în casă, slabь, *iute pâţit*. CT $14^r/_{15}$.

slăbit <v. sl. *slabiti* (uneori complinit prin *de vine*) „paralitic": Şi vineră către-însul, purta *slăbitul*, purta-l patr-înşi. CC^2 $54/_{27}$; Şi aduseră lui *slâbitŭl* de vene ꙟ pat zăcîndь. CT $16^r/_4$.

Unii dintre termenii înregistraţi exclusiv în Muntenia-sudul Transilvaniei, în secolul al XVI-lea, apar răspîndiţi în Moldova în secolul al XVII-lea, aşa că, probabil, încă din secolul al XVI-lea cunoşteau arii mai largi, dar atestările nu ne ajută la identificarea lor. În această categorie intră, de exemplu:

sfară „ceartă" <v. sl. *svara*: Den cătruo-s războe şi *sfare* întru voi? CPr 55; este atestat în sec. al XVII-lea la Dosoftei.

strînsoare (derivat din *strîns*, de origine latină *strînge* < *stringere*) „avere": Se duse trist. Era amu de avea *strînsoare* multă .CT $91^v/_{17}$. În sec. al XVII-lea apare la Varlaam.

B.2. Ariei alcătuite din sudul Ardealului-Muntenia îi poate fi alăturat şi Banatul. Trebuie menţionat că determinarea specificului lexical al ariei Banatului este, în general, extrem de dificilă, dată fiind cantitatea redusă a materialului care poate fi excerptat. Nu numai că nu dispunem decît de puţine texte, dar nici acelea nu aparţin toate direct Banatului, ci regiunilor adiacente, Orăştie, Haţeg etc. În linii mari se poate însă observa că specificul general conservator al graiului din Banat se manifestă, pe lîngă alte domenii, şi în lexic.

În secolul al XVI-lea sînt comune sudului Ardealului şi Banatului cuvinte ca: *buduşlui, custa, desmănia, jitniţă, marhă, poroboc, murgui* etc. Printre

cuvintele specifice Banatului, întîlnim o serie de origine maghiară (dar apar şi termeni de origine latină).

Vezi V. Ilea, în CL III, 1958, p. 227—248; termenii *iliş* şi *berc* pe care autoarea îi consideră specifici Paliei din Orăştie, au fost atestaţi fie în Ţara Românească (*berc*, Bogdan, Gl. 29), fie în Moldova (*iliş*, Bogdan, Gl. 66; L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, în *Ungarische Jahrbücher*, IX, 1929 p. 293) aşa că nu mai pot fi integraţi aici.

Dintre aceste cuvinte amintim:

a d ă v ă s i „a risipi <magh. *odaveszt* (v. N. Drăganu, în DR IV_2 2, 752) a împrăştia": Împărţi-voi pre ei în Iacov şi *voi adăvăsi* în Izdrail. PO Gen. 49, (ap. Densusianu, HLR II, p. 538).

a l d o v ă n i (a se) „a se sacrifica" <magh. *áld* ∾ *áldoz*: Mielul Paştilor noastre Hristos, cine derept noi ne-*am aldovănit* PO Ex. 12 (ap. Densusianu, HLR II, p. 538).

a l e n ş u g (-ig) „neprietenie, ură" <magh. *ellenség* apare în secolul al XVII-lea în Anon. Car. *(Alensig-inimicitia)* 327 şi în *Sicriul de aur* (ap. Gaster, Chrest. 117).

a l n i c „viclean" <magh. *álnok* (v. N. Drăganu, în DR VI, 246): Şarpele era mai *alnic* de toate jigăniile pămîntului PO Gen. 3 (ap. Densusianu, HLR II, p. 503). În secolul al XVIII-lea apare într-o traducere din limba maghiară, *Pîinea pruncilor* (Bălgrad, 1702), p. 74 (cf. DR X, 2, p. 327).

a t ă t î n d „pe atît": Oltariu încă fă de lemn de setin de cinci coţi în lung *atătînd* şi de lat PO Ex. 16 (ap. Densusianu, HLR II, p. 254).

a v e n i t (ă) „pîine dospită" <*aveni* < lat. *advenire*: Cine va fi mîncînd *avenit* . . . sufletul aceluia va peri din adunarea izrailteanilor PO Ex. 12 (ap. Densusianu, HLR II, p. 294).

b ă r a t „prieten" <magh. *barát*: Iuda merse . . . cu Hera den Odollam *băratul* (tip: bărbatul) său PO Gen. 38 (ap. Densusianu, HLR II, p. 538).

b i n t ă t u i „a pedepsi" <magh. *büntetni*: Cine robul său . . . fi-l-va bătînd cu toiagul . . . să se *bintătuiască* PO Ex. 21 (ap. Densusianu, HLR II, 538).

b r î n c ă „mînă" <lat. *branca*: Înainte-i duseră darurele în casă întru *brînci-ş* PO Gen. 43 (ap. Densusianu, HLR II, p. 424).

c ă ţ î n „strachină, vas" <lat. *catinus*: Moysi iară luo o parte a sîngelui şi băgă în *căţîn* PO Ex. 24 (ap. Densusianu, HLR II, p. 494).

i m „noroi" <lat. *limus*: Luară . . . *im* în locul varului PO Gen. II (ap. Densusianu, HLR II, p. 497).

l e t n i c „trîndav, molatic" <v. sl. *lětĭnikŭ*: Numai ce-s *leatnici* şi derept acea strigă . . .; Faraon iară dzise că set *leatnici* PO Ex. 5 (ap. Densusianu, HLR II, p. 513).

n a ş f ă „medalion" <magh. *násfa*: Fă şi doo *naşfe* şi doo lanţure den curat aur PO Ex. 28 (ap. Densusianu, HLR II, p. 541).

p o v e s t u i „a spune, a se propovădui" <v. sl. *pověstvovati*: Numele mieu, *să se povestuiască* în tot pămîntul PO $206/_{23}$; acest cuvînt apare în secolul al XVI-lea şi în CC_1 despre care s-a presupus că ar fi fost tradus de bănăţeni.

În secolul al XVII-lea este atestat, în 1608, în predica lui Fr. Lovas (oameni kare *povestuiő* kuventul szuent del vangelo), în Catehismul bănăţeanului Fogaraşi (v. I. Gheţie şi M. Teodorescu, în SCL, 1966, 2, p. 180) şi în N T.

s i r i u „unealtă, armă" <magh. *szer*: A cortului încă toate *siriurele* . . . den arame să fie făcute PO Ex. 27 ; ia derept acea *siriul* tău, cucura, arcul PO Gen. 27, (ap. Densusianu, HLR II p. 542).

v ă n d ă g i „a arunca" <magh. *vondogál*: *Văndăgindu-i* pre ei Dumnedzeu înnecă-i în mijloc de unde PO Ex. 14 (ap. Densusianu, HLR II, p. 542).

După cum se poate observa, unele cuvinte specifice sînt de origine maghiară, ceea ce constituie o dovadă a influenţei Pentateucului lui Heltai Gaspar (1551) asupra PO; alţi termeni reprezintă păstrarea unor cuvinte de origine latină.

Unii termeni aveau în Banat — cel puţin în secolul al XVI-lea — un alt înţeles decît cel comun:

a ş e z ă t u r ă „fel de a fi, stare": Scris-au sfînt Moysi . . . omul întru ce *aşezătură* l-au rodit. PO Pref. (ap. Densusianu, HLR II, p. 423).

î n t o a r c e „a traduce": Cinci cărţi ale lui Moisi prorocul carele *sînt întoarse* şi scoase den limba jidovească pre greceşte PO Pref. (ap. Densusianu, HLR II, p. 443).

m e r e u „curat": Tot acest lucru de-ntreg şi *mereu* aur era PO Ex. 37 (ap. Densusianu, HLR II, p. 455).

r ă m ă ş i ţ ă „urmaşi": Învărtoşa-voi legătur(a) mea . . . între sămînţa ta şi *rămăşiţele* lor PO Gen. 17 (ap. Densusianu, HLR II, p. 470).

Deseori, şi aceste sensuri deosebite se datoresc modelului maghiar al Paliei; traducerea servilă a textului este deci responsabilă pentru unele dintre aceste sensuri; de exemplu, în textul lui Heltai, *maradek* înseamnă „rămăşiţe" şi în acelaşi timp „urmaşi" (Densusianu, HLR II,p. 470), iar în *(aur) mereu* „curat", avem de-a face probabil cu un calc după o construcţie de tipul *merő arany* „aur curat" (v. DR X_2, p. 314—318; dar vezi *mereu* în Anon. Car.„ rectus" (352) (DR I, 270).

Care este poziţia ocupată din punct de vedere lexical de Banat între aria formată din nordul Ardealului şi Maramureş şi aria alcătuită din sudul Ardealului şi Muntenia? Dacă cei mai mulţi termeni specifici conduc către nordul Ardealului (G. Ivănescu, *Problemele capitale ale românei literare*, p. 91, denumea dialectul bănăţean o „varietate" a celui rotacizant; v. şi E. Petrovici în LR III, 1954, 5, p. 9), de pildă cuvintele *bărău, beartă, celui, ciurdă, murgui, sucui* etc. (v. V. Ilea, op. cit., p. 243), în schimb o comparaţie bazată pe cuvintele care circulau în vorbirea curentă conduce către concluzia că Banatul era o arie în fluctuaţie, care încă nu căpătase contururi precise; este firesc ca Banatul să meargă, prin majoritatea lexicului, cu sudul, deoarece geografic face parte din zona sudică a ţării. Şi alte fapte, de ordin gramatical (de ex. utilizarea mai frecventă a conjunctivului decît a infinitivului), demonstrează apartenenţa Banatului la grupul dialectal sudic (v. RLiR XXVII, 1963, p. 86). Prin ceea ce îi este specific însă, Banatul are multe trăsături comune cu nordul Ardealului-Maramureşul.

VITALITATEA „GEOGRAFICĂ" A CUVINTELOR SPECIFICE PENTRU ARIILE STABILITE

Cercetarea diacronică a lexicului nu trebuie să se limiteze la stabilirea ariilor de răspîndire, la un moment dat, a cuvintelor, ci este util să se preocupe și de „vitalitatea" acestor cuvinte (v. Baldinger, *op. cit.*, p. 159). Nu toate regionalismele au aceeași soartă. Se pot distinge aici, operînd o comparație între aspectul regional al limbii din secolul al XVI-lea și repartizarea dialectală actuală a termenilor, trei categorii mari:

a. Cuvinte ale căror arii din secolul al XVI-lea coincid cu cele actuale.

b. Cuvinte care aveau în secolul al XVI-lea arii deosebite de cele actuale.

c. Cuvinte care nu au mai supraviețuit (cuvinte dispărute).

* * *

a. Din seria cuvintelor care n-au părăsit pînă astăzi teritoriul cunoscut, acesta fiindu-le propriu încă din secolul al XVI-lea, putem cita cîțiva dintre termenii care au ajutat la localizarea textelor rotacizante tocmai pe baza criteriului semnalării lor și în zilele noastre în regiunea stabilită;

a c i r a, atestat în Coresi, apare azi în regiunea Pitești cu același sens ca în secolul al XVI-lea, „a stărui" (cf. Lexic regional 74).

a d ă m a n ă (Rosetti, ILR, 641); cuvîntul este atestat de I. A. Candrea în Oaș (Buletinul Societății Filologice, I, 1905, p. 79).

Ceilalți termeni nu mai corespund criteriului adoptat sau din cauză că nu au mai fost înregistrați în texte mai noi *(fuglu, gilălui)* sau pentru că sînt atestați pe un teritoriu mult mai larg decît cel presupus pentru localizarea primelor traduceri românești *(felelui* apare în secolul al XVII-lea, în 1655, în Țara Românească, cf. Iorga, SBD 72/1) și astăzi în regiunea Oradea (cf. Lexic reg. 1 70) și în Hațeg (Densusianu, ȚH.60). *v.* observațiile lui I. Gheție-SCL3/65 p. 401-2.

a l d u i „a binecuvînta", atestat în secolul al XVI-lea în PO este înregistrat mai tîrziu, în secolul al XVII-lea, tot în Banat (Anon. Car. 327, Sicriul de Aur (1683) — ap. Crest., II 49; *Pîinea Pruncilor*, 72 cf. DR X_2, p. 328; Forgas — ap. Ion Dimitrie Suciu, *op. cit.*, p. 18, I. Viski — ap. Ion Dimitrie Suciu, *op. cit.*, p. 31, L. Costin, *op. cit.*, p. 56) și în Hațeg (Densusianu, Ț. H. 307).

c l i c i u, înregistrat în PO, astăzi e cunoscut în Banat, Arad, Bihor și Hunedoara (cf. V. Ilea, *op. cit.*, p. 232).

c e l u i, care apare în secolul al XVI-lea atît în PS cît și în PO, a fost menținut pe aceeași arie largă, fiind utilizat pînă astăzi relativ frecvent în graiul din Transilvania și Banat (cf. V. Ilea, *op. cit.*, p. 238).

a l n i c, cunoscut în secolul al XVI-lea numai în Banat se regăsește pînă astăzi în graiul vorbit în jurul Mureșului (cf. V. Ilea, *op. cit.*, p. 235 și *Pîinea Pruncilor*, Bălgrad, 1702, p. 74, cf. DR X_2 p. 327).

m u t a r e „adăpost", atestat în textele rotacizante, (PS. S) apare azi atît în nordul Transilvaniei cît și în nord-vestul Moldovei, cu diverse sensuri: „tîrlă, stînă" (cf. BL VI 200); „colibă" (cf. Chest. V 35 /48); „adăpostul sau locuința ciobanilor la munte (cf. Chest. II 39 /258, cf. 260 IV 118 b /264 a)

v i p t „hrană", înregistrat în secolul al XVI-lea în Transilvania și Banat, se întîlnește astăzi regional în Transilvania (Zagra-Năsăud) și Banat (cf. DA).

b. Printre termenii cu arii deosebite în secolul al XVI-lea, în raport cu situația de astăzi se conturează trei grupuri:

α. Cuvinte cu aria mai largă în limba veche

c u s t a „a trăi" apare în secolul al XVI-lea în PO: *Custă* încă tată-miu 183 /13 și în CC_1, iar în secolul al XVII-lea în Banat (Anon. Car. cu înțelesul de „conservor vivo"); vezi, de asemenea, *Sicriul de Aur* în Cipariu, *Analecte*, p. 126. *Documente românești din Arhivele Bistriței* publicate de N. Iorga — anul 1597 — (cf. DR I 310), iar în Moldova la Varlaam: El iubiia să nu moară nice odată, ce *să custe* totdeauna, VARLAAM, C. 277 (ap. DA) sau Dosoftei: *Va să custe* vreame ne-ncetată DOSOFTEIU, Ps 282 (ap. DA). Astăzi și-a restrîns mult utilizarea (*a custa* a dispărut, probabil, din cauza sinonimiei cu *a trăi* v. LR 2 /71, p. 146), s-a menținut numai în Banat (v. G. Istrate, op. cit. p. 24) în salutul *zo te cuște* (v. N. Drăganu, DR I 308-312, E. Petrovici, DR X 2, 354-5), sau în jurăminte utilizate de generația mai în vîrstă, în special de femei (I. Pătruț, DR X 2, 361).

h o t n o g „comandant al oștirilor în război, (sub) locotenent", cunoscut în limba veche pe un teritoriu mai larg cuprinzînd Transilvania, Banatul și Moldova (PALIA (158-1), VARLAAM, C. 127, NECULCE, LET, II 218 /29, ȘINCAI, HR. II 34 — ap. DA); astăzi se păstrează în graiul din Maramureș: *hognogi* „sublocotenent" (cf. T. Papahagi — *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 222).

l e n i „a-i fi lene": în secolul al XVI-lea era general; este înregistrat în CV 41, CB II 456, Coresi Ev. 5 ap. DA; azi este considerat un regionalism moldovenesc (cf. DA).

n ă d ă i „a nădăjdui" în secolul al XVI-lea apare atît în texte din nord cît și din sud (CV, PV, CT, CC_2). Astăzi termenul și-a restrîns utilizarea în graiul de pe Valea Crișului-Negru, unde cunoaște sensul „a bănui, a presupune" (cf. T. Teaha, *lucr. cit.*, p. 245) și în Mehedinți (cf. BOCEANU, GL, ap. DA).

n ă p r a z n ă, în expresia *de* ~ „pe neașteptate"; Întru amiadzădzi străluci lumiră multă *de năprazn*ă spre menre CV 38 /29; în secolul al XVI-lea apare și în PS. H 56 /2, CUV. D. BATR. II, 449 /7, CORESI, EV. 74 (ap. DA); ulterior apare în VARLAAM, C. 433, DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128 /23, CANTEMIR, HR. 253 (ap. DA); vezi, de aemenea, ÎL 556 /2; azi învechit (cf. DA) și regional (cf. Scriban, D., care îl consideră specific zonei dialectale muntenești).

p r e p u s „bănuială": secolul al XVI-lea apare în: CT, PO. 28 /2; ulterior este înregistrat în: Ureche Let. 162 /28; ÎL 122 /32 etc.; astăzi este popular în Moldova, mai rar în Transilvania (cf. DA).

v ă r g u r ă, „fecioară" înregistrat în CV, P, se întîlneşte azi în Maramureş (cf. ALR II, vol. I, h. 248, punctul 215).

β *Termeni care sînt atestați în secolul al XVI-lea pe arii mai restrînse.*

Aici trebuie subliniat caracterul *relativ* al acestei afirmații: nu este exclus ca unele cuvinte, considerate de noi ca avînd o arie mai largă azi, să o fi avut și în trecut, dar mijloacele de care dispunem pentru a cunoaște limba din secolul al XVI-lea nu ne permit să facem afirmații sigure: pe de o parte nu sînt excerptate toate textele, iar pe de alta, textele existente în secolul al XVI-lea nu cuprind *toți* termenii utilizați în această epocă.

Din categoria cuvintelor care și-au lărgit sfera de răspîndire fac parte:

a d ă v ă s i „a risipi", atestat în secolul al XVI-lea în PO s-a păstrat pînă azi în unele părți din Transilvania, de ex. în Bihor (cf. FRÎNCU-CANDREA R. 62; VICIU GL. (ap. DA); T. Teaha, *op. cit.*, p. 219 — *dăvăsește* „se pierde, se risipeşte, dispare") și Oltenia (cf. HEM 290).

a l e a n „contra" apare în secolul al XVI-lea în CV, PO, CC_1 etc., mai ales în locuțiuni: *în alean, a fi în alean, a face alean* etc. (cf. Densusianu, HLR II 265, 279 etc.), este înregistrat în CB I 6 (1580, Oltenia); În textele mai recente (secolul al XIX-lea) este ates tat și în Moldova.

b ă r a t „prieten", atestat în secolul al XVI-lea în Banat se găsește în secolul următor în Muntenia (cf. Bogdan, Gl. 29).

b e a r t ă „margine" atestat în PO, este răspîndit în limba populară, în afara Banatului, în întreaga Transilvanie (inclusiv sudul), unde apare sub forma *be(a)rtă* (Mat. cerc. dialect. 55).

b e r c „pădure", atestat în secolul al XVI-lea în Banat (PO Gen. 34 — ap, Densusianu, HLR II 538), este răspîndit astăzi în Transilvania și în Muntenia în afară de Banat, după cum reiese din menținerea lui în toponimie și onomastică (vezi Gáldi, DVL 106; V. Ilea, *op. cit.*, p. 236).

b i n t ă t u i „a pedepsi", înregistrat în PO, circulă astăzi, sporadic, în întreaga Transilvanie (V. Ilea, op. cit., p. 237; Mat. cerc. dialect. I, 159).

c i u r d ă „cireadă", atestat în secolul al XVI-lea numai în PO, este astăzi aproape general: apare în Banat, Transilvania, Bucovina (cf. Gáldi, DVL 7) și Muntenia (în Muscel — cf. DA).

f ă g ă d a ș „promisiune", atestat în PO, se păstrează și astăzi regional în graiul vorbit din Transilvania și Banat (cf. L. Costin, *op. cit.*, p. 104; Gáldi DVL 128; V. Ilea, *op. cit.*, p. 238).

h a s n ă „folos, rod", atestat în PO și în scrieri muntenești din secolele al XVII-lea-al XVIII-lea, are o mare răspîndire în Transilvania și Moldova, mai ales în literatura populară (V. Ilea, *op. cit.*, p. 239).

m ă h ă i „a face semn", atestat în CV; în secolul al XVII-lea apare în Moldova, în Varlaam, Caz. 49/3; DOSOFTEI, PS 117/6, PRAV. 113 (ap. DA) și în Muntenia ÎL 348/2; astăzi este înregistrat, de asemenea în Moldova (vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, p. 46).

p o c h i o l a t e „văl alb, imaculat", înregistrat o singură dată în PO, are astăzi o răspîndire mai mare: în Ţara Haţegului (cf. Densusianu, Ţ.H., 60), în Munţii Apuseni (Frîncu-Candrea, R. 169) şi Maramureş (T. Papahagi, *op. cit.*, p. 229) (V. Ilea, *op. cit.*, p. 240).

t o v a r „greutate", atestat în secolul al XVI-lea în PO şi în secolul al XVII-lea în Anon. Car. 274, este extins în Transilvania (v. I. Mării, în CL, XI, 1966, 1, p. 119).

t î r n a ţ „pridvor", atestat în PO, este înregistrat astăzi, în afară de Banat, în Transilvania, cu acelaşi înţeles. Cu mici modificări semantice a trecut şi în Moldova, în unele graiuri (Şez. XIX 60), în Oltenia (GS VI 123, Gorj), în Argeş (Pamfile, *Din viaţa poporului român*, XX, 94), (V. Ilea, *op. cit.*, p. 241).

γ Cuvinte care în secolul al XVI-lea se găsesc pe alte arii decît mai tîrziu.

Şi aici este valabilă menţiunea făcută în legătură cu relativitatea acestei cercetări; nu ar fi exclus ca o serie de termeni astăzi găsiţi într-o altă „aşezare geografică" decît în secolul al XVI-lea să fi fost cunoscuţi şi atunci în aceleaşi locuri, dar lipsa documentelor doveditoare ne împiedică să afirmăm cu tărie aceasta.

Termenii care apar azi în alte regiuni decît cele atestate în secolul al XVI-lea au oarecare şanse de a fi consideraţi mai larg răspîndiţi în secolul al XVI-lea, poate chiar generali.

a g r u „cîmp" este atestat în secolul al XVI-lea în textele maramureşene şi la Coresi; astăzi apare şi în alte regiuni: Caraş-Severin (cf. DA), în Mehedinţi şi Gorj.

a u ă „strugure", înregistrat în secolul al XVI-lea în textele din nord şi în PO, se găseşte azi prin Oltenia (judeţul Dolj) şi în Muntenia de apus (judeţul Teleorman) (cf. DA).

Gh. Ivănescu consideră pe *auă* ca fiind un cuvînt specific nordului introdus în sud, în epoca lui Coresi (SCŞt. (Iaşi), 1959, 1—2, p. 25).

b e ţ i t „beţiv", cu o largă atestare în secolul al XVI-lea atît în nord cît şi în sud, se regăseşte în Banat (cf. DA).

b r î n c ă, „mînă" atestat în secolul al XVI-lea în Banat, azi constituie o particularitate lexicală a dialectului crişean (vezi ALR I. vol. I, h. 49).

c ă ţ î n „farfurie", atestat în secolul al XVI-lea exclusiv în PO, apare astăzi în Sălaj (*căţînă* „covată"), în Brăila (*căţin* „baltă de mică întindere"), în Bucovina, în Baia-Mare (v. *Lexic* regional 16); de asemenea, se întîlneşte în toponime (Ov. Densusianu, *Limba română în secolul al XVI-lea. Lexicul.* Curs 1932/1933, p. 79).

c e t „linişte" este atestat în secolul al XVI-lea numai în nordul ţării, dar astăzi se întîlneşte în Oltenia (cf. DA).

m ă n e ş t e r g u r ă „maramă" apare în secolul al XVI-lea în CV şi în sec. al XVII-lea în Banat (Anon. Car.), iar în secolul al XVIII-lea în Moldova (documente din 1767 şi 1780, cf. I. Gheţie, în LL 17, p. 198).

p o r o b o c „copil", înregistrat în secolul al XVI-lea, foarte frecvent în PO și sporadic la Coresi, cunoaște astăzi o arie alcătuită din nordul Transilvaniei, nordul Moldovei și Bucovina (cf. V. Ilea, op. cit., p. 233).

p r i s n e „curat", atestat în PO, apare în secolul al XVII-lea în Moldova, la Dosoftei, (cf. DA) și azi în Maramureș.

ș u m e n „zgomotos, beat" apare în secolul al XVI-lea în PV LXXVII 65 (ap. Densusianu, HLR II 532); astăzi se regăsește în graiul horniaților din regiunea Banat (vezi P. Olteanu, în LL 6, p. 86).

ș u c u i „a obișnui" este atestat numai de PO în secolul al XVI-lea. Astăzi se aude în Transilvania, mai ales în regiunea Bihorului (ALR II h. 140.)

c. Din seria termenilor regionali dispăruți menționăm: *i* „a merge", *nămisti* „a prinde", *siriu* „unealtă", *varmigie* „district", *gosti* „a ospăta", *hrăbor* „viteaz", *văndăgi* „a arunca", *murgui* „a cîrti", *gint* „popor", *deșidera* „a dori", *lucoare* „strălucire", *fuglu* „prizonier", *izeclean* „puternic, mărit".

Cuvintele din această serie pot fi clasificate în mai multe categorii:

1. Majoritatea este alcătuită din cuvinte cu o slabă circulație (fie că erau termeni foarte vechi, pe cale de dispariție în epoca respectivă, fie că erau împrumuturi recente, din maghiară sau sîrbă, în special *(izeclean, gosti)*.

2. Altele, foarte frecvente în secolul al XVI-lea, au dispărut datorită concurenței sinonimice (*i, deșidera, gint, hrăbor, custa)*.

3. Unele au dispărut din cauza corpului fonetic foarte redus (*i*; v. Pușcariu, LR 200). (De remarcat faptul că, uneori, la dispariția unui termen au concurat mai mulți factori).

4. Altele au dispărut din cauza omonimiei (*mărit, i*).

5. În fine, au dispărut cuvintele pentru care noile realități au creat termeni noi (de pildă *varmigie,* înlocuit prin alți termeni referitori la împărțirea administrativă teritorială).

* * *

În concluzie, rezultatele cercetării de față asupra lexicului limbii române vechi întăresc în linii mari observațiile lui Al. Rosetti privitoare la repartizarea teritorială a limbii secolului al XVI-lea pe baza particularităților fonetice (Rosetti, ILR 581). Studierea caracteristicilor lexicale regionale permite configurarea celor două mari arii dialectale în secolul al XVI-lea. Aceasta confirmă teza după care „se observă un anumit raport între ariile fonetice și ariile lexicale", susținută de Ch. Camproux (în RLiR XXII, 1958, p. 31), și, implicit, infirmă afirmația mai veche a lui A. Dauzat, care consideră că „nu se observă nici un raport între ariile fonetice și ariile lexicologice" (în *Essais de géographie linguistique,* I, Paris, 1921, p. IX). Grupînd laolaltă textele din secolul al XVI-lea cu trăsături fonetice comune, s-a constatat că ele se repartizează în cîteva arii distincte: astfel, se opune unui grup dialectal nordic

(alcătuit din nordul Ardealului, Maramureș și Moldova), un grup dialectal sudic (cuprinzînd sudul Ardealului și Țara Românească (grupări care se mențin și în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea). Banatul are un loc aparte, datorită unor particularități fonetice care îl alătură cînd primului grup, cînd celui de-al doilea (Rosetti, ILR, 581).

Se știe că, în general, pentru stabilirea frontierelor dialectale sînt mai indicate ariile fonetice decît cele lexicale din mai multe motive: 1) un fenomen fonetic se repetă într-un număr foarte mare de cuvinte (E. Petrovici, în LR III, 1954, 5, p. 13), deci trăsăturile specifice apar în *serii*, în timp ce trăsăturile distinctive ale lexicului au caracterul unor fenomene *singulare* unice (B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, 1966, p. 145) ; b) cuvintele caracteristice pentru un dialect (grai) apar relativ rar (v. R. Todoran, în LR V, 1956, 2, p. 39) ; c) lexicul are un caracter foarte mobil.

Observații fonetice și morfologice de acest fel vezi la G. Istrate în SCȘt. (Iași), 1963, 1, p. 6 ș.u.

Cu toate acestea, pentru demarcarea unităților geografice în cele trei secole studiate, se poate apela — după cum s-a văzut — și la informațiile oferite de lexic ; coroborarea datelor fonetice cu cele lexicale oferă posibilitatea cunoașterii mai amănunțite a înfățișării dialectale a unei limbi (Al. Rosetti, *Mélanges*, p. 596). Cercetarea de față demonstrează valabilitatea repartizării regionale stabilite anterior, cu mențiunea că Banatul are, și din punct de vedere lexical, o situație specială, alcătuind o arie de tranziție — cînd mai apropiată de nordul Ardealului - Maramureș, mai ales prin elementele latine moștenite și prin cele maghiare împrumutate, cînd mai apropiată de sudul Ardealului-Muntenia, de aria cărora ține prin cuvintele din limba curentă; specificul Banatului este dat de caracterul bidirecțional al relațiilor sale cu cele două grupări dialectale principale.

Spre deosebire de cele două arii principale, reprezentate prin nordul Ardealului-Maramureș și sudul Ardealului-Muntenia — care sînt arii *staționare* „arii focale" (W. Lehmann, *Historical linguistics*, 1966, p. 127) Banatul reprezintă o arie *intermediară, de tranziție* (K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, Paris, 1936, p. 44), căreia nu i se poate nega un anumit „bilingvism dialectal" (Andrei Avram, în LR XI, 1962, 2, p. 622), în interiorul aceluiași grai fiind posibilă coexistența a două sisteme. Repartizarea ariilor dialectale din limba veche și pînă astăzi (vezi hărțile reproduse de B. Cazacu, op. cit., p. 158—167) arată că „lanțul carpatin nu a constituit o graniță dialectală". În majoritatea cazurilor, sudul Transilvaniei se grupează cu Oltenia și Muntenia, iar nord-estul Transilvaniei cu Moldova. Această repartizare e o consecință a legăturilor puternice existente de-a lungul secolelor între românii de pe ambele versante ale Carpaților (B. Cazacu, op. cit. p. 169). Termenii specifici regiunii sudice s-au impus în limba literară în cele mai multe cazuri (de exemplu *varză, femeie, cioban, porumbel, zăpadă*).

În încheiere subliniem încă o dată caracterul relativ al concluziilor privind repartizarea regională a lexicului în secolul al XVI-lea.

Textele excerptate:

1. nu dau *toate* situațiile;
2. nu dau *aceeași* situație;
3. nu dau posibilitatea studierii relațiilor dintre cuvinte (sinonimia, de

pildă) și de aceea nu pot oferi t o a t e datele necesare examinării răspîndirii geografice a termenilor.

În fine, trebuie amintit că mai ales la „cuvinte" poate fi aplicată constatarea că „nu există granițe dialectale nete, ci dialectele și graiurile sînt separate de mănunchiuri de linii de isoglosă care formează zone de trecere mai largi sau mai înguste, de la un dialect, respectiv de la un grai la altul" (E. Petrovici, în LR III, 1954, 5, p. 17).

PRECIZĂRI ETIMOLOGICE

În ultimul timp, în studiile de lingvistică se acordă un interes deosebit cercetărilor etimologice, investigații fundamentale pentru cunoașterea mai exactă a istoriei cuvintelor. Uneori însă aceste cercetări nu sînt duse pînă la capăt și formulările legate de etimologia unui cuvînt abundă în termeni de felul „se pare că", „e probabil", „e posibil", „presupun că", „cred că" etc. justificați în unele cazuri mai dificile, dar nemotivați în altele. Luarea în considerație a diverselor situații în care apare cuvîntul cercetat, urmărirea primelor atestări și a originalelor (dacă sînt cunoscute) după care s-a efectuat traducerea în limba mai veche, consultarea unor anumite dicționare etc. ar putea contribui la înlăturarea termenilor de „presupunere" și ar duce la precizarea etimologiei. Ne vom mărgini la două cazuri:

În *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, p. 252, analizîndu-se situația prefixului *arhi-* în *Cartea cu învățătură* a lui Coresi (1581) se discută etimologia cuvîntului *arhisinagog* în legătură cu sensul său:

„Contextul în care apare *arhisinagogă* este foarte vag (*vine oarecine de la* **arhisinagoga** 381 /3) și nici nu apare cuvîntul de bază fără prefix, spre a putea desprinde diferența. Se pare totuși că nu e vorba de clădirea sinagogii, ci de persoana conducătorului ei: traducătorul a redat în mod mecanic v. sl. **аръхъсинагогь** (ἀρχισυννάγωγος) „mai marele sinagogii", care probabil în textul slavonesc avea desinența-*a* (un element care ne conduce spre această interpretare este și faptul că în citat apare *arhisinagoga* și nu *arhisinagogă*, cum ar fi fost corect după prepoziție)". În numărul 6 al revistei „Limba română", 1961, p. 555—556, este discutată etimologia verbului *a mători* în termenii următori:

„Verbul *mători*" „a deveni matur, a îmbătrîni" a fost considerat în unele dicționare ca derivat de la *mator* cu sufixul verbal *-i* [1]. În limba sîrbă există însă *matoriti* „a îmbătrîni, a petrece în zile multe". E. Berneker, în *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908—1914, înregistrează chiar în slava bisericească forma dialectală **маторить**. *Mători* dintr-un citat din Coresi, *Cartea cu învățătură*, p. 515, pare să fie chiar traducerea verbului slav: *aceasta mătorise întru zile multe (vise cu bărbatulu-și șapte ani den fețiia ei, de-aciia văduo ca optu-zeci și patru de ani).*

1 În DLR tomul VI, fasc. 5 s.v. a mători la etimologie se notează: v. mator[i]. Cf. srb. matoriti.

Dacă la Coresi apare *mători*, presupun că acesta a fost traducerea unui verb slav, mai ales că acest verb apare în slava bisericească și în sîrbă cu aceeași formă ca și verbul românesc. Dacă traducătorul a găsit o formă slavă матори҃ть cred că nu a mai avut nevoie să derive un verb de la *mator*."

Cele două cazuri citate au comun faptul că, pentru termenii discutați, se pornește de la același text de bază, de la *Cazania a II-a* a lui Coresi (1581). Cazania lui Coresi este un text de o deosebită însemnătate pentru secolul al XVI-lea, dar, pentru cercetările lingvistice de orice natură, nu este suficientă referirea la acest text de mare întindere al lui Coresi, pentru că se știe că multe fragmente din Cazania a II-a (textele evanghelice) nu sînt altceva decît reproducerea pasajelor corespunzătoare din Tetraevanghelul tipărit de Coresi cu douăzeci de ani înainte (1561). Un principiu de bună metodă cere să se urmărească istoria cuvîntului pornindu-se de la primele lui atestări și nu exclusiv de la textul de mai mare importanță care, în general, l-a pus în circulație. Referirea la *Tetraevanghel* în cazul pasajelor evanghelice din Cazanie are și avantajul că se poate urmări originalul slav, *Evangheliarul lui Macarie* (1512). Or, tocmai acesta este cazul celor două cuvinte amintite mai sus: amîndouă aparțin pericopelor evanghelice care precedă „învățătura".

Prima problemă pusă în cazul cuvîntului *arhisinagog* este de ordin semantic. În SMFC, I, p. 252, se avansează cu timiditate presupunerea că *arhisinagog* ar însemna nu „clădirea sinagogii", ci „persoana conducătorului ei". Simpla lectură a „învățăturii" care urmează după textul evanghelic este lămuritoare pentru sensul de „persoană"; la p. 384/19, cînd se revine asupra pasajului discutat (*vine oarecine de la* **arhisinagoga**"), traducerea sună: „*vine oarecine de la* **judele gloateei**", expresie reluată în „tîlc": „*zice oarecine* **județului de gloate**" (384/23—24), „*nu aștepta pre judele gloateei*" (384/25). Dacă s-ar fi urmărit în textul *Tetraevanghelului* cazurile cînd apare termenul *arhisinagog*, s-ar fi constatat că acolo există contexte foarte clare pentru lămurirea, fără urme de îndoială, a sensului „conducător al sinagogii": „*Și vine* ꙟ *casa lui arhisinagog*ь" ($79^r{}_2$), „*grâi lū arhisinagog*ь (78_{22}). Anumite indicații despre sensul substantivului ar fi putut să se extragă și din traducerea latină a Bibliei, în care apare de exemplu „*in domum* **arhisinagogi**, *ait* **arhisinagogo**" etc.

Prezența lui *-a* (de la *arhisinagoga*) s-ar fi explicat de asemenea prin referirea la *Tetraevanghelul* lui Coresi și, apoi, la textul corespunzător din *Evangheliarul lui Macarie*: În Luca, zač. 39 citim: прїидє нѣкы ѡт архїсїнагога (un pasaj aproape identic apare în Tetraevanghel la p. $78^v{}_{18}$: *Vinerâ de la arhisinagoga, grâirâ*" — corespunzător lui прїидоша ѡт архїсинагѡга (Marcu, zač. 21). În textul slavon apare prepoziția *ot* care cere genitivul *arhisinagoga*. Fiind un cuvînt mai puțin obișnuit, traducătorul l-a păstrat așa cum l-a găsit în slavă, la genitiv (cum se întîmplă în multe alte situații în limba veche, mai ales la numele proprii cu care acesta putea eventual să fie asimilat); *-a* este, prin urmare, în mod sigur, marca de genitiv a substantivului *arhisinagog*. Acest substantiv apare și în dicționarele de specialitate, de pildă în *Slovnik jazyka staroslověnskeho lexikon linguae palaeslovenicae* I, Praga, 1958, unde se înregistrează termenul архисинагогь (архисүнагогь) „představeny synagogy" în numeroase texte biblice vechi, de exemplu în Supr. 480/29 într-o construcție echivalentă cu cea discutată la noi: дьштерь архисинагога.

În concluzie, rom. v. *arhisinagog* (s.m.) „mai marele sinagogii" provine din v. sl. архисинагогь.

Termenul *a mători*, citat de asemenea din *Cazania a II-a*, poate fi regăsit în *Tetraevanghelul* lui Coresi de două ori: în textul corespunzător celui citat din *Cazania a II-a* (116^{v}_{12}) și într-un alt text unde sensul apare și mai evident: „*Eu amu săntъ bătrâъ și muѫrĕ-mĕ au mătoritъ ↑ zilele ei* (111^{r}_{12})." În pasajele corespunzătoare din *Evangheliarul lui Macarie* apare: заматорѣвши въ дн҃ехь мнозѣхь (Luca, zač 8) și: заматорѣвши въ днехь свои (Luca, zač. 2). Etimonul apropiat este prin urmare заматорѣти „senescere", înregistrat, de exemplu, în Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico- graeco-latinum*, Vindobonae 1862—1865, și nu маторить care, chiar dacă apare în slava bisericească și în sîrbă, nu poate fi dovedit ca stînd la baza formei românești, deși nu ar fi cu totul exclus ca traducătorii evangheliei în românește să fi avut în față și un alt text slavon decît *Evangheliarul lui Macarie*, în care să fi existat verbul fără prefix [1]. (În orice caz, n-ar putea fi vorba de „traducerea", ci de *împrumutarea* unui termen slav). Dar, deși în general „verbele slave au pătruns în limba română cu prefixele corespunzătoare" [2], lipsa prefixului din verbul românesc poate fi explicată dacă ne referim la situația specială a prefixului *za-*, simțit ca prefix „mobil": o serie de verbe din slavă împrumutate în limba română fără acest prefix au forme duble, cu și fără prefix: заболѣти-болѣти, зародити-родити etc. Analogic s-a ajuns deci de la заматорѣти la *mători*. Formal, *(za) matorĕti* a putut trece în *mători*, așa cum s-a întîmplat și cu alte verbe de origine slavă în *-eti* (scr. *òprêti* > *opri* Mihăilă, op. cit., p. 198, v. sl. похьтѣти *pofti* Mihăilă, op. cit., p. 236) etc. Dealtfel, în general, verbele de origine slavă pătrunse într-o epocă mai veche în limba română au fost integrate la conjugarea a IV-a.

Posibilitatea de derivație a lui *mători* din *mator* trebuie exclusă din discuție nu atît din motivul arătat în L.R., 1961, p. 556, ci în primul rînd din cauză că *mator* „bătrîn" este atestat cu un secol mai tîrziu decît verbul „mători". „Datarea" ne poate ajuta în astfel de cazuri [3], deși nu ar fi imposibil ca un termen să fi circulat fără să apară într-un text scris. Însă, chiar dacă *mator* ar fi atestat în limba din secolul al XVI-lea [4], explicația lui *mători* prin *(za)matorĕti* este mai realistă, ea bazîndu-se pe relația indiscutabilă dintre un text tradus și originalul lui.

1 Pentru sîrbă este atestat în E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch II s.v. materь și în Rječnik Hrvatskoga ili Srpskoga jezika, Belgrad, 1904, sub forma mătoriți, dar în Miklosich, Dictionnaire de six langues slaves, 1885, p. 230, apare forma zamatoriti.

2 G. Mihăilă, Împrumuturi vechi sud-slave în limba română, București, 1960, p. 189.

3 Pentru alte cazuri în care datarea ajută la lămurirea etimologiei, v.B. Pottier, La valeur de la datation des mots dans la recherche étymologique, în W.v. Wartburg zur Siebzigsten Geburtstag, 1958, p. 581—586.

4 În P. S. este înregistrat, de trei ori, mătorie „bătrînețe".

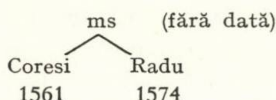
ASUPRA RAPORTULUI DINTRE TETRAEVANGHELUL LUI CORESI ȘI EVANGHELIARUL LUI RADU DE LA MĂNICEȘTI

I

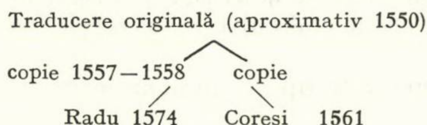
1. În 1561 a ieșit de sub teascurile tipografiei brașovene a lui Coresi *Tetraevanghelul român*; 13 ani mai tîrziu, în 1574, a fost scris în insula Rodos *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești. Care sînt relațiile dintre cele două scrieri, unul tipărit și celălalt manuscris, cu același conținut? La această întrebare s-au dat variate răspunsuri, care pot fi grupate în trei categorii.

I. *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești este o copie directă după *Tetraevanghelul* lui Coresi (Coresi, 1561—Radu, 1574) [1].

II. *a.* *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești este o copie a unui manuscris, copiat, probabil, de un sas, după care s-a tipărit și *Tetraevanghelul* lui Coresi [2].

b. O variantă a ipotezei prezentate sub *a.* o constituie părerea după care Radu a transcris „după o copie intermediară de pe la 1557—1558 a traducerii originale de pe la 1550 a Evangheliarului în românește" [3], menționîndu-se că „de o altă copie după aceeași traducere originală s-a folosit diaconul Coresi pentru tipăritura sa din 1561".

1 Vezi M. Gaster, Chrestomatie română, Leipzig-București, I, 1891, XXVIII; idem Archivio glottologico italiano, XII, p. 199, M. Roques, „Romania", 36 (1907), p. 431, nota 2; I.A. Candrea, Psaltirea Scheiană, Buc., 1916, I.CV.; Ov. Densusianu, Histoire de la langue roumaine, II, p. 219; Al. Rosetti, Limba română, în sec. al XIII-lea — al XVI-lea, Ed. Acad. R.P.R., București, 1956, p. 69,

2 N. Drăganu, Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie..., București, 1938, p. 138; idem. Morfemele românești ale complementului în acuzativ..., București, 1943, p. 45, 107, DR, I, p. 352; DR, III, p. 499; S. Pușcariu, în DR, I, p.351 nota 2; N. Lacea în DR, III, p. 469; Al. Rosetti, Mélanges de linguistique et de philologie, Copenhague-Bucarest, 1947, p. 558—575, respinge această ipoteză, arătînd că ea nu rezistă unui studiu în bloc al tuturor formelor de limbă discutate; vezi și G. Istrate în Recueil d'études romanes, București, 1959, p. 229 ș.u.

3 Șt. Pașca, C. L., Cluj, I, 1956, nr. 1—4, p. 113.

III. Nu există nici un raport între textul lui Coresi și textul lui Radu (Coresi, 1561≠Radu, 1574)[1].

2. Dintre aceste ipoteze, considerăm că singura care corespunde realității este prima. În cele ce urmează vom prezenta o serie de argumente pentru a susține că Radu a copiat *Evangheliarul* său d i r e c t după *Tetraevanghelul* tipărit de Coresi. Criteriile pentru a dovedi că două versiuni ale aceluiași text sînt în strînsă dependență unul de altul sînt:

a. Versiunile cuprind aceleași greșeli, care nu se pot datora întîmplării, ci se explică în textul de dată mai recentă prin imitarea fidelă a textului mai vechi.

b. Versiunile cuprind aceleași omisiuni, care, de asemenea, nu pot fi datorite hazardului [2].

c. Versiunile cuprind forme rare în comun, majoritatea inexistente în alte texte.

d. Versiunile sînt foarte asemănătoare, fără a fi identice (apar unele deosebiri în topică, în fonetism, în flexiune etc. pricinuite scrierii de către copist).

e. Versiunile sînt identice[3].

* * *

3. Să examinăm îndeaproape concordanțele.

a. În textul lui Coresi apare un număr relativ ridicat de greșeli (46); în majoritatea cazurilor, copiind textul coresian, Radu de la Mănicești, probabil fără să-și dea seama, a corectat greșelile, dar uneori a copiat textul cu erorile sale; reproducîndu-le întocmai în *Evangheliar*, a dovedit că este un copist fidel. Într-adevăr, „un bun copist este cel ce reproduce greșelile modelului“ [4]. Astfel, Radu a reprodus cu exactitate o serie de greșeli materiale(înlocuirea unei litere cu alta, omisiunea sau adăugarea unei litere, repetiții) existente în textul coresian:

La p. 51^{r}_{24}, în contextul де ꙟ четѫци ꙟ четѫри în care se repetă același cuvînt, a doua oară termenul *cetăți* apare scris greșit *(cetâri)*; greșeala reapare la Radu.

La p. 113^{v}_{24} la Coresi este tipărit greșit коуи pentru *lui*; greșeala figurează și la Radu.

1 N. Iorga, I s t o r i a l i t e r a t u r i i r o m â n e ș t i, București, 1925, p. 108.

2 „Dacă într-un manuscris mai recent găsim aceleași greșeli, interpolații și lacune, pe care le întîlnim într-unul mai vechi, este evident că manuscrisul recent derivă de la cel mai vechi“.... „Prin lacunele aflate cînd într-una, cînd în cealaltă din aceste psaltiri, A. Candrea a dovedit că Coresi n-a avut dinainte-i manuscrisul P s a l t i r i i S c h e i e n e, căci în acest caz lipsurile din manuscrise ar trebui să existe și la Coresi. D. Russo, C r i t i c a t e x t e l o r ș i t e h n i c a e d i ț i i l o r, în S t u d i i i s t. g r e c o-r o m â n e, II, p. 587—8.

3 Aceste criterii au fost utilizate de Al. Rosetti, O m a g i u l u i I o r g u I o r d a n, p. 747, pentru a dovedi că C o d i c e l e V o r o n e ț e a n și A p o s t o l u l lui Coresi reprezintă două copii de pe aceeași traducere românească originală a A p o s t o l u l u i slav.

4 A. Daim, L e s m a n u s c r i t s, Paris, 1949, p. 16.

În Tetraevanghelul lui Coresi este tipărit la 142 $_{21-22}$ трєбѹнчѫ (în loc de *trebuință*); la Radu la fel.

La p. 150^{r}_{19} la Coresi este tipărit касѫль, greșeală evidentă pentru *lasâ-l*, greșeală reprodusă și de Radu.

Tot la 150^{r}_{13} la Coresi și la Radu după el, apare scris бєсѣрєѵ în loc de *beseareče*.

La p. 166^{r}_{10}, în loc de *lucrătorii*, la Coresi și la Radu figurează forma коукрѫторїи.

La p. 177^{v}_{10} Radu a reprodus repetarea greșită a unui termen ca și în *Tetraevanghelul* lui Coresi [1]: *iată doi bărbați sta sta*.

La p. 202^{r}_{7}, în loc de *gazofilachie*, Coresi scrie газофилакїєи, iar Radu reproduce această eroare.

În afara unor greșeli de acest tip, apar atît la Coresi cît și la Radu fapte de limbă „personale", pe care Radu nu ar fi avut de unde să le reproducă, dacă n-ar fi avut în față tipăritura lui Coresi. De exemplu, Radu transcrie, după Coresi, „*fečorul al'čelui*" (29^{v}_{17}). N. Drăganu [2] a demonstrat că forma *al celui* nu este altceva decît genitivul cuvîntului de origine maghiară *aciu* (magh. *a(l)cs* „dulgher, cioplitor) „dulgher"; maghiarismul *aciului* nefiind familiar lui Coresi, acesta l-a înlocuit cu o formă cunoscută lui (art. *al* urmat de genitivul pronumelui demonstrativ). Acest caz este considerat de Drăganu ca „potrivit pentru a se stabili raportul dintre *Evangheliarul* lui Coresi și cel copiat de Radu de la Mănicești [3]. La p. 68^{v}_{24} atît în Coresi cît și în Radu apare *a se piti* în loc de *a se ispiti*. Un alt exemplu clar pentru demonstrarea strînsei legături dintre Radu și Coresi îl prezintă cuvîntul агрѫѹлѹи de la 28^{v}_{11}, în context: *pilda plěveei agrâului*, pentru *pilda plěveei agrului* [4]. Radu a copiat și în acest caz exact, deși, cu două rînduri mai jos, apare în ambele texte, corect, termenul *agru*: „*agrul* ѧ*ste lumě*" etc. La p. 11^{v}_{24}–12^{r}_{1}, atît la Coresi cît și la Radu apare fragmentul corupt *destul e zile răului*, interpretare identică greșită a lui *destul e zilei răul lui* (v. în Evanghelia lui Macarie (15/2) доблѣєт днєни злоба своа și în Coresi C_2 p. 222 (tîlc) *destulu-ți amu iaste realele čeii zile*. Este neîndoielnic că hazardul nu poate fi responsabil de identitatea acestor interpretări în cele două texte.

b. Absența în ambele texte a acelorași fragmente constituie de asemenea o dovadă sigură a relațiilor strînse dintre ele. Numai faptul că Radu a copiat după Coresi face posibilă lipsa la Radu a unor versete, exact în același loc unde lipsesc și la Coresi, de exemplu la p. 101, r. 12 după *adūrmiți* este omis versetul 37 în ambele texte; la fel la 107 v. 12, după стрєтєи lipsește versetul 42, la 123^{v}_{7}, după *se ruga* lipsesc versetele 17—32; la 159^{v}_{24}, după *zidii*ѧ lipsește o parte din versetul 27 și versetul 28; la p. 160^{r}_{16} după *se lasă* lipsește versetul 36; la 177^{v}_{20} după ѱ*vie-va* lipsește versetul 8; la 191^{r}_{17}, după ѱ*blâ* lipsește versetul 12; la 198^{v}_{2} lipsește o parte din versetul 10 și 11. De

1 Citatele din Tetraevanghel sînt reproduse după ediția publicată în Edit. Acad. R.P.R., București, 1963.
2 DR, I, p. 349 ș.u. și DR, IV_2, p. 750; vezi și Al. Rosetti, Limba română în sec. al XIII-lea - al XVI-lea, p. 69
3 Loc. cit., p. 350.
4 Vezi Archivio glottologico italiano, XII, 1890—1892, p. 199.

remarcat că la Radu nu este absent nici un alt verset în afara acestora comune cu cele din tipăritura coresiană.

În acest loc al discuției poate fi integrată și problema lui *pre* la acuzativ, deși, pentru secolul al XVI-lea, absența lui *pre* nu poate constitui o omisiune [1]. În orice caz, este interesant de remarcat că în *Evangheliarul* lui Radu, *pre* la acuzativ lipsește ca și în originalul după care a fost copiat [2]; N. Drăganu afirmă în legătură cu aceasta: „pre nu lipsește pretutindeni, ci numai în anumite locuri: acolo unde lipsește și la Coresi" [3]. Acolo unde *pre* la acuzativ există la Coresi (de exemplu la 10^r_{21}) apare, și, desigur, nu întîmplător, și la Radu.

c. Printre formațiile particulare care nu pot fi puse pe seama hazardului, în cele două texte, menționăm prezența în ambele texte a formei morfologice *înțelegu*, formă de persoana a 3-a singular perfect simplu, care se găsește numai în *Tetraevanghelul* lui Coresi 24^r_3, 174^v_{18}, 190^v_6, 194^v_{28} și în textul copiat după acesta. Este o formă „suspectă deoarece n-o găsim nici în alte texte din secolul al XVI-lea, nici în dialecte; ea pare să fie făcută de Coresi sau de colaboratorii săi" [4]. De asemenea, forma perifrastică de imperativ *fii împăcîndu-te*, 8^r_6, care apare la Coresi și Radu, era extrem de rară în limba veche [5]. Ar mai putea fi invocat pluralul *bețiți* 54^v_8, care nu constituie o greșeală de tipar reprodusă și în manuscris, ci există realmente, după cum o dovedește prezența lui și în alte texte vechi românești. [6]

d. Versiunile sînt foarte asemnătoare. Între textul lui Coresi și cel al lui Radu de la Mănicești apar o sumă de divergențe de limbă care se ridică la cifra de 792. Această cifră este în realitate foarte mică, deoarece, raportîndu-se la numărul de pagini din *Tetraevanghel*, se ajunge la media de 3—4 divergențe pe pagină; în plus, trebuie precizat că multe deosebiri reprezintă, pe de o parte, repetarea aceluiași fenomen; de pildă pentru *neče* (C) apare regulat *neč* (R), pentru *nime* (C) — *nimene* (R), pentru *propovăduia* (C) — *spuně* (R) și, pe de altă parte, greșeli propriu-zise.

Divergențele dintre cele două texte sînt, majoritatea, de natură fonetică sau chiar grafică: *credință/credență; vendeca/vindeca; hicleșug/hitlenșug; ședě/șidě*.

e. Textele sînt identice. Din cele spuse la c, decurge concluzia că textele identice între C și R sînt extrem de numeroase. În fond, textul lui Radu este același cu textul lui Coresi, excepție făcînd acele 3—4 forme diferite pe pagină. Pentru a putea pune în evidență strînsa lor dependență, vom folosi alături de textele lui Coresi și Radu o traducere independentă, cuprinzînd începutul Evangheliei lui Marcu.

1 Vezi în acest volum p. 38—43.

2 S. Pușcariu, DR, II, 571; vezi și Études, p. 445.

3 N. Drăganu, Morf., p. 107.

4 Ov. Densusianu, HLR, II, 219 (traducere rom., București, 1962, p. 141). Chiar dacă nu îl considerăm pe Coresi „creator" al lui înțelegu, constatăm că această formă nu este destul de atestată.

5 Ov. Densusianu, HLR, II, 234.

6 Ov. Densusianu, HLR, II, p. 493; N. Drăganu, DR, I, p. 351. V. mai recent I. Gheție, în SCL XXIII, 1972, v. p. 152.

Coresi, Tetraevanghelul 1561, 68r/1

ꙟčeputulь Ēvangheliei a lui Isus Hristos, fiĭul lu dūmnezeu,cūmu e scrisь, ꙟtru prorōči. Adecâ ēu tremite-voĭu, ꙟğerulь mieū naintĕ fĕțeitale și va gâti calĕ ta naintĕ ta. Glasь strigâ ꙟ pustie: „gâtiți calĕ domnului, derĕp'te fačeți cârârile lūi". Ēra Iōannь, boteza ꙟ pustie și propoveduѧ botejunĕ depocâin'țâ ꙟtrū er'tâčĭunĕ pâcatelōr. Și eșirâ cătrâ elь toate laturile ovrĕilōr și Ierosalimlĕnii și se boteza toți ꙟ răulь lōr'danului și elь ispovediѧ pâcatele lōr. Ēra Iōannь ꙟbracatь cu pârь de câmilâ și brâu de curѧ pre mijloculь lui și mâꙟca mūgurь și miѧr e sălbatecâ și propoveduiѧ, grâiѧ: „Veni-va mai tare e de mine dūpâ mine, če lui nū-sь destoinicь a mâ pleca să dezlegь curѧōa căl'țunului lui. Ēu amu botezь voi ꙟtrū apâ, ačela va boteza voi cu duhul sfăn'tь.

Radu, Evangheliarul 1574

ꙟčeputul Ēvangheliiei a lu Isus Hristos, fiiul lu dūmnezeu, cūmu a scrisь ꙟtru prorōči. Adecâ eu tremite-voĭu, ꙟğĕrulь mieu naintĕ fĕței tale și va gâti calĕ ta naintĕ ta. Glas strigâ ꙟ pustie: „gâtiți calĕ domnului, derĕp'te fačeți cârârile lūi". Era Iōannь, boteza ꙟ pustĭe și s p u n ĕ botejunĕ de pocâințâ, ꙟtru ertâčiunĕ pâcatelōr. Și eșirâ cătrâ elь toate laturile ovrĕilōr și Ierosalimlĕnii și se boteza toți ꙟ râulь Iōr'danului și elь ispovediѧ pâcatele lōr. Ēra Ioannь ꙟbracatь cu pârь de cămilâ și brâu de cure pre mijloculь lui: și mâꙟ ca mūgurь și miѧre sălbatecâ și spunĕ, grâiѧ: „Veni-va mai tare e de mine dūpâ mine, če lui nū-sь destoinicь a mâ pleca să dezlegь curѧōa căl'țunului lui. Ēu amu bo tezь voi ꙟtru apâ, ačela va boteza voi cu duhulь sfântь

Noul Testament, 1648

ꙟčĕperĕ ēvanghelie ĭ a lu Isus Hristos, fiĭulului dumnezeu. Precum s-au scris ꙟ proroči ĭată eu voĭu trimite ꙟğerulь mieu ꙟnain'tĕ fĕții tale, carele va găti calĕ ta ꙟnaintĕ ta. Glasul čelui če strigă ꙟ pustie: „Gătiți calĕ domnului dirĕpte fačeți cărările lui. Era Iōan botezândь ꙟ pustie și propoveduindь botezulь pocăin'ței ꙟtru er'tăčiūnĕ păcatelorь. Și eșiѧ către ēlь toată țara iudeii și erusalimlĕnii și să boteza toți ꙟ râul Iordanului de la el, ispășindu-și păcatele lorь. Și era Iōanь ꙟbrăcatь cu peri de câmilă și brâu de curĕ prejur mijloculь lui, și mân'ca vlăstari și miѧre sălbatică și propovedѧ zicîndь „vine după mine celь mai mare de mine, căruѧ nu-sь destoinicь plecându-mă să-i dezleg cureōa ꙟcălțămintelorь lui. Că eu amь botezatь pre voi cu apă, iarь acela va boteza pre voi cu duhulь sfăntь".

4. În concluzie, considerăm că argumentele cuprinse în a, b, c, d, e aduc probe de netăgăduit, peremptorii, în dovedirea dependenței directe dintre *Tetraevanghelul* lui Coresi și *Evangheliarul* lui Radu.

Nepotrivirile dintre cele două texte, puțin numeroase și nu egal de elocvente, nu pot anula izbitoarele asemănări dintre ele. Cercetarea divergențelor va putea clarifica unele probleme dialectale din secolul al XVI-lea și va spune dacă, pe lîngă tipăritura lui Coresi, Radu nu a avut la îndemînă și un alt text biblic, manuscris de o anumită coloratură dialectală. În orice caz integrarea *Evangheliarului* lui Radu printre textele mixte ale căror originale au fost scrise într-o regiune anumită, dar care au fost copiate în altă regiune, idee emisă de Al. Rosetti [1], este obligatorie, *Tetraevanghelul* apar-

1 Al. Rosetti, Limba română în sec. al XIII-lea — al XVI-lea, Buc., 1956,p. 68—69.

ținînd regiunii din S. Transilvaniei, N. Munteniei, iar *Evangheliarul*, părții de sud-est a Munteniei.

II

În paginile precedente am arătat că s-au exprimat trei păreri în privința raporturilor dintre *Tetraevanghelul* lui Coresi, tipărit în 1561, și manuscrisul din 1574, copiat în insula Rodos, cunoscut sub numele de *Evangheliarul din Londra* [1].

1. EL este o copie d i r e c t ă după CT.

2. *a)*. EL este o copie a unui manuscris copiat probabil de un sas, după care s-a tipărit și CT.

b) EL a fost copiat după o copie intermediară de pe la 1557—1558 a traducerii originale de pe la 1550 a *Evangheliarului* în limba română.

3. Nu există nici un raport între CT și EL.

Am adoptat prima părere pe care am susținut-o cu o serie de argumente capabile să dovedească derivarea directă a manuscrisului mai recent din tipăritura lui Coresi, argumente n e c e s a r e, după părerea noastră, odată ce unii cercetători ai problemei nu vedeau un raport direct între CT și EL sau chiar contestau orice relație între textele în discuție.

Într-un articol publicat în 1967 [2], I. Gheție emite o nouă ipoteză în privința relațiilor dintre cele două texte, și anume consideră că EL este „transcrierea unei copii executate, direct sau prin intermediar, după *Tetraevanghelul* lui Coresi" [3].

Pentru a-și susține ipoteza că între CT și EL s-a interpus un alt text, I. Gheție, bazîndu-se pe ediția *Tetraevanghelului* lui Coresi [4], în care se operează în subsol comparația între acest text și textul manuscrisului apărut 13 ani mai tîrziu în insula Rodos, se ocupă de cinci particularități fonetice. Le vom examina în ordinea și cu exemplele date de I. Gheție — la care vom adăuga și noi altele — și vom vedea cum se pot explica.

a. I. Gheție observă că în EL apare *a* pentru *ă* în: *îmbracat*[5], *înalțară*, *marturie*, *napaste*, *spalat* [5]. Într-adevăr, în aceste cuvinte la locurile citate apar forme cu *ă* în CT și cu *a* în EL. Dar I. Gheție nu remarcă și faptul că în CT apar, în alte locuri, aceleași cuvinte sau altele în aceeași poziție cu *a* și nu *ă*, de exemplu chiar în pasajul reprodus la pag. 77 *ꙟmbracatь* 68^{v}_{2}. Marcu 1[7], formă copiată așa în EL, sau *dascăl*, care apare de patru ori, atît

1 Vom utiliza, în continuare, siglele CT pentru T e t r a e v a n g h e l u l lui Coresi și EL pentru copia efectuată în 1574, copie care se găsește astăzi la British Museum din Londra.

2 Raportul dintre T e t r a e v a n g h e l u l lui Coresi și E v a n g h e l i a r u l din Londra, în SCL XVIII, 1967, 3, p. 313-324.

3 art. cit., p. 324.

4 București, 1963.

5 Și într-un caz și în celălalt, I. Gheție notează -ŭ: î m b r a c a t ŭ, s p a l a t ŭ, deși în ambele cuvinte la finală apare ь: (ꙟ b r a c a t ь, s p a l a t ь, slovă fără valoare fonetică (v. Al. Rosetti, ILR IV-VI, Buc. 1966, p. 167).

6 Notăm pagina și rîndul din CT pentru a se putea urmări mai ușor trimiterea, unele zaceale fiind extrem de lungi.

în CT cît și în EL, sub forma *dascal*[1]. Trebuie observat în plus că verbul *a îmbrăca* apare în EL de 22 de ori, ca în CT cu *ă* și de 4 ori cu *a* (77^v_{11}, Marcu 19; 57^r_{13-14}, Matei 106; 108^r_{20}, Marcu 70 și 68^v Marcu 1), dintre care o dată (68^v_2) El copiază fidel textul coresian în care apare tot *a*.

Verbul *a înălța* apare în EL de 14 ori cu *ă*, ca și în CT, și o singură dată cu a (159^r_{11}, Luca 85).

Mărturie apare în EL de 35 de ori cu *ă*, ca în CT, și o singură dată cu *a* (80^r_5, Marcu 23), ca să nu mai amintim că verbul *a mărturisi* apare de două ori mai mult exclusiv cu *ă*, atît în CT cît și în EL.

Năpaste apare, în EL, de 6 ori ca în CT și o singură dată cu *a* (59^v_{20}, Matei 108), iar *spălat* apare o singură dată cu *a* (216^r_{21}, Ioan 44); de menționat că, în toată paradigma sa, verbul *a spăla*, ca și derivatele *spălătoare, spălătură* (14 apariții), cunoaște numai formele cu *ă*, atît în CT cît și în EL. Pentru a avea o oglindă mai fidelă a răspîndirii în textul EL a formelor cu *a*, trebuie să le adăugăm și pe următoarele trei[2]: *curvarie* (90^v_{24}, Marcu 44), *slavi* (pentru *slăvi*, 150^r_{20}, Luca 71) și *hranilnițele* (49^v_3, Matei 93 — formă etimologică a acestui termen prezent o singură dată în textul coresian).

Trebuie menționat că fonetismul *ă*> *a* răspîndit pe o arie care cuprinde Moldova, Bihorul, Munții Apuseni, Banatul nordic, sudul Hunedoarei și nord-vestul Olteniei [3] nu apare — așa cum susține I. Gheție — reprezentat în Muntenia din secolul al XVI-lea exclusiv prin *acatare* (Ț. R. 1600 AAR **20**, 473,1); el este înregistrat și în alte cuvinte din texte variate tipărite de Coresi, de exemplu: *calari* în CP XIX, **8**, C. Pr., 47, *macară* CC [1], 36, CC [2], 70, 363, *vrajmaș* CP[2] XVII, 41, *adapași* CP, ps. 64, 11[4], plus exemplul din CT (68^v_2) necitat în nici o lucrare de istorie a limbii române.

Acest fenomen, care atestă pronunțarea dură a consoanei precedente (*z, s, ț*), este ilustrat cu trei cazuri în EL: *păzăște, samănă* „ils sèment" și *samănă* „ils rassemblent".

b) e>ă; ea>a

În cazul verbului *a păzi*, se observă că din 14 situații în care *e* și *ea* apar după *z*, o singură dată *e* se prezintă sub forma *ă* (70^v_5, Marcu 6).

A semăna „a pune sămînță" apare cu *e* și *ea* conservat în 29 de situații din 30; într-un singur loc *ea* apare sub forma *a* (11^r_{20}, Matei 18).

A semăna „a se asemăna cu cineva" apare cu *e* și *ea* conservat în 5 situații din 6; într-un singur loc *ea* apare sub forma *a* (13^v_{15}, Matei 24).

I. Gheție menționează, în continuare, că în unele cazuri *ă* și *a* apar pentru *e* și *ea*, atît în CT cît și în EL. De exemplu, *secure*, înregistrat o singură dată în cele două texte, apare în ambele sub forma *săcure* (4^v_{8-9}, Matei 5).

În verbul *a ucide* apare de 23 de ori *s* urmat de *e* și *ea*, fără a se înregistra decît într-un singur loc durificarea consoanei: în CT apare *ucisără* (47^r_{15-16}, Matei 89), formă prezentă și în EL.

1 Fonetism frecvent în limba veche al acestui termen grecesc (δασχαλος) introdus în limba română prin filieră slavă (v.s daskal, bg. daskal); vezi N. Mihăescu, Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea, București, 1966, p. 8.

2 Primele două sînt relevate de N. Drăganu, DR III, p. 500.

3 Gheție, art. cit., p. 317.

4 Vezi Densusianu, HLR II, 104; Al. Rosetti, ILR IV-VI, București, 1966, p. 214.

Țest apare de două ori în CT cu *e* și de două ori cu *ă* (63^{v}_{22}, Matei 113, 106^{v}_{8}, Marcu 68); în ambele cazuri EL prezintă același fonetism ca în CT. Poate fi adăugată aici forma *șărpii* în EL (51^{r}_{18}, Matei 96) față de *șerpii* în CT (singurul caz în care acest substantiv apare la plural).

De asemenea, trebuie menționat că *a ședea* apare relativ de multe ori în CT (și, în aceleași pasaje, în EL) sub forma *șădea, șade* etc.; la fel derivatele *ședere* și *șezător*. Dintr-un total de 138 de apariții, *a ședea* și derivatele amintite apar de 94 de ori cu *e* și de 44 de ori cu *ă* sau *a*. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere că, în anumite situații, în CT apare fonetismul dur, iar în EL cel moale (CT: *vamâșii* / EL *vameșii* 16^{v}_{6}, Matei 30; CT *deșârt* /EL *deșertь* 25^{r}_{15}, Matei 47).

Faptul că fenomenul durificării apare la Coresi în atîtea situații și, chiar și rar, în documentele oltenești din secolul al XVI-lea[1] ar putea dovedi că pronunțarea dură nu era total necunoscută în aria Muntenia—Oltenia.

c) ea (ia)>*e*

În această situație I. Gheție citează două cazuri: *me* și *slujie*. Comparînd cu EL toate situațiile în care apare în CT *mea* (*ea* este notat cu ѣ sau ѧ), constatăm că în 73 de cazuri în EL apare, ca și în CT, *mea* și numai într-un singur caz *me* (33^{r}_{2}, Matei 62)[2].

La verbul *a sluji*, din cele 9 cazuri în care apar persoanele 3 și 6 imperf. numai o dată în EL întîlnim *slujie* (5^{v}_{17}, Matei 7).

d) ie pentru *e*

Verbul *a acoperi* apare dc două ori în CT cu *e*, la pers. a 3-a ind. prez. *acopere* (150^{v}_{24}, Luca 72) și conj ınctiv III *să acoapere* (132^{v}_{10} Luca36). Numai pentru prima situație întîlnim în EL *ie (acoperie)*.

Cine este reprezentat sub această formă în ambele texte de nenumărate ori, cu două excepții, cînd în EL apare sub forma *cinie* (215^{r}_{21-22}, Ioan 43) și *cenie* (73^{r}_{18}, Marcu 12).

A cumpăra apare de șase ori la pers. 3 și 6 conjunctiv; în cinci cazuri în ambele texte apare *să cumpere* și numai o dată, în EL, *cumperie* (172^{r}_{12}, Luca 108).

A descoperi apare de patru ori la conjunctiv, persoana a 3-a: în două cazuri în ambele texte apare *să descopere* și în două în EL *să (se) descoaperie* 141^{r}_{14}, Luca 53 și 146^{r}_{12}, Luca 62).

Termenul *ferecat* apare, la singular sau la plural, în cele două texte de douăzeci și cinci de ori, dintre care de douăzeci și două de ori în ambele texte sub această formă și de trei ori în EL sub forma *feriecați* (27^{r}_{12}, Matei 51; 126_{24}, Luca 24 și 148_{24}, Luca 67).

La această categorie trebuie adăugate încă trei cuvinte, și anume *pre* care apare de nenumărate ori sub această formă în CT și EL, dar în EL apare de două ori sub forma *prie* (19^{v}_{11}, Matei 36; 104^{r}_{19}, Marcu 65), *ѫtr-ьniemь* în EL (84^{r}, Marcu 29), în timp ce în CT este înregistrată forma *ѫtr-ânemâ* și

1 I. Bianu, DR I.

2 Vezi Al. Rosetti, Mélanges., p. 571, unde se dau și exemple muntenești cu ea notat e; cf. ILR IV-VI, Buc., 1966, p. 322.

oarecine care apare o dată în EL sub forma *oarečinie* ($138^v{}_{11}$, Luca 48) față de alte 11 ori cînd este prezentă forma *oarecine* în ambele texte.

e) e>i

Verbele *a ședea* și *a veni* apar de nenumărate ori în același fel, cu *e*, în CT și EL; în El apar însă de două ori *șidĕ* ($60^v{}_{17}$, Matei 108 și $99^r{}_4$, Marcu 57) și de două ori formele verbului *a veni*: *viniѧ* ($133^r{}_{21}$, Luca 38) și *vinii* ($207^r{}_7$, Ioan 35).

În aceeași situație trebuie integrat *ceva* care apare sub această formă, în unsprezece locuri în CT și EL și o dată sub forma *civa* în EL ($44^r{}_{4-5}$ Matei 83).

De remarcat că în secolul al XVI-lea fenomenul este înregistrat, este adevărat — rar, în Muntenia, și anume în texte originale (*Scrisoarea lui Neacșu*, un document din 1600) a căror valoare probantă pentru limba vorbită nu poate fi trecută ușor cu vederea.

Din cele expuse mai sus reiese clar, credem, că fonetismele citate se integrează în trei categorii diferite, fiecare comportînd o altă explicație:

1. fonetismul *e>i* ar trebui eliminat din discuție, odată ce este înregistrat în secolul al XVI-lea în Muntenia.

2. Alte fonetisme provin în EL din textul lui Coresi (rostirea dură a unor consoane, *ă>a* în unele cazuri), chiar dacă la origine nu sînt muntenești. Aceste fonetisme se opun aserțiunii lui I. Gheție că „ele nu se găsesc în pasajele corespunzătoare din *Tetraevanghelul lui Coresi*", pag. 320.

3. În fine, a treia categorie este alcătuită din fonetisme cu o coloratură dialectală, alta decît cea muntenească, care deci nu pot fi explicate prin textul lui Coresi. Acestea, cele mai multe prezentînd un specific modovenesc, s-ar putea datora faptului că, transcriind *Tetraevanghelul lui Coresi*, copistul avea la îndemînă și un alt text, ipoteză pe care am avansat-o în articolul apărut în *Omagiu lui Al. Rosetti* (p. 180) (v. aici p. 77) în următorii termeni: „Cercetarea divergențelor va putea clarifica unele probleme dialectale din secolul al XVI-lea și va spune dacă, pe lîngă tipăritura lui Coresi, Radu nu a avut la îndemînă și un alt text biblic, manuscris de o anumită coloratură dialectală". Acest text ar fi putut fi o traducere românească efectuată în Modova și pregătită pentru tipar încă din anul 1532, sub influența Reformei lui Luther [1], traducere pe care Radu de la Mănicești și-ar fi putut-o procura înainte de așezarea sa în Rodos, deci înainte de anul 1558. N-ar fi exclus, deși această ipoteză este mai puțin plauzibilă din cauza factorului t i m p [2], ca Radu să fi avut o copie moldovenească a *Tetraevanghelului lui Coresi*, deoarece se știe cît de repede se răspîndise această carte în toate ținuturile locuite de români. Se poate pune însă întrebarea: de ce Radu a preferat să copieze textul lui Coresi și nu celălalt text? Răspunsul la această întrebare este că el însuși, fiind muntean, a fost mai atras de o limbă asemănătoare cu a lui și nu de una care prezenta forme diferite de cele familiare lui. În plus, Radu lucra la îndemnul domnului muntean Petru Cercel, interesat, desigur, tot de graiul muntean.

1 Vezi Al. Rosetti, Istoria limbii române, vol. IV-VI, Buc., 1966, p. 354.

2 Vezi N. Iorga, Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688, București, 1904, p. 24, care consideră că între CT și EL nu este nici o legătură, pentru că Radu n-ar fi avut timp să cunoască tipăritura lui Coresi, el plecînd din țară înainte de anul tipăririi; cu atît mai puțin pare probabil ca Radu să fi putut cunoaște o copie după tipăritura din 1561.

În enumerarea formelor fonetice nemuntenești, considerate a fi un argument că Radu nu a copiat direct după CT, I. Gheție nu ține seama de un factor de o deosebită importanță, f r e c v e n ț a f e n o m e n e l o r. Din cele expuse în paginile precedente reiese că în majoritatea cazurilor Radu a copiat exact formele muntenești după Coresi; prezența cu totul sporadică a formelor nemuntenști se explică mulțumitor prin împrejurarea că acest copist muntean avea totuși în față un alt text, din care, foarte rar, introducea cîte o formă. În articolul său, I. Gheție consideră că Radu nu a avut răgazul ca în timpul foarte scurt, de o lună de zile, în care și-a efectuat transcrierea textului, să-l confrunte cu altă versiune a evangheliei. Trebuie însă — mai întîi — să rectificăm datele. Într-adevăr, o lectură atentă a postfeței slave a manuscrisului reprodus în românește de B. P. Hasdeu în „Columna lui Traian" (1882) I, p. 55, permite să se vadă că traducerea s-a început la 3 iunie și s-a isprăvit la 14 iulie. Prin urmare a durat nu o lună, ci o lună și zece zile. Desigur că nici acest răstimp nu este prea lung, dar, dacă ținem seama că în vremea aceea călugărilor li se impunea transcrierea [1], putem admite că Radu a lucrat repede, avînd în fața ochilor și un alt text, pe care l-a utilizat sporadic. Nu este vorba, bineînțeles, de o „compilație" (în sensul propriu al cuvîntului), în care să intre părți și capitole dintr-o altă lucrare, ci, pur și simplu, de faptul că scribul avea pe masă, lîngă textul tipărit de Coresi, și un alt text, cu același conținut, dar scris într-un grai nemuntenesc.

În a doua parte a articolului său, I. Gheție face o atentă analiză a adaosurilor și a omisiunilor din EL, analiză menită să probeze, o dată mai mult, că textul manuscris de la Londra a fost copiat după textul tipărit de Coresi și nu după un manuscris sau o copie a lui, aceasta deoarece omisiunile și adaosurile nu se pot explica decît raportîndu-le la d i s p o z i ț i a r î n d u r i l o r din t i p ă r i t u r a lui C o r e s i. Singurul adaos din EL care, după părerea lui I. Gheție, constituie o dovadă peremptorie că scribul ar fi avut la îndemînă nu textul tipărit al lui Coresi, ci un altul, este cel de la pag. 100^{v}_{24}, și 101^{r}_{1}, Marcu 62. Iată ce spune I. Gheție în această privință: „Ajuns la capătul rîndului 24, copistul a adăugat, dintr-o neglijență asemănătoare aceleia de sub C cuvintele *în ceri* care se găseau în rîndul următor. Copistul care a făcut această greșeală *nu copia însă textul coresian, în care rîndul conținînd cuvintele* în ceri *se află pe pagina următoare*. Acest copist, foarte probabil însuși Radu de la Mănicești, avea în față un text în care rîndurile 24, f. 100ᵛ și 1, f. 101ʳ din tipăritura coresiană se găseau pe *aceeași pagină*, iar cuvintele *în ceri* erau așezate sub *nu-l știe* sau după [*sîn*] *tu*, la începutul celui de-al doilea rînd următor" (p. 324).

Dacă privim însă atent paginile în discuție, observăm îndată că adaosul se putea face după dispoziția rîndurilor în paginile *Tetraevanghelului lui Coresi*, și anume pentru că prima pagină, în care se include adaosul, este o pagină verso și a doua, din care s-a adăugat, este o pagină recto, deci pagini care t o t d e a u n a s t a u f a ț ă în f a ț ă, sub ochii celui care copiază, și este normal ca cel care transcrie, fiind la sfîrșitul unei pagini, să-și ridice ochii la pagina următoare, unde se continuă fraza începută, fără a întoarce foaia (după cum se știe, persoana care copiază nu citește numai un cuvînt, ci cuprinde în cîmpul său vizual o frază întreagă, indiferent că ea începe la

1 D. Russo, St. ist. gr-rom. II. p. 557.

sfîrşitul unei pagini şi continuă la începutul celeilalte, cu atît mai mult cu cît paginile se află faţă în faţă; problema ar fi fost mai complicată dacă am fi avut de-a face, în acest caz, cu recto-ul şi verso-ul aceleiaşi pagini şi, din grabă, să adauge la sfîrşitul rîndului început din pagina precedentă un cuvînt aflat la sfîrşitul primului rînd de pe pagina următoare. Aceasta, în ipoteza, considerată de noi cea mai plauzibilă, că s-a copiat după un exemplar din tipăritura lui Coresi, aşa cum ni s-a transmis pînă azi. Nu ar fi exclus însă ca Radu să fi avut sub ochi un alt tiraj sau o pagină manuscrisă 100^v, în care ultimul rînd să se continue cu rîndul cu care se începe 101^r, tipărit deja acolo. Spunînd acest lucru ne bazăm, de exemplu, pe situaţia de la pagina 9 (A^i ms CT) care se sfîrşeşte cu *auziţi,* deşi pagina următoare (tipărită) începe tot cu *auziţi*, deci s-a repetat un cuvînt. Ne putem întreba dacă în pagina 100^v nu s-ar fi putut repeta şi un rînd întreg.

Oricum, dacă am admite, împreună cu I. Gheţie, p. 324, nota 29 dispunerea în pagină a textului sub forma: ... nime nu-l ştie,
nece îngerii ce sân
tŭ în ceri
ar însemna că textul după care s-a copiat era scris pe două coloane — prin urmare ar fi, probabil, vorba de un original bilingv — pentru că altfel nu se poate explica un text cu un rînd întreg alcătuit din 15—18 semne tipografice. La Coresi un rînd normal are circa 30—32 de semne de tipar.

În concluzie, pornind de la principiul de metodă care cere ca ipoteza, absolut necesară în cercetarea ştiinţifică, să fie verificată şi sprijinită de fapte, considerăm că, în argumentarea sa, I. Gheţie nu şi-a atins scopul, odată ce ipoteza prezentată de domnia- sa se bazează pe fapte care pot, toate, primi altă explicaţie. Principala carenţă metodologică a studiului domniei - sale este că a considerat demonstrat, în prima parte, că nu Radu a copiat textul lui Coresi, bizuindu-se exclusiv pe faptul ipotetic că Radu nu putea introduce în copia sa particularităţi dialectale inexistente în graiul folosit la el acasă; bazat pe această ipoteză nefundată şi sprijinindu-se pe un *singur caz* de adaos de text, care am văzut că poate comporta o explicaţie mulţumitoare luînd ca sursă tipăritura lui Coresi, I. Gheţie consideră că *Evangheliarul de la Londra* este transcrierea unei copii după *Tetraevanghelul lui Coresi* şi nu o copie directă. Dar autorul nu dă nici o explicaţie în privinţa pătrunderii fonetismelor nemunteneşti la copistul nr. 1, necunoscut. Acela le-a introdus pentru că le avea în graiul lui de acasă? (Aşa cum reiese indirect din articolul lui I. Gheţie, p. 324: „Copistul la care ne-am referit nu era însă Radu de la Măniceşti, fie şi numai din motivul, arătat mai sus, că Radu nu putea introduce în textul copiei particularităţi dialectale care nu existau în graiul său"). Dar dacă ar fi aşa, cum se poate explica că dintr-un număr foarte mare de cazuri de apariţii ale aceluiaşi cuvînt într-o aceeaşi situaţie fonetică, copistul nr. 1 nu a introdus decît din cînd în cînd forme nemunteneşti, cînd este ştiut că „în general, copiştii introduc conştient sau inconştient formele şi cuvintele dialectului lor matern" [1].

Caracterul sporadic al fonetismelor nemunteneşti din copia din 1574 demonstrează dimpotrivă că scribul era un muntean, care a cedat uneori în faţa unui alt text al evangheliei cu specific nemuntenesc. Acest copist nu

1 D. Russo, op. cit., p. 563.

putea fi altul decît Radu; el a procedat la fel cu Coresi, care, deși muntean, a păstrat o serie de fonetisme nemuntenești din originalele care îi stăteau la dispoziție. Deci frecvența fenomenului ne dovedește că divergențele semnalate provin dintr-un al doilea text, pe care l-a avut la îndemînă copistul, și nu din limba copistului.

În cazul că s-ar admite ipoteza emisă de I. Gheție, rămîne nerezolvată următoarea problemă: cum se explică împrejurarea că, nefiind muntean, copistul a păstrat aspectul fonetic muntenesc al unor cuvinte „diagnostice" ca: *pîine, cîine, mîine* etc.

Faptele, absolut necesare omului de știință, nu ne îndreptățesc să aderăm la ipoteza expusă de I. Gheție. Putem conchide că, în ceea ce ne privește, continuăm să avem convingerea că Radu a copiat direct după textul lui Coresi, independent de faptul că a mai pus la contribuție, rareori, și un alt text evanghelic, a cărui origine urmează să fie cercetată.

În continuare, pentru a ne susține punctul de vedere, lăsăm să urmeze — fără comentariu — cîteva alte exemple de omisiuni sau de adăugiri care nu-și pot găsi explicația în textul EL independent de dispoziția textului în tipăritură coresiană. Desigur că omisiunile și adaosurile pot primi explicații diferite. De exemplu, dacă într-un text după care se copiază este o repetiție, se poate întîmpla ca scribul să nu o copieze, avînd certitudinea că a scris cuvîntul (de pildă, în CT 230^r_{21} sau 81^v_{18}). Dar *nu* asupra acestor tipuri de omisiuni și adaosuri ne îndreptăm atenția, ci exclusiv asupra acelora care pot demonstra că copistul a avut sub ochi un text ale cărui pagini, rînduri și cuvinte etc. au fost dispuse *numai* ca în tipăritură:

100^r_{12} Marcu 60
12 lele și de n-arâ fi [a se scurta zile
le ačělě *n-arâ fi*] amu sъ se mântuѧ
215^r_{20} Ioan 43
crědeți
ꙟ tru *mine*, [nū crědeți ꙟtru *mi
ne*] če ꙟ čela če m-au trimesъ și či
36^v_{21} Matei 70
pânâ cъ
ndъ voiu fi cu *voi*? [Pănă cъndъ rъbda
voiu-*voi*] Adučeți-mi el ꙟcoačě și
Pasajele din paranteză reprezintă omisiuni în EL.
57^v_{12} Matei 107
Caiafa și sfъtuirâ-să Isus să prilâstěscâ și să-lъ prin'zâ și să-lъ učigâ
în EL apare *să-lъ* prilâsteascâ.

În fine, pentru a dovedi că Radu a copiat *direct* după Coresi, subliniem două probe (v. în acest volum pag. 75-6):

1. În EL lipsesc exact aceleași versete care lipsesc din tipăritura coresiană.
2. În EL *pre* la acuzativ lipsește exact acolo unde lipsește și la Coresi și apare exact acolo unde există la Coresi.

Aceste două fapte nu se pot datora hazardului și, dacă nu admitem că Radu a copiat direct după Coresi, ar trebui să considerăm că ar fi existat două copii perfect identice, una a copistului 1, necunoscut, și a doua a lui Radu:

Coresi, T { copie X, copie Radu

ceea ce nu este probabil din punct de vedere logic.

III

În cele ce urmează vom preciza, foarte succint, principalele puncte ale controversei, redeschise de I. Gheție în SCL XVIII 1967, 6, p. 641—650.

1. În articolul *Asupra raportului dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul lui Radu de la Mănicești*, am susținut că Radu a copiat direct după *Tetraevanghelul lui Coresi* și pentru aceasta am invocat o serie de fapte. I. Gheție obiectează că operația de dovedire a concordanțelor nu trebuia făcută, întrucît „descinderea CT și EL dintr-un original comun nu a fost pusă la îndoială de nimeni" (p. 644), sau „constatarea că amîndouă textele reprezintă versiuni foarte apropiate, practic identice, ale aceleiași traduceri, fiind deasupra oricărei îndoieli" (p. 642). „Îndoieli" însă au existat [1] și a trebuit să procedăm în acest fel pentru a demonstra că cercetarea celor două texte este în măsură să le spulbere. Analiza întreprinsă de noi în *Omagiu lui Alexandru Rosetti* avea însă scopul să răspundă și ipotezelor după care între CT și EL, pe de o parte, și textul originalului lor, pe de altă parte, s-ar fi interpus 2—3 sau chiar patru mîini[2] (copiști, un tipograf); în acest scop nu am analizat *orice* asemănări, ci numai acele concordanțe care nu se pot datora hazardului. Astfel, dacă atît în CT, cît și în EL lipsesc aceleași versete (și în EL nu apare nici unul în plus sau în minus față de CT) sau dacă în EL *pre* la acuzativ apare numai acolo unde intervine și în CT, și niciodată în alt loc, aceasta nu se împacă cu ipoteza că textul a trecut prin 3—4 mîini. S-ar putea oare admite din punct de vedere logic că mai multe persoane au copiat (tipărit) în mod perfect *identic*?

Din cele expuse pînă aci rezultă oportunitatea metodei folosite și eficacitatea probelor aduse.

2. I. Gheție pornește de la premisa că între CT și EL legătura nu este directă, ci mediată, prin intermediul copistului necunoscut A. Care sînt faptele pe care se întemeiază I. Gheție pentru a presupune că Radu nu a copiat direct după Coresi? Cinci particularități fonetice socotite nemuntenești și un adaos de text: tuturor acestora, în paginile precedente, le-am dat explicații pe care le socotim mulțumitoare [3].

1 Vezi N. Iorga, Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688, București, 1904, p. 24.

2 Vezi în acest volum, p. 73-78.

3 Pentru clarificarea discuției le rezumăm aici:
— Fonetismul a pentru ă apare în mai multe texte coresiene, printre care și CT;
— Fonetismele e > ă, ea > a apar în CT;
— Fonetismul e > i apare în Muntenia, atît în limba sec. al XVI-lea cît și în limba actuală.
Deși continuăm să credem că Radu a pus la contribuție, sporadic, și o altă versiune a evangheliei, de o anumită colo-

Am arătat mai sus că fonetismul *e* > *i* trebuie eliminat din discuţie fiind înregistrat în Muntenia în secolul al XVI-lea, dar I. Gheţie susţine că s-a „referit numai la trecerea lui *e* şi *i* în *veni (viniia)* şi eventual în *şedea (şidea, şizu)*. În *viniia* avem a face cu un fonetism nemuntenesc, întrucît în Muntenia *e* din *veni* s-a păstrat nealterat pînă în zilele noastre (vezi ALR I, harta 144). Cu această precizare, obiecţia Floricăi Dimitrescu se dovedeşte a fi nefondată" (p. 645, nota 12).

Faptele dovedesc însă altceva! Fonetismul *viniia* este înregistrat astăzi în sudul Munteniei. Iată cîteva exemple: *cîn viniia cîrpălabu* („Graiul nostru", texte publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. Speranţia, Bucureşti, 1901, p. 195) — Ialomiţa sau: *vineau uamenii* (O. Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, Bucureşti, III, 1966, p. 160) — regiunea Ploieşti, raionul Teleajen. Aşadar, fonetismul în discuţie se găseşte în Muntenia şi a putut să parvină *direct* din limba lui Radu de la Măniceşti [1]. Cu această ocazie am vrea să facem o precizare de ordin metodologic, atrăgînd atenţia asupra unui fapt elementar: referirea la datele dialectale actuale are anumite limite, care trebuie cunoscute şi recunoscute în prealabil; descoperirea unui fapt într-o zonă dialectală actuală nu presupune neapărat existenţa acestui fapt şi într-un trecut îndepărtat cu patru secole, cu atît mai mult cu cît datele ALR (pe care se bazează exclusiv I. Gheţie), sporadice prin natura anchetei, nu sînt suficiente pentru a atesta date din trecut. Pe bună dreptate, Andrei Avram observa că „pentru o epocă mai veche nu e nici pe departe exclus să apară discutabile sau să se dovedească nevalabile unele dintre părerile emise cu privire la dacoromâna contemporană, chiar dacă acestea sînt unanim acceptate [2].

3. Ceea ce ni se pare însă mai grav în toată argumentarea şi raţionamentul lui I. Gheţie este modul în care domnia-sa confundă particularităţile de limbă ale textului cu limba vorbită de copist sau de tipograf. Domnia-sa îşi permite să nu ţină seama, în mod deliberat, de anumite fapte de limbă din CT, sub motivul că „nu putem şti . . . dacă cutare fapt provine din limba originalului sau a tipografului" (p. 645, nota 12). Acesta nu poate fi un procedeu filologic. Din moment ce fonetismele aşa-zise nemunteneşti din textul coresian (*ѱbracatь, ţăst, săcure, ucisâră*) apar şi la Radu, trebuie să le acceptăm ca atare şi să le considerăm ca provenind din Coresi. Este un raţionament coerent, elementar. Mai este cazul, aşa stînd lucrurile, să presupunem că între CT şi EL s-a interpus un copist nemuntean care „ar fi introdus" aceste fonetisme? Credem că faptele vorbesc de la sine.

Iată de ce, atunci cînd pornim de la premise noi şi hazardăm ipoteze care ţin să fie originale, înainte de a face afirmaţii definitive avem nevoie de verificarea lor prin proba de foc a faptelor.

ratură dialectală, înclinăm să considerăm că e pentru e a şi i e pentru e nu sînt străine ariei munteneşti; primul este atestat în numeroase cazuri, în Muntenia secolului al XVI-lea (v. Al. Rosetti, Mélanges, p. 171, ILR IV-VI, 1966, p. 232) şi în limba actuală vorbită în Muntenia; pentru al doilea, cf. E. Petrovici, CL, 1960, 1—2, p. 15).

— „Adaosul" de la p. 100v/24 se explică prin faptul că orice copist urmăreşte „fraza", indiferent că ea începe pe o pagină şi continuă pe cealaltă, cu atît mai mult cu cît cele două pagini stau faţă în faţă. Dacă admitem această explicaţie, a ne rezema numai pe forma ciudată ştietь pentru a dovedi existenţa unui alt copist credem că este prea puţin.

Faptele ne-au impus aceste interpretări şi concluzii.

1 Cum rămîne atunci cu afirmaţia categorică a lui I. Gheţie după care „nici una din cele cinci particularităţi nu putea fi întîlnită, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în graiurile vorbite în Muntenia sud-vestică" (p. 645)?

2 Cu privire la sistemul fonologic al dacoromânei comune, SCL XV, 1964, p. 363.

OBSERVAŢII ASUPRA STRUCTURII ETIMOLOGICE A TETRAEVANGHELULUI LUI CORESI

Vocabularul limbii române este unul dintre cele mai deosebite din Europa graţie componenţei sale, caracterului său *eterogen*. Datorită unor împrejurări de natură istorică, fondului latin i s-au adăugat succesiv numeroase elemente slave, maghiare, turceşti, greceşti şi, în ultimele două secole, împrumuturi franceze, italiene, germane, engleze etc., care i-au dat lexicului românesc un aspect insolit în raport cu alte limbi.

Iată, în această privinţă, opinia avizată a lui Alf Lombard: „L'importation presque illimitée de mots nouveaux, le cadre étonnamment extensible du vocabulaire, la manière dont les mots vivent entre eux à l'intérieur de ce cadre, la concurrence entre mots appartenant à des couches diffrentes, la différenciation sémantique ou géographique des synonymes, tous ces problemes lexicologiques constituent un ensemble dont aucune langue ne permet mieux l'étude" [1].

Pornind de la concepţia după care „tout fait de langue peut se définir par sa fréquence dans le discours" [2], am considerat că metoda statistică este cea mai adecvată pentru analiza etimologică a limbii române vechi. Într-adevăr, cercetarea statistică a lexicului limbii române, începînd cu aspectele ei vechi, demonstrează nu numai *prezenţa* diferitelor elemente în vocabularul limbii române, ci şi *ponderea* lor, *puterea lor de circulaţie*.

Pentru epoca modernă a limbii române există un număr relativ mare de studii statistice în care se prezintă structura etimologică a vocabularului, fie pe baza unor dicţionare [3], fie pe baza unuia sau mai multor texte [4]; pentru

1 Latinets öden i öster, Filologiskt arhiv, 12, Lund, 1967, p. 20.

2 R.L. Wagner et P. Guiraud, La méthode statistique en lexicologie, în „Revue de l'enseignement supérieur," 1, Paris, 1959, p. 156.

3 A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, Eléments slaves, magyares, turcs, grecs modernes et albanais, Franfort S/M 1879, pg. VII—XVIII; S. Puşcariu, Locul limbii române între limbile romanice, Bucureşti, 1920, p. 39 sqq.; D. Macrea, Circulaţia cuvintelor în limba română, în „Transilvania", an 73, nr. 4 p. 268—288, „Dacoromania" X, partea a II-a, 1943, p. 362—373, Probleme de lingvistică română, Bucureşti, 1961, p. 30 sqq.; vezi şi p. 31—36, unde este prezentată statistica la Dicţionarul limbii române moderne.

4 B.P. Hasdeu, Limba în circulaţiune, în Cuvente den bătrîni, tom. III, partea I, 1881, p. 91—105. republicat în Etymologicum magnum romaniae, tom. I, Bucureşti, 1886, sub titlul În ce constă fizionomia unei limbi, p. 32—42, ed. Gr. Brincuş, Bucureşti, 1972; S. Puşcariu, lucr. cit., p. 40 sqq (vezi şi Études de linguistique roumaine, Cluj— Bucureşti, 1937, p. 48 sqq. şi Limba română, Bucureşti, 1940, p. 195 sqq; D. Macrea, Circulaţia..., p. 275 sqq (vezi şi Fizionomia..., p. 362 sqq); V. Şuteu, Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 419—441; Gh. Bolocan, Unele caracteristici ale stilului publi-

epoca veche a limbii române cercetările de acest fel vizează în special problema vocabularului de bază [1], limba unor grupuri de texte [2] sau, mai rar, limba unui text[3].

În cele ce urmează vom înfăţişa cîteva observaţii privitoare la un singur text din secolul al XVI-lea, secolul de cînd datează primele scrieri în limba română, şi anume *Tetraevanghelul lui Coresi* (1561) [4]. Textul luat ca eşantion al limbii secolului al XVI-lea [5] ocupă o poziţie aparte printre celelalte texte din acelaşi secol, cel puţin din două puncte de vedere: este prima carte de mari proporţii tipărită în limba română şi este prima traducere datată sigur a *Evangheliei* [6]. Din punct de vedere metodologic alegerea acestui text este justificată prin posibilitatea de a se studia limba atît orizontal, în epocă, de ex. comparativ cu *Evangheliarul slavo-român* — în părţile comune, evident — cît şi vertical, în evoluţie, în comparaţie cu traducerile ulterioare ale evangheliilor. Din această perspectivă socotim că cercetarea unor texte alese arbitrar nu este indicată. În ceea ce ne priveşte considerăm că, la un anumit nivel al cercetării, studiul comparativ - statistic nu se poate realiza în bune condiţii decît în cazul cînd corpus-ul este a) atent delimitat şi b) comparabil.

În cercetarea de faţă ne propunem să stabilim structura etimologică a vocabularului [7] de care s-a servit primul (sau primii?) traducător (i) în limba română al (ai) celor patru Evanghelii.

Materialul cercetat din *Tetraevanghel* — text avînd o întindere din care se pot obţine date cantitative relevante — este prezentat în două secţiuni care vizează:

A) lexicul general al *Tetraevanghelului* şi

B) lexicul cel mai frecvent al *Tetraevanghelului*.

A. *Observaţii asupra lexicului general al* Tetraevanghelului.

cistic al limbii române literare, SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 35—71; C. Maneca, Structura etimologică a limbii române literare contemporane în lumina frecvenţei cuvintelor, in SCL XVIII, 2, 1967, p. 121—140; A. Juilland, P.M.H Edwards, Ileana Juilland, Frequency Dictionnary of Rumanian Words, London, The Hague, Paris, 1965.

1 Claudia Tudose, Lexicul de bază în secolul al XVI-lea (I), SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 619—653; (II) nr. 6, p. 801—828; idem Le lexique de base au XVI-e siècle, în R. RL. X, 1965, 5, p. 479—497; idem, Vocabularul fundamental al limbii române vechi, în Sistemele limbii, Bucureşti 1970, p. 119—164.

2 V. Pamfil, Observaţii cu privire la frecvenţa cuvintelor în limba sec. al XVI-lea, în SCL 3, XIX, 1968, p. 297—302; C. Dimitriu, Romanitatea vocabularul i unor texte din limba română veche, în SCL XXII 6, 1971, p. 597—606 şi Aspecte ale structurii vocabularului limbii române vechi, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii A.I. Cuza", Iaşi, XVIII, 1972, p. 15—49.

3 V. Pamfil, Contribuţii la studiul statistic al lexicului românesc, Structura lexicală a Paliei de la Orăştie (1581—1582), în Studii de lexicologie, Cluj, 1965 p. 157—232.

4 Tetraevanghelul tipărit de Coresi comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti (1574), ed. Fl. Dimitrescu, Bucureşti, 1963.

5 vezi discuţia despre limbă, vocabular, text ca eşantion al limbii, în Ch. Muller, *Initiation á la statistique linguistique*, Paris, 1968, p. 136.

6 Evangheliarul slavo-român (ediţia Petrovici — Demeny, Bucureşti, 1971) cuprinde numai un fragment din Evangheliar şi nu este datat cu precizie (probabil 1551—1553).

7 În terminologia lui Gh. Muller, op. cit., p. 136, termenul vocabulaire este rezervat vorbirii, iar lexique, limbii; vezi şi U. Bortolini, C. Tagliavini, A. Zampolli, Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea, I.B.M. Italia, 1971, p. XIV.

În indicele *Tetraevanghelului* lui Coresi din ediţia citată sînt înregistrate 2037 unităţi lexicale, dintre care 1818 cuvinte comune şi 219 nume proprii care au fost lăsate de o parte, deoarece nu prezintă interes pentru problema studiată[1]. Cuvintele comune au un număr de 56732 de ocurenţe. Distribuirea după origine a acestor ocurenţe este trecută în *tabelul* 1[2]:

Tabelul 1

Origine	nr. cuvintelor	%	ocurenţe	%
lat.	777	42,78	47026	82,87
rom. lat.	372	20,47	2671	4,70
slave	375	20,59	5129	9,04
rom. sl.	123	6,77	393	0,69
maghiare	31	1,70	312	0,53
rom. maghiare	11	0,62	34	0,06
autohtone	16	0,93	125	0,22
rom. autoht.	16	0,88	77	0,14
grec.	28	1,55	157	0,28
rom. grec.	12	0,67	32	0,05
ebraice	6	0,34	8	0,018
turceşti	1	0,6	1	0,006
necunoscute şi onomatopee	47	2,58	777	1,38
	1818		56732	

Datele cuprinse în tabelul 1 duc, în primul rînd, la concluzia că numărul de cuvinte moştenite din latină, 777, reprezintă 42, 78% din totalul unităţilor lexicale atestate în *Tetraevanghel*, dar frecvenţa totală a acestor cuvinte este de 47026 ocurenţe, ceea ce înseamnă 82,87% din totalul ocurenţelor. Dacă se adaugă la aceste cifre cuvintele formate pe teren românesc din elemente latine, se ajunge la 1149 unităţi, deci la 63, 25% din lexicul global şi, respectiv, la 49697 ocurenţe, deci 87,57% din total.

Procentul ridicat al frecvenţei cuvintelor de origine latină confirmă încă o dată justeţea principiului formulat de B. P. Hasdeu asupra circulaţiei cuvintelor[3].

În acelaşi tabel locul al doilea după elementele moştenite îl ocupă elementele slave; dealtfel, împrumuturile din slavă au locul secund în toate statisticile lexicale ale limbii române, în afară de cea existentă în prefaţa dicţio-

1 G. Gougenheim, R. Michéa, P Rivenc et A. Sauvageot, *L'élaboration du français élémentaire*, Paris, 1956, p. 32.

2 Statisticile au fost elaborate de V. Becheş, sub îndrumarea mea, în cadrul lucrării de diplomă „Lexicul Tetraevanghelului lui Coresi" (1969).

3 „În lingvistică marele principiu al circulaţiunii, uitat pînă aici aproape cu desăvîrşire, s-ar putea privi ca piatra angulară a edificiului. Ceea ce se cheamă fizionomia unei limbi nu este altceva decît rezultatul circulaţiunii", *Etymologicum magnum Romaniae*, ed. Gr. Brîncuş, Buc., 1972, p. 41.

narului lui A. de Cihac [1]. Trebuie însă menţionat că, în timp ce procentul de unităţi lexicale este de 20,59%, procentul frecvenţei acestor cuvinte nu este decît de 9,04%. Dacă se adaugă şi derivatele pe teren românesc din elementele de origine slavă, se obţine procentul de 27, 36% unităţi lexicalc, respectiv 9,73% ocurenţe. Oricum, se poate observa că şi aşa procentul cuvintelor slave din *Tetraevanghel* este mult ridicat din cauza unor termeni care au avut o slabă frecvenţă sau poate nici nu au avut niciodată circulaţie în limba vorbită [2] (printre cuvintele de origine slavă cu ocurenţa 1 întîlnim, de exemplu: *beseadă, blagodări, camatnic, cădi, concenie, gadină, hrănilniţă*).

Datele cantitative prezentate ne permit să ne îndoim de adevărul cuprins în afirmaţia lui L. Şăineanu, după care vocabularul teologic românesc este o reproducere servilă a celui slav [3], deoarece, pe lîngă o serie de termeni teologici de origine slavă ca: *amin, apostol, cădelniţă, diavol, duh, fariseu, mir, popă, propovădui, psalm, rai, răstigni, satană, sfeşnic, sfînt, smirnă, ucenic,* au o circulaţie mare în lexicul religios, de pildă: *biserică, credinţă, domn, drac, Dumnezeu, fecioară, înger, păcat* etc., cuvinte moştenite din latină.

Dintre elementele lexicale de alte origini existente în *Tetraevanghel* ne vom opri numai asupra cuvintelor de origine maghiară şi turcă. Cele mai multe cuvinte de origine maghiară şi numărul cel mai mare de atestări se găsesc în Evanghelia lui Matei (24 cuvinte — 109 atestări), urmată de Evanghelia lui Luca (22 cuvinte, 104 atestări), iar cele mai puţine cuvinte, respectiv atestări, apar în Evangheliile lui Marcu (17—63) şi Ioan (9—36). Comune între toate evangheliile sînt cuvinte cu largă folosire pînă astăzi, de exemplu *chip, hitlean, hitlenşug, mîntui, oraş, pildă, tîlhar,* iar specifice sînt *aciu* (1. Matei), *tar* (1 Matei, 2 Luca), *florint* (1 Matei), *mertic* (1 Luca). În general, numărul mic de termeni de origine maghiară întîlniţi în evangheliile lui Marcu şi Ioan — în care sînt utilizate numai cuvinte maghiare de largă circulaţie — ar putea constitui un argument în sprijinul ipotezei după care traducerea *Tetraevanghelului* nu aparţine unei singure persoane, ipoteză pusă în circulaţie de C. Erbiceanu — în prefaţa ediţiei lui Gherasim Timuş Piteşteanu din 1889, *Tetraevanghelul diaconului Coresi*, p. IX — şi reluată de Al. Rosetti [4] şi Şt. Paşca [5]; cel puţin pentru evangheliile lui Matei şi Luca[6] s-ar părea că a intervenit în traducere şi un cunoscător al limbii maghiare. Oricum, elementul maghiar poate funcţiona ca element d i a g n o s t i c pentru determinarea traducătorului (traducătorilor?) *Tetraevanghelului*.

În privinţa elementului turcesc în *Tetraevanghel*, avem de făcut o singură observaţie: în *Influenţa Orientală*, L. Şăineanu afirma: „nu cunoaştem nici un turcism propriu-zis în întreaga literatură teologică a trecutului" . . . „un alt domeniu, cel teologic şi etic . . ., a rămas cu desăvîrşire străin de orice influenţă orientală" (CCLIII), ceea ce este prea categoric dacă judecăm după *Tetraevanghel*, în care întîlnim cuvîntul de origine turcă *fotă: Simon Pătru . . .*

1 M. Seche, S c h i ţ ă d e i s t o r i e a l e x i c o g r a f i e i r o m â n e I, Bucureşti, 1966, p. 107, relevă neconcordanţa dintre prefaţa dicţionarului şi realitatea înregistrată. Refăcînd statistica, autorul stabileşte 45% cuvinte de origine latină, 33% de origine slavă, 7% de origine turcă etc.

2 Vezi Densusianu, HLR II, p. 319.

3 L. Şăineanu, I, O, p. CCLIII.

4 Gr. S. III, p. 460.

5 CL., Cluj, II, 1957, p. 48.

6 N. Drăganu, DR, 1, 349.

ţeinse-se cu o fotâ 234[r] 10. *Fotă* provine din tc. *fota* (Şăineanu I, 0. 174), deci este un cuvînt turcesc propriu-zis, nu un derivat pe teren românesc ca, de pildă, *măscărici, ghiduş, ascrumez* şi *toiesc*, întîlnite de L. Şăineanu în Varlaam şi Dosoftei. Datarea cuvîntului *fotă* trebuie adusă cel puţin pînă în anul 1561, anul apariţiei *Tetraevanghelului* (în D.A. prima atestare apare în 1688, în *Biblia de la Bucureşti*). Trebuie adăugat că afirmaţiile acestea ale lui L. Şăineanu sînt contrazise şi de prezenţa în *Palia de la Orăştie*[1] a două cuvinte de origine turcă: *fălnariu* (cu 2 ocurenţe) şi *călăuz* (cu o ocurenţă).

B. *Lexicul cel mai frecvent*[2] *al Tetraevanghelului*

Din fondul general de cuvinte al textului cercetat, 1818, am considerat, avînd drept unic criteriu frecvenţa, că primele 522 de unităţi aparţin lexicului celui mai frecvent, încorporînd aici toate cuvintele care apar cu o frecvenţă mai mare de 11 ocurenţe inclusiv[3].

Repartiţia primilor 522 de termeni aparţinînd lexicului celui mai frecvent a fost trecută în tabelul nr. 2:

Tabelul 2

Origine	nr. cuvinte	%	nr. atestări	%
latine	360	68,96	45.192	86,84
rom. latine	48	9,19	1.852	3,55
slave	78	14,96	4.041	7,76
rom. slave	7	1,34	108	0,20
maghiare	9	1,72	254	0,48
rom. maghiare	1	0,19	12	0,02
autohtone	4	0,75	95	0,18
rom. autohtone	2	0,38	36	0,06
greceşti	4	0,75	111	0,21
necunoscute	9	0,72	362	0,68
	522		52.063	

După cum reiese din tabelul 2, cele 522 de cuvinte reprezintă 28,71% din numărul total de cuvinte (1818) şi au 52.063 ocurenţe, ceea ce înseamnă 91, 77% din numărul total al ocurenţelor (56.732); cele 1296 unităţi lexicale care rămîn în afara lexicului celui mai frecvent reprezintă 71,22% din totalul cuvintelor avînd un număr foarte restrîns de ocurenţe, 4669, ceea ce reprezintă abia 8,23% din totalul ocurenţelor (de exemplu, există un număr de 456 de cuvinte cu o singură apariţie în text).

Vechimea mare, frecvenţa şi stabilitatea în limbă conferă termenilor de origine latină locul predominant în lexicul cel mai frecvent al *Tetraevanghelului*.

Cuvintele de origine slavă aparţinînd lexicului celui mai frecvent (deşi printre cuvintele foarte importante sînt de origine slavă: *vreme, grăi, iubi,*

1 Vezi V. Pamfil, art. cit., p. 185, 191.

2 Utilizăm acest termen deoarece trimite la criteriul de determinare (vezi C. Maneca, SCL, 2, 1967, p. 123, n. 16).

3 V. Şuteu, art. cit., p. 425, 435, delimitind vocabularul de bază al stilului beletristic (a cărui variantă este cel biblic), adoptă frecvenţa minimă 11.

gloată, veac, mărturisi, corabie, sfînt, glas, sfîrșit) au o situație diferită în raport cu termenii moșteniți, în sensul că procentul lor scade de la 20,50%, cît reprezintă față de numărul total de cuvinte, la 14,96% din numărul de cuvinte al lexicului celui mai frecvent.

Cuvintele cele mai frecvente din *Tetraevanghel* confirmă justețea constatării lui P. Guiraud[1], după care termenii cu o ridicată frecvență au următoarele caracteristici: 1. sînt cei mai reduși din punct de vedere fonetic; 2. sînt cei mai vechi; 3. sînt cei mai simpli din punct de vedere morfologic și 4. au cele mai bogate valori semantice.

Într-adevăr, de ex., dintre primele 50 de cuvinte (vezi tabelul 3) 1. 31 sînt monosilabice, 16 bisilabice și numai 3 trisilabice (trebuie să ținem seama însă și de formele în flexiune, mai ales la verb unde, de ex., bisilabicul *a lăsa* are forme monosilabice *(eu) las, a lua* la fel *(iau, ia)*, trisilabicul *a răspunde* are forme bisilabice *(răspund,* (să) *răspunzi)* etc. 2. Sînt foarte vechi în limbă toate, deoarece cuvintele din această listă, cu excepția verbului *a grăi* și a substantivului *vreme*, sînt moștenite din latină. 3. Deși cîteva cuvinte dintre cele mai folosite *(a fi, a avea, a da, a lua)* fac excepție de la caracteristica privitoare la „simplitatea" morfologică, am considerat-o valabilă și pentru textul nostru, fiindcă aceasta corespunde marii majorități a termenilor aparținînd lexicului fundamental 4. Cuvintele cu cea mai mare frecvență au un larg registru semantic, de ex. *a fi, a face, a avea, a lua, cuvînt, vină* etc. Aceste elemente vin să întărească observațiile privind importanța deosebită pe care o are un nucleu mic de cuvinte în realizarea oricărei comunicări [2].

După cum reiese din tabelul 3, primul loc pe lista lexicului celui mai frecvent îl ocupă conjuncția *și* (cu impresionanta cifră de 4466 de atestări, repre-

Tabelul 3

și	veni	om
el	întru	la
fi	tot	ucenic
în	20 tu	tău (pron).
de (prep).	domn	a (prep).
grăi	face	Dumnezeu
zice	vedea	vreme
eu	lui	al
ce (pron).	îns	40 pre
10 ei (pron).	către	duce
că	da (vb).	fiu
acel	de (cj).	mai (adv).
voi (pron).	cine	cel
acest	30 merge	răspunde
cu	avea	cînd
amu		lua
		meu
		ce (conj).
		50 un

Problèmes et méthodes, p. 19.
P. Guiraud, Les caractères, p. 10.

zentînd 79,12%; aceasta se explică prin numeroasele enumerări și prin marea cantitate de fraze coordonate în textul *Tetraevanghelului*). În general se constată, comparînd conjuncțiile din lexicul de bază și conjuncțiile din întregul text, că, din 16 conjuncții existente în text, 12, deci marea majoritate, aparțin lexicului celui mai frecvent[1]; la fel fac parte din lexicul cel mai frecvent 31 de pronume din 40, 25 de prepoziții din 34. Primul verb din tabelul 3, ocupînd poziția 3, este *a fi* cu 1863 de atestări. Urmează două verbe sinonime, *a grăi*, cu 1107 de atestări, și *a zice* cu 1033 de atestări. Cele două verbe alternează în aceeași frază, pentru varierea traducerii, alteori apar redundant: *grăi zicînd*. Alte verbe reprezentînd acțiuni de mare importanță ocupă pozițiile 17 *(a veni)*, 22 *(a face)*, 30 *(a merge)*, 31 *(a avea)*, 41 *(a duce)*, 45 *(a răspunde)*.

Primele substantive care apar pe lista lexicului celui mai frecvent sînt fie cuvinte cu un sens foarte general: *om* (rangul 32), *vreme* (rangul 38), *cuvînt* (rangul 55), fie termeni specifici bisericești, cu o largă utilizare totuși, a căror frecvență se explică prin specificul religios al textului: *domn* (rangul 21), *ucenic* (rangul 34), *Dumnezeu* (rangul 37), *cer* (rangul 56). Dintre cuvintele cele mai frecvente pot fi considerate *caracteristice* lexicului *Tetraevanghelului*, cu o frecvență superioară normei[2], următoarele cuvinte- cheie:

Cuvîntul în *Tetraevanghel*	ocurențe	în comparație cu	S	CV	Ev	L	Ps	C_2	PO	Pr
ucenic[4]	291	„	—	8	83	1	—	331	—	—
fiu	241	„	86	5	56	35	110	262	106	18
părinte	188	„	20	4	5	12	21	248	23	14
cuvînt	166	„	98	31	33	4	100	412	53	3
norod[5]	125	„	—	—	50	1	1	138	49	—
împărăție[6]	120	„	14	4	54	15	14	213	1	3
fariseu[7]	87	„	—	6	8	—	—	72	—	—
orb	49	„	1	—	16	—	1	107	1	2
pește	27	„	2	2	5	—	2	25	5	—
răstigni	26	„	—	—	10	2	—	40	—	—
podoabă	17	„	1	1	—	—	1	7	7	—
pahar	16	„	1	—	6	2	5	22	10	—
mreajă	14	„	2	—	3	—	4	33	2	—
mir	14	„	1	—	3	1	1	14	2	1
smochin	14	„	—	1	5	—	—	6	1	—
turmă	13	„	3	4	5	1	3	32	5	—

1 Vezi Ch. Muller, op. cit., p. 141.
2 P. Guiraud, Problèmes et méthodes, p. 90—91; în cazul nostru, „norma" se poate stabili în comparație cu numărul de apariții în alte texte din secolul al XVI-lea și am făcut-o extrăgînd cuvintele din indicele lexical paralel (v.p. 121 ș.u.) stabilit pe baza glosarelor a 8 texte: Psaltirea Scheiană (S), Codicele Voronețean, (CV), Evangheliarul slavo-român (Ev), Liturghierul lui Coresi (L), Psaltirea slavo-română (Ps), Cazania a 2-a a lui Coresi (C_2), Palia de la Orăștie (PO), Pravila ritorului Lucaci (Pr.)
3 În C_2 apar mai multe ocurențe din cauza întinderii textului și pentru că în pericopele evanghelice și în explicații se repetă cam aceleași cuvinte.
4 ucenic are același rang (32) cu prep. *la*.
5 norod este la egalitate cu verbul a ședea (rangul 75).
6 împărăție are același rang (77) cu conj. sau.
7 fariseu are rangul 99 ca și subst. cetate și cj. iară; mai departe nu vom mai nota cuvintele aparținînd aceluiași rang, pentru că ele devin din ce în ce mai numeroase: cu cît rangul crește, cu atît crește și cantitatea cuvintelor.

Dacă se compară lista lexicului celui mai frecvent al *Tetraevanghelului*, cu lista fondului principal lexical stabilită de Al. Graur [1], se constată că mulţi termeni care apar în lista lui Al. Graur nu sînt incluşi în lista întocmită pentru *Tetraevanghel* pentru motivul că au un număr mic de ocurenţe. Probabil că multe dintre aceste cuvinte au avut o anumită răspîndire în limba vorbită din sec. al XV-lea, dar, dat fiind natura religioasă a textului, ele nu au fost utilizate potrivit puterii lor reale de circulaţie. Iată o parte din aceste cuvinte foarte obişnuite ale limbii de toate zilele, la care indicăm în paranteză ocurenţa: *ajunge* (5), *ajuta* (6), *alb* (8), *aprinde* (7), *arde* (7), *braţ* (2), *buză* (2), *capră* (3), *frig* (3), *foame* (1), *gard* (2), *greu* (2), *lacrimă* (3), *lup* (5), *minte* (1), *oaste* (1), *ploaie* (3), *poartă* (5), *rece* (1), *rîde* (1), *slab* (1), *trage* (5), *verde* (2), *vulpe* (2) etc. În lista lexicului celui mai frecvent din *Tetraevanghel* apar în schimb o serie de cuvinte care nu fac parte din lista lexicului de bază general al secolului al XVI-lea, întocmită de C. Tudose [2], cum sînt: *fariseu* (87), *iudeu* (92), *propovădui* (25), *răstigni* (26), *pustie* (23), *pită* (22) etc. Frecvenţa mare a acestor termeni în *Tetraevanghel* se explică tot prin caracterul textului supus cercetării.

* * *

În concluzie, analiza cantitativă a structurii etimologice a lexicului din *Tetraevanghelul* tipărit de Coresi a reliefat dominaţia lexicului de origine latină [3]. Termenii moşteniţi reprezintă elementul fundamental atît în lexicul general al *Tetraevanghelului* cît şi în lexicul cel mai frecvent. Împrejurarea că în textul cercetat sînt înregistrate 777 de elemente lexicale moştenite din latină, cu 47026 ocurenţe, reprezentînd 82,87% din numărul total al ocurenţelor, are o valoare deosebită din cauză că *Tetraevanghelul* lui Coresi a avut o largă circulaţie atît în epocă, cît şi mai tîrziu, în secolele următoare, şi din cauză că a funcţionat ca un prim model pentru traducerile de mai tîrziu ale Evangheliilor, impunînd „anume forme fonetice, anume forme morfologice, anume construcţii, anume cuvinte, anume înţelesuri [4]".

Rezultatele cantitative prezentate au o semnificaţie aparte şi pentru că au fost stabilite pornindu-se de la un text vechi, cu caracter religios, tradus din slavă după un original cunoscut, *Evangheliarul* lui Macarie, [5] iar înrîurirea limbii slave se ştie că a fost mai puternică în limbajul bisericesc decît în alte domenii.

cu aceeaşi frecvenţă, de ex. la rangul 163, cu 13 ocurenţe, ca turmă, apar 19 cuvinte, la rangul 164, cu 12 ocurenţe, 27 cuvinte, la rangul 165, cu 11 ocurenţe, 28 de cuvinte.

1 Al. Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române, 1954, p. 18 şi urm.

2 Claudia Tudose, în SCL XVI, 1965, I, p. 630—653.

3 C. Dimitriu, SCL XXII 6, 1971, p. 597, are perfectă dreptate cînd afirmă: „Constanţa proporţiei elementului romanic din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XX-lea ne poate da dreptul — credem — să spunem că lexicul limbii române a avut întotdeauna un caracter incontestabil romanic".

4 P. Haneş în Conv. lit. XLVII, 1913, nr. 10, p. 989.

5 Tetraevanghelul tipărit de Coresi, ed. cit., p. 24.

În orice caz, trebuie reținut că pentru prima traducere integrală în limba română a celor patru evanghelii au fost utilizați numai 1818 termeni[1], cifră ce indică un vocabular concentrat, cu o frecvență ridicată însă, deci o primă caracteristică a limbii *Tetraevanghelului* este sărăcia vocabularului. Această afirmație trebuie însă nuanțată deoarece sărăciei vocabularului i se poate contrapune cantitatea mare de sinonime, marcă a unui lexic dispersat [2]. Astfel, în textul studiat apar peste 100 de serii sinonimice alcătuite: din a) cuvinte latine: *bun-dulce ; a fugi — a cure ; a merge — a umbla; a muri — a răposa ; rost — gură ;* b) cuvinte moștenite și cuvinte împrumutate: *cale — drum ; învinge — birui ; cugeta — socoti ; cetate — oraș ; și — e—i ;* c) cuvinte împrumutate: *gloată — sfat — sobor ; vlădică — voievod ; ucenic — apostol ;* d) cuvinte create pe teritoriul românesc și cuvinte împrumutate: *moșie — ocină ; căscioară — cămară ; batjocori — ocărî.* Pentru unele cuvinte evantaiul de sinonime este foarte larg: *fiu — fecior — cocon — prunc ; norod — limbă — — neam — rudă ; drac — diavol — satana—Mamon — duh necurat ; a zice — a grăi — a spune — a glăsui — a cuvînta.* Uneori ne întîmpină sinonimia în locuțiuni, de pildă pentru noțiunea „a călca legea" apar următoarele locuțiuni echivalente: „a călca învățătura", „a călca zisa", „a sparge porîncitele", „a sparge legea". De asemenea, trebuie amintită sinonimia dintre un verb, de obicei cu valoare neutră, și o locuțiune cu valoare expresivă: *a muri — a gusta din moarte ; a grăi — a nu-și sfii cuvîntul.*

Sărăcia lexicului trebuie considerată — și în cazul nostru — în funcție de epoca în care a fost efectuată traducerea, precum și de faptul că, în general, limba textelor biblice este și astăzi mai săracă în raport cu limba altor lucrări [3]. Pentru a evidenția evoluția limbii române între secolul al XVI-lea și al XX-lea, ar fi deosebit de instructivă o *analiză statistică comparată* între lexicul primei traduceri integrale în limba română a celor patru Evanghelii și traducerea aceluiași text în secolele următoare, pentru limba actuală oprindu-ne la ultima traducere în română a *Bibliei,* efectuată în 1968 [4], analiză pe care dorim să o realizăm în curînd, sperăm, cu ajutorul calculatoarelor.

1 Cifra aceasta este comparabilă cu altele asemănătoare referitoare la textele vechi, de ex. 1400 de cuvinte pentru Psaltirea Scheiană și 1800 pentru Chanson de Roland, cuprins în Manuscrisul de la Oxford (I.A. Candrea, curs ținut în anul 1932).

2 P. Guiraud, *Les caractères*.. p. 50—52.

3 P. Haneș, art. cit., p. 989.

4 Biblia sau Sfînta Scriptură, București, Institutul Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1968.

DOUĂ EDIŢII DE TEXT DIN SECOLUL AL XVI-lea

1. *LITURGHIERUL LUI CORESI*

Pentru cercetătorii limbii vechi româneşti apariţia unui text de limbă din secolul al XVI-lea reprezintă totdeauna un prilej de bucurie; acesta este cazul *Liturghierului lui Coresi*, editat ştiinţific, cu un aparat lucrat cu onestă migală de Alexandru Mareş. Textul coresian a apărut în 1969 în Editura Academiei, în excelente condiţii grafice (ne referim în primul rînd la calitatea facsimilelor). Ediţia lui Alexandru Mareş aduce un real serviciu tuturor cercetătorilor limbii române, cu atît mai mult cu cît textul original al *Liturghierului* fiind unicat (se găseşte în Biblioteca Arhiepiscopiei ortodoxe române din Sibiu, mai greu accesibilă), studierea limbii sale constituie o dificultate. Este adevărat că acum zece ani a mai fost publicat textul *Liturghierului* de către Spiridon Cîndea în „Mitropolia Ardealului", V, 1960, nr. 1—2, p. 70—92, dar într-o transcriere care nu este în măsură să servească drept fundament pentru studiile filologice şi lingvistice.

În „Introducere", Alexandru Mareş discută cu competenţă, pe baza unor cercetări îndelungate şi atente, o serie de probleme de interes istorico-filologic, de pildă: împrejurările istorice ale apariţiei primului *Liturghier românesc*, alcătuirea versiunii *Liturghierului*, problema prototipului slav al traducerii, calitatea sa, raportul dintre *Liturghierul lui Coresi* şi versiunile ulterioare ale liturghierelor din secolul al XVII-lea etc. Cu acest prilej, editorul formulează răspunsuri clare la unele probleme controversate, privind datarea *Liturghierului* (1 iunie — 31 august 1570, p. 24), locul de imprimare (Braşov, p. 25), paternitatea coresiană a *Liturghierului* (p. 26), prototipul slav al traducerii (p. 32—36) etc. Ca urmare a analizei întreprinse, Al. Mareş admite „existenţa a două straturi de limbă, unul al traducătorului şi altul al revizorului" (p. 37).

Urmează un capitol amplu dedicat „studiului de limbă" în care întîlnim tradiţionalele secţiuni: grafia, fonetica, morfologia, sintaxa şi lexicul.

De la început trebuie spus că nu putem fi de acord cu punctul de vedere exprimat frecvent de Al. Mareş în raport cu limba veche şi limba de azi; în numeroase situaţii, Al. Mareş priveşte limba din secolul al XVI-lea din perspectiva limbii actuale, judecă aspectele limbii vechi pornind de la limba de astăzi. Vezi, de exemplu, formulările: „următoarele adverbe şi locuţiuni adverbiale prezintă sensuri sau forme deosebite de cele de astăzi" (p. 86), „ne vom ocupa de conjuncţiile dispărute azi din limbă sau de acelea care prezintă alte forme sau au alte funcţii decît cele din limba actuală" (p. 91); „spre deosebire de astăzi, *nici* apare o dată fără a intra în corelaţia cu *un* sau *nici*" (p. 91), „cuvinte dispărute azi din limbă sau puţin cunoscute"

(p. 104, v. și 113) etc. Realitatea este că aspectele mai vechi ale limbii trebuie să fie comparate cu stadiile de limbă precedente sau cu aspectele din aceeași perioadă a limbii; desigur că limba actuală este mai bine cunoscută decît limba veche, dar, dacă se pot face diverse raportări la stadiul de limbă de azi, nu se poate judeca limba veche „în funcție" de limba contemporană. Perspectiva aceasta, inversă cronologic, este eronată din punct de vedere metodologic. De aici nu trebuie dedus că Al. Mareș nu face referințe la limba textelor din sec. al XVI-lea; dimpotrivă, în special în capitolul consacrat „lexicului", aceste comparații sînt frecvente și, evident, binevenite, dar observația de mai sus privește în general o modalitate, prezentă și în lucrarea de față, de a concepe studiul unei etape mai vechi de limbă.

Alexandru Mareș a procedat bine punînd la contribuție cunoștințele sale de slavistică în editarea *Liturghierului*. Astfel, sînt deosebit de interesante corespondențele slavo-române stabilite și explicațiile date în numeroase locuri (de ex. la p. 53, 78, 79, 84—85, 88, 92 etc.). Pentru ca apropierile semnalate să fie cît mai convingătoare, ar fi fost însă necesar ca în toate situațiile în discuție să se alăture citatului românesc pasajul corespunzător din textul slav, ceea ce nu se întîmplă cu regularitate. De exemplu, la p. 96 se enunță că lipsa verbului de declarație se explică prin raportarea la textul slav sau că, potrivit topicii slave, în anumite poziții, determinanții predicatului îl precedă, fără a ni se d e m o n s t r a aceasta prin prezența în text a cazurilor corespunzătoare din slavă. În plus, pentru a explica, de exemplu, unele construcții nefirești în limba română, unele cuvinte compuse mai deosebite etc., credem că s-ar fi cuvenit să se apeleze la originalul slav. Ar fi fost necesar să se facă anumite apropieri în cazul cercetării verbelor la diateza reflexivă (verbele citate la p. 82 intră în categorii diferite care ar fi cerut o discuție mai amplă: verbe de origine slavă cu un prototip reflexiv, verbe de proveniență latină cu o formă reflexivă în româna veche, verbe care apăreau la reflexiv numai în limba veche etc.), în cazul calcurilor (pentru că nu putem considera că exemplele de la p. 36 sînt suficiente) etc.

Cîteodată Al. Mareș ar fi putut recurge la metoda statistică. De exemplu, ar fi fost mai convingătoare afirmația autorului „în formele de pluralul desinența *-ure* apare mai des decît desinența *- uri*" (p. 72), dacă în sprijinul ei ar fi discutat cantitativ ponderea formelor; la fel, la p. 73, pe alte baze ar fi apărut raportul dintre genitiv-dativul în *-ei* și *-eei*, sau la p. 75, „jocul" între articolul posesiv variabil și invariabil, dacă s-ar fi apelat la limbajul cifrelor (de menționat că formele cu *a* invariabil sînt mai numeroase decît cele prezentate la p. 75; astfel se poate adăuga o trimitere la p. 8^{v}_{14}).

Uneori, afirmațiile lui Al. Mareș sînt — nejustificat — definitive. De exemplu, alături de T, se consideră (p. 66), cu aceeași siguranță, că Ev. sl.-rom. este o tipăritură bănățeană, deși s-au emis și ipoteze care meritau să fie menționate; astfel, în ILR, p. 474—475, Al. Rosetti, bazat pe discuțiile recente în jurul acestui text, îl localizează în Moldova. Alteori însă, Al. Mareș manifestă îndoieli față de „localizările admise prin tradiție, dar încă insuficient argumentate" (p. 112).

De cîteva ori ne întîmpină în paginile studiului limbii *Liturghierului* observații care încarcă în mod inutil textul, odată ce se menționează fenomene

i n e x i s t e n t e în *Liturghier*; tipul *umplu* (p. 60), forma disimilată *pe* (p. 68), formele *îmbi, îmbe* (p. 81).

În schimb nu sînt tratate aspecte care ar fi meritat o atenţie specială. De exemplu, din faptul că la „verb" (p. 82) nu se spune nimic despre „diateza pasivă", trebuie să se deducă (fără a se proceda, evident, la o lectură a *Liturghierului*) că nu apar forme de pasiv în text? Considerăm că, în acest caz, şi absenţa formelor de pasiv trebuie menţionată ca semnificativă. Alteori însă, este sigur că textul prezintă unele fenomene pe care „studiul" le trece cu vederea. De exemplu, nu apar nicăieri menţionate „locuţiunile verbale", deşi cercetarea textului ne atestă prezenţa lor. De asemenea, frapează absenţa unui paragraf despre „grupurile consonantice" (în acest fel se explică, probabil, de ce grupul *zv* este tratat la „labiale", p. 67) şi lipsa unei discuţii consacrate formelor de singular *potiri* şi *tropari* (v. indice).

Dealtfel, economia capitolului consacrat limbii *Liturghierului* este deficitară şi sub alte aspecte, de pildă problemele de topică apar fărîmiţate la „morfologie" (vezi, de ex., p. 78), deşi există şi un paragraf independent consacrat ordinii cuvintelor (p. 96—7); la fel unele aspecte ale „negaţiei" (p.88) sînt reluate în alte părţi (p. 91). „Lista de abrevieri" nu considerăm că îşi avea locul la p. 55, după semnele de punctuaţie, ci la sfîrşit, în „nota asupra ediţiei" (p. 121—123) etc.

Uneori criteriile de clasificare nu sînt explicitate: „relevăm următoarele prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale" (p. 89) (după ce criterii se face această „relevare"?); alteori explicaţiile nu sînt riguroase: de ex. la p. 86 sînt înşirate adverbe care au menţinut aceleaşi sensuri şi forme uşor modificate pînă astăzi, fie în limba literară comună (*de-a dereapta, dennainte, dennafară, deasupra* etc.), fie în limba populară, regională (*amu*), deşi se anunţase că vor fi luate în discuţie „adverbe(le) şi locuţiuni(le) adverbiale (care) prezintă sensuri sau forme deosebite de cele de astăzi" (p. 86).

Secţiunea destinată „lexicului" are o structură care suscită un număr mare de obiecţii. Astfel, pare, de la început, nemotivat primul capitol în care se cercetează „cuvintele care prezintă forme sau sensuri diferite de cele actuale" (p. 97). Cititorii se pot întreba ce înseamnă „formă" diferită şi în ce măsură aceasta aparţine „lexicului"? Sigur că *împle* sau *lăcui* au o formă diferită de cea curentă în general astăzi, dar la „lexic" nu *forma* ne interesează, aceasta fiind de resortul altor capitole. Deci, dacă aici sînt studiate *lăcui* şi *împle*, prezenţa lor este justificată de anumite s e n s u r i s p e c i f i c e limbii vechi şi nicidecum de „forma" lor. Al doilea capitol este dedicat „cuvintelor dispărute azi din limbă sau puţin cunoscute" (p. 104). Întîi că aici, dacă se înţelege bine, este vorba de două categorii bine distincte: cuvinte arhaice, specifice secolului al XVI-lea, şi cuvinte păstrate regional (termenul „puţin cunoscute" nu ni se pare a face parte din arsenalul ştiinţific; „puţin cunoscute" de cine? de limba literară? de limba comună? de cercetători?...). Lăsînd la o parte caracterul labil al clasificărilor (astfel, de ce *troiţă* sau *spăsi* sînt trecute în cap. al II-lea (p. 104—112) şi nu în capitolul I (p. 97—104), deoarece reprezintă doar schimbări de sens, nefiind „dispărute" din limbă ca formă), se observă, de asemenea, că multe dintre cuvintele socotite specifice limbii vechi apar „şi azi", şi încă în limba comună, de ex. *şerb, isop, spăsi, troiţă, hiclean* (în forma *viclean*). Stricteţea clasificărilor, condiţie de bază în cercetările de lingvistică, lipseşte acestui capitol. Considerăm că

în schimbul categoriilor menționate, ar fi fost mult mai interesant pentru istoria lexicului românesc să se scoată în evidență cuvintele sau sensurile atestate în *Liturghier* pentru prima dată. Este foarte lăudabilă inițiativa autorului de a nota la diferite cuvinte textele din sec. al XVI-lea în care au mai fost întîlnite, dar primele atestări nu se disting prea ușor. Uneori acestea se deduc din faptul că la unele cuvinte nu se dau trimiteri din alte texte. De pildă, apar în situația de cuvinte neatestate în alte texte: *copie, blid, crunție, desluji, vîhod, șestocrilat,* dar ne putem baza numai pe simpla absență a trimiterilor dacă, de exemplu, nici pentru cuvinte ca *dereptătoriu* (p. 104) sau *scîrbă* (p. 103), bogat reprezentate în secolul al XVI-lea, nu se dau trimiteri? alteori însă se fac scurte observații din care reiese că autorul a fost preocupat în special de acest aspect. În această situație sînt *sfită* (p. 110) sau (sensurile lui) *toci* (p. 39, 103).

Deficiențele remarcate la „lexic" apar și în capitolul „derivarea", în care, deși se menționează că sînt discutate exclusiv „sufixele și prefixele cu care s-au format cuvinte dispărute azi din limbă sau puțin cunoscute" (p. 113), apar citate cuvinte ca *dereptate, mărie, sățioasă, mielușelul, binecuvîntata,* despre care nu ne putem îndoi că nu ar fi cunoscute limbii române în general, deci nu fac parte din nici una din categoriile amintite.

Observațiile din concluziile secțiunii „Lexicul" sînt interesante, mai ales acelea privitoare la unele aspecte ale sinonimiei. Nu este însă destul de clar de ce autorul a acordat un spațiu special „terminologiei religioase", odată ce criteriul de grupare pe diverse categorii semantice nu l-a călăuzit în acest capitol. Evident că, fiind un text religios, *Liturghierul* conține un număr ridicat de cuvinte cu caracter eclesiastic, dar clasificarea amintită și-ar fi avut rostul, credem, numai dacă s-ar fi încercat și alte clasificări pe baze semantice, din care să reiasă tocmai ponderea elementelor din terminologia religioasă. Observațiile din paragraful final (p. 118) nu se justifică, din moment ce cuvintelor, aici, nu le sînt date etimologiile; în felul acesta nu se poate ști care dintre ele sînt de origine slavă și care „introduse prin filieră slavă", cu atît mai mult cu cît nici în capitolele precedente nu apar indicații în această privință, deși precizările etimologice considerăm că ar fi fost neapărat necesare. În general, nu este concludentă cifra unităților lexicale care se ia în considerație, odată ce același cuvînt a fost uneori „scindat" în mai multe (de ex. *el, ea, ei, ele*); de asemenea, pentru a aprecia „sărăcia" sau „bogăția" lexicului nu este motivată comparația între vocabularul *Liturghierului* și vocabularul *Psaltirii Scheiene* (p. 116). De ce s-a ales tocmai *Psaltirea Scheiană,* care nu are nici același număr de pagini, nici un conținut asemănător și nu aparține nici aceleiași regiuni lingvistice? Socotim că ar fi fost mai logic ca relația să se stabilească cu un text din aceeași categorie cu *Liturghierul* și, dacă aceasta ar fi fost foarte greu din punctele de vedere amintite, măcar tot cu un text coresian.

Textul *Liturghierului* este transcris cu o deosebită corectitudine, calitate pe care am constatat-o prin confruntările făcute — prin sondaj — între facsimile și transcriere; trebuie însă remarcat că sarcina editorului *Liturghierului,* deși ținem seama de starea proastă a unicului exemplar, nu a fost una dintre cele mai dificile; el nu a avut de „ales" între mai multe exemplare și, deci, nu a avut de „reconstituit" un text din mai multe, ci a urmat cu fidelitate singurul exemplar cunoscut astăzi, cel aflat la Sibiu.

Pentru a facilita studiul grafiei și pentru a oferi un mijloc de verificare a transcrierii interpretative adoptate, textul *Liturghierului* este însoțit de facsimile și de un indice exhaustiv — în care cuvintele sînt reproduse cu litere chirilice — în general întocmit cu atenție; vezi, de exemplu, *tot* (p. 185), unde se separă, pe bună dreptate, adjectivul de pronumele nehotărît, se fac trimiteri pentru locuțiunile *în tot locul, în toată vremea* etc. și se notează, independent, toate variantele grafice: **[тоа]тѫ, тотъ, тот[ъ], тѡтъ, тоатѫ, тѡатѫ, т[о]атѫ** etc.

Ar fi fost de dorit ca, dată fiind împrejurarea că textul este însoțit de un comentariu lingvistic destul de amplu, să se găsească un sistem de notare a locului din prima parte („studiul lingvistic"), în care sînt discutate unele cuvinte sau forme (de ex. la sfîrșit, cu un caracter special de literă). În felul acesta s-ar fi evitat unele contraziceri, de ex. *înfrumuseța* este considerat la „indice" (p. 168) ca verb de conj. I, deși două forme ale sale arată că aparține conj. a IV-a, așa cum, dealtfel, se arată în „Introducere" la p. 82. Uneori sistemul de trimiteri al indicelui suferă de inconsecvență. De ex. **нотѫторїі** apare la *notător*, dar **ноатѫ** numai la *înota*, fără nici o trimitere la *n*, ca dealtfel și **нomѫщє**, care apare exclusiv la verbul *înnoi*. De asemenea, *dz*(*v*)*eazdă* trebuie să apară la *d* ca trimitere, pentru că un lector mai puțin avizat l-ar găsi mai greu la *z (zveazdă)*; corect este procedeul de la **моултцирѣ** care este dat sub *înmulțire*, dar la *mulțire* există trimitere.

Cîteodată contextul (cu sublinierile de rigoare) este necesar la indice; ne gîndim, de exemplu, la cazurile cînd, pe același rînd, apare de mai multe ori același cuvînt cu valori deosebite; de ex. la 11^v_{14}, 16^r_{11} etc. este înregistrat într-un același context, de trei ori *și*, citat corect de trei ori la indice, o dată la *și* adverbial, altă dată la *și* conjuncție și a treia oară la *și* „conjuncție cu nuanță adverbială"; dar care dintre cei trei *și* este conjuncție, care adverb etc. nu se precizează.

În concluzie, dat fiind interesul deosebit, documentar și științific, pe care îl prezintă limba *Liturghierului*, nu putem decît mulțumi editorului pentru lăudabila sa strădunță. Nu ne putem însă împiedica de a face o distincție între calitățile sale de filolog și cele de lingvist, primele fiind net superioare celorlalte. Mai trebuie oare subliniat că cercetătorul limbii vechi trebuie să fie în aceeași măsură bun filolog și bun lingvist?

2. *PRAVILA RITORULUI LUCACI*

În 1971 la Editura Academiei a apărut *Pravila Ritorului Lucaci* (text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu), text de o deosebită importanță, pentru că nu a mai fost editat și, în plus, nici nu a intrat anterior în orbita cercetării științifice. Oportunitatea editării *Pravilei Ritorului Lucaci* nu mai trebuie subliniată, din moment ce acest text deține un dublu primat, reprezentînd, pe de o parte, cel mai vechi text literar moldovenesc cunoscut pînă acum (1581) și, pe de altă parte, fiind cel mai vechi manuscris juridic român. În aceste condiții se înțelege că *Pravila* este în măsură să suscite interesul nu numai al lingviștilor și al filologilor, ci și al istoricilor literari și al juriștilor.

Lucrarea cuprinde, în afară de „Introducere", un studiu al limbii textului, textul *Pravilei* în transcriere interpretativă însoțit de facsimile și un indice exhaustiv de cuvinte.

Cunoscută și sub numele de *Nomocanon* sau *Pravila de la Putna, Pravila Ritorului Lucaci* este alcătuită din trei părți: una — cea mai mare — cuprinde în exclusivitate text slavon, alta, text slavon cu traducere românească interliniară, și a treia — cea mai redusă — numai text românesc. În „Introducere" este foarte binevenită discuția — bazată pe numeroase fapte de limbă — în legătură cu problema raportului între versiunea slavă și cea română a *Pravilei*. Trebuie însă menționat că, într-un articol publicat în „Limba română" 5, 1968, p. 439—448, autorul a utilizat un material cu mult mai bogat, material, este drept, folosit aici, dar oarecum „pulverizat", în tot cursul „Introducerii", în alte subcapitole și nu valorificat într-un singur loc. Considerăm judicioase dovezile aduse de autor pentru a demonstra că *Pravila Ritorului Lucaci* nu este un original, ci o copie; studiul textului dovedește însă că Lucaci — veritabil cărturar, după cum rezultă atît din conținutul lucrării cît și din titlul său de *ritor* „profesor de retorică și de logică" și *sholastic* „om învățat" (p. 14) — nu s-a mărginit la simpla „copiere", ci a intervenit atît în textul slav cît și în textul românesc (p. 28). Remarcăm însă că autorul nu are suficiente argumente pentru a dovedi că alături de Lucaci a scris *Pravila* și un alt copist, conform afirmațiilor sale de la p. 30 (la p. 43 și 44 se vorbește, la plural, de „copiști"). Ar fi necesar să se reliefeze acele caracteristici de la filele 240—250 care ar putea permite concluzia că ar aparține „unui alt călugăr" (p. 31). Ne întrebăm de ce neapărat u n c ă l u g ă r? Nu avem nici un indiciu asupra acestei persoane și, în plus, *Pravila* cuprinde nu numai norme de drept canonic, ci și de drept civil. De asemenea, nu sîntem întru totul de acord cu autorul, după care (p. 16) scopul acestui text cu traducere românească interliniară este „didactic". În ceea ce ne privește, considerăm că formularea dată de autor în „Limba română" 5, 1968, p. 447: „Traducerea în românește a Nomocanonului trebuie legată pe de o parte de faptul că preoții nu mai cunoșteau slavona, iar pe de alta de interesul acelor pături sociale (mica boierime, orășenii) care cereau drepturi, între altele dreptul de a fi judecați după o lege pe care s-o poată înțelege. Aceasta nu înseamnă că trebuie exclusă și posibilitatea ca unele scrieri bilingve interliniare să fi avut și un anumit rol didactic" — este mai aproape de realitatea secolului al XVI-lea: rolul „didactic" nu poate fi invocat decît în subsidiar și nu ca un element fundamental.

„Studiul de limbă" cuprinzînd mai bine de o sută de pagini a fost organizat în capitolele consacrate: grafia, fonetica, morfologia, sintaxa, lexicul și formarea cuvintelor. Materialul pe care se bazează „studiul" este bogat, dar, în genere, nu vedem necesitatea de a se elabora pentru fiecare corpus în parte — ca în cazul *Pravilei* — o „gramatică" parțială, în fond e x e m p l e de atribute (p. 100), de complemente indirecte (pag. 103), de propoziții circumstanțiale (p. 112 și) etc. În schimb, autorul nu a urmărit cu consecvență să se achite de promisiunea făcută în „Cuvîntul înainte", și anume de a determina locul deținut de *Pravila Ritorului Lucaci* în istoria culturii noastre (p. 5). Ar fi trebuit subliniate cu mai multă tărie și grupate la un loc acele elemente care constituie s p e c i f i c u l textului în

raport cu ceea ce se știe din lucrările fundamentale asupra limbii române din sec. al XVI-lea ale lui Ovid Densusianu și Alexandru Rosetti. Este, desigur, dificil ca cititorul să facă operația de a „aduna" faptele cuprinse în diferite părți ale lucrării, de ex. la p. 72 (apariția lui *·i* protetic la pronumele aton în dativ și acuzativ), p. 73—74 (apariția exclusivă a lui *îns(u)* la acuzativul cu prepoziție), p. 84 (topica perfectului compus), p. 101—2 (construcția cu *pre* la acuzativul numelor proprii sau comune de persoane), p. 104 (reluarea și anticiparea complementului direct și indirect), p. 110 (frecvența conjuncțiilor coordonate conclusive, rara utilizare a parataxei) etc. pentru a-și face o idee despre poziția ocupată de *Pravilă* printre celelalte texte din sec. al XVI-lea (vezi și p. 119, punctul 2). Această g r u p a r e l a u n l o c ar fi fost de datoria autorului. De asemenea, autorul nu a scos în evidență particularitățile de limbă menite să demonstreze că manuscrisul *Pravilei* reflectă, în general, graiul din nordul Moldovei. Apartenența dialectală a textului pe baze fonetice, lexicale, morfologice ar fi meritat un spațiu mai larg decît cele 11 rînduri de la p. 130—131, cu atît mai mult cu cît ne aflăm în fața primului text moldovenesc din sec. al XVI-lea de o întindere relativ mare.

Considerațiile „stilistice" sînt puțin numeroase; dacă ne gîndim că pentru perioada inițială a stilului juridic românesc *Pravila* are o importanță considerabilă, desigur că nu putem fi satisfăcuți de cele cîteva observații de stil de la p. 110 sau 135, este adevărat, pertinente, dar mult prea reduse pentru a putea contura profilul stilului juridic la începuturile lui.

I se poate obiecta „studiului" și un anumit caracter prea expozitiv, descriptiv, în detrimentul caracterului explicativ. Un exemplu: în capitolul „Ordinea cuvintelor în propoziție" (p. 116—117) se constată numeroase cazuri (la care s-ar fi putut adăuga și altele, de pildă, „ce au *oarecînd* fost nori" 276^{r}_{14} ; „că se *mai de aproape* împreuneadză. . . " 276^{v}_{1}), în care secvențele nu au o ordine conformă structurii limbii române, dar nu se avansează nici un fel de explicație. Deși autorul a constatat că „în genere topica traducerii române nu imită topica textului slav" (p. 117), dacă, așa cum s-a procedat cu multă justețe în capitolul imediat următor (p. 117—118), s-ar fi alăturat textul slav celui românesc, poate s-ar fi ajuns — cel puțin în anumite cazuri — la unele motivări.

În „Studiul de limbă" considerăm că prepoziția și conjuncția (p. 91—95) și-ar fi avut mai curînd locul în capitolul de „sintaxă" decît în cel de „morfologie", cu atît mai mult cu cît la sintaxă se reiau unele aspecte ale problemelor puse în special de conjuncții.

Unele interpretări ale autorului nu sînt suficient de convingătoare, de exemplu *alegîndu* (p. 88 și 91) este considerat verb la gerunziu, deși lectura textului dovedește că forma verbală are valoare prepozițională.

Dintre toate capitolele „Studiului", cel care suscită cele mai multe observații este „Lexicul". Primul paragraf, intitulat „Cu privire la originea cuvintelor" (p. 121), începe *nu* prin clasificarea cuvintelor după origine — cum ar fi fost de așteptat — ci cu cîteva considerații despre f r e c v e n ț a termenilor, considerații despre care credem că și-ar fi găsit locul mai tîrziu,

după ce se discută lexicul general al textului. Dacă se poate trece însă mai ușor peste această problemă, în fond de economie internă a lucrării, nu se înțelege de ce la „distribuția procentuală" elementele latine sînt clasate împreună cu cele autohtone. Separarea lor s-ar fi impus de la sine! De asemenea, creează nedumerire gruparea într-un singur loc a trei criterii diferite de clasificare a cuvintelor: astfel, la elementul latin (p. 122) și la cel slav (p. 124) intră în aceeași clasificare „cuvintele dispărute, puțin cunoscute sau cu fonetisme diferite în limba contemporană". Observăm deci că se îmbină un criteriu cronologic cu unul de „uzaj" și cu un al treilea de fonetică, ceea ce este prea mult! În plus, cel fonetic — care nu ar avea de ce interveni într-o clasificare „lexicală" (vezi în această privință obiecțiile aduse ediției *Liturghierului* lui Coresi, în paginile precedente) se referă la „diferențe" față de „limba contemporană", ca și, dealtfel, a doua grupă de cuvinte separată după criteriul semantic („cuvinte cu sensuri diferite de limba contemporană" — p. 123, 126). Am criticat această carență metodologică, ce transpare, din păcate, și din alte capitole ale lucrării, de ex. la pag. 81, unde se afirmă că unele verbe apar la alte diateze decît în limba de azi etc. — care preconizează cercetarea limbii vechi din perspectiva limbii de astăzi —, și cu ocazia prezentării *Liturghierului* lui Coresi, așa încît nu considerăm necesar să revenim cu amănunte (v. p. 96).

Altă obiecție de principiu se referă la trimiterile ce însoțesc cuvintele. De multe ori, acestea nu sînt concludente. Astfel, nu pot fi satisfăcătoare indicațiile de la *ispovedi*, care apare, pe lîngă PS (p. 124), și în CV, CC_2, CT; *năimi* nu este utilizat numai în CC_2 (p. 124), ci și în CT; *hiclean* apare pe lîngă PS, TB, CP (cum reiese de la p. 129) și în S, CV; *nevoi* (p. 128) nu este înregistrat numai în CV și CC_2, ci și în CT. Uneori autorul pune un *etc.*, care, în acest caz, nu-și are rostul, de ex. *porîncită* (p. 128) nu apare numai în CC_1, CC_2, ci și în alte texte, în PS, CV, PO, T.

Alteori, din absența unei indicații de locuri, nu trebuie dedus că termenul respectiv ar fi atestat pentru întîia oară în *Pravilă*, așa cum ar părea, de ex. la *potrebi* (p. 125). Realitatea este că termenul este înregistrat și în S. Un alt cuvînt cu o situație asemănătoare este *spăși* (p. 125), care apare în multe alte texte, de ex. în S, CV, CC_2, sau *tătăișe*, care la p. 130—132 este discutat fără nici o altă indicație, dar la p. 32 întîlnim mențiunea că este atestat în CC_1, mențiune care ar fi fost necesar să se repete și la „lexic". În schimb, ar fi fost interesant ca autorul să atragă atenția asupra acelor cuvinte care, realmente, apar exclusiv în *Pravila Ritorului Lucaci*. S-ar părea că în această situație este verbul *înfeciora* (p. 127) „ a lua de suflet", dar, oare, așa este? Mai trebuie insistat asupra faptului că preocuparea pentru primele atestări este una dintre principalele sarcini ale unui editor de texte vechi?

Dealtfel, date neconcludente apar și în alte părți ale studiului de limbă, de pildă din lectura paginii 53 s-ar putea deduce că forma *atunce* apare numai în PS și CV, deci că ar contura o arie nord-vestică; în realitate, *atunce* apare într-o zonă mult mai largă în CP, PV, PH, TM, TB, CM, CT, CC_1, CC_2, PO (vezi Densusianu, HLR II, p. 254); un exemplu din morfologie: la cumulul de articole (p. 71) se dau exemple exclusiv din CTd și CV, în timp ce fenomenul este foarte răspîndit, fiind atestat și în CPr, TB, PH, IP, S, CC_2 (vezi Densusianu, HLR II, p. 387—8).

La capitolul „Lexic“ ar fi trebuit să se discute, din punct de vedere semantic, și alte cuvinte, de ex. la p. 123—4 s-ar fi cuvenit să se adauge *mesteca* (p. 205 r), *aduna* (p. 244 v), *dzace* (p. 230 r) cu sensul vechi „a se împreuna“.

Unele cuvinte nu sînt menționate deloc la „lexic“, deși ar fi fost interesante, de ex. *procleat* ($209^r{}_4$), iar din lista de cuvinte de la p. 90 lipsește *curundu*, altele sînt considerate de origine obscură, fără a se fi menționat măcar unele ipoteze asupra etimologiei lor, de pildă cu privire la *prunc* (p. 130).

Transcrierea textului este, în genere, lucrată cu atenție. Cîteva erori de transcriere trebuie însă semnalate: astfel, se poate pune întrebarea conform căror norme вєрь se transcrie *veri* ($190^r{}_3$, $209^v{}_{14}$) sau анатємат poate fi „transpus“ *anatemată* (pag. $206^r{}_2$), de ce în transcrierea textului la pagina 183 apare *întru doa nunti*, cînd de fapt la p. 279 r_6 este *nuntii*, cum dealtfel este corect transcris la pag. 66 (aici însă remarcăm transcrierea arbitrară *între doao* pentru *întru doa*) sau de ce a fost preferată lectura *cu umă-sa* (p. $204^v{}_{12}$) în locul celei menționate ca posibilă în nota 12 (p. 162) „*cu mă-sa*“, mai plauzibilă: copistul a notat ȣ și apoi, din neatenție, a repetat pe ȣ sub forma оу.

Indicele este corect alcătuit, dar faptul că prezintă cuvintele în chirilică nu credem că este de natură să ușureze lectura sa. Considerăm că ar fi fost preferabil să se mențină în *Indice* transcrierea din text, mai ales că normele *Dicționarului Academiei* preconizează transcrierea. Nu ar fi fost inutil să se fi unificat sistemul de transcriere pentru ca materialul *Pravilei* să poată fi utilizat în *Dicționar*. Relativ la *Indice* nu credem că locuțiunile trebuie să fie tratate la primul cuvînt, în loc să se discute la cuvîntul de bază. De ex. *cu adevăr*, vezi *cu*, la fel *cu ales, cu destul*!

Am lăsat la sfîrșit o observație ce nu privește exclusiv ediția de față sau alte ediții de text cu facsimile, ci apare mai curînd ca o propunere pentru editurile care tipăresc texte de limbă veche: ar fi de dorit ca facsimilele să nu se dea *separat*, la sfîrșitul lucrării, ci *paralel* cu transcrierea textului, pe aceeași pagină. În felul acesta confruntarea ar fi mult ușurată.

Idealul ar fi ca, de fapt, o pagină a unei ediții de acest fel să fie împărțită în patru: o parte să cuprindă facsimilul paginii respective, o parte transcrierea interpretativă, altă parte transliterația textului, în fine un spațiu va fi rezervat pentru observații, note etc. În felul acesta toate exigențele ar fi satisfăcute, atît ale specialistului lingvist și filolog care vrea să facă o confruntare între textul original, imaginea sa perfect reflectată în transliterație și imaginea sa interpretată de autorul ediției și ale specialiștilor în istorie, literatură, teologie, filozofie, științe juridice etc., sau ale nespecialiștilor (de exemplu ale elevilor sau publicului larg) interesați exclusiv de *conținutul* textului, care li se prezintă într-o lectură cursivă prin transcrierea interpretativă.

Interesînd deopotrivă pe lingviști, filologi, istorici literari și juriști, apariția pentru prima dată a textului *Pravilei Ritorului Lucaci* constituie un eveniment de seamă în cultura românească. Utilă în special prin transcriere și indice, ediția acestui monument al vechiului drept românesc pune la îndemîna cercetătorilor un text valoros de limbă din secolul al XVI-lea. Trebuie însă subliniat că „Studiul introductiv" nu ar fi avut nimic de pierdut dacă ar fi fost mai restrîns; ar fi fost necesar să conțină numai faptele *esențiale, specifice,* ale textului și acestea să fie supuse cercetării cu mai multă rigurozitate și cu mai mult discernămînt lingvistic.

STOLNICUL C. CANTACUZINO

ÎNSEMNĂRILE DE CĂLĂTORIE ŞI DE STUDII LA CONSTANTINOPOL, VENEŢIA ŞI PADOVA (1665–1669)

I

Printre lucrările Stolnicului C. Cantacuzino, un loc de seamă îl ocupă însemnările sale de călătorie şi de studii la Constantinopol, Veneţia şi Padova. Acestea sînt de o deosebită importanţă documentară pentru istoria formării bogatei personalităţi a celui care avea să devină, aşa cum pe drept cuvînt afirmă N. Cartojan, „figura cea mai reprezentativă a culturii din Muntenia veacului al XVII-lea şi al XVIII-lea" [1].

Însemnările lui C. Cantacuzino sînt păstrate la Biblioteca Academiei Române, manuscrisul nr. 1498. Este un manuscris bine conservat, alcătuit din 130 de pagini in 8⁰, dintre care numai 18 conţin notele de călătorie şi de studii ale lui C. Cantacuzino, timp de aproape patru ani (1665–1669), iar celelalte, fraze latine, copii de pe texte greceşti şi trei epigrame scrise de colegi [2].

Partea centrală a „însemnărilor" se referă la epoca petrecută la Padova [3], către care s-a îndreptat C. Cantacuzino după ce studiase un timp la Constantinopol. Aici viitorul Stolnic s-a înscris la Universitate în septembrie 1667 şi a studiat întregul an şcolar 1667–1668. Prezenţa lui C. Cantacuzino la *Universitas artistarum* din Padova este atestată prin cuvintele „D. Constantinus Cantacuzenus Constantinopolitanus pupillus die dicta (17 septembries 1667)" existente în matricola generală a Universităţii [4]. Tînărul muntean a fost atras de faima culturală a Padovei, despre care cronicarul moldovean Miron Costin scria că este „scaunul şi cuibul a toată dăscălia şi învăţătura, cum era într-o vreme Athina" [5], iar marele umanist polonez din secolul al XVI-lea I. Zamoyski afirma că Padova „l-a făcut om" [6].

Ca dovadă a preţuirii Padovei ca focar cultural de către Stolnic este faptul că, în 1696, îşi trimite fiul, pe Răducanu Cantacuzino, să-şi continue studiile la Universitatea din Padova, dîndu-l în grija ieromonahului Hrisant, viitorul patriarh al Ierusalimului [7]. Legătura dintre Stolnic şi Universitatea

1 C. Cantacuzino, „Istoria Ţării Româneşti" ed. N. Cartojan, Dan Simonescu, Craiova, 1944, XXIX.

2 v. R. Ortiz, N. Cartojan, S t. C., p. 15.

3 v. capitolul „Lyceum Patavinum" în C. Dima-Drăgan, L. Bacâru, C. S t., p. 99–114.

4 Descoperirea acestui important document aparţine Luciei Rosetti, C. s t u d., p. 148.

5 C r o n i c e l e R o m â n i e i, publicate de M. Kogălniceanu, Buc., 1872, I, p. 9.

6 v. Mario Ruffini, I n f l. i t., 16; v. şi lucrarea recentă a lui Mario Ruffini, *Biblioteca Stolnicului C. Cantacuzino*, Bucureşti, 1973, p. 21—22.

7 N. Iorga, O. XXXVI; M. Ruffini, I n f l. i t., 17.

din Padova este demonstrată şi de prezenţa în biblioteca sa a şapte opere apărute la Padova, după anul încetării studiilor padovane [1].

De asemenea, trebuie amintit că Stolnicul a întemeiat, sub domnia fratelui său Şerban, Academia de la Bucureşti, în care organizarea studiului şi a programului a fost copiată după aceea a Universităţii de la Padova [2], iar mulţi dintre profesorii greci sau români din Macedonia ai Academiei au studiat la Padova [3] sau la Roma.

Trebuie menţionat că „datele" cuprinse în „însemnări" nu sînt ordonate strict cronologic; sînt cazuri, în special la sfîrşit, dar şi la început, în care pe cuprinsul unei singure pagini sînt trecute însemnări datate diferit, de pildă:

p. 59^r cuprinde însemnări din anii 1667 şi 1668 (în această ordine), p. 131^v din 1667 şi 1668, p. 132^r din 1667 şi 1668, p. 136^r din 1667, 1666 şi 1665 etc.

De asemenea, în interiorul unui an, notele nu merg totdeauna în ordinea lunilor, de ex. la p. 132^r pentru anul 1667: iulie, 1 august, septembrie, noiembrie şi, apoi, o altă notă din 1 august, iar la p. 132^v notele sînt date într-o succesiune în parte inversă: 20 mai, 28 mai, 15 mai, 9 mai; la 1 mai 1667 C. Cantacuzino notează o dată pe pagina 132^r şi apoi pe pagina 136^r.

Cele de mai sus ne pot dovedi că Stolnicul C. Cantacuzino revenea pe aceleaşi pagini de mai multe ori, cel mai adesea, sau, mai rar, nota la pagini diferite, sau în locuri diferite pe aceeaşi pagină, la aceeaşi dată, lucruri diferite; astfel, la 1 august 1667 notează într-un loc cît a plătit chirie şi într-alt loc cît a dat dascălului de filozofie. Alteori însă „revenirea" nu aduce nimic în plus, pentru că tînărul Cantacuzino notează pur şi simplu de două ori acelaşi lucru (de ex. la 1 mai 1667 atît pe p. 132^r cît şi pe p. 136^v înseamnă că şi-a luat un servitor pe care l-a tocmit cu o anumită sumă de bani anual).

Pentru a putea urmări în mod logic succesiunea în timp a notelor lui C. Cantacuzino am socotit necesar ca, pe lîngă transcrierea datelor, urmărind fidel caietul de „însemnări" ale autorului, să dăm şi o versiune în care să se ordoneze cronologic întîmplările notate. Paginile care nu conţin nici o dată vor fi ordonate după numele de localităţi pe care le conţin, la locul unde considerăm că se potrivesc cel mai bine (de ex. lapidara descriere a Veneţiei de la p. 126^v).

Lucrarea de faţă a fost întocmită din dorinţa de a pune la îndemîna cititorului şi a specialistului de astăzi o ediţie filologică a acestui interesant text din secolul al XVII-lea.

1 v. O. Drimba, *I libri*, ms. p. 6.

2 M. Ruffini, *Infl. it.*, p. 25 şi p. 29. Pentru studiile de la Bucureşti, similare cu studiile făcute de C. Cantacuzino la Padova v. Iorga, *Commémoration de deux cent cinquante ans de la fondation d'une faculté des lettres à Bucarest*, Bucarest, Editions de la Faculté des lettres, MCMXXVIII, p. 10.

3 v. Ruffini, *Infl. it.*, p. 36 ş. u.

Pentru a păstra imaginea fidelă a textului original, am folosit sistemul de transliterație utilizînd următoarele corespondențe:
(în stînga notăm slova chirilică de tipar, corespunzătoare celei de mînă)

а = a
б = b
в = v
г = g (+ a, o, u, â, ъ, ь sau consoană) / gh (+ e, i, ĕ, ѧ)
д = d
є = e
ж = j
з = z
и, і = i
к = c (+ a, o, u, â, ъ, ь sau consoană) / ch (+ e, i, ĕ, ѧ)
л = l
м = m
н = n
о, ѡ = o
п = p
р = r
с = s
т = t
ȣ = u
ф = f
х = h

щ = șt
ц = ț
ч = c (+ e, i, ĕ, ѧ) / č (cînd nu urmează e, i, ĕ, ѧ)
ш = ș
ъ = ъ
ь = ь
ѣ = ĕ
ю = iu
ѧ = ѧ
ѯ = x
ѫ = â
џ = g (+ e, i, ĕ, ѧ) / ğ (cînd nu urmează e, i, ĕ, ѧ)
ѳ = ѳ
ѱ = ѱ
= y

— Literele aruncate deasupra s-au transcris în rînd, fără nici o distincție.
— Cuvintele scrise deasupra rîndului s-au distins în text cu *, notat înainte.
— Cuvintele sau semnele restabilite pentru a ușura înțelegerea textului s-au dat între ( ).
— Cuvintele sau silabele repetate în scris, din neatenție, s-au dat între [ ].
— Cuvintele șterse de autor s-au notat între < >.
— Pentru cifre se notează în subsol dacă sînt redate în text cu caractere arabe; fac excepție a n i i notați de obicei cu caractere arabe, asupra cărora se atrage atenția numai dacă apar cu caractere chirilice.
— Punctuația ne aparține; de asemenea, ortografia în privința scrierii cuvintelor compuse, a întrebuințării linioarei etc.

Însemnările lui C. Cantacuzino au fost publicate de N. Iorga în *Operele lui C. Cantacuzino*, Buc., 1901, în transcriere interpretativă; în cea mai mare parte același text a fost reprodus în prefața la *Stolnicul C. Cantacuzino, Istoria Țării Rumânești*, ed. îngrijită de N. Cartojan și Dan Simonescu, Scrisul românesc, Craiova (1944), p. X-XVI, iar partea referitoare la timpul cît Cantacuzino a studiat la Padova a fost tradusă în limba italiană de R. Ortiz în *Un grande erudito romeno a Padova, Lo stolnic C. Cantacuzino*, Buc., 1943, p. 44 sq.

Trebuie observat că, în afară de faptul că lucrarea lui N. Iorga, datînd de peste 70 de ani, este rarisimă astăzi, ea cuprinde o serie de erori de lectură sau de interpretare care au fost revizuite în lucrarea de față.

Dintre lecturile deosebite de cele ale lui N. Iorga menționăm:

îmĭ pentru *îm* (p. 59r)
Cur*t*ius pentru *Curțius* (p. 112r)
amănd*ouă* pentru *amъndoaъ* (p. 112v)
st*a* pentru *stѣ* (126v)
marț*ĭ* pentru *marțu* (128r)
s*e* pentru *sъ* (128r)
rug*ă* pentru *rugu* (128v)
în*ce*put pentru *ѫțeput* (128v)
80 pentrn *30* (131v)

Uneori Iorga întregea unele cuvinte fără a nota aceasta, de ex. *leat* p. 59v pt. *l(ea)t*, *înnalt* p. 136r pt. *ѫn n(a)lt*, *jumătăți* pentru *jumѣtъț(i)* p. 59r, ducă*ți* pt. ducѣț(*i*) p. 132v, *vreaŭ* pt. *vrĕ(u)* p. 128v etc., nu nota unele cifre (v. p. 113v) și nu distingea pe *i* de *y* (de ex. *ymne* p. 112r sau *ghimnasyo* p. 112r).

În lucrarea de față am semnalat lateral, pe fiecare pagină, divergențele față de ediția Iorga (I.). De asemenea, pe paginile 128v — 129r am luat în seamă și transliterația din *Crestomația romanică* II, p. 74 *(Crest.)*, în care, față de unele divergențe semnalate lateral, se întîlnesc o serie de incoerențe datorită notării lui ѣ cînd ca *ă* (foarte frecvent), cînd ca ѣ (foarte rar), de exemplu: *chiamѣ* și *prĕsfѣ(n)tului* față de *mă(mѣ)*, *lună (lunѣ)*, *dă-m dă (dѣ-m dѣ)*, *dăndu-i (dѣndu-i)* etc.

În subsol am considerat necesar să întocmim cîte o foarte scurtă notă privitoare la personalitățile citate de C. Cantacuzino, fie că sînt autori —în special greci sau latini — fie că sînt profesori de-ai Stolnicului.

II

ÎNSEMNĂRILE DE CĂLĂTORIE ȘI DE STUDII LA CONSTANTINOPOL, VENEȚIA ȘI PADOVA ALE LUI C. CANTACUZINO

59r Ghen. 10 1667

† Sъ-s știe cъ am lѣsat la jupѣnul Eghes, neguțъtoriul englez și cъmѣrașul toatei țecii neguțъtorești la Țarigrad, galbini de aur *ungurești <venetici>
I. îmĭ — patru sute și lei 500 ca sъ mi-i ție și cъndu îm vor trebui, sъ mi-i dĕ. I-am luat la Veneția cъnd eram.

Fiind la Veneția.

1668 : fev. pus-am ѫ 1ъdișora ča de nuc galben(i) mici ѫgureșt(i) 62[1]
I. jumătă*ți* — și cъte de doi 12[1] și galbeni ven(e)tici 2[1] dopii ѫtregi 8[1] și jumѣtъț(i) 7[1] aceștĕ ca sъ stĕ.

1. Scris cu caractere arabe.

59v ** Zafira

† Am lъsat la dascalul Vartolomei o pъrĕche de dьsagi cu nişt(e) cъmeş şi alte borfuşoare şi ꙟtrьnşii lei 60[1] i galbeni de aur ungureşti 50[1] i venetici 12[1]

I. *leat* Dat-am Vist. Dumitraşco ꙟprumut lei 50[1], mai 10[1] l(ea)t 1666[2]

112r 1667 iul. 1

Aici fac catalog de cъrţile ce cumpьr cъte şi cъte cъt, pьn ꙟtr-una, mьcar ča mai mic(ă):

„Adaghiile, adecъ Parimiile lu Erajmu[3] .... litre 5[1]

„Eloghiile Domnilor Veneţii"[4] .... „ .... 6[1]

„Proghimnazmata ale lu Athonie .... 1 sol. 4[1]

„Iliada şi Odisia Omirului[5], greco-latine .... 12[1]

„O grammaticь a lu Manuel[6] latinĕscь .... 2[1]

„O grammaticь La(s) cari grečascь[7] .... 3[1]

„Pre un calepin[8] .... 12[1]

I. ghimnas*io* „Pre un ghimnasyo patavin .... 4[1]

„Pre un Titolivio[9] istoric .... 7[1]

„Pre un Virghiliu[10] mic .... 2[1]

„Valeriu Maxim[11] .... 2[1]

„Natalis Comitis[12] .... 7[1]

I. 7 „Particule Turselin[13] .... „

** Toată această pagină este ştearsă de autor.

1 Scris cu caractere arabe.

2 Scris cu caractere chirilice.

3 Erasmus de Rotterdam (1466—1536), mare umanist olandez. Lucrarea sa Adagiorum chiliades — 1559, s-a găsit în biblioteca Stolnicului (v. C. Dima-Drăgan, Bibl. p. 167), v. şi R. Ortiz, St. cult.. p. 182.

4 R. Ortiz în R. Ortiz, N. Cartojan, St. C., p. 54 se întreabă dacă e vorba de „Le vite de Prencipi di Vinezia" de Pietro Marcello sau de „De Venetis Magistribus" de M. A. Sabellico.

5 Homer, mare poet epic grec (sec. IX a. Chr.)

6 Alvarus Emmanuel, filolog italian; este vorba probabil despre Emmanuelis Grammatica (De institutione Grammatica) (Padova), găsită în biblioteca Stolnicului (v. C. Dima-Drăgan, Bibl., p. 165 şi O. Drimba, I libri, ms. p. 1).

7 Lascaris Constantinos (1434—1501), înţelept bizantin, profesor al fiicei ducelui de Milano, pentru care a scris celebra sa gramatică, prima carte grecească tipărită la Milano (1476), gramatică care a avut foarte multe ediţii şi a fost unul dintre manualele şcolare cele mai răspîndite; folosită şi la Academia de la Sf. Sava (v. Ruffini, Infl. it., p. 33), a fost cunoscută de D. Eustatievici, care o citează (f. 26v) în „Gramatica rumânească", 1757 (v. ed. N. A. Ursu' Ed. Şt., Buc., 1969, p. XVI).

8 Ambrogius Calepinus (1440—1510), umanist italian, cunoscut autor de dicţionare; în biblioteca lui C. Cantacuzino a fost găsit Perfectissimus calepinus parvus sive corectissimum Dictionarium (Venezia 1672) (cf. C. Dima-Drăgan, Bibl., p. 166); Calepin a devenit cu timpul nume comun, trecut în acest fel şi în limba franceză: în ed. Iorga, calepin este considerat nume comun; la fel în traducerea lui R. Ortiz, op. cit., p. 52.

9 Titus Livius (59—17 a. Chr.), istoric latin născut la Padova.

10 Vergilius, Publius Maro (71—19 a. Chr.), mare poet latin.

11 Valerius Maximus (sec.I), istoric latin.

12 Natalis Comes, numele latin al scriitorului italian Noël Conti din Milano († 1582).

13 Horatio Tursellinus (1545—1599), istoric şi om de litere italian.

„Colocfiile lu Ludovic și Flores Legum .... 2[1]

„Marțiale[2] .... 1[1]

„Institutionis lu Iustinian[3] .... 4[1]

I. Cur*t*ius^v „Cfintus Curțius[4] .... 2[1]

„Un enhiridion al lu Epictit[5] mic și ai lu

I. *i*mne Sinesie[6] ymne.. 2[1]

I. sol. „Pre un calepin[7] .... 12[1]

„Pre Terenție[8] și pre Horație[9] comicii ....10[1]

112^v I. amăn*două* Camilie[10] Polifrast de amъndoaъ

mulțimě cuvintelor și a lucrurilor .... 1[1]/4[1]

„Iar pre alt Virghiliu[11] .... 5[1]

„Pre o carte: deosibirile cuvintelor.................................. 2[1]

113^v „Toate faptele lu Luchian[12] ѫ patru tomuri 24

„Toate faptele lu Aristotel[13] și cu coleghiul Conebrițiilor[14] ѫmpreunъ 131,15

„O carte de ceriu a lu Paul Loredan 1/2

„O loghicъ a lu Țesar Cremonin[15] 1

„Pre doaъ cъrți ale lu Ioan Grammaticul, una car<e> face asupra acelor trei cъrți „de suflet" ale lu Aristotel, alta ce face pre cьrțile lu Aristotel ale celor „dupre urmъ analitica" și pre o carte a lu Simblichie[16], car(e) face asu(pr)a celor patru cъrți <de: pe> „de ceriu" ale lu Aristotel și pre doaъ cъrți ale lu Themistie[17], una ce face iar <și> asupra celor 4 cъrți „de ceriu" ale lu Aristotel, alta ce face asupra *cъrților *lu *Aristotel *ade(că) „Posteriorele fisicii, sufletului" și a altora ce mai jos scrie, ... 3

2 cъrți ale ...

„Pre Alexandru Afrodiseu[18] una ce face pre cěl(e) 12 cъrți „metafisicii" lu Aristotel și altъ carte ce face asupra „meteorelor" iar ale lu Arestotel și pre o

1 Scris cu caractere arabe.

2 Martial (sec. I), poet latin.

3 Justinian I (482—565), împărat între 527—565.

4 Curtius Cvintus Rufus (probabil sec. al II-lea), istoric latin.

5 Epictet (sec. I), filozof stoic grec.

6 Sinesios (370—413), orator, poet și filozof grec.

7 v. nota 8, pagina precedentă.

8 Terentius (190—159 a. Chr.), poet comic latin.

9 Horatius Quintus Flaccus (65 a. Chr.—8), mare poet latin.

10 Să fie oare Giulio Cammillo, autorul *Operelor* apărute la Veneția în 1560? (v. E. Garin, *L'umanesimo italiano*, Laterza, 1968, p. 188—9).

11 v. nota 10, p. 110.

12 Loukianos (Lucianus) (125 — către 192), scriitor grec.

13 Aristoteles (384—322 a. Chr.), mare filozof grec.

14 v. lucrările găsite în biblioteca Stolnicului: *Comentarii Collegii Conimbricensis* (Veneția, 1616) și *In libros Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum* (Veneția, 1616), v. Dima-Drăgan, *Bibl.*, p. 133).

15 Cesare Cremonini da Cento (1550–1631), filozof și om de litere italian, profesor de filozofie la Universitatea din Padova (v. P. P. Negulescu, *Filozofia Renașterii*, Buc., Göbl, 1910, I, 134 sq.).

16 Simplicius (sec. V), filozof grec.

17 Themistios (310 (320?) — către 395), retor și filozof grec neoplatonician.

18 Alexandros din Afrodisia (sec. al II-lea), comentator al filozofiei lui Aristotel; este vorba, probabil, de *Sophisticos Aristotelis elenchos commentaria* (Firenze, 1521), găsită în biblioteca stolnicului (v. Dima-Drăgan, Bibl., p. 129).

carte a lu Averoe[1] ce face de <mat> „supstanția lumii" și pre toatь "loghica"
I. lipsește cifra 5 Zabarelii[2] 5

126v ꙟn palatul Veneții sъnt acěstě:

Scris este ꙟ casa ce șade prințipul cu alalți mari ꙟ podina casei, ꙟtьi cum
I. sta untri pre ușa ča ce stь ꙟ fațъ (acěste provlime)** *Robur imperii,* mai mergьnd puțin este *Nunquam derelicta,* și iar la mijlocul casei *Reipublicae fundamentum,* iar ꙟ fundul casei ačasta *Gubernatores libertatis*

127r 1667[3] ghen. 19 d.

Aici ꙟcep a face aducer(e) aminte purcesului meu den Constantinopol. Care cu ajutoriul filanthropului Dumnezeu și pъrintelui și cu mesitia theanthropului lui fiiu și cu purtarě prě sfьntului Duh, ișit-am den Constantinopol zi vineri, ghen. 18, zioa cinstiților sfinți și arhiepiscopi lui Athanasie și a lu Chiril a cьrora rugь și ajutor ne poarte pьn ꙟ sъvъrșit fьr primejdii. Și am venit cu caicul ꙟpreunъ cu pъrintele Vartolomei cel mic și cu Loiz Athineul cꙟntъrețul și* cu Mihai pьn la ostrovul de la Halchi pentru cь acolo sta corabia de aștepta pre cei ce cu ia era sъ cъlъtorěscъ. Și am șъzut acolo pꙟn a doaъ zi și viind zioa sъmbьtь la doaъ časuri de noapte am purces cьlьtorind, dar ꙟ corabiѧ cьria era cьpitan Bernard Martinenco, corabia osebi avъnd
127v nume doaъ, unul „Madona de Rozario", altul || „Corona aurea". Ačastь corabie este fьcutь ꙟ Veneția, iar otcьrmuitorii ei sъnt franțozi și ꙟsъș cъpitanul car(e) mai sus este numeit (sic!). Sosit-am dar la strejile Mьrii Albe (ce-s zise și sъnt castele)**, vineri ghen. 24 și am șъzut aici pьn duminecъ, a treia zi, dupre obicěiu ce au de oprescu corъbiile creștine.

Și am purces iar cu al lu Dumnezeu ajutor și otcъrmuire, duminecъ ghen. 26, ꙟ vrěme de prꙟnzu și numai ce am trecut cetьțile, avъnd vъnt ꙟprotiv(ă). De aici noaptě a treia, spre marți, purcegьnd cu bun vъnt, am sosit la ostrovul ce-i zic Milo, joi, *ghen. *30 la un čas de noapte și am șъzut pre loc vineri și sъmbьtь toatь zioa, gъsind aici pre marchezu Vila[4], carele viind de la Crit și mergě la Zachinthu, cu carel(e) ꙟsoțindu-ne și cu 2 corъbii mici de Malta, am mersu pьn la Zachinth, avъnd těmь mare de Barbarezi. Purcegъnd duminecъ, am sosit la Zachinth fьcьndu-se zio mercuri. Aici noi nimic nu ně(m) abъtut

1 Ibn Rushd Averroes (1126—1198), filozof (comentator al operei lui Aristotel), medic și astronom arab.

2 Giacomo Francesco Zabarella (1533—1589), filozof italian, propagator al operei lui Aristotel la Padova; lucrarea sa despre logică este intitulată O p e r a l o g i c a și a apărut la Francfurte în 1608 (v. E. Garin, o p. c i t., p. 175 ș.u.). În biblioteca Stolnicului au fost găsite două lucrări ale lui Zabarella: I n d u o s A r i s t o t e l i s l i b r o s p o s t e r i o r e s a n a l y t i c o s c o m e n t a r i i (1582) și I n t r e s A r i s t o t e l i s l i b r o s d e a n i m a c o m e n t a r i i (1605) (v. C. Dima-Drăgan, B i b l. p. 150).

** Parantezele îi aparțin lui C. Cantacuzino.

3 Scris cu caractere chirilice și repetat cu caractere arabe

4 Villa, cunoscut călător care a asistat la asediul Cretei și a descris voiajul său într-un volum tipărit în 1658 M. Ruffini Infl. it. 14

avъnd vьnt bun. De aici mergьnd derept Chefalonia, ꙟtr-ačasta zi ꙟ vrěme de
128r chindie, něu apucat şi furtunь, iar nu atьt mare // şi a ţinut časuri 3. De aic(i) am venit cu vreme linъ pъn derept Arauza şi acolo foarte linişt(e).

I. = Marţĭ Marţu, doaъ časuri pъn a ꙟsera, něu venit vъnt (primos[1]) şi aşa toatь noaptě den puţin la mai vъrtos suflъnd, de la 3 časuri şi mai de noapte spre ziuъ miercuri au ꙟnceput tare; viind soarele, mai vъrtos sъ ꙟtьria, care unsprъzěce
I. se časuri marii primejdii něu dat, pьnь* cъnd am apucat ꙟtr-un liman ce sъ chiam(ă) Campo Boldo, foarte bun. Şi acolo něm pьzit. Ţinut-au tot acel vьnt vьrtos pъn la 4[2] časuri de noapte şi aşa au stьtut, fie şi ačasta primejdie ꙟ slava domnului. Şi ꙟtr-acesta liman am şьzut joi toatь zioa, iar vineri lъngъ chindie sculьndu-ne, am mersu un čas de noapte la Rovin, pentru ca să ia povaţь dupre cum le este obiciul. Aici am şьzut 2 zile şi povaţь n-am gьsit. Dupre ačasta gьsind, něm suit mai sus la un liman şi am şьzut 1 zi şi, * ꙟ noaptě ačaia sculьndu-ne, am vьnit pьn ꙟ prъnzul mic de am sosit la Veneţia, zi marţu fev. 19, zi frumoas(ă) şi linişte. Aici ꙟ liman viindu cu corabia, am mas ꙟtr-ьnsa ꙟtr-ača noapte. Şi miercuri ꙟ prъnzu au venit de něu luat şi něu adus aici
128v ꙟ contumaţia, fev. 20 pre noi, cъlъtorii. Numai ţinutu-něu dar // aici ꙟtr-ačastь contumaţie zile[3] şi něu scos zi vineri ꙟ němiazi, martie 23 d. De aici au venit ale jupьnului Panъ[4] *ieromnimon Gonduli de m-au luat şi m-au adus ꙟ casa lui, aici ꙟ Veneţia, şi am şъzut pьnъ la 18 d. ale lui aprilie. Şi apoi am venit aici la Baduva (sic!), purcegьndu den Veneţia, zi vineri dupre prъnzu viindu ꙟpreunь cu jupьnul Panъ şi cu Raul Santonin, avucatul, şi cu frate-sьu Ioan Antonie, pьn la casele lor la un sat ce se chiamь Mira; şi acolo mъindu, něm sculat a doaъ zi cu jupъnul Panъ şi cu fratele Ioan Antonie de am venit,
I. vreaŭ Deci, dec-am venit aici, negьsindu ꙟdatь loc ca sъ stau cum vrě(u), ꙟtorcъndu-se Panъ şi cu soţiia-ş, eu şi Necula al lu [al lu] Bubuli[5] am rъmas aici singur ꙟ harul luminatului Ioan Filip Corniliei, ca sъ ne afle dascal şi loc bun de şьzut.

Dupre ačasta, miercuri, zi aprilie 14, aflъndu-m(ă) la biserica ce le era mitropolie, la popi canonici am mersu ꙟtru care mь aflu astьzi, ꙟ casa popei ce-i zic <Flor> Alviz Florie, care el numai ce mь ţine ꙟ casъ hrъnindu-mь, dъndu-i pre lunь 15 ducъţi; iar dascalul, iar ꙟtr-acěste case şъzъndu, vine ꙟ orъnduita vrěme dь-m dь ꙟvьţьturь. Pre carele ꙟl chiamь Antonie Dalacfa[fa][6] *academicul, la carele cu ajutoriul prěsfь(n)tului şi putěrnicului Dumnezeu şi
I. şi *Crest.* rugă cu neꙟcetata rugu a prěfericitei lu H(risto)s Domnului

1 În paranteză la C. Cantacuzino.

2 Scris peste un 3.

3 Urmează un mic spaţiu pe care probabil voia să-l completeze cu o cifră, dar n-a mai revenit, deci Cantacuzino a scris în grabă şi n-a mai reluat fraza.

4 Panos Pepanos, grec levantin stabilit la Veneţia (dar care a trăit şi în Muntenia), mentor al lui C. Cantacuzino (v. R. Ortiz, N. Cartojan, St. C., p. 17); Panos Pepanos a editat la Veneţia în 1638, poemele greceşti ale lui Stavrinos şi Matei al Mirelor (Iorga, O, XXXVI-VII; v. şi D. Russo Studii istorice greco-române I, p. 115).

5 Grec din Creta care mai frecventase Universitatea din Padova şi s-a înscris pentru anul şcolar 1667—68 la 17 septembrie, odată cu C. Cantacuzino (v. Lucia Rosetti, C. stud. p. 152).

6 Antonio Dall'Acqua, doctor în dreptul civil şi canonic, profesor particular al lui C. Cantacuzino (v. Lucia Rosetti, C. stud., p. 148—9); [ ] repetiţie din neatenţie, nesemnalată nici la I., nici în *Crest.* II.

129r I. *în*ceput nъscъtoare am ·ꙟțeput a ·ꙟvьța cu // toatь a mě mica putěrě oměněscь, zi joi, aprilie* 25[1]/15, a cъrui Dumnezeu milostiv milъ fie cu toți ai noștri și cu mine. Iar iul(ie) 28[1]/18[1], zi iar joi, am ·ꙟceput loghica a ·ꙟvъța la luminatul și mult știutul Albanie Albanez[2], care este ·ꙟcepьtura fireștii filosofii, a cъrui Dumnezeu ce mai sus rog ajutoriu fie cu mine, ca sъ o și sfьrșъscu la el filosofia. Și iar dentr-a acelui a tut(u)ror pornitor am ꙟceput astъzi fisica měs. noemvrie 10, zi sъmbьtь<tot dintr-o fьntьnь> Pъn aici ·ꙟ anul 1667.

Iar acum ·ꙟ anul 1668

Tot dintr-acel izvor de bunъtate al lu Dumnezeu acěstě urmez. ·ꙟceput-am la mult știutul și luminatul Bonvici[3] matematica, zi luni, měs. aprilie 6, adecъ den partě matematicii gheometria, care sъnt stihiile lu <Eucrid> Efclid[4] și dentr-alaltь parte sfera car(e) sъ zice armilaris car(e) este a toatei lumi. Sfъrșit-am și, zi marțu, měs. mai 1, cěle 8[1] cъrți ale fisicii și și la 2 ale aceștii luni am ·ꙟceput „de suflet" tot la acest Albanez[2]; cu al lu Dumnezeu ajutoriu sfьrșit-am și acěste cъrți měs. avgust 4[1].

Chr. II acěst*a* Venit-am la Veneția de la Paduva, zi vineri, av. 10. De acěstъ pъnь aici numai.

129v 1669 iuli 23[1]

Purces-am ieșind den Veneția, zi duminecъ ·ꙟtr-ale lunii carii și la c*a*te semnězь mai sus și am sosit ·ꙟ Beci ꙟtr-ale lu avgust 5[1], zi miercuri.

131v 1667 iul 22/12[1] zi sъmbьtь

I. *80* Trimisu-m-au jupьnul Panъ den Veneția galbeni venetici 30 pentru ca sъ plьtescu gazdei popei și dascalului, din carii ·ꙟtr-ačasta zi dau dascalului Antonie De la Acfa[5] galbeni 5.

Și iar mi-au trimis, noemvrie 1/10[1] zi luni, galben(i) ven(e)tici 30, iar pentru ca sъ plъtescu popei și de altь trěbь. Datu-m-au și la satul lu Santulin avucatul galbeni ven. 6. dichem. 28 <30> zi joi.

Datu-mi-au și la Veneția un galben *ven., numai de l-a trimis cu popa Mara dascalului Caludi[6] la Paduva fiindu-i dator.

1668 Datu-mi-au iar dup(ă) Paște de cheltuial(ă) ducьți 30 apr. 5. Mai 14[1], datu-mi-au iar jupьnul Panъ de cheltuial(ă) ducьți 40.

132r 1667, mai 1 *ca *noi, zi luni luꙟndu slugъ pre Statie cъruia sъ-i dau ꙟtr-un an ducъți 50[7].

1 Scris cu caractere arabe.

2 Albanio Albanese (1640—1717), profesor de logică la Universitatea din Padova, bun cunoscător al lui Aristotel (date importante din viața sa v. în R. Ortiz, N. Cartojan, S t. C., p. 46—7 și 63—66; v. precizările din Lucia Rosetti, C. s t u d. p. 149—150).

3 Valerianus Bonvicinus (†1668), profesor de filosofie extraordinară la Universitatea din Padova între 1661—1667 (v. R. Ortiz și N Cartojan, St, C, p. 63—65 și O. Drimba *I libri* ms. p. 1; v. și precizările — în special în legătură cu anul morții —, în Lucia Rosetti, C. s t u d., p. 150—151).

4 Euclid (sec. III a. Chr.), matematician grec.

5 vezi nota 6, p. 113.

6 Arsenie Caludi, profesor și rector al colegiului cotunian „magister Collegii Co ttunii" (v. I s t. Ț., R. p. XVII și Lucia Rosetti, C. s t u d., p. 151—152).

7 Repetat 50 și cu cifre arabe.

Dat-am popei ce şъz aprilie 28[1] /18 galbeni venetici 16[1] pentru şъzutul şi hrъnitul mieu.

1667, iul 3 frъncěşte, iar ca noi iuni 23 am dat slugii ducьţ(i) 10 den simbria lui.

1667 avgust 1[1], iar dat-am popei ce şъz la el alţi galbeni venetici 16[1] i dopie $^{1}/_{2}$ pentru alte 3 luni; zi luni, sept. 5 /15[1] iar am dat fečorului galbeni venetici 3, zi miercuri.

Iar 1667 noem. 10[1] /19[1] zi *sъmbьtь am dat popei lu Florie la car(e) şъz pentru luni 2, galbeni venetici 11[2].

1667, av. 1, am dat dascalului mieu de filosofie, lu Albanie Albanezul[3], galbeni venetici 7[2]

1667 dic. 24 d. iar am dat slugii galbeni venetici 2, zi sъmbьtь.

1668 fev. 25 d. dat-am iar popei lu Florie galben(i) ven. pentru 2 luni, 11[2] i lire 6.

1668 iar dau slugii mart 3[1] zi <vi> sъm. galbeni ꙟgureşti 4[2].

132v 1668

Işit-am den casa popei lu Florie ꙟ sfьrşitul lu martie şi am venit ꙟ casa jupъněsei Verghinia Romana de şъdem ꙟpreunъ cu jupьnul Martin Herman[4]

I. 19 (11 arabic) şi am ꙟtrat ꙟ cьmara ce şъz mai 19[5] sъvai cь de la Veneţia am venit mai 8[1], iar am şъzut tot ꙟtr-o cьmar(ă) cu Herman.

I. ducăţi Dat-am jupьnului Martin ca sъ ne fie de bucate mai 20[1] ducьţ(i) 10, şi, mai 28[1], ducьţ(i) 5

Iar am dat jupьnului Herman ducьţ(i) 10, mai 15

1668 mai 9. Dat-am iar slugii lu Stai car(e)au fost dopii 3 pol, ducat unul, cъruia unplьndu-i-se anul, i s-au unplut şi simbria, luꙟndu pьn la un ban ducъţ(i) 8, pre car(e) l-am şi lъsat de slug(ă)

133r L(ea)t 1665[6] měs. mart. 12 zi joi

Am purces den mila lu Dumnezeu den Bucureşti de am venit la Odrii aducьnd şi poclonul haračului.

Şi am şъzut la Odrii pьn la iulie 15, deci am venit aici ꙟ Constantinopoli adecьte ꙟ Ţarigrad.

136r 1667 <aprilie> [7] mai 1, zi luni

Am luat slugь cъruia sъ-i dau ꙟtr-un an ducъţi 50

** L(ea)t 1666[6]. octovrie 25 dn., zi joi

Am ꙟceput cu ajutoriul lu Dumnezeu a ꙟvъţa la dascalul Gherasim Critěnul[8] ieromьnahul şi am fьrşit la ghen. 10.

1 scris cu caractere arabe

2 scris întîi cu cifră arabă şi apoi repetat în chirilică.

3 vezi nota 2, pag. 114.

4 Din matricola sa de student la Padova rezultă că M. H. era transilvănean (probabil sas) (v. LuciaRosetti, C. s t u d. p. 153).

5 scris mai întîi cu cifre chirilice şi apoi repetat cu cifre arabe.

** Începînd de la acest paragraf pînă la sfîrşitul paginii peste toate frazele sînt trecute linii încrucişate.

6 scris cu caractere chirilice.

7 cuvînt şters de C. Cantacuzino şi nemenţionat în ed. Iorga.

8 Gherasim Vlahos (Cretanul), profesor al lui C. Cantacuzino la Constantinopol (v. R. Ortiz, N. Cartojan, S t. C., p. 16).

1666 av. 6 l(ea)t 7173[1] au ·ꙟceput a lua carne mertic oc. 2 car(e) lĕu fъcut Lascarache, capichehaiaoa Muselimul[2] zi marțu și la ghen. 18 am sfъrșit 1667.

I. înnalt Cu ajutoriul celui ce tunъ ·ꙟn n(a)lt și cu bunъvoința povъțuitoriului mieu dascal, chir Dionisie, am ·ꙟceput tare spudia cъrții mĕsiț(a) avgust 3 d., zi joi, l(ea)t 1665[3] de la spъsenie la metohul Ierosalimului.

136v Mai 7 l(ea)t 7173[3]

Sъ-s știe cъnd s-au dus Jupa Cluciariul i Gheorghe cъp. de aici den Odrii ·ꙟ țara Muntenĕscъ, mai 8 d. zi luni. Venit-au iun. 3 cъlъraș.

Avgust 28, zi luni, au purces Osman cu Anton ·ꙟ țĕrъ.

Mai 16, dus Roșul, cumnatul lu Manolache Vel Vameș zi marțu sĕra.

Dus mai 24 d. dus ·ꙟ țarъ fečorii vъtafului de aprozi, zi mercuri.

Satas dus luni, iun. 3

1665[4]

Purces-au dascalul mieu Dionisie de aici den Odrii, aprilie 25 dn. miercuri zi, de au mersu la Țarigrad și au murit la Țarigrad zi sъmbъtъ mai 12 l(ea)t 1666[3].

TEXTUL „ÎNSEMNĂRILOR"
în ordine cronologică

1665

133r L(ea)t 1665 mĕs. mart. 12 zi joi.

Am purces den mila lu Dumnezeu den București de am venit la Odrii aducъnd și poclonul haračului.

Și am șъzut la Odrii pъn la iulie 15, deci am venit aici ·ꙟ Constantinopoli, adecъte ·ꙟ Țarigrad.

136v Mai 7 l(ea)t 7173

Sъ-s știe cъnd s-au dus Jupa Cluciariul i Gheorghe cъp. de aici den Odrii ·ꙟ țara Muntenĕscъ, mai 8 d. zi luni. Venit-au iun. 3 cъlъraș.

136v Mai 16, dus Roșul, cumnatul lu Manolache Vel Vameș zi marțu sĕra.

Dus mai 24 d. dus ·ꙟ țarъ fečorii vъtafului de aprozi, zi mercuri.

Satas dus luni, iun. 3

136r Cu ajutoriul celui ce tunъ ·ꙟn n(a)lt și cu bunъvoința povъțuitoriului mieu dascal, chir Dionisie, am ·ꙟceput tare spudia cъrții mĕsiț(a) avgust 3 d., zi joi, l(ea)t 1665 de la spъsenie la metohul Ierosalimului.

136v Avgust 28, zi luni, au purces Osman cu Anton ·ꙟ țĕrъ.

136v Purces-au dascalul mieu Dionisie de aici den Odrii, aprilie 25 dn., miercuri zi, de au mersu la Țarigrad și au murit la Țarigrad zi sъmbъtъ mai 12 l(ea)t 1666.

1 Scris cu caractere chirilice; de fapt este o eroare, anul 1666 corespunzînd lui 7174; I. notează „șters lt. 7173"; de fapt este trecută o linie peste întreg paragraful.

2 Lascarache Roset Muselimul, agentul diplomatic al țării (v. R. Ortiz, N. Cartojan, St. C. p. 16 și Ist. Ț. R., introd. p. IX).

3 Scris cu caractere chirilice.

4 I. notează pe același rînd *1665* și rîndul precedent.

|1666|

59v Zafira

† Am lъsat la dascalul Vartolomei o pъrĕche de dъsagi cu nişt(e) cъmeş şi alte borfuşoare şi ɸtrъnşii lei 60 i galbeni de aur ungureşti 50 i venetici 12

Dat-am Vist. Dumitraşco ɸprumut lei 50, mai 10, l(ea)t 1666

136r L(ea)t 1666 octovrie 25 dn., zi joi.

Am ɸceput cu ajutoriul lu Dumnezeu a ɸvъţa la dascalul Gherasim Critĕnul ieromъnahul şi am fъrşit la ghen. 10.]

1666 av. 6 l(ea)t 7173 au ɸceput a lua carne mertic oc. 2 car(e) lĕu fъcut Lascarache, capichehaiaoa Muselimul zi marţu şi la ghen. 18 am sfъrşit 1667

|1667|

59r Ghen. 10 1667

† Sъ-s ştie cъ am lъsat la jupъnul Eghes, neguţъtoriul englez şi cъmbraşul toatei ţecii neguţъtoreşti la Ţarigrad, galbini de aur * ungureşti <venetici> patru sute şi lei 500 ca sъ mi-i ţie şi cъndu îm vor trebui, sъ mi-i dĕ. I-am luat la Veneţia cъnd eram.

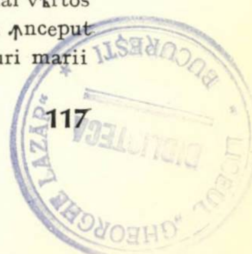
Fiind la Veneţia.

127r 1667 ghen. 19 d.

Aici ɸcep a face aducer(e) aminte purcesului meu den Constantinopol. Care cu ajutoriul filanthropului Dumnezeu şi pъrintelui şi cu mesitia theanthropului lui fiiu şi cu purtarĕ prĕ sfъntului Duh işit-am den Constantinopol zi vineri, ghen. 18, zioa cinstiţilor sfinţi şi arhiepiscopi lui Athanasie şi a lu Chiril, a cъrora rugъ şi ajutor ne poarte pъn ɸ sъvъrşit fъr primejdii. Şi am venit cu caicul ɸpreunъ cu pъrintele Vartolomei cel mic şi cu Loiz Athineul cɸntъreţul şi* cu Mihai pъn la ostrovul de la Halchi pentru cъ acolo sta corabia de aştepta pre cei ce cu ia era sъ cъlъtorĕscъ. Şi am şъzut acolo pɸn a doaъ zi şi viind zioa sъmbъtъ la doaъ časuri de noapte am purces cъlъtorind, dar ɸ corabiɸ cъria era cъpitan Bernard Martinenco, corabia osebi avъnd nume doaъ, unul „Madona de Rozario" altul // „Corona aurea". Ačastъ corabie

127v este fъcutъ ɸ Veneţia, iar otcъrmuitorii ei sъnt franţozi şi ɸsъş cъpitanul car(e) mai sus este numeit (sic!). Sosit-am dar la strejile Mъrii Albe (ce-s zise şi sъnt castele) vineri ghen. 24 şi am şъzut aici pъn duminecъ, a treia zi, dupre obicĕiu ce au de oprescu corъbiile creştine. Şi am purces iar cu al lu Dumnezeu ajutor şi otcъrmuire, duminecъ ghen. 26, ɸ vrĕme de prɸnzu şi numai ce am trecut cetъţile, avъnd vъnt ɸprotiv(ă). De aici noaptĕ a treia, spre marţi, purcegъnd cu bun vъnt, am sosit la ostrovul ce-i zic Milo, joi * ghen. *30 la un čas de noapte şi am şъzut pre loc vineri şi sъmbъtъ toatъ zioa, gъsind aici pre marchezu Vila, carele viind de la Crit şi mergĕ la Zachinthu, cu carel(e) ɸsoţindu-ne şi cu 2 corъbii mici de Malta, am mersu pъn la Zachinth, avъnd tĕmъ mare de Barbarezi. Purcegъnd duminecъ, am sosit la Zachinth fъcъndu-se zio mercuri. Aici noi nimic nu nĕ(m) abъtut, avъnd vъnt bun. De aici mergъnd derept Chefalonia, ɸtr-ačasta zi ɸ vrĕme de chindie, nĕu apucat şi furtunъ,

128r iar nu atъt mare // şi a ţinut časuri 3. De aic(i) am venit cu vreme linъ pъn derept Arauza şi acolo foarte linişt(e). Marţu, doaъ časuri pъn a ɸsera nĕu venit vъnt (primos) şi aşa toatъ noaptĕ den puţin la mai vъrtos suflъnd, de la 3 časuri şi mai de noapte spre ziuъ miercuri au ɸnceput tare; viind soarele, mai vъrtos sъ ɸtъria, care unsprъzĕce časuri marii

primejdii nĕu dat, pъnъ *cъnd am apucat ɁÌtr-un liman ce sъ chiam(ă) Campo Boldo, foarte bun. Şi acolo nĕm pъzit. Ţinut-au tot acel vъnt vъrtos pъn la 4 časuri de noapte şi aşa au stъtut, fie şi ačasta primejdie Ì slava domnului. Şi Ìtr-acesta liman am şъzut joi toatъ zioa, iar vineri lъngъ chindie sculъndu-ne, am mersu un čas de noapte la Rovin, pentru ca să ia povaţъ dupre cum le este obicĕiul. Aici am şъzut 2 zile şi povaţъ n-am gъsit. Dupre ačasta gъsind, nĕm suit mai sus la un liman şi am şъzut 1 zi şi,* Ì noaptĕ ačaia sculъndu-ne, am vъnit pъn Ì prъnzul mic de am sosit la Veneţia, zi marţu fev. 19, zi frumoas(ă) şi linişte. Aici Ì liman viindu cu corabia, am mas Ìtr-ъnsa Ìtr-ača noapte. Şi miercuri Ì prъnzu au venit de nĕu luat şi nĕu adus aici Ì contumaţia, fev. 20 pre noi, cъlъtorii. Numai ţinutu-nĕu
128v dar // aici Ìtr-ačastъ contumaţie zile şi nĕu scos zi vineri Ì nĕmiazi, martie 23 d. De aici au venit ale jupъnului Panъ* ieromnimon Gonduli de m-au luat şi m-au adus Ì casa lui, aici ÌVeneţia, şi am şъzut pъnъ la 18 d. ale lui aprilie. Şi apoi am venit aici la Baduva (sic!), purcegъndu den Veneţia, zi vineri dupre prъnzu viindu Ìpreunъ cu jupъnul Panъ şi cu Raul Santonin, avucatul, şi cu frate-sъu Ioan Antonie, pъn la casele lor la un sat ce se chiamъ Mira; şi acolo mъindu, nĕm sculat a doaъ zi cu jupъnul Panъ şi cu fratele Ioan Antonie de am venit. Deci, dec-am venit aici, negъsindu Ìdatъ loc ca sъ stau cum vrĕ(u), Ìtorcъndu-se Panъ şi cu soţiia-ş, eu şi Necula al lu [al lu] Bubuli am rъmas aici singur Ì harul luminatului Ioan Filip Corniliei, ca sъ ne afle dascal şi loc bun de şъzut.

Dupre ačasta, miercuri, zi aprilie 14, aflъndu-m(ă) la bisĕrica ce le era mitropolie, la popi canonici am mersu Ìtru care mъ aflu astъzi, Ì casa popei ce-i zic <Flor> Alviz Florie, care el numai ce mъ ţine Ì casъ hrъnindu-mъ, dъndu-i pre lunъ 15 ducъţi; iar dascalul, iar Ìtr-acĕste case şъzъndu, vine Ì orъnduita vrĕme dъ-m dъ Ìvъţъturъ. Pre carele Ìl chiamъ Antonie Dalacfa[fa]* academicul la carele cu ajutoriul prĕsfъ(n)tului şi putĕrnicului Dumnezeu şi cu neÌcetata rugu a prĕfericitei lu H(risto)s Domnului nъscъtoare am Ìţeput a Ìvъţa
129r cu // toatъ a mĕ mica putĕrĕ omenĕscъ, zi joi, aprilie* 25/15 a cъrui Dumnezeu milostiv milъ fie cu toţi ai noştri şi cu mine. Iar iul(ie) 28/18, zi iar joi, am Ìceput loghica a Ìvъţa la luminatul şi mult ştiutul Albanie Albanez, care este Ìcepъtura fireştii filosofii, a cъrui Dumnezeu ce mai sus rog ajutoriu fie cu mine, ca sъ o şi sfъrşъscu la el filosofia. Şi iar dentr-a acelui a tut(u)ror pornitor am Ìceput astъzi fisica mĕs. noemvrie 10, zi sъmbъtъ <tot dintr-o fъntъnъ> Pъn aici Ì anul 1667.

132r Dat-am popei ce şъz aprilie 28/18 galbeni venetici 16 pentru şъzutul şi hrъnitul mieu.

136r 1667 <aprilie> mai 1, zi luni

Am luat slugъ, cъruia sъ-i dau Ìtr-un an ducъţi 50

132r 1667, mai 1* ca *noi, zi luni luÌndu slugъ pre Statie cъruia sъ-i dau Ìtr-un an ducъţi 50.

112r 1667 iul. 1

Aici fac catalog de cъrţile ce cumpъr cъte şi cъte cъt, pъn Ìtr-una, mъcar ča mai mic(ă):

„Adaghiile, adecъ „Parimiile lu

Erajmu .... litre 5

„Eloghiile Domnilor Veneții" 6
„Proghimnazmata ale lui Athonie ....1 sol. 4
„Iliada și Odisia Omirului, greco-latine 12
„O grammaticъ a lu Manuel latinĕscъ 2
„O grammaticъ La(s)cari grečascъ 3
„Pre un calepin 12
„Pre un ghimnasyo patavin 4
„Pre un Titolivio istoric 7
„Pre un Virghiliu mic 2
„Valeriu Maxim 2
„Natalis Comitis 7
„Particule Turselin .... „
„Colocfiile lu Ludovic și Flores Legum 2
„Marțiale 1
„Institutionis lu Iustinian 4
„Cfintus Curțius 2
„Un enhiridion al lu Epictit mic și ai lu Sinesie ymne 2
„Pre un calepin 12
„Pre Terenție și pre Horație comicii 10
112v „Camilie Polifrast de amъndoaъ mulțimĕ cuvintelor și a lucrurilor 1 1/4
„Iar pre alt Virghiliu 5
„Pre o carte: deosibirile cuvintelor 2
113v „Toate faptele lu Luchian ꙟ patru tomuri 24
„Toate faptele lu Aristotel și cu coleghiul Conebrițiilor ꙟmpreunъ 131,15
„O carte de ceriu a lu Paul Loredan 1/2
„O loghicъ a lu Țesar Cremonin 1
„Pre doaъ cъrți ale lu Ioan Grammaticul, una car<e> face asupra acelor trei cъrți „de suflet" ale lu Aristotel, alta ce face pre cъrțile lu Aristotel ale celor „dupre urmъ analitica" și pre o carte a lu Simblichie, car(e) face asu(pr)a celor patru cъrți <de pe> „de ceriu" ale lu Aristotel și pre doaъ cъrți ale lu Themistie, una ce face iar <și> asupra celor 4 cъrți „de ceriu" ale lu Aristotel, alta ce face asupra *cъrților *lu *Aristotel *ade(că) „Posteriorele fisicii, sufletului" și a altora ce mai jos scrie 3
2 cъrți ale

Pre Alexandru Afrodiseu una ce face pre cĕl(e) 12 cъrți „metafisicii" lu Aristotel și altъ carte ce face asupra „meteorelor" iar ale lu Arestotel și pre o carte a lu Averoe ce face de <mat> „supstanția lumii" și pre toatъ „loghica" Zabarelii 5

132r 1667, iul. 3 frъncĕște, iar ca noi iuni 23 am dat slugii ducъț(i) 10 den simbria lui.

131v 1667 iul 22/12 zi sъmbъtъ

Trimisu-m-au jupъnul Panъ den Veneția galbeni venetici 30 pentru ca sъ plъtescu gazdei popei și dascalului, din carii ꙟtr-ačasta zi dau dascalului Antonie De la Acfa galbeni 5.

132r 1667, av. 1, am dat dascalului mieu de filosofie, lu Albanie Albanezul, galbeni venetici 7

132r 1667 avgust 1, iar dat-am popei ce șъz la el alți galbeni venetici 16 i dopie 1/2 pentru alte 3 luni; zi luni, sept. 5/15 iar am dat fečorului galbeni venetici 3, zi miercuri.

131v Și iar mi-au trimis, noemvrie 1/10 zi luni, galben(i) ven(e)tici 30, iar pentru ca sъ plъtescu popei și de altь trěbь.

132r Iar 1667 noem. 10/19 zi* sъmbьtь am dat popei lu Florie la car(e) șъz pentru luni 2, galbeni venetici 11.

132r 1667 dic. 24 d. iar am dat slugii galbeni venetici 2, zi sъmbьtь.

131v Datu-m-au și la satul lu Santulin avucatul galbeni ven. 6. dichem. 28 <30> zi joi.

Datu-mi-au și la Veneția un galben*ven., numai de l-a trimis cu popa Mara dascalului Caludi la Paduva, fiindu-i dator.

1668

59r 1668: fev. pus-am ᴧ lъdișora ča de nuc galben(i) mici ᴧgureșt(i) 62 și cъte de doi 12 și galbeni ven(e)tici 2 dopii ᴧtregi 8 și jumъtăț(i) 7 aceștě ca sъ stě.

132r 1668 fev. 25 d. dat-am iar popei lu Florie galben(i) ven. pentru 2 luni, 11 i lire 6.

1668 iar dau slugii mart 3 zi <vi> sъm. galbeni ᴧgureşti 4.

131v 1668 Datu-mi-au iar dup(ă) Paște de cheltuial(ă) ducьți 30 apr. 5.

132v 1668 mai 9. Dat-am iar slugii lu Stai car(e) au fost dopii 3 pol ducat unul, cъruia unplьndu-i-se anul, i s-au unplut și simbria, lu ᴧndu pьn la un ban ducъț(i) 8, pre car(e) l-am și lъsat de slug(ă).

132v Iar am dat jupьnului Herman ducьț(i) 10, mai 15

131v Mai 14, datu-mi-au iar jupьnul Panъ de cheltuial(ă) ducьți 40

132v Ișit-am den casa popei lu Florie ᴧ sfьrșitul lu martie și am venit ᴧ casa jupъněsei Verghinia Romana de șъdem ᴧpreunъ cu jupьnul Martin Herman și am ᴧtrat ᴧ cьmara ce sъz mai 19 sъvai cь de la Veneția am venit mai 8, iar am șъzut tot ᴧtr-o cьmar(ă) cu Herman.

132v Dat-am jupьnului Martin ca sъ ne fie de bucate mai 20 ducьț(i) 10, și mai 28, ducьț(i) 5

129r Iar acum ᴧ anul 1668

Tot dintr-acel izvor de bunъtate al lu Dumnezeu acěstě urmez. ᴧceput-am la mult știutul și luminatul Bonvici matematica, zi luni, měs. aprilie 6, adecъ den partě matematicii gheometria, care sъnt stihiile lu <Eucrid> Efclid și dentr-alaltь parte sfera car(e) sъ zice armilaris car(e) este a toatei lumi. Sfъrșit-am și, zi marțu, měs. mai 1, cěle 8 cъrți ale fisicii și și la 2 ale aceștii luni am ᴧceput „de suflet" tot la acest Albanez; cu al lu Dumnezeu ajutoriu sfьrșit-am și acěste cъrți měs. avgust 4[1].

Venit-am la Veneția de la Paduva, zi vineri, av. 10. De acěstъ pъnь aici numai.

126v ᴧn palatul Veneții sъnt acěstě:

Scris este ᴧ casa ce șade prințipul cu alalți mari ᴧ podina casei, ᴧtьi cum untri pre ușa ča ce stь ᴧ fațъ (acěste provlime) *Robur imperii*, mai mergьnd puțin este *Nunquam derelicta*, și iar la mijlocul casei *Reipublicae fundamentum*, iar ᴧ fundul casei ačasta *Gubernatores libertatis*

1669

129v 1669 iuli 23

Purces-am ieșind den Veneția, zi duminecъ ᴧtr-ale lunii carii și la câte semnězь mai sus și am sosit ᴧ Beci ᴧtr-ale lu avgust 5, zi miercuri.

INDICE LEXICAL PARALEL
Secolul al XVI-lea

Indicele de față este menit să scoată în evidență dimensiunile parțiale, — deoarece a fost elaborat pe baza numai a nouă texte — ale lexicului limbii române din secolul al XVI-lea și să propună cercetării ulterioare o serie de alte aspecte: utilizarea cu precădere a unor cuvinte în anumite texte, prezența altora într-un număr redus de texte, cuvintele ce apar îndeosebi în texte provenind din anumite regiuni, termeni atestați o singură dată (hapax legomenon) etc. În indicele de față am înregistrat cca. 5000 de cuvinte ce apar în nouă texte din sec. al XVI-lea: *Psaltirea Scheiană* (S), *Codicele Voronețean* (CV), *Evangheliarul slavo-român* (Ev), Coresi, *Tetraevanghelul* (T), Coresi, *Liturghierul* (L), Coresi, *Psaltirea* (1577) (PS), Coresi, *Cazania a doua* (CC_2), *Palia de la Orăștie* (PO), *Pravila Ritorulni Lucaci* (Pr.), ordonate după criteriul cronologic. În majoritatea cazurilor am pornit de la indicele edițiilor acestor texte (S. ed. Candrea, CV. ed. Sbiera, Ev. ed. Demeny, T. ed. Fl. Dimitrescu, L. ed. Mareș, PO ed. V. Ilea, Pr. ed. I. Rizescu) ; pentru C_2 am utilizat indicele elaborat de C. Dimitriu în vederea redactării *Tratatului de istorie a limbii române*, iar pentru PS, indicele ne-a fost pus la dispoziție de Stela Toma, care pregătește ediția Psaltirii lui Coresi (1577).

În majoritatea cazurilor am respectat interpretarea din indicele de bază, de ex. *zăpreti* „a opri, a îngrozi", dar *zăpretire* „îngrozire"; în general nu am dat alte indicații în afara celor existente în indicele citate: *aminte* apare în L. și în Pr la *aduce* etc. Am notat întocmai formele fonetice și morfologice specifice, de ex. *călariu, salce.*

Uneori însă nu am respectat formele întîlnite în indice, astfel nu am notat în titlu formele regionale cu *dz* (am indicat *azimă* și nu *adzimă*), pe cele cu rotacism (am indicat *aduna* și nu *adura*) etc.

Cuvintele au fost înregistrate în ordine alfabetică, pornind, în general, de la forma modernă a cuvîntului respectiv; numai în rare cazuri, cînd cuvîntul nu mai este utilizat astăzi sau cînd diferența între forma modernă și forma veche este mare, l-am înregistrat în forma din text, de ex. *nepotrebnic, îmbe, casie* etc.

Am notat sensul la cuvintele specifice sec. al XVI-lea și la omonime, pentru a le separa (cer[1] „firmament", cer[2] „arbore").

Cînd a fost cazul, am îndreptat unele erori din indicele utilizate, de ex. *mucar* este înregistrat în indicele PO ca s.n. cînd este s.m.

Pentru problemele de natură lingvistică pe care le pun, am înregistrat numele proprii, atît de persoane cît și de localități.

La întocmirea acestui indice au colaborat Elena Berea, Rodica Bogza, Lupu Coman, Carmen Dumitrescu, Elena Șerban-Barborică, Claudia Tudose, cărora le exprim, și pe această cale, mulțumirile mele călduroase.

A

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
a[1], art. v. al									
a,[2] cj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
a,[3] prep.	17	98	84	279	11	35	1268	205	24
Aaron, n. pr.	9	—	—	1	1	9	—	1	—
abate, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
abia, adv.	—	4	—	—	—	—	4	1	—
Abida, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Abimael, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Abimeleg, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Acan, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
abur, s.m.	—	1	—	—	1	—	—	—	—
ac, s.n.	—	—	1	3	—	—	11	—	—
acasă, adv.	—	—	—	1	—	—	3	11	—
acatie (acates) s.f. „piatră prețioasă"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
acăța, vb.	—	—	—	—	—	—	—	7	1
acel (a), aceea, adj., pron. dem.	27	62	131	734	24	—	1538	755	29
același, adj., pron. dem.	—	7	1	—	—	—	22	—	2
acest(a), adj., pron. dem.	49	9	121	571	42	—	1769	725	79
Achirie, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Achvor, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
acice(a), adv.	—	5	18	12	1	—	122	—	—
aci(a), adv.	24	11	—	169	7	—	178	11	—
aciași, adv.	—	5	—	3	5	—	61	2	—
aciu, s. m. „teslar"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
acum, adv.	24	26	5	86	32	—	226	49	2
acolea, adv.	—	—	—	—	—	—	11	5	—
acolisi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
acolo, adv.	1	10	36	34	3	1	139	112	—
acoperămînt, s.n.	—	—	2	1	1	1	2	20	—
acoperi, vb.	—	1	1	12	9	4	24	25	—
acoperit, s.n. și m.	2	—	1	1	—	—	2	—	—
acoperitor, s.m.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
acrime, s.f.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
acru, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
acum, adv.	1	—	—	—	—	25	5	—	—
ad, s.n. v. iad									
Ada, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Adam, n.pr.	1	—	—	1	—	1	36	26	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
adaos, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
adăuga, vb.	19	1	2	12	—	20	87	3	—
adaugere, s.f.	—	1	—	—	—	—	4	—	—
adăpa, vb.	11	—	4	8	—	11	32	11	—
adăsta, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
adăvăsi, vb. „a risipi, împrăştia"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
adînc, s.n., adj., adv.	—	—	1	3	—	—	24	4	2
adînca, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
adîncat, s.n., adj.	12	1	—	2	—	11	2	—	—
Adbeel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Addie, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
adecă, adv.	29	10	—	52	—	29	59	1	—
ades, adv.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
adevăr,[1] adj. „adevărat"	—	—	—	—	—	—	—	—	4
adevăr,[2] adv.	—	—	—	13	—	—	138	12	2
adevăr,[3] s.n.	—	—	—	112	1	—	54	4	—
adeveri, vb.	—	—	—	26	1	—	8	2	—
adeverit, s.m., adj.	—	—	—	9	3	—	113	1	—
adeveritură, s.f. „mărturie, dovadă"	—	—	—	—	—	1	—	48	—
adin, prep. „între"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
adins, adv.	—	1	—	—	4	—	—	—	—
adinsere, adv.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
adoar, nr. ord.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Adoram, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
adormi, vb.	—	—	1	6	—	6	4	4	—
adormit,[1] s.n.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
adormit[2], adj.	—	—	—	6	1	—	—	—	—
adormita, vb.	2	—	—	—	—	—	1	—	—
adramitesc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
aducător, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
aduce, vb.	22	20	27	67	16	25	344	123	8
aducere, s.f. „prinos, jertfă"	—	2	—	—	1	—	3	—	—
aduna, vb.	22	11	24	58	1	23	88	39	11
adunare, s.f. „gloată, sobor"	—	—	—	—	—	—	9	11	—
adunat, s.n. „adunare, gloată, sobor"	3	—	—	2	—	3	2	—	—
adunătură, s.f. „gloată, sobor"	—	—	—	—	—	—	—	—	1
adusă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
aer, s.n.	—	—	7	—	4	—	—	—	—
afară, adv.	4	5	—	41	1	4	51	177	—
afedron, s.n. „anus"	—	—	—	2	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
afla, vb.	24	19	27	104	1	24	162	78	10
aflat, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
afuma (a se), vb.	2	—	—	—	—	2	—	1	—
afumare, s.f.	2	—	—	—	—	2	1	—	—
afumat, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
afund, s.n. „adîncime"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
afunda (a se), vb.	—	—	1	6	—	—	13	1	1
afundat, adj. „adînc"	—	—	—	—	—	—	3	—	—
afunzime, s.f. „adîncime"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Agara, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	13	—
Agareah, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Agav, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	1	—
ager, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ag(g)heu, n.pr.	4	—	—	—	—	4	—	—	—
Agghi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Agiunaş, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
agneţ, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
agonisi, vb.	—	2	—	1	—	1	3	—	—
agrăi, v. grăi, vb.	65	70	—	1109	98	—	1132	128	23
Ahaliva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ahalivama, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ahaiea, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Ahim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Ahod, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ahuse, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ai, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
aiave, aievea, adv.	1	1	4	12	—	1	91	—	1
Aiheh, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
aimintrea, adv.	—	—	—	4	—	—	18	1	—
ainte, adv. „înainte",	31	17	—	—	—	—	4	15	—
ainte născut, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
aiurea, adv.	—	—	—	1	—	—	14	2	—
Ajnata, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ajun, s.n.	—	—	—	—	—	1	1	—	—
ajunare, s.f. „post"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ajunat, s.n. „post"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
ajunge, vb.	3	1	1	5	1	3	50	17	1
ajuta, vb.	21	3	11	6	1	20	48	1	—
ajutare, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ajutător, s.m.	1	—	—	—	—	—	10	—	—
ajutor [1], s.m.	42	2	—	—	—	—	—	—	—
ajutor [2], s.n.	25	—	—	1	—	68	61	15	—
al, a, ai, ale, art.	88	79	81	265	78	85	1517	413	192
alalagmosi, vb. „a striga de bucurie"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
alalagmui, vb. „a striga de bucurie"	1	—	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
alalt, adj., pron. dem.	1	13	4	34	3	1	194	38	10
Alan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
alb, adj., s.n.	—	—	2	8	—	—	6	36	—
albină, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
aldovăni, vb. „a se jertfi"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
alean, adv., s.n.	1	4	—	—	—	—	—	20	—
aleaneș, s.m. „dușman, potrivnic"	—	—	—	—	—	—	—	8	—
alecsandresc, adj.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Alecsandru, n.pr.	—	2	—	1	—	—	2	—	—
alegând, adv. „afară de"	2	—	—	2	—	—	—	—	—
alege, vb.	9	9	4	22	—	10	15	11	4
alegere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
aleluia, s.f., interj.	20	—	—	—	1	19	—	—	—
alerga, vb.	4	—	—	—	—	4	20	—	—
ales [1], adv.	—	2	—	—	—	—	2	1	—
ales [2], adj,. s.m.	11	—	3	8	1	10	9	2	2
Alfeov, n.pr.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Alfeu, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Alnah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
alnic, adj. „viclean"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
alnicie, s.f. „vicleșug"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
alocuri, adv.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
alt, adj., pron. neh.	14	18	45	146	12	12	461	87	42
altar, s.n.	5	—	—	6	10	5	5	60	2
aluat, s.n.	—	—	1	1	—	—	1	4	—
Amalec, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	8	—
amalechitean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Amalic, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
amăgi, vb.	—	—	—	—	—	—	2	2	—
amănunt, adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
amărăciune, s.f.	—	—	—	—	—	—	12	2	—
amărî, vb.	7	—	—	—	—	7	11	1	—
amărîme, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
amărît, adj., s.m.	—	—	—	1	—	—	16	—	—
Ambrefor, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Ami, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
amiazăzi, s.f.	3	2	1	5	—	3	2	15	—
amin, adv., interj.	2	3	1	5	13	1	67	3	—
Aminadar, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	1	—
amistui, vb. „a mistui"	1	—	—	6	—	—	2	3	—
Amizedon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
amînat, -ă adj. „negrabnic, tîrziu"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
amîna, vb.	2	—	—	—	—	1	—	—	—
amîndoi, -două, nr. col.	—	1	6	19	6	1	43	21	3
amîndoisprezece, nr. col.	—	—	—	1	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Amon, n.pr.	1	—	—	1	—	1	—	1	—
amoreu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
amoritean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
amoreoşi, s. m. pl.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
amorţi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Amos, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
amu, conj., adv.	15	58	—	544	19	14	1486	58	3
Amuream, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Amuria, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
amuţi, vb.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
an, s.m.	18	16	1	32	—	18	63	145	59
Ana, n.pr.	—	—	—	—	1	1	6	—	2
Anah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Anania, n.pr.	2	3	—	—	—	2	1	5	—
Ananic, n.pr.	—	—	—	12	—	—	—	—	—
Ananimot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
anatemat, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
anchiră, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	5	—
andimis, s.n.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
Andrei, n.pr.	—	—	2	4	—	—	14	—	—
anină, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Anna, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Antichrihei, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
antifonă, s.f.	—	—	—	—	10	—	—	—	—
antipat, s.m. „proconsul"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Antipatrida, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Antonie, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
anume, adv.	—	—	—	—	—	—	1	2	33
apă, s.f.	70	4	8	49	2	70	185	143	2
apăra, vb. „a opri"	6	2	2	8	2	5	42	—	84
apărat, s. n. „dojană, mustrare"	1	1	—	—	—	1	—	—	—
apărător, s.m.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Apie, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
apleca, vb. „alăpta"	—	—	—	3	—	—	—	2	—
apoi[1], adv.	3	1	15	33	—	3	38	1	10
apoi[2], s.m., f.	1	—	—	6	1	—	2	—	—
(de) apoi, loc. adj.	—	—	—	—	—	—	23	—	—
apostol, s.m.	1	5	2	9	13	1	168	3	4
aprinde (a se), vb.	7	2	2	7	—	8	9	4	—
aprins, adj. part.	3	—	—	5	—	2	4	—	—
aproape, s.m.	1	1	3	—	—	1	1	—	2
aproape, adv.	8	1	3	19	3	8	46	3	—
aprod, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
apropia (a se), vb.	19	14	45	86	6	16	134	11	2
apropiere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
apropiat, s.m.	—	—	—	—	2	2	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
apropietor, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
aprumuta, vb., „a împrumuta"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
apuca, vb.	13	—	—	—	1	13	28	9	—
apucată, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
apune, vb.	—	—	—	2	—	—	—	4	—
apus, s.n.	7	—	2	4	2	7	6	11	—
apuți, vb. „a mirosi"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ara, vb.	—	—	—	1	—	—	2	2	—
Arasia, n.pr.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Arad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Arafia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Aram, n.pr.	—	—	—	4	—	—	—	1	—
aramă, s.f.	2	—	1	3	—	2	8	34	—
Arat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Atravia, n.pr.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
arăta, vb.	3	6	9	27	9	3	453	31	7
arătare, s.f.	—	—	—	—	—	—	27	—	—
arătător, adj. „semnificativ"	—	—	—	—	—	—	2	2	—
arător, adj. „arabil"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
arătură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	3	—
arbore, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
arbun, s.m. „pom"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
arc, s.n.	15	—	—	—	—	15		3	—
Arcfasat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Archet, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
arde, vb.	16	3	4	7	—	11	14	9	—
Ardeal, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
ardere, s.f. „jertfă"	1	—	—	—	—	1	2	9	—
Ared, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Areli, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
arete, s.m. „berbec"	—	—	—	—	—	—	—	19	—
Arfaxad, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	2	—
argint, s.m. „metal, ban"	8	5	7	32	2	8	64	46	—
argintit, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
argintutăetoriu, s.m. „argintar"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
arhanghel, s.m.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
arhiereu, s.m.	—	7	—	—	1	—	30	—	—
arhisinagog, s.m.	—	—	—	5	—	—	1	—	—
arici, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Arie, Aria, n.pr.	—	—	—	2	—	—	5	—	—
arie, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	2	—
Arimatei, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
arină, s.f.	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Arioc, n.pr.	9	1	—	—	—	—	—	2	—
aripă, s.f.	12	—	2	4	4	12	14	5	—
Aristarh, n.pr.	—	3	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
armă, s.f.	25	—	2	8	—	25	21	17	—
Armodit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Arodi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
aromat, s.m. „mirodenie"	—	—	—	2	—	—	—	15	—
Aron, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	115	—
ars, s.m, adj.	—	—	—	—	—	4	—	—	—
arsă, s.f.	8	—	—	—	2	8	—	3	—
Arsenie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
arsură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	3	—
Artemida, n.pr.	—	6	—	—	—	—	—	—	—
arunca, vb.	3	1	22	66	—	3	45	31	—
aruncătură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
arzător, adj.	—	—	—	—	—	1	—	12	—
arzătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Asaf, n.pr.	12	—	—	—	—	12	—	—	—
Asamon, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Aschenan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	2
asculta, vb.	17	9	6	40	1	17	104	46	3
ascultare, s,f.	—	2	—	6	—	—	—	—	—
ascultămînt, s.f.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
ascultător, adj., s.m.	—	4	—	—	1	—	12	—	—
ascunde, vb.	25	—	6	20	—	24	39	8	—
ascuns [1], adj.	—	1	—	1	—	1	8	—	—
ascuns, [2], s.n.	13	1	1	11	3	12	1	—	—
ascunsă, s.f.	—	—	1	—	—	—	6	—	—
ascunse, s.f. pl. „taine"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ascuți, vb.	4	—	—	—	—	—	5	4	—
ascuțit, adj. part., adv.	5	—	—	—	—	4	3	2	—
asemăna (a se), vb.	1	3	—	8	—	1	—	1	—
asemănat, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
asemănătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
asemenea, adv.	—	—	—	—	—	1	—	11	3
asin, s.m.	—	—	—	6	—	—	13	28	—
asină, s.f. „măgăriță"	—	—	3	—	—	—	—	1	—
asian, s.m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Asie, n.pr.	—	10	—	—	—	—	—	—	—
asiesc, adj.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
Asir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Asiria, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Asir, Asirian, n.pr.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
aslam, s.n. „camătă"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Asnat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ason, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Asormot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
aspidă, s.f. „viperă"	4	—	—	—	—	4	3	1	—
aspru, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	4

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
astară, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Astarot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
astăzi, adv.	4	7	12	18	2	4	76	31	—
astriirat, adj. part. „înstrăinat"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
astupa, vb.	1	—	—	—	—	1	6	1	—
asupra, adv.	4	—	2	3	—	1	1	17	—
asupră, s.f. „dobîndă"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
asupräluare, s.f. „lăcomie"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
asupri (a se), vb. „a se întrista"	—	—	—	—	—	—	9	—	—
asupritor, s.m., adj.	1	—	—	—	—	—	3	—	—
Asurim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Asur, n.pr.	2	—	—	—	—	1	—	2	—
asurzire, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
aşa, adv.	31	34	34	103	23	24	517	163	31
aşaşi, adv. „astfel, îndată"	—	—	—	—	—	—	4	—	1
aşeza, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
aşezătură, s.f. „stare, împrejurare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
aşi, adv. „astfel, în felul acesta"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
aşijdere(a), adv.	—	3	10	27	18	—	70	12	17
aşişi, adv. „îndată"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
aştepta, vb.	11	8	1	27	4	11	76	4	—
aşteptare, s.f.	1	—	—	1	—	1	7	1	—
aşterne, vb.	—	—	2	2	—	—	3	—	—
aşternut, s.n.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
Atad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Atanasie, n.pr.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
atare, adj.	—	—	—	—	—	—	—	27	—
atătînd, adv. „atît, tot"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
atinge (a se), vb.	4	—	10	17	3	4	34	10	1
atît(a), adj., pron., adv.	—	1	3	6	—	—	78	29	—
Atomeanul, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
atotputernic, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
atotţiitor, adj.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
atunci, adv.	17	8	67	118	4	17	235	23	3
aţă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
aţipi, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
aţîţa, vb.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
au,[1] adv.	—	10	40	—	—	1	34	—	3
au,[2] conj.	—	—	7	63	—	—	12	55	1
auă, s.f. „strugure"	1	—	1	—	—	1	—	1	—
August, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
august, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
aur, s.n.	9	6	4	4	2	9	59	108	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Austru[1], n. pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
austru[2], s.m. „vînt de miazăzi“	5	—	—	—	—	4	—	—	—
auz, s.n.	1	2	—	6	1	1	10	—	—
auzi, vb.	114	30	55	200	5	112	244	50	—
auzire, s.f.	2	—	3	6	—	2	10	4	—
auzit, s.n.	1	—	1	5	—	1	2	—	—
auzită, s.f.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Ava, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Avacom, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Avacum, n.pr.	1	—	—	2	—	1	—	—	—
Avdie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
avea, vb.	11	95	233	295	36	270	1009	86	109
Aveghia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Avel, n.pr.	—	—	1	—	—	—	2	9	—
aveni, vb. „a se dospi“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
avenit, adj. „dospit“	—	—	—	—	—	—	—	9	—
Avesalom, n.pr.	1	—	—	1	—	1	—	—	—
Aviasaf, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Avim, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Avilmelec, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	23	—
Aviogare, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Aviron, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Avit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Aviv, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Avizam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Avraam, n.pr.	7	3	2	33	—	5	66	102	—
avut, s.n.	—	1	—	1	—	—	2	—	—
avuție, s.f.	2	—	1	22	—	2	159	2	—
Azarm, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Azariia, n.pr.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
Azav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Azbel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
azimă, s.f. „pîine nedospită“	—	1	1	—	—	—	—	15	—
azimită, s.f. „azimă“	—	—	—	3	—	—	—	3	—
Axaz, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—

B

ba, adv.	—	1	3	6	—	—	5	8	—
baeră, s.f. „lanț“	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Bala, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
baltă, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	2	—
ban, s.m.	—	—	10	10	—	—	5	37	—
banie, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
barbă, s.f.	2	—	—	—	2	2	3	—	—
Bared, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
barnee, s.f. „folos", „pradă"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
bască, s.f. „lînă"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
batăr, conj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Batăr (Jigmond), n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
bate, vb.	3	6	17	16	—	4	18	38	1
bate joc (a-și), loc. vb.	2	—	—	8	—	—	—	—	—
batjocori, vb.	—	—	—	9	—	—	14	1	—
batjocură, s.f.	5	1	—	—	—	5	1	—	—
batjocurie, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
batjocuros, adj. „batjocoritor"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
băga, vb.	12	3	2	27	7	12	41	11	4
băiat, s.m. „copil (înțărcat)"	1	—	—	—	—	1	—	—	1
bărat, s.m. „prieten"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bărătaș, s.m., „prieten"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
bărbat, s.m.	21	37	5	49	—	20	77	83	35
bărbătesc, adj., s.m.	—	1	1	3	—	—	1	14	—
bărbătuș, s.m. „animal de sex masculin"	—	—	—	—	—	—	—	7	—
bărbăție, s.f.	2	—	—	—	—	1	8	—	—
băsău, s.n. „mînie, urgie"	2	—	—	—	—	2	—	2	—
băserecă (beseareca), s.f. v. biserică									
bătaie, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	6	—
bătător, adj., s.m.	—	—	—	2	—	—	3	1	—
bătătură, s.f. „bătaie, îndemn"	—	—	—	—	—	—	1	1	—
bătrîn, s.m., adj.	6	8	14	32	—	6	25	24	—
bătrînețe, s.f.	4	—	—	1	—	4	1	9	—
bătrîni, vb. „a îmbătrîni"	1	—	—	—	—	—	—	6	—
băutor, adj.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
băutură, s.f.	—	1	—	—	—	—	2	3	—
bdelion, s.n. „rășină"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bea, vb.	7	2	16	60	1	7	76	41	2
beadă, s.f. „cusur"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
beartă, s.f. „margine, tivitură"	—	—	—	—	—	—	—	17	—
beat, s.m.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Begner, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
bejenar, s.m. „pribeag"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Bela, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
belciug, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	28	—
Bera, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
berbec, s.m.	7	—	—	—	—	7	—	10	—
berc, s.n. „pădurice"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bere, s.f. „băutură"	1	—	—	1	—	1	11	—	—
bereanin, adj. „din Beria"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Besaleel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
besădui, vb. „a vorbi"	—	3	—	—	—	—	—	1	—
beseadă, s.f. „vorbă, vorbire"	1	—	—	1	—	—	—	27	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
beseduit, s.n. „vorbire, discuție"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Betania, n.pr.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
beteag, s.m., adj. „bolnav"	—	—	—	3	—	—	9	1	—
Betfaghe, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Betsaida, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Betuel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	7	—	—
beție, s.f.	—	1	—	1	—	—	11	1	2
bețit, s.m., adj. „bețiv"	—	—	1	1	—	—	2	—	—
bețiv, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
bezaconi, vb. „a făptui nedreptăți, a face fărădelegi"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
bezaconic, s.m. „nelegiuit"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
bezaconie, s.f. „nelegiuire"	1	—	—	—	—	3	—	—	—
beznă, bezdnă, s.f. „prăpastie, adîncime fără fund"	—	—	—	1	—	—	4	—	—
bici, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
bine, adv.	33	20	15	57	1	33	199	49	9
binecuvînta, vb. „blagoslovi"	—	1	—	—	2	—	—	—	—
bineface, vb.	—	6	1	—	—	—	—	—	—
binefăcător, adj., s.m.	—	2	—	—	1	1	—	1	—
binegrăi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
binesufleta, vb. „a fi cu voie bună"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
binespuitor, adj. „ascultător"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
bineșor, adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
bineura, v. ura									
binevesti, vb. „a binevesti, a evangheliza"	—	5	—	1	—	—	—	—	—
binevoi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
bintătui, vb. „a fi pedepsit"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bir, s.n.	—	—	1	1	—	—	—	1	—
Birsa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
birui, vb. „a oblădui, a stăpîni"	—	—	—	2	—	3	58	10	1
biruire, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
biruită, s.f. „putere, stăpînire"	—	—	—	1	—	—	—	3	—
biruitor,[1] s.m. „șef"	—	—	—	—	—	—	1	1	—
biruitor[2], adj. „de oblăduitor, de stăpîn"	—	—	—	—	—	—	5	—	—
biruitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
biserică, s.f.	26	17	24	78	14	26	105	22	4
bisericesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Bitania, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
bitie, s.f. „Geneza"	—	—	—	—	—	—	1	107	—
biu, adv. „destul"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
bizui, vb. „a încredința"	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
bîrnă, s.f.	—	—	3	6	—	—	—	—	—
blagodări, vb. „a mulțumi"	—	2	—	1	—	—	6	—	—
blagoslovenie, s.f.	8	1	—	—	2	8	16	18	2
blagoslovi (a se), vb.	104	3	4	15	33	88	27	74	1
blagoslovie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
blagoslovire, s.f.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
blagoslovit, s.m., adj.	—	—	1	13	14	16	30	5	—
blajenie, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
blaznă, s.f. „greșeală, sminteală"	1	—	1	—	—	—	1	—	—
blăm, blați, interj. „haidem -eți"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
blăzni, vb. „a face să greșească, a induce în eroare, a înșela"	1	2	2	6	—	1	11	—	—
blăznire, s.f. „greșeală, sminteală"	—	—	—	—	—	1	2	—	—
blestem, s.n.	4	1	2	1	1	4	21	1	—
blestema, vb.	4	3	2	6	—	4	6	7	—
blestemat, adj. part., s.m.	1	—	—	1	—	1	7	6	2
blid, s.n.	—	—	4	7	13	—	7	2	—
blînd, s.n., adj., adv.	7	4	1	2	—	8	15	—	—
blîndețe, s.f.	—	3	—	—	—	1	25	—	—
blînzie, s.f. „blîndețe"	4	—	—	—	—	3	7	—	—
boală, s.f.	—	—	4	14	—	—	159	2	2
bogat, adj., s.m.	6	6	2	16	—	6	151	7	—
bogătate, s.f. „bogăție, avuție"	2	1	—	3	2	3	3	1	—
bogăți, vb. „a îmbogăți"	3	—	—	—	—	2	—	—	—
bogăție, s.f.	8	—	—	3	—	9	91	3	—
boiarin, s.m v. boier									
boier, s.m.	1	—	—	1	—	—	10	—	—
bold, s.n. „ornament în formă rotundă"	—	—	—	—	—	—	—	11	—
bolnav, adj., s.m.	—	—	10	15	—	—	73	—	3
bolovan, s.m. „idol, chip cioplit"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
borî, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
borîtură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
boscoroadă, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
boscorodi, vb.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
botez, s.n.	—	—	3	—	1	—	—	—	3
botejune, s.f.	—	1	—	13	—	—	50	—	6
boteza, vb.	—	1	4	44	—	—	53	—	11
botezat, s.m.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
botezător, s.m., adj.	—	—	—	16	1	—	28	—	3
Botezător, n. pr.	—	—	5	—	—	—	—	—	—
bou, s.m.	5	—	1	5	—	4	15	32	—
boz, s.m. „idol"	—	—	—	—	—	—	—	9	—
Brad, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Brașov. n. pr.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
braț, s.n.	7	—	—	2	—	8	4	5	—
brazdă, s.f.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
brici, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
brînză, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
brîu, s.n.	1	2	—	3	1	1	1	10	—
broască, s.f.	2	—	—	—	—	2	—	12	—
brumă, s.f.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
bucată, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	3
bucate, s.f. pl. „merinde, alimente"	—	—	—	12	—	—	43	2	—
bucă, s.f. „obraz"	—	—	—	5	—	—	1	—	—
bucățea, s.f. „bucățică"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bucin, s.n. „trîmbiță, bucium"	4	—	—	1	—	5	4	1	—
bucina, vb. „a trîmbița"	1	—	—	1	—	1	—	—	—
bucium, s.n. (în expr. bucium de vie „butuc de viță de vie")	—	—	—	—	—	—	—	2	—
bucura (a se), vb.	59	6	—	34	5	59	77	1	—
bucurat, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
bucurie, s.f.	21	4	4	24	3	21	83	1	—
bucuros, adj.	1	—	—	3	—	1	1	5	—
budușlău, s.m. „fugar"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
budușlui, vb. „a rătăci"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bunăfacere, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
bulgăr, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bumb, s.m. „ornament la sfeșnic"	—	—	—	—	—	—	—	14	—
bun[1], adj., s.m.	6	21	31	6	9	4	485	59	7
bun[2], s.n. „bunătate"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
bună, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
bunătate, s.f.	10	24	6	3	—	9	243	4	1
bunăvoie, s.f.	—	—	1	—	—	1	—	5	—
bunețe, s.f. „faptă bună"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
bunugovitoriu, adj. „binecredincios"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
bură, s.f. „furtună, vifor"	8	—	—	2	—	8	23	—	—
burete, s.m.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
buruiană, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Buz, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
buză, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—

C

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
ca[1], conj.	22	53	—	69	7	10	682	2	24
ca[2], adv.	—	—	31	136	19	216	617	91	—
Cad, n. pr.	3	—	—	—	—	—	—	—	—

	S	SV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Cades, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
cadilă, s.f. „tămîie"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
Cahat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Caiafa, n.pr.	—	—	2	8	—	—	—	—	—
Cain, n. pr.	—	—	—	2	—	—	5	15	—
Cainam, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	5	—
cal, s.m.	8	1	—	—	—	8	—	6	—
Calah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cald, adj.	—	—	—	—	1	—	2	1	—
cale, s.f.	74	9	17	67	3	85	108	47	—
Calev, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Calne, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
camai, adv. „mai, mai mult"	—	—	—	—	—	—	3	—	2
camatnic, s.m., adj.	—	—	—	1	—	—	17	—	—
camătă, s.f.	—	—	—	2	—	1	36	—	—
Camuel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Cana, n.pr.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Cananit,n.pr.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Canaan, n.pr. v. Canan									
Canan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	37	—
Cananei, n. pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
cananeu, s.m., adj.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
candelă, s.f.	—	—	5	—	—	—	1	11	—
canon, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	6
cap [1], s.n.	35	5	14	33	17	33	57	175	—
cap [2], s.n. „capitol"	—	—	6	—	—	—	—	—	—
Capadochia, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—		—
Capernaum, n.pr.	—	—	4	15	—	—	16	—	—
capră, s.f.	—	—	3	3	—	—	7	10	—
car, s.n.	2	—	—	—	—	2	—	19	—
Caran, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
care, pron. rel.	—	16	21	40	1	—	402	505	—
careleși, pron. nehot. „fiecare"	—	—	—	—	1	—	—	—	—
careși, pron. neh.	—	—	2	—	—	—	—	—	1
Caritaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
carmel, s.n. „granat"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Carnaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
carne, s.f.	2	—	1	—	—	2	4	17	2
Carni, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
carte, s.f.	5	5	2	18	—	6	30	184	3
Casam, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
casă, s.f.	58	7	43	160	3	58	154	146	—
casie, s.f. „scorțișoară"	1	—	—	—	—	—	—	1	—
caș, s.n.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
catizma, s.f. „o diviziune a psaltirii"	1	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Catorim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
că, conj.	28	124	200	760	29	506	3759	420	113
căce, căci, conj.	—	—	11	—	—	3	71	—	5
cădea, vb.	39	31	33	123	12	37	349	28	39
cădelniță, s.f.	—	—	—	1	1	—	—	—	—
cădere, s.f.	5	—	—	—	—	5	13	—	—
cădi, vb., „a arde tămîie, a tămîia“	—	—	—	1	12	—	—	—	—
cădire, s.f. „tămîiere“	—	—	—	—	6	—	—	—	—
căi (a se), vb.	2	—	2	4	—	2	11	3	—
căire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
călare, adv.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
călariu, s.m. „călăreț“	1	1	—	—	—	1	—	9	—
călăraș, s.m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
călăuz, s..m. „șef“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
călca, vb. „asupri“	6	1	2	10	1	7	34	7	2
călcare, s.f.	1	—	—	—	—	1	10	—	—
călcată, s.f. „greșeală“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
călcător, s.m., adj.	30	—	—	—	—	9	6	—	—
călcătură, s.f. „urmă, prigonire“	1	—	—	—	—	1	1	4	—
călcîi, s.n.	2	—	—	—	—	2		3	—
căldare, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	2	—
căldură, s.f.	1	1	—	—	1	1	3	1	—
călțun, s.m.	—	—	—	7	—	—	5	—	—
călugăr, s.m.	—	—	—	—	—	—	3	—	3
călugăriță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
cămară, s.f.„odaie, templu, biserică“	—	—	2	2	—	—	—	2	—
cămașă, s.f.	8	—	1	7	1	7	4	—	1
cămășuie, s.f. „haină la preoții evrei“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cămilă, s.f.	—	—	2	6	—	—	15	27	—
căpătîi, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
cărare, s.f.	26	—	—	3	—	15	12	—	—
cărămidă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
cărbune, s.m.	4	—	—	—	—	4	—	—	—
cărmuj, s.n. „jertfă“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
cărturar, s.m.	2	2	23	63	—	2	36	—	—
căruță, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
căsătoriu, s.m., adj. „om cu familie“	—	—	3	3	—	—	3	1	—
căsători, vb	—	—	1	—	—	—	—	—	—
căsătorie, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
căsca, vb.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
cășcioară, s.f.	—	—	—	2	—	—	1	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cătelin, adv. „încet"	—	1	—	—	1	—	—	3	—
către, prep.	41	61	52	462	38	104	650	175	20
cătruo, v. încătruo									
cătușă, s.f.	—	2	—	—	—	—	2	—	—
cățîn, s.n. „vas, strachină"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
căuta, vb.	35	7	22	136	6	35	202	64	12
căutare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
căutat, s.n. „grijă", „înfățișare"	—	1	—	—	—	—	—	2	—
căutătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Căvăran, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
căzătură, s.f.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
căzut, s.m., adj.	—	—	—	—	1	1	—	—	—
ce[1], pron., adj. rel.	37	58	282	1068	108	509	1097	345	120
ce[2], conj. „ci"	10	46	3	209	14	12	1332	175	38
ceafă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ceară, s.f.	4	—	—	—	—	4	4	—	—
ceartă, s.f.	2	1	—	2	—	1	7	—	—
ceas, s.n.	—	3	24	80	1	—	68	—	—
cedru, s.m.	8	—	—	—	—	7	—	—	—
cel, cea, pron., art.	89	223	113	249	65	65	1584	116	163
celar, s.n.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
celui, vb. „a înșela"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
cenușă, s.f.	2	—	1	2	—	2	—	4	—
cep, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
cepătură, v. începătură									
cer[1], s.n. „firmament"	91	6	83	165	28	90	364	57	4
cer[2], s.m. „arbore"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cerb, s.m.	4	—	—	—	1	4	3	1	—
cerbice, s.f. „gît, ceafă"	3	1	—	3	1	2	3	4	—
cerca (a), vb. „a căuta, a ispiti"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cercătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	10
cercel, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	1
cerceta, vb.	10	2	—	3	2	10	21	—	—
cercetare, s.f.	—	1	—	—	—	—	2	—	—
cercetat, s.n.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
cercetător, s.m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cere, vb.	66	12	13	57	10	67	99	11	1
cerere, s.f.	5	2	1	—	2	4	11	—	—
ceresc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cerșetor, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
cerși, vb.	—	2	—	—	26	—	—	—	—
certa, vb.	—	2	—	—	—	—	12	5	—
certare, s.f. „disciplină"	—	—	—	—	—	—	6	—	2
cesta, cest, ceastă, pron., adj. dem.	20	2	46	31	9	24	176	101	12

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cetate, s.f.	25	14	26	87	2	25	106	4	—
cetățean, s.m.	—	1	—	1	—	—	3	—	—
cetenie, s.f. „prelecțiune"	—	3	—	—	1	—	—	—	—
ceteră, s.f.	10	—	—	—	—	11	—	2	—
ceva, pron. nehot.	1	8	3	12	3	1	32	8	1
Chedar, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Cheden, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chederlaomor, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
chedimon, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chedma, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chedru [1], n. pr.	—	—	—	—	1	—	—	1	—
chedru [2], v. cedru									
Chehreih, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cheie, s.f.	—	—	1	2	—	—	1	—	—
chelciug, s.n. „hrană"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Chelivei, n. pr.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
cheltui, vb.	—	1	—	8	—	—	2	3	—
cheltuială, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
chema, vb.	80	23	35	112	8	77	274	151	30
chemare, s.f.	3	—	—	—	1	3	—	—	—
chemat, s.m., adj.	—	1	3	6	7	—	14	—	—
Cheneș, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cheneu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cheotare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Chesar, n. pr.	—	11	—	8	—	—	2	—	—
Chesaria, n. pr.	—	8	1	2	—	—	1	—	—
chiar, adv., adj. „limpede"	—	—	—	—	—	—	11	1	—
Chifa, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Chilichia, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
chilichian, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
chilichiesc, adj.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
chimen, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
chin, s.n.	2	5	2	2	—	1	93	2	—
chindisit, adj. „brodat"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
chindisitură, s.f. „broderie"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chindu, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
chinui, vb.	1	17	—	12	2	1	95	3	—
chinuire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
chip, s.n.	3	9	1	6	3	2	186	5	16
chiprianin, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Chipru, n. pr.	—	2	—	—	—	—	1	—	—
Chiril, n. pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Chirinei, n. pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
chirinesc, adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Chirineu, n. pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Chirinisira, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
chit, s.m. „balenă"	1	—	1	1	—	—	2	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Chitin, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chitura, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
chivot, s.m. „ladă“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
chizeaş, s.m. „garant“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cicea, adv. „aici“	—	2	2	29	1	—	12	1	1
cimbru, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
cimpoi, s.n.	—	1	—	—	—	—	—	1	—
cimpoia, vb.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
cimţ, s.n. „şale“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
cin, s.n.	—	—	1	1	1	—	7	—	1
cină, s.f.	—	—	1	14	2	—	22	—	—
cinci, nr. card.	—	3	14	35	—	—	39	24	8
cincilea, cincea, nr. ord.	—	—	—	—	—	1	4	5	5
cincisprezece, nr. card.	—	—	—	—	—	—	1	2	1
cincizeci, nr. card. „Rusalii“	—	1	2	6	—	—	3	—	—
cincizer, s.m. „şef peste 50 de ostaşi“	—	—	—	—	—	—	2	—	—
cinde, adv.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cine, pron. inter.-rel.	25	19	96	303	4	84	513	158	21
cineşi, pron. nehot.	3	—	1	11	3	2	57	13	—
cineva, pron. nehot.	1	—	1	22	2	1	68	3	5
cinrescu, pron. „fiecare“	—	4	—	—	—	—	—	—	1
cinste, s.f.	8	4	1	9	5	8	163	16	2
cinsti, vb.	1	11	4	8	—	1	51	7	1
cinstit, s.m., adj.	3	—	—	3	16	3	39	4	1
cinstitor, s.m.	—	1	—	—	1	—	—	—	—
cioară, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ciocan, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ciopli, vb.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
cioplit s.m., adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cioplitor, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
cislă, s.f. „număr“	—	—	—	—	—	—	3	18	—
citi, vb.	—	4	21	23	—	—	29	14	—
cititor, s.m.	—	—	—	1	4	—	1	—	—
ciubăr, s.n.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
ciudat, adj. „minunat“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ciudă, s.f. „minune“	20	—	—	4	—	26	39	13	—
ciudesă, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
ciudi, vb. „a minuna“	2	—	—	—	—	—	1	—	—
ciumă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	3	—
ciumeli, vb. „a ciuguli“	—	—	—	3	—	—	1	—	—
ciung, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ciurdă, s.f. „turmă“	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cîine, s.m.	5	—	3	6	—	6	13	2	—
cîinesc, adj.	4	—	—	—	—	1	—	—	—
cîmp, s.n.	10	—	3	—	—	10	3	39	—
cînd, adv.	68	16	51	225	12	108	419	269	16

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cîndva, adv.	—	1	—	1	—	13	1	—	—
cînta, vb.	82	1	2	13	19	91	18	5	3
cîntare, s.f.	45	—	—	1	14	39	15	—	—
cîntător, s.m.	1	—	—	13	—	—	1	1	—
cîntec, s.n.	77	—	—	—	3	119	4	2	—
cîrcă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cîrcni, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cîrd, s.n. „turmă"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
cîrlig, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cîrligel, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cîrmaci s.m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cîrmariu, s.n. „crîșmă"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cîrmă, s.f.	—	2	—	1	—	—	1	—	1
cîrmitoare, s.f. „cîrmă"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cîrneleagă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
cîrpă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
cîrpi, vb.	—	—	2	1	—	—	—	—	—
cîrstei, s.m.pl.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Cîrstitel, n. pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
cîrti, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
cîștig, s.n. „trudă"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
cîștiga (a se), vb.	—	—	—	6	—	—	10	1	—
cîștigă, s.f. „grijă"	—	—	—	—	—	—	—	6	113
cît, pron. nehot., adj.	27	13	8	59	3	14	173	12	—
cît, adv., conj.	—	1	10	30	2	11	148	12	—
cîte, prep.	—	—	—	11	—	—	9	6	—
cîtva, adj. nehot.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
claie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
clădi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
clădit, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
clăditură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
clăti (a se), vb.„a(se) mișca, a (se) clătina"	10	—	1	—	—	8	7	7	—
clătina (a se), vb.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
clătire, s.f. „mișcare"	1	—	—	—	—	1	1	—	—
clățănog, s.m. „violent"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
clei^{1}, vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
clei^{2}, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
clevetă, s.f. „calomnie"	1	2	—	—	—	1	5	—	—
cleveti, vb. „a calomnia"	7	9	—	1	—	6	6	—	—
clevetitor, s.m. „calomniator"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
clevetnic, s.m. „calomniator"	1	4	—	—	—	1	1	—	—
cliciu, s.n. „coapsă"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
clipi, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
clopot, s.n.	2	—	—	—	—	2	1	—	—
clopoţel, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
cnezeu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Cnid, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Co, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
coace, vb.	—	—	—	—	1	—	—	6	—
coadă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
coajă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
coapsă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
coase, vb.	—	—	—	3	—	—	1	1	—
coastă, s.f.	1	—	—	3	2	1	10	10	—
cocător, s.m., adj.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
cocoană, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
cocon, s.m. „copil"	—	—	6	21	—	—	22	3	—
cocoş, s.m.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
codru, s.m. „munte"	37	—	—	32	1	36	40	—	—
colea, adv.	—	—	—	5	—	—	—	—	—
colibă, s.f.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
colnic, s.n. „cărare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
comarnic, s.n. „foişor"	—	2	—	—	—	—	2	—	—
comoară, s.f. „ascunzătoare, comoară, visterie"	1	—	8	4	—	1	31	1	—
comornic, s.m. „şeful unei armate"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
concenie, s.f. „întîlnire, sfîrşit"	1	—	—	1	—	—	—	—	—
condrat, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
conob, s.n. „căldare"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Constantin, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
conteni, vb.	5	2	11	9	—	4	2	3	1
contenire, s.f. „oprire"	—	—	—	—	—	—	—	—	1
copăcel, s.n.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
coperămînt, s.m.	8	—	—	2	—	11	17	—	—
coperi, vb.	25	1	—	—	—	21	9	—	—
coperit [1], adj, „acoperit"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
coperit [2], s.n.„acoperămînt"	4	—	—	—	—	1	—	—	—
coperitor, s.m. „sprijinitor, acoperitor"	5	—	—	—		6	—	—	—
copie, s.f. „cuţit"	—	—	—	—	1	—	—	—	—
copil, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
copt, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
corabie, s.f.	3	25	14	50	—	3	60	22	2
corabnic, s.m. „corăbier"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Corah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
corăbioară, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
corb, s.m.	2	—	—	—	—	2	1	1	—
Core, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Coresi, n.pr.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Coreu, n.pr.	10	—	—	—	—	—	—	—	—
corfă, s.f. „coș"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Corint, n.pr.	—	—	—	—	—	—	1	9	—
corintean, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
corn, s.n.	24	—	—	1	—	24	—	37	—
corneand, s.n. „coriandru"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cort, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	173	—
corvan, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
coș, s.n.	1	—	4	10	—	1	6	—	—
coșniță, s.f. „coș, paner"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
cot, s.m. „unitate de măsură"	1	—	1	3	—	1	2	52	—
covăseală, s.f.	—	—	—	7	—	—	—	—	—
Cozma, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
crai, s.m.	—	—	15	1	—	—	—	48	—
crăie, s.f. „împărăție"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
crăiesc, adj.	—	—	1	—	—	—	—	3	—
crăstei, s.m. „potîrniche"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
crede, vb.	9	19	12	113	3	7	267	11	2
creangure, s.f. pl. „brațe la sfeșnic"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
credincios, s.m., adj.	8	5	4	13	6	7	73	—	—
credință, s.f.	4	33	8	49	7	3	283	5	6
creier, s.m.	—	—	—	—	—	—	4	—	—
crepă, s.f. „adăpătoare"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
crepătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
crescut, s.n.	—	—	—	5	—	—	16	—	—
crescută, s.f. „ramură"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
crește, vb.	3	2	4	14	—	4	42	31	—
creștere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
creștet, s.n.	2	—	—	—	—	2	—	1	—
creștin, s.m., adj.	1	1	1	9	5	—	30	1	4
creștinesc, adj.	—	—	—	2	—	—	14	1	1
crezut, adj. part.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
crezuție, s.f. „credință, încredere"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
crijolită, s.f. „nume de piatră"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
crin, s.m.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Crit, n.pr.	—	4	—	—	—	—	—	—	—
crivăț, s.n.	—	—	—	1	—	1	—	—	—
cruce, s.f.	—	1	5	15	11	—	64	—	—
crud, adj.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
crunt, adj.	2	—	—	—	—	—	1	1	—
cruntare, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
crunție, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
cruța, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
ctitor, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cu, prep.	14	169	154	550	140	399	2870	816	204
cuceri (a se), vb. „a se pleca, a se supune“	—	—	—	4	1	—	2	—	—
cucură, s.f. „tolbă“	1	—	—	—	—	1	—	1	—
cufunda (a se), vb.	—	—	—	—	—	2	6	1	—
cuget, s.n.	17	4	—	14	7	17	90	2	—
cugeta, vb.	16	1	—	23	—	16	62	6	—
cui, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
cuib, s.n.	2	—	1	3	—	2	4	—	—
cuibura (a se), vb. „a se încuiba“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
culca (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	1	14	—
culege, vb.	1	—	3	1	—	1	1	9	—
cules, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cum, adv., conj.	6	64	109	163	12	9	595	727	46
cumănac, s.n. „acoperămînt pe cap“	—	—	—	—	—	—	—	7	—
cumătră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	4
cumătru, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	7
cumineca (a se), vb.	1	—	—	—	7	1	8	—	2
cuminecătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
cuminte, adv.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
cumînda, vb. „a jertfi“	3	—	—	—	—	3	1	—	—
cumîndare, s.f. „jertfă“	19	2	—	—	—	18	—	—	—
cumnat, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	17
cumnată, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
cumpănă, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
cumpăni, vb.	—	—	—	2	—	—	—	3	—
cumpăra, vb.	—	—	7	17	—	—	21	26	—
cumpărătoare, s.f. „cumpărat“	—	—	—	1	—	—	—	—	—
cumpărător, s.m.	—	—		1	—	—	—	—	—
cumpli, vb. „a sfîrși, a pierde, a prăpădi“	25	—	—	—	—	18	2	—	—
cumplire, s.f. „sfîrșit“	7	—	—	—	—	3	—	—	—
cumplit, s.n. „sfîrșit“	44	—	—	1	—	24	—	—	—
cumplită, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
cumuși, adv.	—	—	—	1	—	—	—	—	3
cumva, adv.	—	2	1	13	—	—	17	5	5
conjura, vb. „a înconjura“	7	—	—	—	—	—	—	—	—
cunoaște, vb.	28	4	9	22	—	32	75	36	3
cunoscut, adj.	4	—	—	—	—	—	3	—	—
cunoștință, s.f. „știință, cunoaștere“	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cunteni, v. conteni									
cuntenită, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
cuntenitură, s.f.	—	—	7	—	—	—	—	—	—
cununa, vb.	3	—	—	—	—	3	7	—	2

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cunună, s.f.	2	2	1	4	1	2	9	14	1
cupă, s.f. „unitate de măsură, vas"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cuprină, s.f. „acoperămînt pe cap la evrei"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cuprinde, vb.	1	1	—	1	—	—	5	—	—
cuptor, s.n.	7	—	2	4	—	8	4	6	—
cura, vb. „a curăți, a șterge, a prăpădi"	10	—	—	—	—	8	—	—	—
curat[1], adj., adv., s.m.	7	6	7	8	12	7	87	36	2
curat[2], s.m. „august, împărat"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
curător, adj., s.m. „care curge, curgător"	—	—	—	—	7	—	11	23	—
curăța, vb.	—	—	—	—	10	—	—	—	—
curățenie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
curăți, vb.	7	5	8	22	—	11	83	3	—
curăție, s.f. „curățenie, puritate"	4	—	1	5	—	4	35	2	—
curățit, s.n. „curățire"	—	1	—	—	—	—	3	—	—
curea, s.f.	—	—	—	—	5	—	—	—	—
cur(g)e, vb. „a alerga, a curge"	7	2	1	21	—	8	46	17	1
curere, s.f. „curgere"	2	3	—	—	—	2	—	—	—
curînd, adv.	11	5	2	11	—	10	31	10	3
curînda (a se), vb. „a se grăbi, a se iuți"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
curma, vb. „a tăia"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
curmeziș, adv.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
curs, s.n. „curgere"	—	—	—	1	—	2	3	—	—
cursă, s.f.	19	—	—	—	—	18	—	—	—
cursură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
curte, s.f.	13	—	3	13	1	14	9	2	—
curvar, s.m.	—	—	—	2	—	—	24	—	2
curvă, s.f.	1	1	3	1	—	1	6	1	1
curvăresc, adj.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
curvări, vb.	—	—	6	1	—	—	—	—	—
curvi, vb.	—	—	—	—	—	1	19	6	17
curvie, s.f.	1	2	3	11	—	1	43	1	4
Cus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
cusătură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
cuscră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	5
cuscrie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	31
cuscru, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
custa, vb. „trăi"	—	—	—	—	—	—	—	38	—
cusut, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
cutare, pron. nehot.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
cuteza, vb.	—	2	1	4	1	—	—	—	2
cutezare, s.f.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
cutremur, s.n.	2	—	4	7	—	2	22	—	—
cutremura, vb.	6	—	2	4	—	5	21	3	—
cutropi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	3

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
cuțit, s.n.	—	—	4	10	—	—	1	1	—
cuveni (a se), vb.	3	1	—	2	—	3	21	4	7
cuviință, s.f.	1	—	—	2	1	—	18	—	1
cuvios, s.m., adj. „asemenea, asemănător; cuvios, sfînt"	1	—	—	—	—	1	2	—	—
cuvioșa, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
cuvînt, s.n.	98	31	33	165	4	100	472	53	3
cuvînta, vb.	4	2	—	2	—	4	—	—	—

D

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
da, vb.	126	22	97	326	35	135	679	238	23
dacă, conj.	2	21	43	10	6	1	97	40	—
dafin, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
dajde, s.f.	—	—	2	6	—	—	1	—	—
dajnică, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Dalmanutansca, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Damasc, n.pr.	—	7	—	—	—	—	—	2	—
Damian, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Dan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Daniil, n.pr.	1	—	1	2	—	1	4	1	—
dar [1], s.n.	5	2	5	12	15	5	110	34	—
dar [2], conj., adv.	—	—	9	8	—	—	42	14	2
dare, s.f.	9	1	1	2	3	9	12	10	3
dascăl, s.m. „învățător"	—	—	4	4	—	—	3	1	—
dat, s.n.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Datan, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
datoare, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
dator, adj., s.m.	1	—	6	16	3	2	72	—	1
datorie, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
datornic, s.m.	—	—	2	3	—	—	7	—	—
David, n.pr.	18	—	13	39	2	100	79	1	—
dălog, s.m. „dîrlog, frîu"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
dănăoară, adv. „odată, odinioară, dinioară"	3	1	5	14	—	—	—	4	—
dărui, vb.	—	1	—	1	5	—	76	6	—
dăruire, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
dăscălie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dătător, s.m., adj. „legislator", „cămătar"	—	1	—	—	3	2	26	1	—
de [1], prep.	2	291	296	1297	171	908	4448	1075	325
de [2], conj.	18	31	68	319	14	15	823	7	133
de [3], pron. rel.	—	—	—	49	3	—	120	—	3
de-adevăr [1], adj. „adevărat"	15	7	—	—	—	10	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
de-adevăr², adv. „într-adevăr"	4	1	3	15	—	3	—	—	—
de-adevăr³, s.n. „adevăr"	54	—	—	—	—	55	—	—	—
deadins, adv. „singur, într-adevăr"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
de-a dreapta, adv., loc. prep.	—	—	—	19	—	—	—	—	—
deal, s.n.	—	—	13	1	—	—	—	16	—
deală, s.f. „lucru, treabă"	2	—	1	—	—	12	2	—	—
deanie, s.f. „Faptele Apostolilor"	—	—	—	—	—	—	2	13	—
de-a stînga, adv., loc. prep.	—	—	—	9	—	—	—	—	—
deasupra, adv., prep.	—	—	1	—	2	—	—	—	—
debiu, adv. (în loc.)	2	—	—	—	—	—	—	—	—
deci, conj.	—	98	3	—	25	—	61	2	74
decinde, adv.	—	—	7	—	—	—	—	—	—
decît, conj., adv.	8	2	1	20	—	9	100	17	4
Decla, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Deda, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Dedan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dedesupt, s.n., adv.	2	—	1	—	1	1	1	8	—
defaimă, s.f.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
defăima, vb.	3	1	1	—	—	3	—	—	—
deget, s.n.	3	—	1	8	4	3	11	6	—
Dejan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
dejmă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
de la, prep.	—	35	65	147	—	—	—	108	—
delunga (a se), vb. „a se depărta"	9	4	—	1	—	13	36	1	3
delungare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
demainte, adv.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
demult, adv.	—	—	—	2	—	3	—	—	—
dencoace, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
departe, adv.	8	—	3	26	—	8	35	15	3
depărta, vb.	—	—	—	—	—	—	2	5	2
deplin, adv.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
de pre, prep.	—	—	4	—	—	—	—	58	67
deprejur, v. dimprejur									
depreuna, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
depreună, adv. „împreună"	27	4	3	2	4	18	9	39	—
depreună dobînditor, „conmoștenitor"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
depreunăvie, vb. „a conviețui"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
deprinde, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
derepta, vb. „a îndrepta"	7	4	—	8	4	6	79	—	2
dereptare, s.f.	—	—	—	—	—	—	19	—	1
dereptat, adj. part.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
derep ce, loc. conj. „derept ce"	—	18	—	34	1	—	59	—	12
derepție, s.f. „dreptate"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
derveanin, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
des, adj.	1	—	—	—	—	—	1	1	—
desătul, s.n. „îndestulare, îmbelşugare"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
desăvîrşi, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
descăleca, vb.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
descălecare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
descărca, vb. „a naviga"	—	4	—	—	—	—	—	—	—
deschide, vb.	21	1	8	31	4	20	5	16	1
deschis, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
descinde, v. deştinge									
descîntător, s.m. „vrăjitor"	—	1	—	—	—	—	—	7	—
descîntec, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
descoperi, vb.	2	1	4	9	2	4	34	2	—
descoperitură, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
descoperit, s.m., adj. „arătare, dezvelit"	—	2	—	—	—	—	2	1	—
descuia, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
desculţa, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
descumpăra, vb. „a izbăvi, a răscumpăra"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
descumpărare, s.f. „izbăvire, răscumpărare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
descumpărăciune, s.f. „răscumpărare"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
descumpărătură, s.f. „răscumpărare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
desface (a se), vb.	—	—	—	6	1	—	15	1	—
desfăima, v. defăima									
desluji, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
despărţi, vb.	—	—	3	3	—	1	32	18	4
despărţitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
despica, vb.	—	—	1	1	—	—	—	1	—
despoietură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
despre, prep.	1	2	—	3	2	2	8	46	—
despuietoare, s.f.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
despuietoriu, s.m. „stăpînitor"	—	1	—	1	23	—	42	—	—
despune, vb.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
despus, s.n., „oblăduire, domnie"	2	6	—	11	—	—	5	—	—
destoinic, adj., s.m.	—	7	8	20	9	—	56	2	1
destoinicie, s.f.	20	—	—	37	—	18	18	1	—
destrăma (a se), vb. „a pierde puterea, a slăbi"	1	—	—	—	—	—	—	2	—
destul, adv., adj.	—	2	4	5	1	—	61	17	—
desturna (a se), vb. „a se înîntoarce, a se suci"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
desupra, adv., „de sus, de deasupra"	1	—	—	—	—	—	28	32	—
de-sus, v. sus									
desăvîrşit, adj., adv.	1	4	—	3	—	—	29	—	1

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
deşert[1], adj., s.n. „deşertăciune"	45	5	2	12	—	44	27	5	2
deşert[2], adv. „zadarnic"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
deşerta, vb.	2	—	—	3	—	3	17	1	—
deşerţie, s.f. „daună, pagubă"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
deşidera, vb. „a dori, a pofti"	6	—	—	—	—	—	—	—	—
deşiderat, s.n. „dorinţă, poftă"	8	—	—	—	—	—	—	—	—
deştepta, vb.	—	—	2	4	—	—	9	6	—
deşteptat, adj.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
deştinge, vb. „a se coborî"	23	10	—	33	4	22	83	4	—
Deva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	
Devora, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
devreme, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dezbrăca, vb.	—	—	1	6	—	—	15	—	—
dezbrăcat, adj.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
dezjudeca, vb. „a judeca"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
dezlega, vb.	3	3	3	18	—	3	18	14	4
dezlegat, adj.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
dezlegătură, s.f. „explicare"	—	—	—	—	—	—	1	2	—
dezmînia, vb. „a împăca"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dezmîniere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
dezmînietură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dezrădăcini, vb.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
di, prep. „din"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
diac, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	2
diacon, s.m.	—	—	—	—	114	—	—	—	—
diaconstvă, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
diavol, s.m.	1	—	—	12	—	1	59	—	1
dihanie, s.f. „suflare, vietate"	1	—	—	—	—	1	—	35	—
Dijon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
dimineaţă, demîneaţă, s.f., adv.	21	16	3	26	—	22	19	50	—
Dimitrie, n.pr.	—	2	—	—	1	—	—	—	—
dimprejur, adv.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
dimprejurul, prep.	5	1	—	—	—	5	—	—	—
dimpreună, adv.	—	—	—	—	—	11	—	—	—
din, prep.	45	42	83	491	35	86	1199	526	73
Dina, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	12	—
dinafară, adv.	—	—	4	4	2	—	1	8	—
dinainte, den nainte, adv.	—	—	6	5	3	—	21	44	—
dinaintea, prep.	—	—	—	—	1	—	1	18	—
dinapoi, adv.	—	—	2	—	—	—	—	6	—
dinăuntru, adv.	—	—	4	—	—	1	—	—	—
dincotro, adv.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
dindărăt, adv.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
dindărătul, prep.	—	—	—	—	1	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
dinioară, adv.	—	—	—	—	2	2	—	—	—
dinlăuntru, adv.	—	—	—	4	1	—	—	9	—
dinlăuntrul, prep.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
dins-de-dimineață, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dins-de-noapte, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dinspre, prep.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
dinte, s.m.	8	—	8	10	—	8	17	5	—
dintîi, dentâi, adv., adj., nr. ord.	—	3	15	12	1	3	60	48	—
dintre, prep.	1	—	—	2	—	3	21	59	—
dintru, prep. „din, dintre, în, între"	3	32	16	15	3	—	220	6	25
Dionisie, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Diopetu, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Dioscoru, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
dînsul, pron. pers.	5	5	7	—	—	1	3	5	—
doamnă, s.f. „stăpînă"	1	—	—	—	—	1	1	3	
doară, adv.	14	5	4	44	—	15	51	23	1
dobitoc, s.n.	—	—	—	2	—	—	22	80	1
dobîndă, s.f.	—	2	—	1	1	1	23	1	1
dobîndi, vb. „a obține, a birui"	5	9	4	9	—	4	113	8	3
dobîndire, s.f. „moștenire"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
dodei, vb. „a supăra"	21	—	—	—	—	—	12	3	—
dodeire, s.f. „supărare, necaz"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
dodeitor, s.m. „asupritor, vrăjmaș"	—	—	—	—	—	8	—	—	—
Dodevim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
doi, nr. card.	4	10	35	108	8	7	86	125	53
doică, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
doilea (al), nr. ord.	2	3	8	—	—	—	40	35	32
doisprezecelea (al), nr. ord.	—	4	10	45	—	—	24	8	1
dojană, s.f.	—	—	—	—	—	—	7	—	—
dojeni, vb.	1	—	1	—	—	1	7	—	—
domn, s.m. „Dumnezeu, stăpîn, soț"	98	44	125	446	167	995	1065	661	—
domnesc, adj.	—	—	—	2	—	—	3	—	—
domni (a se), vb.	—	—	1	—	—	—	3	17	—
domnie, s.f.	—	—	—	1	—	—	7	—	—
domnitor, s.m., adj.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
dor, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
dormi, vb.	5	—	7	9	—	5	13	11	—
dormita, vb.	2	1	1	1	—	2	—	—	—
dormitare, s.f.	1	—	—	—	—	1	2	—	—
dos, s.n.	—	—	—	1	2	—	—	—	—
dosadă, s.f. „ocară, necaz, ceartă"	—	—	—	1	—	—	8	4	—
dosădi (a se), vb. „a (se) supăra, a ocărî"	—	1	3	3	—	—	21	7	—
dosădire, s.f. „supărare, ocară"	—	1	—	—	—	—	3	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
dospi, vb.	1	—	—	2	—	1	3	—	—
dostoi, vb.	—	—	—	1	—	—	2	—	2
dostoinicie, s.f. „moştenire“	19	—	—	—	—	4	—	—	—
dostoit, s.n. „moştenire“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Dotaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
douăzeci, nr. card.	—	—	—	2	—	—	—	6	—
drac, s.m. „vrăjmaş, demon“	58	3	27	72	2	99	133	—	1
drag, adj.	—	10	—	—	—	—	29	33	—
dragoste, s.f.	—	—	—	2	2	—	136	5	—
drahm, s.n.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
drăcesc, adj.	—	1	—	2	—	—	20	—	—
drăci (a se), vb.	—	2	—	2	—	—	22	—	—
drăcit, s.m., adj.	—	—	—	8	—	—	21	—	—
drăghică, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
dreaptă, s.f., adv.	41	—	—	—	—	44	3	6	—
dregător, s.m.	—	—	1	2	—	—	3		—
drege, vb.	34	—	—	—	—	36	5	3	—
dregere, s.f. „îndreptare“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
drept [1], adj., adv., s.m.	98	13	71	61	29	103	220	46	4
drept [2], prep.	73	25	14	91	16	102	301	389	19
drept [3], s.n.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
dreptate, s.f.	110	9	6	10	4	128	110	6	1
dreptător, adj., s.m. „cîrmaci“	—	1	—	—	2	—	8	—	—
dreptgrăitor, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
drojdie, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
drum, s.n.	—	—	5	3	—	—	—	5	—
Drusilea, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ducător, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
duce, vb.	7	12	48	251	4	7	187	164	2
duh, s.n.	43	25	14	93	46	35	311	14	10
duhovnic, s.m.	—	—	21	—	—	—	—	—	4
dulce [1], adj., adv. „bun“	62	3	—	32	12	59	152	3	1
dulce [2], s.n. „bine“	—	—	—	—	—	2	—	—	—
dulceață, s.f. „bunătate, belşug, plăcere“	31	2	—	10	19	32	298	7	1
dulcedăruire, s.f. „mulțumită“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
dulcefrumuseață, s.f. „bună cuviință“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Duma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
dumbravă, s.f.	6	—	—	1	—	6	1	—	—
duminică, s.f.	—	3	95	1	—	—	24	—	4
dumiri, vb.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
dumnezee, s.f., adj.	—	2	—	—	1	—	—	—	—
dumnezeesc, adj.	—	1	1	4	7	—	240	2	5
dumnezeire, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	1	2
Dumnezeu, s.m.	54	89	50	276	56	218	1534	390	24

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
după, prep.	21	37	42	143	15	65	357	224	34
duplecat, adj. „îndoit,							d		
încovoiat"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
dura, vb. „construi"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
durea, vb.	2	—	—	—	—	1	5	—	—
durere, s.f.	20	—	—	1	—	20	15	4	—
dus, s.n. „despărțire"	1	1	—	—	—	—	—	—	—
dver, s.m. „catapeteazmă, perdea"	—	—	—	—	—	—	—	29	—
dveră, s.f. „ușa altarului,									
perdeaua acestei uși"	—	—	1	—	4	—	—	—	—

E

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
e, conj. „iar", „și"	23	58	—	198	22	91	197	12	11
ea, v. el									
Eber, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Ebon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ebuzim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ecsam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Ectam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ed, v. ied									
Eder, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Edom, n.pr.	1	—	—	—	—	2	—	9	—
ee, adv. „așa este! da!"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Efa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
efă, s.f. „unitate de măsură"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Efer, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Efes, n.pr.	—	5	—	—	—	—	—	1	—
efeseianin, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
efeseiean, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
efeseiesc, adj.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Effata, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Efimeria, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
efod, s.n. „îmbrăcăminte la									
preoții evrei"	—	—	—	—	—	—	—	26	—
Efrat, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Efrata, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Efrem, n.pr.	5	—	—	1	—	4	1	10	—
Eftimie, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
eftin, adj. v. ieftin									
eftinătate, s.f. v. ieftinătate									
eftini, vb. v. ieftini									
eftinie, s.f. v. ieftinie									
eftinșug, s.n. v. ieftinșug									
eghiptean, s.m.	—	—	—	—	—	—	1	72	—
eghipteană, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
eghiptenesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
eghiptieanin, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Egipt (Eghypet), n.pr.	15	—	—	4	—	15	6	—	—
egumen, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Ehi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ehus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
ei, adv.	—	—	4	3	—	—	—	—	—
Eiban, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
el (ea), ei (ele), pron. pers.	nen.	341	764	3533	159	1279	7039	2119	225
Elada, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Elam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Elapinon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Elasar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Eldan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eleachim, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Eleana, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eleon, n.pr.	—	—	—	10	—	—	9	—	—
Elfegor, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
eli, cuv. ebr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Eliazar, n.pr.	—	—	—	1	—	1	—	4	—
Elie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eliezer, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
Elifas, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Elim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
elin, s.m.	—	5	—	3	—	—	13	—	—
elinesc, adj.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
Elisa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Elisofan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Elisafta, n.pr.	—	—	—	6	—	—	24	—	—
Elisaveta, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Elisei, n.pr.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
Eliud, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Elmodad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Elmodam, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Elon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
eluşi, eişi, pron. pers.	—	—	—	—	7	2	133	—	—
Elzbon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Emanuel, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Emariot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Emaus, n.pr.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Emenei, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Emin, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Emla, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Emna, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
Emor, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Endor, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Enoh, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
Enon, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Enos, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	5	—
episcop, s.m.	—	—	5	1	3	—	2	—	—
episcopie, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
epure, v. iepure									
Er, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Erast, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ere, eri, conj. „iar“	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Erec, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eremiia, n.pr.	1	—	—	3	—	—	10	1	—
eres, s.n.	—	4	—	—	—	—	2	—	—
Eri, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
eri, adv. v. ieri									
Erihon, n.pr.	—	—	—	6	—	—	9	—	—
Ermon, n.pr.	3	—	—	—	—	2	—	—	—
ernare, s.f., v. iernare									
erodie, s.f. v. irodie									
Escol, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eseac, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Esei, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Eslim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Esna, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Esni, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ester, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Etam, n.pr.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
Etet, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ethiop, s.m. „etiopian“	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Ethiopia, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Etman, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Etran, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Etro, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	12	—
Etur, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
eu, pron.	nen.	127	156	806	43	1012	931	662	50
Euden, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Eva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	3	3	—
Eval, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
evanghelie, s.f.	—	2	8	13	14	2	468	4	3
evanghelist, s.m.	—	1	—	—	1	—	41	—	—
Evero, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Evith, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
evreesc, adj.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
evreian, adj.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
evreu, s.m., adj.	—	—	—	—	—	1	—	15	—
evuseu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Ezdra, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ezechia, n.pr.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
Ezechiel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	2	4	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Ezeiar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ezer, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
ezer, v. iezer									
Ezron, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	3	—

F

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
face, vb.	184	62	104	402	70	177	828	615	28
facere, s.f.	3	2	—	—	—	2	16	9	1
fagur, s.m.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
faimă, s.f,	—	—	1	—	—	—	—	—	—
falcă, s.f.	1	—	1	—	—	1	2	—	—
Falec, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
falon, s.n. „obiect de îmbrăcăminte la preoții evrei"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Falul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
famen, s.m.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Fanuil, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
fapt, s.n.	2	—	—	—	—	2	—	1	—
faptă, s.f.	10	—	5	2	—	15	2	9	2
Faraam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Faraon, n.pr.	5	—	—	—	—	5	3	—	—
Fares, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Fareș, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
fariseesc, adj.	—	1	—	2	—	—	—	—	—
fariseu, s.m.	—	6	8	87	—	—	72	—	—
farmec s.n.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
fată, s.f.	5	1	11	39	3	5	104	143	39
față, s.f.	47	6	4	27	5	96	42	48	9
faur, s.m „fierar"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
făcător, s.m., adj.	—	5	1	4	10	13	51	3	—
făclie, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
făgădaș, s.n. „jurămînt"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
făgădui, vb. „promite, asculta"	3	4	—	2	1	4	39	12	—
făgăduit, s.n. „făgăduință"	1	—	—	—	—	2	—	—	—
făgăduită, s.f. „legămînt"	—	—	—	—	—	—	15	1	—
făină, s.f.	—	—	1	2	—	—	—	3	—
făli, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
fălnar, s.n. „candelă"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
făptură, s.f.	5	—	—	—	—	5	24	11	1
fără, prep.	22	15	15	51	23	140	198	39	110
fără (de) lege [1], s.f. „nelegiuire"	85	2	4	2	—	80	31	2	—
fără (de) lege [2], s.m. „nelegiuit"	—	—	—	—	—	3	—	—	—
fără-fund, s.n. „prăpastie"	16	—	—	—	—	15	3	—	—
fără-legi (ui), vb.	4	—	—	—	—	3	—	—	—
fără-legiuitoriu, s.m. „nelegiuit"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
fără-minte, s.m., s.f., adj.	11	—	—	—	—	10	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
fără-veste, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
fără-rău, s.n. „nevinovăție"	5	—	—	—	—	—	—	—	—
fărecare, s.f. „vicleșug"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
fărîmă, s.f.	—	—	3	12	6	—	11	—	—
fărîmi, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
făt, s.m. „fiu"	1	—	3	—	—	1	—	19	—
făta, vb.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
fățarnic, s.m., adj.	—	—	14	18	—	—	8	—	—
fățărie, s.f.	—	4	2	3	—	—	4	—	—
fățiș, adv. „de față"	—	—	—	—	—	—	1	3	—
februarie, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
fecioară, s.f.	—	—	—	I	1	—	—	—	2
fecior, s.m.	12	4	41	96	2	12	183	441	67
feciorea, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
feciorel, s.m.	1	—	—	—	—	2	—	—	—
feciorie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	5
fecioriță, s.f.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
fel, s.n.	—	—	—	—	—	—	1	36	—
Feldeș, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
feleleat, s.n. „justificare"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
felelui, vb. „a da răspuns"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
femeie, fămee, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	3	1
fereastră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
ferecat [1], adj., s.m. „încătușat"	11	—	—	—	—	6	—	—	—
ferecat [2], s.n. „obadă"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
ferecătură, s.f. „cătușă"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
ferezeu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
feri, vb.	67	9	9	5	11	54	27	5	10
ferica, vb. „a ferici"	6	5	—	6	1	7	1	—	—
fericat, adj. „fericit"	7	—	—	25	4	8	10	1	—
ferice, adj. invar.	19	2	12	6	—	16	2	—	—
ferici, vb.	—	—	—	—	—	—	13	—	—
fericit, adj.	—	—	—	—	—	—	55	—	—
ferire, s.f. „pază"	2	—	—	—	—	—	2	—	7
feritor, s.m. „sprijinitor"	1	—	—	—	2	1	—	—	—
fermecător, adj.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
feștilă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
fetișoară, s.f. „fecioară"	1	—	1	—	—	—	—	—	—
feție, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
fi, vb.	325	362	519	1862	115	600	5642	1452	416
fiară, s.f.	5	1	—	—	—	5	16	10	—
ficat, s.m.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Ficol, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ficul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
fie, s.f.	14	—	—	4	—	11	3	1	—
fiecare, pron. nehot.	—		—	—	1	—	—	—	3
fiece, pron. nehot.	—	—	1	—	—	—	—	—	2

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
fiecine, pron. nehot.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
fieîncotro, adv.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
fier, s.n.	5	1	—	4	—	5	4	1	—
fierbe, vb.	1	—	—	—	—	1	2	8	—
fierbinte, adj.	—	—	—	—	—	—	7	—	—
fiere, s.f.	2	—	1	1	—	—	1	—	—
fiete, adv. în loc adv. *de fiete* = „în zadar"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
fiiastră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	4
fiiastru, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
fiică, s.f. v. fie									
filer, s.m.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
Filics, n.pr.	—	9	—	—	—	—	—	—	—
Filip, n.pr.	—	1	3	19	—	—	4	—	—
Filipiea, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
filisteu, filistean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	10	—
Filistim, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
filozof, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
fin, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
fină, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Finces, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Fineas, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Finees, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
finic, s.m. „palmier"	1	—	—	1	—	1	9	1	—
Finichiea, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
findiş (!)	1	—	—	—	—	—	—	—	—
fir, s.n.	—	—	—	1	—	—	3	2	—
fire, s.f. „rînduială"	5	3	—	2	5	2	161	13	12
Fist, n.pr.	—	13	—	—	—	—	—	—	—
Fiton, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
fiu, s.m.	86	5	56	240	35	110	262	106	18
fîn, s.n.	3	—	—	1	—	2	2	—	—
fîntînă, s.f.	4	—	—	5	—	4	8	43	—
flămînd, s.m., adj.	5	—	4	6	—	5	25	1	—
flămînzi, vb.	6	—	2	12	—	6	13	—	—
flămînzie, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
flănge, vb. „a se frînge, a se rupe"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
floare, s.f.	1	4	1	—	—	1	19	6	—
flocos, adj.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
florint, s.m.	—	—	—	1	—	—	1	1	—
fluiera, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
foale, s.n.	4	—	—	11	—	3	—	—	—
foame, s.f.	1	—	1	1	—	1	16	2	—
foamete, s.f.	2	—	1	4	—	2	6	11	—
foarte, adv.	31	2	13	19	—	38	91	14	5
foc, s.n.	33	7	14	39	—	32	83	26	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
folos, s.n. „cîştig"	2	4	—	4	3	3	126	4	2
folosi, vb.	—	—	—	3	9	1	20	2	—
folositor, adj.	—	—	—	—	—	1	1	—	—
formă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
fotă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
frate, s.m.	9	43	25	90	4	9	346	172	65
frăţie, s.f.	—	1	—	—	—	—	3	2	—
frăţior, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
frăţîne, s.m.	—	—	9	—	—	—	2	—	—
frică, s.f.	29	7	3	15	10	27	92	6	2
fricos, adj.	21	—	—	2	—	19	2	—	—
frig, s.n.	1	2	—	3	—	1	1	2	—
fript, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
frîmseţat, adj.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
frînge, vb.	31	3	5	8	7	26	9	9	—
frîngere, s.f.	2	—	—	1	—	2	3	—	—
frînt, s.m.	—	—	—	2	2	5	7	—	—
frîntură, s.f. „rană"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
frîu, s.n.	2	—	—	—	—	2	2	—	—
frumos, adj., adv.	4	1	1	1	—	4	13	26	3
frumuseţe, frîmseaţe, s.f.	19	3	—	—	5	19	54	1	1
frunte, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	4	—
frunză, s.f.	1	—	1	5	—	—	2	2	2
fsat, s.n. „sat"	28	—	—	—	—	—	—	—	—
fufează, s.f. „suport la braţul sfeşnicului"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
fugă, s.f.	—	—	1	2	—	—	—	1	—
fugi, vb.	10	2	4	19	—	9	56	21	2
fugire, s.f.	5	—	—	—	—	4	3	—	—
fuglu, adj. „legat, prins"	—	7	—	—	—	—	—	—	—
fulger, s.n.	8	—	1	4	—	8	4	2	—
fum, s.n.	4	—	—	—	—		—	4	—
fumega, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
fund, s.n.	3	—	—	—	—	19	7	4	—
funie, s.f.	4	2	—	2	—	4	5	2	—
fur, s.m. „hoţ"	1	1	3	9	—	1	28	4	1
fura, vb.	—	1	3	5	—	—	29	16	2
furcă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
furiş, adv. „pe ascuns"	1	—	—	2	—	1	1	2	—
furtişag, s.n.	—	—	1	2	—	—	6	—	—
Fus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
fuşte, s.m., „toiag"	7	—	—	—	—	1	1	—	—

G

Gad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Gadarin, n.pr.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
gadină, s.f. „fiară"	4	1	1	—	—	5	2	3	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Gaham, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Gaie, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Gaitam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Galaad, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
Galat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Galata, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
galben, adj.	—	—	—	—	—	—	—	31	—
galileanin, s.m.	—	—	—	7	—	—	—	—	—
Galilei, n.pr.	—	—	—	61	—	—	30	—	—
Galileia, n.pr.	—	—	11	—	—	—	2	—	—
galileu, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Galion, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Gamaliil, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
gard, s.n.	4	—	1	2	—	4	6	—	—
gata, adv., adj. invar.	8	8	4	7	—	9	25	3	—
gaură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Gavata, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Gavriil, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Gaza, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gazofilachie, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
găină, s.f.	—	—	1	2	—	—	6	—	—
găsi, vb.	—	1	—	—	—	—	2	1	4
găta (găti), vb.	6	—	6	32	—	13	69	14	—
gătare, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
gătit(ă), adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
găunos, adj. „gol"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
găzdui, vb.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
geamăn, s.m., adj.	—	—	—	3	—	—	4	1	—
geamăt, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
geană, s.f.	1	—	—	—	—	—	3	—	—
gemătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gemut, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
genunchi, s.m.	7	2	—	6	—	8	14	2	—
genune, s.n. „adîncime"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
ger, s.n.	2	—	—	1	—	2	3	—	—
gheen, s.m. „iad"	—	1	—	—	—	—	1	—	—
Gheliad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
gheman, s.n. „diamant"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ghemon, ghiemon, s.m. „domn"	—	7	—	9	—	—	—	—	—
Ghenisaret, n.pr.	—	—	2	4	—	—	7	—	—
Gheorghe, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Ghera, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Gherar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Gherghesin, n. pr.	—	—	1	—	—	—	3	—	—
gherghezeu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Gherson, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Ghesti Freanți, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Gheter, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ghetsimani, n.pr.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Gheval, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ghiață, s.f.	1	—	—	—	—	2	—	—	—
Ghibon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ghici, vb. „ a dezlega, a tălmăci"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ghicitor, s.m.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Ghirgosit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gice, v. zice									
gicere, v. zicere									
gilălui, vb. „a urî"	1	2	—	—	—	—	—	—	—
gimț, s.n. v. cimț									
ginere, s.m.	—	—	—	15	1	1	5	2	10
gint [1], s.n. „neam"	30	1	—	—	—	—	—	—	—
gint [2], adj. „născut"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
giulgiu, s.n. „pînză subțire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gîlceavă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
gîmbosi (a se), vb. „a înșela"	2	—	—	—	—	—	—	—	—
gîmbosire, s.f. „înșelăciune"	7	—	—	—	—	—	—	—	—
gîmbositor, adj. „înșelător"	3	—	—	—	—	—	—	—	—
gînd, s.n.	—	6	4	—	—	—	5	—	1
gîndi, vb.	—	2	12	—	—	—	4	7	4
gîrbă, s.f. „spinare"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
gîtlej, s.n.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
glas, s.n.	45	9	6	47	2	64	104	30	—
glăsi, vb. „a rosti"	1	2	—	4	—	1	4	—	—
gloată, s.f. „sinagogă, adunare"	—	22	—	65	—	—	25	34	—
glumi (a se), vb.	7	—	—	—	—	7	1	1	—
glumire, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
glupav, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
gnoiște, s.f. „gunoi"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
goană, s.f.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
gol, adj.	—	2	1	5	—	—	26	6	—
Golgota, n.pr.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Goliat, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Gojeu, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
Gomer, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
gomer, s.n. „unitate de măsură"	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Gomor, n.pr.	1	—	—	2	—	1	—	4	—
Gomora, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	3	—
gomoresc, adj. „al Gomorei"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
goni, vb. „a persecuta"	16	6	11	37	1	8	85	18	—
gonit, s.m.	—	—	1	1	—	—	1	—	—
gonitor, s.m. „prigonitor"	—	—	—	—	—	7	—	—	—
gospodin, s.m.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
gotovi, vb. „a găti, a pregăti"	18	2	—	—	—	11	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
gotovință, s.f. „gătire"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
gotovire, s.f. „gătire"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
grai, s.n.	3	6	1	9	1	4	9	2	—
gras [1], adj., s.m.	9	—	—	—	—	8	5	9	—
gras [2], s.n. „grăsime, bogăție"	11	—	—	—	—	12	—	1	—
gratie, s.f. „grătar"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
grăbi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	13	—
grădinar, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
grădină, s.f.	—	—	—	3	—	—	3	1	—
grăi, vb.	5	70	209	1109	98	49	1132	128	23
grăire, s.f.	1	—	—	—	—	1	1	2	—
grăit, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
grăită, s.f. „cuvînt"	—	—	—	5	—	—	3	—	—
grăitor, s.m., adj. „vorbitor"	—	—	—	—	—	2	—	3	—
grămadă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
grămădi, vb. „strînge"	—	1	—	1	—	—	—	11	—
grăsime, s.f.	—	—	—	—	—	—	10	6	—
grăunt, grăunț, s.n.	—	—	2	6	—	—	3	—	—
greață, s.f.	1	5	1	3	—	—	12	7	—
grec,-greacă, s.m. și f.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
grecesc, adj.	—	1	—	—	—	—	1	2	—
grecește, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
greime, s.f. „greutate"	—	—	—	—	—	—	16	—	1
greșeală, s.f.	2	3	4	7	12	2	59	10	3
greși, vb.	16	5	3	11	1	14	12	14	1
greșit, s.m., adj.	—	—	—	1	3	4	1	—	2
greu [1], adj., adv.	4	3	4	3	—	4	25	11	—
greu [2], s.n.	—	—	1	1	—	—	5	—	—
Grigore, n.pr.	—	—	1	—	1	—	—	—	—
grijă, s.f.	16	1	2	12	—	24	130	12	2
griji (a se), vb.	1	1	6	16	—	1	101	—	—
grindină, s.f.	5	—	—	—	—	5	—	15	—
grivnă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
grîu, s.n.	5	1	4	13	—	7	13	35	—
groapă, s.f.	9	—	3	18	1	9	8	6	1
groază, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
groaznic, adj.	—	—	—	—	—	—	3	1	—
gropniță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gros, adj.	—	—	—	—	—	—	5	2	—
grozav, adj.	—	—	—	—	—	—	4	6	—
gruieț, s.m. „vîrf, muche de deal"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
grumaz, s.n.	6	—	1	—	—	7	3	8	—
gubav, adj., s.m.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Guni, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
gunoi, s.n.	2	—	—	2	—	2	—	—	—
gunoiște, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
gunos(l)i (a se), vb. „a se scîrbi"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
gură, s.f.	—	1	4	9	1	—	23	21	—
gusta, vb.	1	3	2	7	—	1	16	—	—
gustare, s.f.	2	—	—	—	—	2	2	—	—
guz, s.m. „şoarece"	—	—	—	—	—	—	—	—	1

H

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Hada, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hadad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hadar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
haină, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	10	—
Haldei, n.pr.	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Haldeu, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Haliva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hamatit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ham, n.pr.	4	—	—	—	—	4	—	10	—
Hamul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hanaan, n.pr.	2	—	—	—	—	3	—	10	—
Hananei, n.pr.	1	—	1	1	—	—	—	—	—
hananeos, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hananeu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Hanoc, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
har, s.n.	—	—	—	—	—	—	1	8	—
Haran, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	13	—
Haseson, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hasnă, s.f. „folos"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hata, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hălăstui, vb. „a cruţa"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
hăsnui, vb. „a profita"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hebrom, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hebron, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Helon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hem, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Heman, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hemor, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
Her, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hera, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Herat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Herce Ştefan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
heruvic, s.m.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
heruvim, s.m.	4	—	—	—	3	4	5	12	—
Het, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
Heta n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
heteu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
Heteus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Heval, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Heveiu Zivei, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hever, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
heveu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Hevila, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hevilat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hevron, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
hicleni, hitleni, v. vicleni									
hiclenşug, v. vicleşug									
hin, s.n. „unitate de măsură"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Hiret, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hitlenie, v. viclenie									
Hivit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hlipi, vb. „a se văita"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Hoba, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hojen, s.n. „pieptar la preoţii evrei"	—	—	—	—	—	—	—	18	—
holdă, s.f.	—	—	5	—	—	—	—	1	—
Horazin, n.pr.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
horeos, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Horeuş Siar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Horev, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	3	—
Hori, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
horişan, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Horu, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
hotar, s.n.	5	—	—	11	—	5	9	17	3
hotnogiu, s.m. „căpitan"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
hram, s.n.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
hrană, s.f.	2	3	3	4	—	2	29	14	—
hrăbor, s.m. „păcătos"	—	—	—	—	—	—	2	2	—
hrăbori („a se), vb. „a se întări"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
hrăborie, s.f. „curaj, răutate"	1	—	—	—	—	1	—	2	—
hrăni, vb.	9	1	2	6	—	19	40	9	—
hrănilniţă, s.f. „ladă, cămară"	1	—	—	1	—	—	—	—	—
hrănire, s.f. „pază"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Hristos[1], n.pr.	7	32	12	61	29	1	1034	11	3
hristos[2], s.m. „uns, ales"	8	—	—	—	—	5	—	—	—
hristosean, adj. „creştin"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Hujan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hujic, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
hulă, s.f.	—	—	—	11	—	—	13	—	—
huli, vb.	—	6	3	8	—	—	12	—	—
hultur, v. vultur									
Humno, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Hunedoara, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Hur, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Hupim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Husi, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Husim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Huzan, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—

I

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
i [1], conj. „și"	3	—	—	1	—	—	—	—	—
i [2], vb. „a merge"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ia, interj.	—	—	2	—	—	—	4	1	—
iaca, interj. „iată"	—	—	55	—	—	—	—	104	—
iacătă, interj.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
Iacob, n.pr. v. Iacov									
Iacov, n.pr.	23	6	7	43	—	36	59	—	—
iad, s.n.	23	—	6	4	1	21	28	—	—
Iada, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Iader, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iafet, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	10	—
Iahelam, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Iahele, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iair, n. pr.	—	—	—	2	—	—	3	—	—
Iamin, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iamuel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
iane, interj.	—	1	—	—	—	—	4	—	—
iară [1], conj.	—	41	196	87	10	3	1428	476	146
iară [2], adv.	—	—	29	71	21	3	216	—	7
iarăși, adv.	—	—	—	10	—	—	50	17	12
iarbă, s.f.	10	5	3	6	—	10	17	12	2
Iared, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	7	—
iarnă, s.f., adv.	—	—	I	2	—	—	5	1	—
Iaser, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iasiel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
iaspie, s.f. „piatră prețioasă"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
iată, interj.	—	—	—	99	2	—	75	40	4
Iavan, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Iavăș, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Iavil, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
iboste, v. iuboste									
icea, adv. „aici"	—	—	—	—	—	—	—	18	—
icoană, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Iditum, n. pr.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
idol, s.m.	8	1	—	—	—	9	12	3	—
idumeesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Idumei, n. pr.	4	—	—	—	—	5	—	—	—
Idumeia, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
ie, adv.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
ied, s.m.	—	—	—	—	—	—	3	9	—
ieftenie, s.f. „îndurare, milă“	—	—	—	—	—	—	4	—	—
ieftin, adj. „îndurător, milos“	5	1	—	—	—	5	3	—	—
ieftinşug, s.n. „îndurare, milă“	4	—	—	—	—	4	1	1	—
Iehova, n. pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
iepure, s.m.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Ieremia, n. pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
ieri, adv.	1	—	—	—	—	1	6	7	—
Ierihon, n. pr.	—	—	1	—	—	1	—	—	—
Iermon, n. pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
ierna, vb.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
iernare, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ierta, vb.	—	—	18	11	10	—	46	6	8
iertare, s.f.	—	—	—	—	1	—	16	1	—
iertăciune, s.f.	—	—	—	2	2	—	15	1	1
Ierusalim, n. pr.	19	25	10	69	1	19	63	1	—
ierusalimlean, s.m., adj.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
Iesei, n. pr.	—	—	—	3	—	1	—	—	—
iesle, iasle, s.f.	1	—	—	4	—	1	3	—	—
ieşi, vb.	21	15	32	186	11	20	194	92	3
ieşire, s.f.	11	—	—	—	2	11	9	3	—
ieşit, s.n.„ plecare“	4	—	—	3	—	2	6	—	1
iezer, s.n.	2	—	—	8	—	3	10	—	—
ijderî, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ijop, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ilie, n. pr.	—	1	9	30	—	—	25	—	—
Iliezer, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
iliş, s.n. „provizii“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
im, s.n. „lut“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
in, s.n.	—	—	1	1	—	—	—	2	—
Indor, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
inel, s.n.	—	1	—	1	—	—	4	5	—
inie, s.f. „brumă“	2	—	—	—	—	2	—	—	—
inimă, s.f.	61	12	18	62	9	145	209	47	2
inimos, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
intra, vb.	47	17	44	114	4	44	160	66	1
intrare, s.f.	—	—	—	—	2	—	2	—	—
intrat, s.n.„intrare“	1	—	—	—	1	1	—	—	—
Ioachim, n.pr.	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Ioan, n.pr.	—	—	24	—	—	2	—	—	—
Ioana, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Ioatan, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Iobab, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iohavet, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ioil,n.pr.	—	—	—	—	—	—	1	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_t	PO	P_r
Ion, n.pr.	—	1	—	—	3	—	143	11	3
Iona, n.pr.	1	—	6	12	—	—	1	1	—
Iordan, n.pr.	3	—	3	15	—	3	7	6	—
Iorim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Iosafat, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Iosia, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Iosie, n.pr.	—	—	—	7	—	—	2	10	—
Iosif, n.pr.	4	—	—	26	1	5	20	—	—
Iov, n.pr.	—	2	—	—	—	—	6	3	—
Ioval, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iovav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Iozil, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ipsos, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Ir, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Irah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Irina, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Irod, n.pr.	—	1	5	34	—	—	55	—	—
Irodiada, n.pr.	—	—	2	6	—	—	9	—	—
irodian, s.m.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
irodie, s.f. „cocostîrc"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Irt, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Isaac, n.pr.	2	1	2	8	—	1	5	—	—
Isaia, n.pr.	1	1	5	13	—	1	14	2	—
Isav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	75	—
Iscana, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Iscariot, n.pr.	—	—	—	8	—	—	1	—	—
iscoadă, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	9	—
iscoditor, adj. „socotitor"	—	1	—	—	—	—	2	—	—
iscodnic, s.m. „sol, iscoadă"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
iscusi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Ishod „Exod"	—	—	—	—	—	—	—	86	—
Isir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
isledi, v. sledi									
Ismail, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	18	—
ismailți, s.m.pl.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ismailtean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
isop, s.n.	—	—	—	—	1	—	3	1	—
ispăși, v. spăsi									
ispăsenie, s.f.	—	—	—	—	1	—	1	2	—
ispăsitor, s.m. „mîntuitor"	—	—	—	—	—	—	10	1	—
ispită, s.f.	—	—	1	2	2	—	29	—	—
ispiti, vb. „a cerca, a pune la încercare, a învăța"	24	5	5	30	—	25	76	8	—
ispitire, s.f. „ispită"	2	2	—	—	—	1	3	—	—
ispititor, s.m. „izbăvitor"	—	—	1	1	—	2	6	1	—
ispoveadnic, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
ispovedanie, s.f.	—	—	—	—	—	—	24	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
ispovedi (a se), vb. „spovedi (a se)“	71	4	1	6	—	71	26	—	7
ispovedire, s.f.	7	—	—	—	1	9	5	—	—
ispravă, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
isprăvi, vb.„a face, a pune“	3	—	—	1	—	3	29	8	1
isprăvire, s.f.	—	1	—	—	—	—	16	—	—
israil[1], s.m.	—	—	—	20	—	—	54	—	—
Israil[2], n.pr.	21	—	8	1	—	64	—	212	—
israiltean, s.m., adj.	2	1	—	1	—	2	15	5	—
istacti, v. stacti									
istov, s.n. „adevărat, mai bine“	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Istrail, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Isus, n.pr.	2	31	183	—	10	—	476	8	—
Italia, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Itamar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
itros, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
iubi, vb.	51	11	13	77	6	45	186	15	4
iubire,s.f.	1	3	—	1	4	—	107	1	—
iubit, s.m., adj. „plăcut“	—	—	1	9	1	7	16	1	—
iubitor, adj.	—	1	1	2	12	—	95	—	—
i(u)boste, s.f.„iubire“	3	6	1	—	—	4	—	—	3
iubov, s.n. „iubire“	—	—	—	—	—	—	4	—	—
Iuda, n.pr.	2	—	6	29	1	3	16	—	—
Iudea, n.pr.	—	—	2	8	—	—	3	—	—
iudeesc, adj,	—	4	—	—	—	—	13	—	—
iudeiancă, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
iudeianin, adj.	—	2	—	—	—	—	1	—	—
iudeu, s.m.	6	37	7	93	—	6	118	—	—
Iudin, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Iudit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
iulie, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	1	—
Iuliu, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
iunie, s.m.	—	—	1	—	—	—	1	1	—
i(u)o, adv.„ unde“	14	8	—	12	3	8	6	15	—
iuşira, v. uşura									
iute, adj. „rău, cumplit“	7	—	—	5	—	8	52	—	—
ivi (a se), vb. „a se arăta“	21	11	7	38	2	21	62	20	2
ivire,s.f.	—	1	—	4	—	—	7	—	—
ivită, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Izahar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
izbăvi, vb.	95	3	2	2	5	85	65	—	—
izbăvire, s.f.	3	1	—	2	—	4	9	—	—
izbăvit, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
izbăvitor, s.m.	—	—	—	—	2	7	—	—	—
izbeală, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
izbi, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
izbîndă, s.f.	4	—	—	3	—	5	2	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
izbîndi, vb.	2	—	—	24	—	2	5	1	1
izeclean, adj. „tare, vîrtos"	1	2	—	—	—	—	—	—	—
izecleni (a se), vb. „a se împietri"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Izeiar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
izgoni, vb.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
izmă, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
izmeni (a se), vb. „(a se) schimba"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
iznoavă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
izvodi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
izvor, s.n.	11	2	—	2	—	13	22	5	—
izvorî, vb.	—	1	—	—	—	—	4	—	—

Î

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
îmă, s.f.	13	—	—	—	—	—	—	—	6
îmbărbăta (a se), vb.	2	—	1	—	—	1	11	—	—
îmbăta (a se), vb.	1	—	—	2	—	1	2	2	—
îmbătat, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
îmbătrîni, vb.	—	—	—	2	—	1	2	—	—
îmbe, nr. „amîndouă"	1	—	2	—	—	—	—	17	3
îmbla, vb., v. umbla									
îmblare, s.f.	2	—	—	—	—	—	5	1	—
îmblet, v. umblet									
îmblînzi, vb.	4	—	—	—	—	4	11	—	1
îmbogăți, vb.	—	—	—	1	—	1	15	2	—
îmbogățit, s.m.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
îmbrăca, vb.	—	—	11	27	6	2	59	14	—
îmbrăcăminte, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
îmbrăcămînt, s.n.	—	—	—	—	—	—	6	7	—
îmbrăcător, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
îmbrățișa, vb.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
îmbrobodi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
îmbuna, vb. „a împodobi"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
împăca, vb.	—	—	2	3	1	—	17	—	—
împăcare, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
împăcătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
împăinjena, vb.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
împărat, s.m.	73	14	3	69	12	72	101	6	2
împărăteasă, s.f.	1	—	1	2	1	1	2	—	—
împărătesc, adj.	—	2	1	6	—	—	12	—	1
împărăți (a se), vb.	8	—	—	3	2	8	10	1	—
împărăție, s.f.	14	4	54	121	15	14	213	1	3
împărățitor, s.m.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
împărea, v. părea									
împărți (a se), vb.	22	1	8	25	4	22	68	12	11
împărțire, s.f.	1	—	—	—	—	1	17	—	4

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
împărțit, s.n. „despărțire“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
împărțitor, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
împărțitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	7
împelița, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
împelițat, adj. „întrupat“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
împerechea, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
împiedica vb.	6	—	—	—	—	6	3	—	—
împietra (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
împietrit, adj.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
împinge, vb.	23	1	—	1	1	23	5	2	—
împistrit, adj.	—	—	—	1	—	2	—	—	—
împle, vb., v. umple									
împlere, s.f., v. umplere									
împleti, vb.	2	—	1	3	—	2	3	—	—
împletitură, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
împlînta, vb. „a răsădi“	3	—	1	—	—	2	—	—	—
împlut, s.n., v. umplut									
împlutură, s.f., v. umplutură									
împotriva, prep.	1	1	5	4	—	1	30	20	2
împotrivă, adv.	1	—	8	1	—	1	10	1	—
împotrivăgrăi (a se), vb. „a grăi împotrivă, a contrazice“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
împotrivi, vb.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
împrejur, adv.	4	—	1	6	2	4	4	50	—
împrejurul, prep.	8	2	1	6	—	8	6	2	—
împremieza, vb. „a înjumătăți“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
împresura, vb.	—	—	—	4	—	—	11	—	—
împresurătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
împreuna (a se), vb.	—	2	—	2	8	—	36	—	27
împreunare, s.f.	—	—	—	—	7	—	—	—	7
împreunat, adj.	—	—	—	—	—	—	2	—	1
împreună, adv.	1	—	1	8	9	1	144	8	7
împroșca, vb.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
împrumut s.n.	2	—	—	—	—	2	2	2	—
împrumuta, vb.	1	—	1	5	—	1	6	—	—
împungător, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
împunge, vb.	1	—	—	—	5	1	4	6	—
împuta, vb.	13	—	—	5	—	12	45	2	—
împutare, s.f. „dosadă, sudalmă, blestem“	23	2	—	—	—	23	3	1	—
împutăciune, s.f. „mustrare“	—	—	—	1	—	—	6	2	—
imputător, s.m. „ocărîtor“	—	—	—	—	—	1	—	—	—
împuți (a se), vb.	1	—	—	2	—	1	3	7	—
împuțina (a se),vb.	1	—	—	—	—	1	1	2	—
[illegible] rep.	21	135	421	1371	101	1265	1891	1108	104
înainte, adv.	10	8	22	51	19	34	87	50	10

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
înaintea, prep.	5	11	30	78	20	3	119	216	1
înapoi, adv.	11	—	—	—	—	11	2	22	—
înapoia [1], prep.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
înapoia [2], s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
înalt [1], adj., s.m.	15	—	1	5	3	11	5	10	—
înalt [2], s.m. „înălțime"	7	—	—	3	—	13	—	7	—
înaltă, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
înarma, vb.	—	1	—	1	—	—	—	—	—
înăcri, vb.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
înălbi (a se), vb.	1	—	—	—	1	1	4	—	—
înălța, vb.	13	1	1	20	1	16	50	11	—
înălțare, s.f.	2	—	—	—	3	1	7	3	—
înălțat [1], s.n. „înălțime"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
înălțat [2], adj., „preamărit, puternic"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
înălție, s.f. „înălțime"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înălțime, s.f.	—	1	1	—	—	—	7	1	—
încă, adv.	11	3	10	46	5	12	255	227	13
încăleca, vb.	2	1	1	—	—	2	—	—	—
încălecare, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
încălecător, s.m.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
încălțat, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
încălțăminte, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
încălzi, vb.	—	—	—	5	—	1	3	1	—
încăpea, vb.	—	—	—	2	—	—	9	—	—
încărca, vb.	—	—	—	1	—	—	—	3	—
încărește (a se), vb. „ a se încălzi, a se înfierbînta"	1	1	—	—	—	—	—	—	—
încătruo, adv. „încotro"	2	1	—	—	—	—	—	2	—
începere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
începător, adj. „mai marele, princeps"	—	3	—	—	2	—	6	—	—
începătură, s.f. „început, origine"	1	—	—	2	2	1	8	1	2
începe, vb.	5	27	16	84	2	3	58	24	4
început, s.n.	19	—	5	7	1	15	50	2	—
înceta, vb.	—	—	1	7	—	—	18	—	—
înceti (a se), vb. „a murmura, a rînji"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
încetire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
închega (a se), vb.	3	—	—	—	—	1	2	—	—
închegat, adj.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
încheia,vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	1
încheotora, vb. „a prinde într-una, a încheia"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
închide, vb.	6	2	2	5	—	6	9	3	—
închina (a se), vb. „a se ruga"	20	2	13	34	24	20	117	2	3

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
închinăciune, s.f. „închinătură"	—	—	—	—	16	—	26	1	25
închinător, s.m.	—	—	—	1	—	—	10	—	—
închinga, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
închipui (a se), vb. „a se asemăna"	—	—	—	—	—	—	38	—	—
închisură, s.f. „încuietoare"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
încinde (a se), vb. „a (se)	12	—	—	—	—	8	—	4	—
aprinde, vb. „a (se) înfierbînta, a arde"									
încindere, s.f. „aprindere"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
încinge (a se), vb.	9	1	—	8	2	12	1	2	—
încinsă, s.f. „mînie"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
încîlcit, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
încoace, adv.	1	—	1	11	—	1	16	6	—
încolo, adv.	—	1	1	1	—	—	1	4	—
înconjura, vb.	20	1	—	3	—	25	8	6	—
încorda, vb. „a întinde"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
încotro, adv.	—	—	1	1	—	2	1	—	—
încredința (a se), vb. „a (se) încrede, a adeveri"	2	1	—	—		2	22	—	—
încredințat, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
încrunta, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
încuia, vb.	—	—	1	—	—	—	14	2	—
încuiat, adj.	—	—	—	2	—	—	4	—	—
încuibura, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
încumătri, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
încurți (a se), vb. „a locui"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
încurunda (a se), vb. „a se grăbi"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
îndărăpnic, v. îndărătnic									
îndărăt, adv.	—	—	2	9	—	—	1	5	—
îndărătnic, adj.	—	—	1	—	—	—	1	—	—
înde, adv.	—	1	—	—	—	—	—	—	2
îndelung, adv.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
îndelunga, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
îndelungătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
îndemn, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
îndemna (a se), vb. „a se grăbi"	1	—	—	3	—	1	20	—	—
înderăpt, adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
îndesat, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
îndoi, vb.	1	1	—	—	—	—	—	—	—
îndoit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	3
îndrăgi, vb.	—	—	—	1	—	—	4	1	—
îndrăzni, vb.	—	1	—	8	—	—	38	—	—
îndrăznire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
îndrepta, vb., „a conduce, a se dezvinovăți"	—	—	2	—	—	—	—	3	—
îndulci (a se), vb.	8	1	—	1	—	8	50	1	—
îndulcit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înduplecat, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
înemă, s.f., v. inimă									
îneca, vb.	—	—	2	6	—	3	—	1	—
înemos, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
înfămeiat, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
înfășa, vb.	—	1	—	2	—	—	—	—	—
înfeciora, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
înferica, vb. „a ferici"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
înfierbînta, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
înfige (a se), vb.	1	—	—	2	1	1	—	13	—
înflămînzi, vb.	—	—	—	2	—	—	1	1	—
înflori, vb.	7	—	—	—	—	7	7	3	—
înfrica (a se), vb. „a se teme, a se înfricoșa, a înspăimînta"	4	2	1	—	—	2	—	—	—
înfricat, adj. „înfricoșat, strașnic, de temut"	1	—	—	—	—	1	7	—	2
înfricos, adj. „care se teme, temător"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
înfricoșa (a se), vb.									
înfricoșat, adj., s.m.	—	—	—	—	7	—	—	—	—
înfrînge, vb. „a schimba, a întoarce"	—	—	—	—	—	1	4	1	—
înfrîna, vb.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
înfrumuseța, vb.	—	—	—	5	3	1	19	—	—
înfrumusețat, adj.	—	—	—	—	—	1	8	1	—
înfrumșa, vb. „a (se) înfrumuseța, a se împodobi"	2	1	—	—	—	—	—	—	—
înfrunzi, vb.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
îngădui, vb. „a da ascultare, a permite"	—	—	—	—	—	—	1	18	—
îngenunchea, vb.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
înger, s.m.	16	8	17	56	5	16	67	25	—
îngeresc, adj.	1	—	—	—	—	1	13	—	—
îngenunchiș, adv.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
înghimpa, vb.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
înghiți, vb.	7	1	1	1	—	7	7	5	—
îngîna, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
îngînduire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
înglodi (a se), vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
îngrădi (a se), vb.	2	—	1	2	—	2	4	—	—
îngrădire, s.f.	1	—	—	—	—	1	1	—	—
îngrășa (a se), vb.	1	1	—	—	—	1	6	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
îngreoia, vb. „a se întări"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
îngreuiat, adj.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
îngreuna, vb.	—	—	—	1	—	—	9	—	1
îngropa, vb.	1	—	6	6	1	6	23	31	1
îngropare, s.f.	—	—	—	—	—	—	6	3	—
îngropăciune, s.f. „îngropare; expr. „uric de îngrupăciune (de îngropătoare)", v. uric	—	—	—	—	—	—	—	2	—
îngropătoare, s.f.	—	—	—	3	—	—	1	1	—
îngropător, s.m. „cel care îngroapă"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
îngroşa (a se), vb.	2	1	1	—	—	2	—	—	—
îngroşat, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
îngrozi, vb. „a înspăimînta, a speria"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
îngust, adj.	—	—	1	1	—	—	2	—	—
înjumătăţi, vb.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
înjunghia, vb.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
înlaturi, s.f.pl.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
înlăţi, vb. „a întinde, a mări"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înlăuntru, adv.	—	—	—	11	—	1	11	17	—
înlăuntrul, prep.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
înlumina, vb. „a lumina"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
în-lung-răbdător, s.m.	—	—	—	—	—	4	—	—	—
înmă, s.f., v. îmă									
înmări, vb. „a creşte, a spori"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înmicşora, vb. „a micşora"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
înminuna, vb. „a minuna"	3	—	—	—	—	2	—	—	—
înmîndri (a se), vb. „a se înţelepţi"	4	—	—	—	—	4	—	—	—
înmulţi, vb.	13	—	1	—	—	21	32	29	—
înmulţire, s.f.	3	—	—	—	1	2	3	—	—
înnegri, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
înnăroci, vb. „a noroci"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
îneca (a se), vb. „a se înzăpezi"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
înnoi, vb.	—	—	—	—	1	1	22	2	—
înota, vb.	—	—	—	—	1	1	—	—	—
îns [1], pron. pers.	139	23	15	342	8	121	345	123	20
îns [2], s.m. „persoană, individ"	—	—	—	—	—	—	—	8	—
însă, conj.	14	2	65	28	4	14	193	24	6
însănătoşi, vb.	—	—	5	—	—	—	—	—	—
însărcina, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
însemna, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
înseta, vb.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
însetat, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
însetoşa, vb. „a înseta"	—	—	—	6	—	1	26	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
însingura (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
însoți, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
însoțire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
înspica, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înstrăina, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
însumi, pron. înt.	5	25	11	91	16	8	3	—	—
însupțiia, vb.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
însura, vb.	—	—	4	9	—	—	1	1	9
însurăciune, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
însuși, pron. înt.	—	—	—	—	—	—	165	12	2
însuți, pron. înt.	—	—	—	—	—	—	11	4	
înșela (a se), vb.	1	—	1	12	—	2	20	1	1
înșelăciune, s.f.	—	—	—	4	—	13	17	—	
înșelător, s.m.	—	—	—	1	—	3	5	—	—
întări, vb.	2	4	3	16	2	8	60	5	1
întăriciune, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
întărîta, vb.	8	—	—	—	—	8	15	—	—
întărîtare, s.f. „îngînare, repeziciune"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
întăroșa, vb. „a rămîne gravidă"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
întemeia, vb.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
întina (a se), vb.	3	—	—	—	—	2	6	—	—
întinde, vb. „a duce, a aduce"	10	—	6	—	2	11	1	30	—
întineri, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
întinge, vb.	—	—	1	5	—	—	—	1	—
întins, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
întîi, nr., ord., s.m., adv.	10	15	1	60	7	5	80	5	14
întîi-născutul, s.m.	—	—	—	—	—	3	—	—	—
întîmpina, vb.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
întoarce (a se), vb.	55	17	16	69	6	56	186	13	2
întoarcere, s.f. „strînsură, val"	—	1	—	—	—	—	17	—	—
întocmai, adv.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
întorcătură, s.f. „strînsură, val, turbare, răscoală"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
întorsură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
întort, adj. „nedrept"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
întra, v. intra									
într-alean, adv. „contra, împotriva, în deșert"	—	4	—	—	—	—	—	—	—
întrare, v. intrare									
întrarma, vb. „a (se) înarma, a (se) înzestra cu arme"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
întrat, v. intrare									
între, prep.	29	9	14	20	1	79	23	122	7
întreba, vb.	4	12	11	95	—	4	119	15	10
întrebare, s.f.	—	4	—	—	—	—	19	1	3

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
întrebat, s.n. „dispută“	—	1	—	1	—	—	—	—	—
întrece, vb.	1	—	—	—	—	1	—	2	—
întreg, adj.	—	2	1	1	—	—	19	5	—
întreagămîndrie, s.f. „înțelepciune“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
întregi (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	3	1	—
întregumăndri, vb. „a fi deștept, prudent“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
întreire, s.f.	3	—	—	—	—	—	—	—	2
întrema, vb. „a se restabili“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
întremătură, s.f. „întărire, consolidare“	—	—	—	—	—	—	—		—
întrista, vb.	2	—	1	3	—	2	16	3	—
întru, prep.	27	264	101	505	82	214	1164	188	55
întuneca (a se), vb.	3	—	2	8	—	2	17	1	—
întunecat, s.m.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
întunereca (a se), vb. „a se întuneca“	2	—	—	1	—	1	—	—	1
întuneric, s.n.	27	3	9	20	1	27	48	8	—
înturna (a se), vb. „a se întoarce“	—	—	1	—	1	—	—	17	—
înțărca, vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
înțelegător, s.m., adj.	—	1	—	1	—	3	7	1	—
înțelege, vb.	49	18	19	69	1	46	162	7	2
înțelegere, s.f.	2	—	—	—	—	1	12	—	—
înțelepciune, s.f. „știință“	19	2	2	8	2	19	18	2	2
înțelept, adj., s.m.	2	1	9	12	—	1	27	3	1
înțelepța, înțelepți, vb.	9	—	—	—	2	9	14	—	—
înțeles, s.n. „înțelepciune, pricepere“	2	—	—	4	—	—	35	—	1
înțelesătură, s.f. „înțeles, tîlc“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
înțepeni, vb.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
învălui (a se), vb. „a se turbura, a se chinui, a se acoperi cu un văl, a se înfășura“	—	—	—	1	—	—	5	1	1
învăpăia (a se), vb. „a se aprinde“	1	3	—	—	—	1	5	20	—
învăța (a se), vb.	51	13	19	76	3	49	277	8	3
învățare, s.f.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
învățător, -oare, s.m. și f.	—	3	17	69	—	—	96	1	—
învățătură, s.f.	13	2	4	18	2	14	304	1	9
învechi, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
înveli, vb.	—	—	—	3	1	—	3	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
învermînoșa, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
înverzi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
învești (a se), vb. „a (se) îmbrăca"	17	—	1	3	1	13	4	1	—
înveștire, s.f. „îmbrăcăminte"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
învie, vb. „a învia"	40	2	4	43	6	37	98	1	—
înviere, s.f.	—	9	4	5	2	2	79	—	1
învincătură, s.f. „învingere"	—	—	1	—	—	—	—	1	—
învince, învănce, vb., v. învinge									
învinge, vb.	—	1	1	1	—	9	2	4	—
învisă, s.f. „înviere"	—	—	1	—	—	—	—	—	—
învita vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
învîrtoșa (a se), vb. „a se întări"	39	—	—	—	2	32	—	—	—
învîrtoșare, s.f. „întărire"	6	—	—	—	1	4	—	—	—
învîrtoșat, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
învoalbe (învolbi?), vb. „a înveli"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
învrăjbi, vb. „a turba, a se înfuria asupra cuiva"	—	1	—	—	—	2	2	—	—
învrătoșa, v. învîrtoșa									
îşi, pron. refl.	—	—	11	—	—	—	—	—	—

J

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
jale, s.f. „dorință"	—	—	—	—	—	—	2	1	—
jaloste, s.f. „jale"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
jar, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
jărtăvnic, s.n.	—	—	—	—	9	—	—	—	1
jelanie, s.f. „dorință"	1	—	—	1	—	5	2	1	—
jeluit, s.n., „doliu"	—	—	—	—	—	1	—	1	—
jelui, vb. „a dori, a jeli, a-i părea rău, a purta doliu"	4	6	—	7	—	7	26	2	—
jemble, s.f. „pîine albă"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
jertfă, s.f.	—	—	—	6	11	2	29	79	—
jertfi, vb.		—	—	—	—	—	—	7	—
jidov, s.m., adj.	—	1	—	9	—	1	74	13	—
jidovesc, adj.	—	—	—	2	—	—	11	5	—
jidovin, adj.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Jifo, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
jiganie, s.f. „animal, viețuitoare"	—	—	—	—	1	—	4	18	—
Jigmond, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
jitniță, s.f. „hambar"	—	—	2	6	—	—	11	2	—
jivină, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
joi, s.f.	—	5	24	—	—	—	1	—	—
jos, adv. (în compuneri și singur)	6	1	3	16	6	5	23	54	2

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
jos-lepădat, s.m. „gîrbovit"	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Joval, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
juca, vb.	2	—	1	7	—	2	18	1	1
jude, s.m. „judecător, boier"	24	—	—	18	—	28	14	—	—
judeca, vb.	38	1	11	31	2	38	49	10	2
judecare, s.f. „judecată, tribunal"	5	3	—	—	—	6	3	6	—
judecată, s.f.	3	—	1	28	—	2	49	8	3
judecătoare, s. f. „scaunul judecății"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
judecător, s.m.	2	—	1	7	—	2	23	2	—
județ, s.n. „judecată, judecător, boier"	67	25	6	11	2	67	23	5	1
jug, s.n.	1	—	2	2	—	1	2	1	—
jumătate, s.f.	—	—	—	2	—	—	22	6	—
jumătăți, vb. „a înjumătăți"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
junc, s.m.	5	—	—	—	—	5	—	—	—
juncă, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
june, s.m.	3	3	—	1	—	3	7	—	—
junel, s.m. „tinerel"	3	2	—	—	—	4	—	—	—
junghia, vb.	9	—	1	4	—	10	22	6	1
junghiat, adj.	—	—	—	—	—	—	3	1	—
junghere, s.f. „junghiere, jertfă"	1	1	—	—	1	1	10	6	—
junghietor, s.m., adj.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
jupîn, s.m.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
jur, s.n. (în loc adv. din, în jur)	—	—	—	—	—	—	—	17	—
jura (a se), vb.	14	3	14	14	—	14	14	30	1
jurat, s.n. „jurămînt"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
jurămînt, s.n.	1	3	2	5	—	1	15	4	1
jurui, vb. „a făgădui"	—	6	—	—	—	—	—	—	—

K

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Kysu, n.pr.	3	—	—	—	—	—	—	—	—

L

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
la [1], prep.	nen	24	138	300	18	66	414	384	15
la [2], vb. „a spăla"	6	—	—	1	—	5	—	2	—
Laban, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	56	—
lacrimă, s.f.	8	2	—	3	—	8	34	2	1
ladă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	12	—
ladie, s.f. „lădiță"	—	—	—	—	—	—	—	15	—
Laetam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Laja, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Lameh, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
lanț, s.n.	—	1	—	—	—	—	4	5	—
lapte, s.n.	2	1	—	—	—	2	1	8	—
Lare, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
larg [1], adj.	1	—	1	2	—	1	7	6	—
larg [2], s.n. „lărgime"	2	—	—	—	—	3	—	—	—
Lasia, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
lat [1], adj.	—	—	1	—	—	—	—	4	—
lat [2], s.n. „înălțime"	—	—	—	—	—	—	—	18	—
latură, s.f.	2	2	—	14	3	2	13	36	—
Latusim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
laudă, s.f.	36	4	3	10	5	36	31	1	—
Lazăr, n.pr.	—	—	—	15	—	—	65	—	—
lăcaș, s.n.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
lăcomi, vb.	—	—	—	—	—	—	4	—	—
lăcomie, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
lăcrima, vb.	—	1	—	—	—	—	2	—	—
lăcrimat, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
lăcustă, s.f.	2	—	—	—	—	2	5	—	—
lădiță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
lăptucă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lărgămînt, s.n. „larg"	2	—	—	—	—	1	—	—	—
lărgi, vb.	6	—	1	1	—	6	4	—	—
lărgime, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
lăsa, vb.	44	18	34	172	2	44	330	147	19
lăsare, s.f. „lipsă, iertare"	2	2	—	—	—	8	2	13	—
lăsata, s.f. (lăsata carnei)	—	—	1	—	—	—	—	—	—
lăsăciune, s.f. „iertăciune"	—	1	—	8	1	—	2	—	—
lăste, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
lăstiv, adj. „înșelător"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
lătra, vb.	2	—	—	1	—	2	—	—	—
lătrător, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
lătrătură, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
lățime, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
lăuda (a se), vb.	71	5	2	4	8	83	45	6	—
lăudare, s.f.	7	—	—	—	—	6	4	—	—
lăudat, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
lăuntru [1], s.n.	—	—	—	18	—	1	—	—	—
lăuntru [2], adv. „înlăuntru"	—	—	3	—	—	—	41	56	—
Lăvăstipie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Leabimot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
leac, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
leatnic, adj. „leneș"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
lega, vb.	6	9	11	21	2	6	41	18	1
legat, s.m., adj.	—	—	1	9	—	—	6	—	—
legăna (a se), vb.	2	—	—	—	—	4	1	17	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
legătură, s.f.	4	5	—	1	—	4	16	42	1
lege, s.f.	38	26	13	47	7	72	262	74	25
lege-călcare, s.f. „nelegiuire"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
lege-călcător, adj. „nelegiuit"	10	—	—	—	—	2	—	—	—
lege-dătător, s.m. „legiuitor"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Legheon, n.pr.	—	—	—	2	—	—	3	—	—
legiuitor, s.m.	—	—	—	6	1	—	14	—	—
lemn, s.n. „arbore"	6	1	—	21	—	5	18	56	—
leneş, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
leni (a se), vb. „a se codi"	—	1	—	—	—	—	20	—	—
leoaie, s.f. „leoaică"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lepăda (a se), vb.	28	7	15	24	1	28	126	9	5
lepădare, s.f.	—	2	—	—	—	—	6	—	—
lepiu, s.n. „pîinişoară rotundă din făină de grîu"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
lepiniu, v. lepiu									
lesne, adv.	—	—	2	11	—	—	49	3	1
leşinat, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
leu, s.m.	8	1	—	—	—	8	7	2	—
Leumin, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Levei, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Levi, n.pr.	1	—	—	—	—	—	1	14	—
Levia, n.pr.	—	—	—	5	—	—	—	2	—
Leviu, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
levit, adj., s.m.	—	—	—	2	—	—	7	1	—
levitean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
levitic, s.n. „cartea a treia din Vechiul Testament"	—	—	—	—	—	—	—	10	—
Lia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	32	—
Liban, n.pr.	—	—	—	—	—	6	—	—	—
Libin, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lichiesc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ligurie, s.f. „piatră preţioasă, opal"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
lima, cuv. ebr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
limbă, s.f. „limbă, popor, neam (străin), păgîn"	78	26	9	37	1	124	84	21	2
limbut, adj. „de neam străin"	1	—	—	1	—	1	—	—	—
limpede, adj.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
lin, adj., adv.	—	—	—	3	4	—	16	—	—
linge, vb.	2	—	—	1	—	1	2	—	—
lingoare, s.f.	3	1	1	4	—	3	1	—	—
lingură, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	2	—
linte, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lipi, vb.	11	—	1	3	—	11	9	5	—
lipsă, s.f. „necesitate, nevoie"	1	1	—	—	—	—	6	3	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
lipsi, vb.	—	3	1	—	—	—	21	3	—
lipsit, s.n.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Lisania, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Lisie, n.pr.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
litră, s.f.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
liturghie, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	17
liubi, vb., v. iubi									
liubov, s.n.	—	—	—	6	—	—	20	—	—
liva[1], s.f. „vînt de miazănoapte, crivăț"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Liva[2]. n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Livan, n.pr.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
lînă, s.f.	1	—	—	—	—	2	1	—	—
lîncotă, s.f. „vicleșug"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
lîncoti, vb. „a înșela, a umbla cu vicleșug"	3	—	—	—	—	—	—	—	—
lîngă, prep.	6	6	9	25	—	5	21	49	—
lînged, adj. „bolnav"	2	6	—	7	—	2	3	—	—
loc, s.n.	25	10	8	57	16	25	72	103	2
locșor, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
locui, vb.	14	15	3	21	3	18	149	72	2
locuire, s.f.	7	—	—	—	1	—	4	—	1
locuit, s.n. „locuință"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
locuită, s.f. „locuință"	—	—	—	1	—	—	7	4	—
locuitor, s.m., adj.	—	—	—	—	—	—	6	9	—
logodi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
logodit, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Logoj, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lontru[1], adv. „înăuntru"	1	—	—	—	—	—	—	—	1
lontru[2], s.n. „interior, adîncime"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
lopată, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
lor, pron., v. el									
Lot, n.pr.	1	1	—	—	—	1	1	34	—
Lotan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
lovi, vb. „a(se) ataca, a (se) lupta, a pedepsi"	—	—	3	11	—	—	4	15	—
lu(i), art. hot.	37	90	95	378	—	—	1133	939	—
lua (a se), vb. „a lua, a (se) ridica"	44	32	96	219	63	52	373	224	90
luător, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Luca, n.pr.	2	—	2	—	—	2	35	4	1
luceafăr, s.m.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
luci, vb.	5	—	3	2	1	5	—	1	—
lucime, s.f. „strălucire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lucire, s.f. „strălucire, lumină"	4	—	—	—	—	4	2	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
luciu, adj. „strălucitor"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
lucoare, s.f. „strălucire, lumină"	1	1	—	—	—	1	—	—	—
lucra, vb.	13	3	2	16	3	10	162	15	1
lucrare, s.f.	—	6	—	—	—	—	14	—	—
lucrător, adj., s.m.	—	3	14	28	—	—	40	—	—
lucru, s.n.	53	25	5	44	1	44	398	69	17
Lud, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ludimot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
luiși, pron. „lui"	—	—	—	—	—	3	—	—	—
luîngrăbda, vb. „a răbda, îndelung"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
lume, s.f.	24	10	12	91	14	22	343	7	1
lumina (a se), vb.	18	—	2	18	—	22	70	6	—
luminat [1], s.n.	1	—	—	—	—	1	2	—	—
luminat [2], adj., s.m.	—	2	2	7	—	1	58	—	—
lumină, s.f.	21	8	9	45	5	22	139	11	1
luminător, s.m. „sfeșnic, lumină"	—	—	—	—	—	—	4	—	—
luminătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
luminos, adj. (în expr. „făpturi luminoase")	—	—	4	—	—	—	—	1	—
lumînare, s.f. „lumină, făclie"	1	1	—	11	—	1	1	—	1
lunatec, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
lună [1], s.f. „astru, satelit al pămîntului"	11	—	2	4	—	—	26	29	3
lună [2], s.f., „interval de timp egal cu a 12-a parte din an"	—	4	—	9	—	11	12	—	—
luncă, s.f.	2	—	—	—	—	2	1	—	—
lunecare, s.f. „alunecare, cădere"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
lung [1], adj.	9	—	1	—	—	9	26	5	—
lung [2], s.n. „lungime"	—	—	—	—	—	—	—	22	—
lungi (a se), vb.	2	—	—	—	—	2	2	—	—
lungărăbdare, s.f. „mare răbdare, multă îngăduială"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
luni, s.f. „zi a săptămînii"	—	7	27	—	—	—	—	—	—
luntre, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
luntrișoară, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
luătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
lup, s.m.	—	1	2	5	—	—	16	1	1
lupta (a se), vb.	8	1	—	—	—	7	11	1	—
luptare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	1
luptător, s.m.	—	—	—	—	—	1	1	1	—
lut, s.n.	4	—	—	1	—	4	7	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Luz, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Luza, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Luzd, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

M

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Maakha, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Maato, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
macar(ă), adv., conj.	—	—	1	—	2	—	—	—	5
Macavei, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
machidonean, adj.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Machiedonia, n.pr.	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Machir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Madai, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Madian, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	6	—
madianitean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Maelet, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Magdalin, n.pr.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Magdiel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Magog, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mahala, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mahanaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mai , adv.	31	26	112	240	7	48	1116	153	44
mai marele, adj., s.m. „căpetenie, șef“	—	—	—	—	—	—	17	12	—
maică, s.f.	—	—	—	—	—	—	6	1	12
Mainan, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
mainte, adv. „mai nainte“	—	—	—	39	3	2	75	21	—
majă, s.f.	—	—	15	—	—	—	—	8	—
Majreca, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Malahia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	2	2	—
Malaliil, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Maleh, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Malelei, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Malkhiel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mamă, s.f.	—	—	1	—	—	5	—	—	—
Mambre, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
Mamon,[1] n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
mamon[2], s.m.	—	—	—	1	—	—	10	—	—
manahu, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Manahat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Manasia, n.pr.	3	—	—	2	—	3	—	12	—
mană, s.f.	1	—	—	3	—	1	1	8	—
mandragoră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	5	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Manuil, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Mara, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Marco, n.pr.	—	2	—	—	—	—	23	—	—
mare [1], adj.	35	10	42	164	21	49	382	116	21
mare [2], s.f.	50	6	19	52	1	51	76	37	—
mare-cuvînta, vb.	—	—	—	—	—	3	—	—	—
Marea Mohorîtă, n.pr.									
„Marea Roșie"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Marea Roșie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Marea Sărată, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
margine, s.f.	1	5	4	4	2	1	—	8	1
marhă, s.f. „animal, vită, bogăție, obiect"	—	—	—	—	—	—	3	24	—
Maria, n.pr.	—	—	1	42	4	—	43	3	—
Maria Magdalena, n.pr.	—	—	—	11	—	—	—	—	—
Marien, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Marta, n.pr.	—	—	—	13	—	—	11	—	—
martor, s.m.	2	4	1	—	—	—	—	—	1
marți, s.f.	—	6	28	—	—	—	1	—	—
Mas, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Masa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
masă, s.f.	5	—	2	10	20	5	33	22	—
mascur, s.m. „porc mistreț"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
maslină, s.f., v. măslină									
Mașa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
maștehă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Matan, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Matata, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Matația, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
matcă, s.f.	1	—	—	6	—	1	1	—	—
Matei, n.pr.	—	—	2	4	—	—	36	7	—
Matred, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mattat, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Matusail, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Matusal, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Matusalam, Matusalim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
maț, s.n. „maț, pîntece, strună"	15	1	—	16	—	15	34	4	—
Maviail, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
măcina, vb.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
mădular, s.n.	—	3	—	2	—	—	—	—	—
măgură, s.f. „munte"	1	—	—	7	—	2	1	—	—
măhăi, vb. „a mișca, a face semn cu mîna"	—	3	—	—	—	—	—	—	—
măiestrie, s.f.	6	—	—	—	—	—	7	23	—
măiestru, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
măiri, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
mălăjie, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
mămîne, s.f.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
mănăstire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
mănicie, s.f. „desfătăciune, zburdăciune“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
măneca, vb. „a se scula de dimineaţă“	4	—	—	—	—	4	—	—	—
mănecare, s.f. „sculare de dimineaţă“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
măneştergură, s.f. „maramă“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
mărar, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
mărat, adj. „sărman“	—	—	—	—	—	1	—	—	—
mărăcin, s.m.	—	—	—	6	—	1	18	—	—
măreţ, s.m.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
mărgăritar, s.m.	—	—	2	3	—	—	—	2	—
mări (a se), vb. „a creşte, a se îmbogăţi“	19	2	1	2	4	19	34	2	—
mărie, s.f. „termen de reverenţă, mărire“	3	1	—	5	25	2	68	4	—
mărire, s.f.	7	—	—	—	—	8	—	—	—
mărit [1], adj. „preamărit“	—	—	—	1	—	—	—	1	—
mărit [2], s.m. „mire“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
mărita, vb.	—	—	2	7	—	—	—	3	4
mărturie, s.f.	32	2	8	35	2	33	32	5	4
mărturisi (a se), vb. „a fi martor, a se spovedi“	1	13	5	58	2	1	74	2	1
mărturisitor, s.m. „martor“	—	—	—	—	—	1	7	1	—
mărturisitură, s.f. „mărturie“	—	—	—	—	—	—	9	4	—
mărunt, adj.	—	—	—	—	—	—	4	2	—
măsea, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Măslin [1], n.pr.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
măslin [2], s.m.	—	—	—	—	—	2	1	2	—
măslină, s.f.	3	1	—	—	—	1	—	—	—
măsura, vb.	3	2	2	4	—	2	4	3	—
măsurat, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
măsură, s.f.	11	1	2	12	1	11	15	9	4
mătase, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	85	—
mătorie, s.f. „bătrîneţe“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
mători, vb.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
mătura, vb.	1	—	—	2	—	—	1	—	—
măturat, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
măturiţă, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
mătuşă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	25
măzdă, s.f. „preţ“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
meastec, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Medan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
medelniță, s.f. „spălător"	—	—	—	—	—	—	—	9	—
megieș, s.m.	—	—	—	4	—	—	4	—	—
Mehie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mehetavel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Melentie, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Melhie, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Melhisedec, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	1	—
meni, vb. „a chema, a destina, a hotărî, a se adeveri"	2	4	—	—	—	2	22	2	—
menit, s.m. „ales"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Merari, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
mereu, adj. „întreg, curat"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mergător, s.m.	—	—	—	2	—	—	3	—	—
merge, vb.	17	18	84	297	31	17	305	245	12
mergere, s.f. „mers, purces, mergere"	—	—	—	—	—	—	6	1	—
Meriva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mertic, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Mesa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
meser, s.m. „sărac"	35	—	—	4	1	35	9	1	—
meserătate, s.f. „sărăcie, milă, îndurare"	5	—	—	—	—	5	20	2	—
mesereare, s.f. „milă, îndurare"	45	—	—	—	—	28	—	3	—
meseri, vb. „a sărăci"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
Mesia, n.pr.	—	—	—	2	—	—	1	2	—
Mesopotamia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	12	—
mesteacăn, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mesteca (a se), vb.	3	—	1	4	1	2	19	5	10
mestecare, s.f.	2	—	—	—	3	2	2	—	3
mestecat, adj. „amestecat"	—	—	—	—	—	—	5	1	—
mestecătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
mesța, s.f. „lună"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Meșec, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
meșter, s.m.	—	3	—	—	—	—	5	4	—
meșteșugi, vb. „a umbla cu vicleșug"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
metanie, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	2
meu, pron., adj. pos.	109	33	86	326	26	965	353	386	75
miață, s.f. „friguri"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
miazănoapte, s.f.	2	2	1	4	—	2	1	9	—
mic, adj.	8	1	11	16	3	6	42	34	6
micșora (a se), vb.	3	—	—	1	—	3	3	2	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
micşorare, s.f.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
micşorat, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
micuială, s.f. „rugăminte, plîngere"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mie [2], pron., v. eu									
mie [3], nr. card.	6	3	4	10	1	8	51	12	—
miel, s.m.	4	—	—	2	2	4	9	19	—
mieluşel, s.m.	—	1	—	1	1	—	—	—	—
mier, s.m. „căpetenie peste o mie de oameni"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
miercuri, s.f.	—	6	23	—	—	—	—	—	—
miere, s.f.	4	—	—	3	—	5	7	6	1
Migdal, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
migdală, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Mihail, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
miiaş, s.m. „căpitan"	—	18	1	—	—	—	—	—	—
mijloc, s.n.	33	2	7	35	2	35	10	24	—
milă [1], s.f. „unitate de măsură"	—	—	9	2	—	—	2	—	—
milă [2], s.f. „milostenie"	7	4	—	12	12	18	68	37	1
Milca, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
milcui (a se), vb. „a ruga, a implora"	1	—	—	—	1	2	2	2	—
milcuire, s.f. „amărăciune, întristare"	—	1	—	—	—	—	—	3	—
Militin, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
milosîrd, s.m. şi adj. „milos, îndurător"	—	—	—	2	—	—	6	1	—
milosîrdi, vb.	—	—	—	3	—	—	2	—	—
milosîrdie, s.f.	—	—	—	—	—	1	18	—	—
miloste, s.f. „milă"	3	1	—	—	5	89	22	16	—
milostivie, sf. „îndurare"									
milostenie, s.f.	2	2	3	9	—	1	38	—	1
milostiv [1], adj., s.m.	12	1	1	3	2	12	62	10	1
Milostiv [2], n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
milostivi (a se), vb.	1	—	—	5	—	1	18	—	—
milostivnic, adj. „milostiv"	—	—	—	—	—	—	2	1	—
milostivnicie, s.f. „îndurare"	—	—	—	—	—	—	11	3	—
milui, vb.	34	1	8	15	17	38	86	—	—
miluire, s.f.	3	—	—	—	—	3	18	—	—
miluitor, adj., „milostiv"	1	1	—	—	—	1	1	—	—
minciună, s.f.	5	2	1	8	—	4	22	—	1
mincinos, adj., s.m.	6	2	8	13	—	5	19	2	—
minte, s.f.	1	2	1	1	1	4	103	1	3
minţi, vb.	5	1	1	—	—	7	10	—	—
minuna (a se), vb. „a se mira"	3	—	—	—	—	3	14	—	—
minunat, adj.	13	1	—	—	—	13	19	2	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
minune, s.f.	—	—	3	—	—	13	—	—	—
mir, s.n.	1	—	3	14	1	1	14	2	1
mira (a se), vb.	2	3	12	47	—	2	39	3	—
Mira, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
mire, s.m.	—	—	6	—	—	—	2	—	—
mirean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
mirezmă, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	1
Miri, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
miroseală, s.f.	—	—	—	—	—	—	9	22	—
mirosenie, s.f. „miros“	—	—	—	—	21	—	4	5	—
mirosi, vb.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
Mipsam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Misail, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
Misfat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mislel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mişel, adj. „sărac, sărman“	34	5	5	17	—	34	86	3	—
mişelit, s.m.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
mişiţă, s.f. „braţ“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Mitaraim, Mitraim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
mitarnic, s.m.	—	—	—	4	—	—	6	—	—
mită, s.f.	—	1	—	—	—	—	1	1	—
Mitilin, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
mitiutel, adj. „mititel“	—	2	—	4	—	—	1	3	—
mitropolit, s.m.	—	—	6	—	—	—	—	—	—
Mivazar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Miza, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mizah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mizahav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mizma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mîhni (a se), vb.	1	—	1	2	—	1	15	—	—
mîhnit, adj.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
mîine, adv.	—	1	2	1	—	—	1	15	—
mîna, vb. „a mîna, a goni“	15	—	1	—	—	18	—	6	—
mînă, s.f.	74	18	22	93	34	129	109	178	2
mînca, vb.	32	5	23	106	2	33	110	107	5
mîncare, s.f.	16	1	3	16	1	16	34	28	—
mîncat, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mîncător, s.m., adj.	—	—	1	6	—	—	5	—	—
mîndrie, s.f. „înţelepciune, pricepere“	1	6	—	3	—	6	73	11	—
mîndroste, s.f. „înţelepciune“	4	—	—	—	—	—	—	—	—
mîndru, s.m., adj. „înţelept“	1	—	1	1	—	1	10	12	—
mînea, vb. „a petrece noaptea, a înnopta“	—	—	—	—	—	—	—	5	—
mînecare, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
mînezi, adv.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
mîngîia (a se), vb.	14	2	—	6	—	11	43	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
mîngîiat, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
mîngîiere, s.f.	1	1	—	—	—	1	36	—	—
mîngîietor, s.m.	—	—	—	4	1	2	12	—	—
mîngîietură, s.f. „milă, îndurare" „ispășire"	—	—	—	2	—	—	1	2	—
mînia (a se), vb.	36	—	5	8	—	36	40	15	—
mînie, s.f.	48	2	—	6	3	59	40	14	3
mîniere, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
mîniitor, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
mînios, adj.	2	—	1	2	—	3	4	—	—
mîntui (a se), vb. „a (se) salva, a (se) scăpa"	5	11	—	59	1	1	43	8	1
mîntuire, s.f.	3	1	—	4	—	—	14	—	—
mîntuitor, s.m., adj.	—	—	—	3	5	—	37	—	1
mîntuitură, s.f.	—	—	—	5	—	—	1	—	—
mînz, s.m.	—	—	3	—	—	—	1	2	—
mînzișor, s.m.	—	—	—	12	—	—	7	1	—
mîrșav, adj. „slab, costeliv"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
mîșcă, s.f. „femela catîrului"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mîșcoi, s.m. „catîr"	—	—	—	1	—	1	1	—	—
mîzgă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
mlădiță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Mnason, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
moale, adj.	—	—	2	3	—	—	4	1	—
moară, s.f.	—	—	1	1	—	—	—	1	—
moarte, s.f.	32	8	5	51	10	30	253	33	2
moașă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	9	5
Moav, n.pr.	2	—	—	—	—	4	—	2	—
moavitean, s.m.	—	—	—	—	—	—	3	2	—
mohorît, adj. „roșu"	3	—	—	3	—	3	—	29	—
Mohorîțescul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Moise, n.pr.	11	3	7	36	—	11	61	466	—
mojdan, s.n. „măduvă"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Moli, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
molie, s.f.	—	1	2	1	—	—	—	—	—
molitvă, s.f.	—	—	1	—	1	—	—	—	2
More, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
mormînt, s.n.	6	—	6	32	1	6	41	8	—
mort, s.m., adj.	9	16	6	25	4	8	91	14	5
mortăciune, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	1
moș, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	19
moși, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
moșie, s.f. „patrie"	—	—	—	6	—	—	12	—	—
moștean, s.m. „moștenitor"	—	—	—	3	—	—	18	3	—
moșteni, vb.	—	—	—	4	—	1	17	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
moştenie, s.f. „moştenire"	—	—	—	3	—	—	10	—	—
moştinaş, s.m. „moştenitor"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mreajă, s.f.	2	—	3	14	—	4	33	2	—
muc, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mucar, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mucenic, s.m.	1	—	3	—	3	—	6	—	—
mucica, v. muşca									
mugur, s.m.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
muia (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	9	—	—
muiere, s.f.	2	7	25	112	—	2	146	202	86
muieresc, adj.	—	2	1	1	—	—	4	—	—
muieruşă, s.f. „animal de sex feminin, femelă"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
mujdei, s.m. „catîr"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
mulcom, adv. „liniştit, tăcut"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
mulgătoare, s.f. „oaie ce se mulge"	1	—	—	—	1	—	—	—	—
mult, adj., adv., pron. nehot.	80	54	74	243	6	77	789	69	21
mulţi (a se), vb. „a (se) înmulţi"	7	1	—	3	—	9	3	1	—
mulţie, s.f. „mulţime, cantitate mare, belşug, bogăţie"	4	—	—	—	—	—	5	4	—
mulţime, s.f.	—	2	1	1	6	—	23	6	—
mulţire, s.f. „mulţime"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
mulţit, s.n. „mulţime"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
mumă, s.f.	1	—	16	60	1	8	50	37	2
mumînă, s.f.	—	—	—	11	—	—	26	—	—
muncă s.f.	9	2	1	4	—	11	183	10	—
munci (a se), vb. „a (se) trudi, a se osteni, a bate, a certa, a domoli"	4	5	1	8	—	2	109	2	—
muncit, adj., s.m. „trudit"	1	—	—	—	—	1	2	—	—
muncitor, s.m.	—	1	1	1	—	—	20	—	—
munte, s.m.	7	—	1	1	—	7	4	62	—
Mupim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
murgui, vb. „a protesta, a se împotrivi, a cîrti"	—	—	—	—	—	—	2	1	—
murguire, s.f. „mustrare, răpştire, mîrîire"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
muri, vb.	5	3	11	66	—	5	105	105	8
muscă, s.f.	2	—	—	—	1	2	—	7	—
Musi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
mustra, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
muşca, vb.	—	1	—	—	—	—	—	8	2
muşilă, s.f. „ţînţar"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
muştar, s.n.	—	—	2	4	—	—	3	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
mut, adj., s.m.	2	—	6	12	—	2	9	1	—
muta (a se), vb. „a (se) muta, a (se) aşeza, a (se) stabili, a naviga, a corabia, a transporta, a se schimba"	5	3	2	—	—	8	7	2	—
mutare, s.f. „aşezămînt, sălaş"	2	—	—	4	—	2	1	—	—
mutător, s.m., adj. „venetic"	1	—	—	—	—	—	—	—	—

N

na, prep. sl.	—	—	—	6	—	—	—	—	—
Naason, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Nabailt, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Nadav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Nafeg, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Nafis, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Naftalin, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
naftă, s.f. „smoală, păcură"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
naftic, s.m. „corăbier"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Nagghei, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Nahat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Nahor, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	12	—
Nahoro, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Nain, n.pr.	—	—	—	1	—	—	4	—	—
Nalaan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nardos, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
nară, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
nas, s.n. „piscul, fundul, coada corăbiei"	1	3	—	—	—	1	—	—	—
Nasson, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
nastur, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
naşfă, s.f. „medalion, ferecătură"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
naşte, vb.	14	8	2	83	4	10	78	116	23
naştere, s.f.	—	—	1	1	—	—	12	19	14
Natalim, n.pr.	—	—	2	—	—	1	—	—	—
Natanail, n.pr.	—	—	—	6	—	—	—	—	—
Nathan, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Natuim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Naum, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
Nazarei, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nazareanin, adj.	—	2	—	—	—	—	4	—	—
Nazaret, n.pr.	—	—	3	11	—	—	9	—	—
nazareesc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nazarinean, adj.	—	—	—	11	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
nădăi (a se), vb. „a nădăjdui, a aştepta"	11	2	—	3	—	10	3	—	—
nădăjdui, vb.	4	—	—	—	3	1	39	—	—
nădejde, s.f.	3	2	1	—	2	4	41	—	—
năduşi (a se), vb.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
năemnic, s.m., „simbriaş"	—	—	—	6	—	—	25	1	—
năiem, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
năimi, vb.	—	—	—	1	—	—	2	—	1
nălojnică, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
nămesti, nămisti, vb. „a agăţa, a prinde"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
nănaş, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
nănăşie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
năpastă, s.f. „ispită"	1	6	1	7	1	1	80	—	—
năpădi, vb. „a cădea"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
năpăstui, vb. „ispiti"	—	4	—	—	—	—	3	1	—
năpăstuitor, adj., s.m. „ispititor"	—	1	—	—	—	—	2	—	—
năpîrcă, s.f.	—	1	—	4	—	—	—	—	—
năprasnă, s.f. (în loc. adv.)	—	2	—	2	—	2	6	—	—
năpusti, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nărav, s.n. „obicei"	—	5	—	—	1	—	70	1	1
născătoare, s.f.	—	—	—	—	4	—	6	—	—
născător, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	1	—
născut, s.n. „naştere, născut"	7	1	1	5	8	8	2	39	—
născută, s.f. „naştere"	1	—	1	1	—	—	7	—	—
năsip, v. nisip									
năstăvi, vb. „a îndrepta"	6	—	—	—	—	5	1	—	—
năstăvitor, s.m.	—	—	—	3	—	—	2	—	—
năvăli, vb.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
năvedi, vb. „a aduce"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
năvod, s.n.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
nea, s.f. „zăpadă"	4	—	—	—	—	—	—	2	—
neadaos, adj.	—	—	—	—	1	1	—	—	—
neajuns, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
neam, s.n. „seminţie"	19	2	—	1	—	33	—	3	—
neapărat, adj., adv. „neîncetat, fără contenire"	—	1	—	—	—	—	2	—	3
neaşteptare, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
neavut, adj.	1	—	—	2	—	1	7	—	—
Nebaot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	1
nebun, adj., s.m.	2	1	5	10	—	2	21	—	—
nebuneşte, adv.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nebunie, s.f.	—	—	—	2	—	—	19	—	—
neca, vb. „a îneca"	3	—	—	—	—	1	16	—	1

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
necătură, s.f. „sugrumătură, năduşitură“	—	1	—	—	—	—	3	—	—
necedinioară, adv.	—	—	7	—	—	—	—	—	—
necercetat, adj.	—	15	—	—	—	1	—	—	—
necertat, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
nechibzuit, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
necît, prep.	—	—	19	—	—	—	—	—	—
necredincios, adj., s.m.	—	1	1	6	—	—	39	—	—
necredinţă, s.f.	—	—	1	5	—	—	32	1	—
necrezuţie, s.f. „necredinţă“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
necurat [1], adj.	22	1	2	20	1	21	57	3	—
necurat [2], s.n. „necurăţenie“	2	—	—	—	—	2	—	—	—
necurăţi, vb. „a face necurăţenie“, a vieţui în fărădelege“	1	1	—	—	—	1	—	—	—
necurăţie, s.f.	3	—	2	1	—	3	21	—	—
necurăţitor, adj. „necurat, om fără de lege“	—	2	—	—	—	—	—	—	—
necurăţit, adj. „necurat, spurcat“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
necuvinios, adj. „necuvios“	1	—	—	—	—	—	19	—	—
nedătătoriu, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nedestoinic, adj., s.m.	—	—	—	—	2	—	24	1	—
nedestoinicie, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
nedeşert, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
nedojenit, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
nedreptate, s.f.	29	3	1	4	—	29	45	—	—
nedrept, adj., s.m., adv.	16	2	1	7	—	15	57	—	—
nedulce, adj.	—	—	—	1	—	—	—	2	—
Neeman, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Neemie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Nefalim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nefapt, adj., s.n. „nefăcut“	6	—	—	—	—	1	—	—	—
ne-fără minte, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
nefăţarnic, adj.	—	2	—	—	—	—	11	—	—
nefăţăra, vb. „a nu făţări, a fi nepărtinitor“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nefiind , s.n.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
nefire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Neftalim, n.pr.	1	—	—	1	—	—	—	1	—
negîndit, adj. „necumpătat“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
negoţ, s.n.	—	1	1	—	—	—	6	1	—
negrăit, -ă, adj.	—	2	—	—	3	—	2	—	—
negru, adj., s.m.	3	—	3	1	—	3	4	4	—
negură, s.f.	1	1	—	—	—	1	2	14	—
neguţa, vb.	—	—	1	3	—	—	—	—	1
neguţător, s.m.	—	1	3	1	—	—	—	—	2

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
neistov, s.n. „nebunie"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
neîmbrăcat", adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
neîmpărțit, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
neînălbit, adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
neîndoit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
neînfrîna, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
neînțelegător, adj., s.m.	—	—	—	—	—	—	3	—	—
neînțelepciune, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
neînțelept, adj., s.m.	8	—	—	2	—	8	6	—	—
neînțelepție, s.f.		—	—	—	—	—	1	—	—
neînțeles, adj., s.m.	—	—	—	2	—	—	3	—	—
neînvățat, adj., s.m.	1	—	—	—	—	—	2	—	—
neînvechit, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
neînvoie, adv. „nelegănat",		—	—	—	—	—	—	—	1
nelegănat, adj. „neclintit"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nemîncat, adj.	—	2	1	1	—	—	—	—	—
nemînie, s.f.	—	—	—	—	—	1	1	—	—
nemînios, adj.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
nemăsurat, adj.	3	—	—	—	—	2	—	1	—
nemernic, adj.	—	—	5	—	—	—	—	5	—
nemestecat, adj.	1	—	—	—	—	—	1	3	—
nemică, pron. negat.	7	—	—	—	—	—	—	—	1
nemiluit, -ă, adj.	—	1	—	—	—	—	1	34	—
nemort, adj.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
neom, s.m.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
neosîndit, adj.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
nenăscut, adj.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
nenăvidi, vb. „a urî"	12	—	—	—	—	5	—	—	—
nenăviditor, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Neniviia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
neplîns, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
neplodnic, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
nepoată, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	32
nepocăit, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
neponoslui, vb. „a nu înfrunta"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nepot, s.m.	—	—	—	—	—	—	4	4	39
nepotrebnic, adj. „neputincios"	—	—	—	2	—	—	—	1	—
nepreitor, s.m. „diavol, satană"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nepredpodobnic, adj. „necuvios"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
neprepuietor, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
nepriceput, adj.	2	—	—	—	—	—	2	—	—
neprietnic, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
nepriitor, s.m.	—	—	—	2	2	—	3	—	—
nepristoi, vb. „a nu înceta"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
neputere, s.f. „neputință, slăbiciune"	—	—	—	—	—	—	9	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
neputincios, s.m., adj. „sărac“	—	—	—	1	3	—	24	1	—
neputință, s.f.	1	—	3	2	—	1	79	—	—
neputred, adj.	—	2	—	—	2	—	37	—	—
neputrezire, s.f.	2	—	—	—	—	2	4	—	—
nerătăcit, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
nerău[1], adj., s.m.	5	—	—	—	—	1	1	—	—
nerău[2], s.n. „nerăutate“	—	—	—	—	—	5	—	—	—
nerisipit, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
nerugină, s.f. „neputreziciune“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nerușinat, adj.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
nesănătos, adj.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
nesătul, adj., s.m.	—	—	—	—	—	—	3	—	—
nesăturat, adj.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
nescăzut, adj.	—	—	—	1	—	—	12	—	—
neschimbat, adj. part.	1	—	—	—	1	—	2	—	—
nescris, adj. part.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
nesfîrșit, adj.	—	—	—	—	—	—	48	1	—
nesleit, adj. part.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
nesmîntă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
nesocotit, -ă, adj., s.m.	—	1	—	—	—	—	2	—	—
nespălat, adj.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
nespurcat, -ă, adj.	—	5	—	—	—	—	7	—	—
nestătător, adj. „pribeag“	—	—	1	—	—	—	4	2	—
nestătut, adj. „nestabil“	1	—	—	—	—	1	2	—	—
nestins, adj.	1	—	—	7	—	—	15	—	—
nesupune (a se), vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
neșcare, pron. și adj. nehot.	—	—	9	—	—	—	—	—	—
neșchit, pron. nehot. „cîtva“	—	1	—	2	—	13	—	1	—
nește, v. niște									
neștiință, s.f.	—	1	—	—	1	—	—	—	—
neștiitură, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
neștine, pron. și adj. nehot. „cineva“	—	19	4	25	—	—	12	12	13
neștiut[1], s.n. „neștiință“,	1	1	—	—	—	1	—	—	—
neștiut[2], adj. „neînsemnat“	—	1	—	2	2	—	4	—	—
neștiută, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
neștiunță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Netalim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	2	—
netare, adj. „slab, debil, tînăr“	2	2	—	—	—	2	—	3	—
netăiat, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
neted, adj.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
neteme (a se), vb. „a nu se teme“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
netezi, vb.	1	—	—	—	—	—	1	1	—
netocmele, s.f. pl. „netocmeală, nerînduială, nestatornicie“	—	1	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
netrebnic, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
netrebuincios, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
netrecut, adj.	2	—	—	—	—	2	2	—	—
neținut, -ă, adj. „neținut, neopribil, neogoibil“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nevastă, s.f.	—	—	1	4	1	—	1	2	—
nevăzut, adj., s.m.	—	—	—	1	4	—	30	—	—
nevedea, vb. „a nu vedea“	—	1	—	1	—	—	—	—	—
neveștezit, -ă, adj.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
nevindecat, adj.	2	—	—	—	—	2	9	—	—
nevinovat, s.m., adj.	20	2	3	3	3	20	11	7	1
nevoi, vb. „a sîrgui, a grăbi, a îndemna, a sili“	—	7	—	5	—	—	183	—	4
nevoie, s.f. „necaz, durere, chin“	7	3	7	17	3	8	151	13	3
nevoință, s.f.	—	—	—	1	2	—	49	—	1
nevoitor, s.m., adj.	—	—	—	1	—	—	11	—	1
nevolnic, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
nevolnici, vb. „a asupri“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nezidit, adj. „necreat“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ni, interj. „haide, veniți, iar“	—	—	—	—	—	—	—	6	—
nicăiurilea, adv. „nicăieri“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
nici, conj., adv.	14	29	48	161	3	64	693	96	67
nici unul, nici una, nici o, pron., adj. nehot.	—	15	6	25	1	—	71	—	—
nicicînd, adv. „niciodată“	—	—	—	—	—	—	—	9	—
nicicum, adv.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Nicodim, n.pr.	—	—	—	4	—	—	9	—	—
Nicola, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Nicolae, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
nime, nimeni, pron. negat.	1	5	17	80	1	—	55	23	2
nimeri, vb.	—	3	—	—	—	—	—	1	—
nimic, adv.	7	18	9	63	—	7	186	34	1
Nimrot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Nineva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ninevia, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
ninevitean, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Ninive, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
nisip, s.n.	—	1	—	1	—	3	1	4	—
nișchit, neșchit, adj., adv. „puțin“	13	—	—	—	—	—	17	—	—
Niși, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
niște, art. nehot.	—	—	—	—	—	—	48	3	—
niștotă, s.f. „nevoie“	—	—	—	—	—	—	—	6	—
no, adv. „nu“	—	4	—	—	—	—	—	—	—
nouă, v. eu									
noapte, s.f.	32	9	6	28	1	32	33	42	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
nod, s.n.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
nodişor, s.n.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Noe, n.pr.	—	2	2	4	—	—	1	45	—
noi [1], pron. pers.	61	79	46	160	155	182	2469	101	42
noi [2] (a se), vb. „a (se) înnoi"	5	—	—	—	—	4	4	—	—
noiemvrie, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Noima, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
noire, s.f. „înnoire"	—	1	—	—	—	—	9	—	—
noit, s.n. „înnoire"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
nor, s.m.	17	—	4	13	—	17	19	11	—
noră, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	5	7
noroci, vb.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
norocit, adj.	1	1	—	1	—	1	—	—	—
norod, s.n. „popor, neam"	—	—	50	127	1	1	138	49	—
notător, s.m.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
nostru, adj., pron. pos.	57	18	9	47	96	147	670	91	2
nou, adj., adv.	10	1	7	26	—	10	36	3	1
nouă, nr. card.	—	—	4	1	—	—	6	1	—
nouălea (al), noua (a), nr. ord.	—	—	—	12	—	1	4	—	—
nouăzecişinouă, nr. card.	—	—	2	4	—	—	—	—	—
nu, adv.	32	191	327	35	32	599	3188	538	155
nucă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
nuia, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	6	—
numai, adv.	2	12	26	45	2	—	223	56	12
număr, s.n.	—	—	1	2	—	—	17	22	11
număra (a se), vb. „a număra, a spune pe nume, a citi"	4	1	1	4	1	4	6	8	1
nume, s.n.	36	18	21	96	15	123	107	126	9
numi, vb. „a chema, a invoca"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
nun [1], s.m.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Nun [2], n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
nuntă, s.f.	—	—	9	16	—	—	41	3	68
nuntie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
nunteaşte, adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
nus, v. însu									
nutare, s.f. „navigare, corăbiare"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
nuta, vb. „a înota, a pluti, a corabia, a călători pe apă, a naviga"	1	12	—	—	—	—	—	—	—

O

o [1], art. nehot., v. un									
o [2], nr., v. un									
o [3], interj.	3	1	3	5	1	4	56	4	—
oacăr, adj. (despre oi) „bălţat, alb cu pete negre"	—	—	—	—	—	—	—	5	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
oaie, s.f.	21	1	11	35	1	22	83	73	—
oajdă, s.f. „vargă, vărguță, crenguță“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
oală, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
oamet, s.m. „neam, popor“	—	—	—	—	—	—	—	6	—
oară, s.f.	8	5	13	8	—	10	78	29	—
oare, adv.	—	—	—	2	—	—	38	—	3
oarecare, pron., adj. nehot.	—	13	—	6	—	—	3	1	—
oarece, pron., adj. nehot.	—	3	1	2	—	—	17	26	1
oarecine, pron. nehot.	—	—	—	12	—	—	28	12	—
oarecînd, adv.	—	—	1	1	—	—	—	—	3
orecît, pron. nehot. „cîtva, oricît“	—	—	—	1	—	—	3	2	—
oarecum, adv.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
oareîncătro, adv. „oriîncotro“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
oareunde, adv.	—	—	—	—	—	—	16	1	—
oaspe, s.m.	—	—	1	1	—	—	3	—	—
oaste, s.f.	—	1	8	1	—	—	12	6	—
obicei, s.n.	—	—	—	7	8	—	7	9	—
obicni, vb.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
obicnit, s.n. „obicei“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
obidă, s.f.	—	1	—	1	—	—	4	—	—
obidi, obidui, vb. „a face de ocară, a jigni, a nedreptăți“	7	2	1	3	—	1	29	2	—
obidit, adj. „nedreptățit, înjosit“	—	1	—	—	—	2	8	—	—
obiditor, s.m.	—	—	—	—	—	4	—	—	—
obîrșenie, s.f. „sfîrșire, isprăvire“	—	—	—	—	1	—	1	1	—
obîrși, vb. „(a se) sfîrși, a (se) isprăvi“	—	—	111	—	—	—	2	5	—
obîrșit, s.n.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
obîrșită, s.f.	—	—	7	—	—	—	—	—	—
oblădui, vb. „a cîrmui, a stăpîni“	—	—	1	5	—	—	1	—	—
oblici, vb. „a da pe față, a vădi, a înfrunta“	8	—	—	6	—	8	39	—	—
oblicire, s.f. „dare pe față, vădire, divulgare“	3	1	—	—	—	3	9	—	—
oblicit, adj. „vădit, mustrat“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
oblicitor, s.m.	1	—	—	—	—	1	4	—	—
oborî, vb. „a doborî, a prăpădi, a astupa“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
oboroc, s.n. „fîn“	—	—	—	—	—	—	—	5	—
obraz, s.n.	3	3	8	3	4	—	11	18	—
obrazire, s.f. „închipuire, figurare“	—	1	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
obrăcit, adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
obrăzui, vb. „a tăia împrejur"	1	1	—	—	—	—	—	—	—
obrocit, adj. „logodit, promis"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ocară, s.f.	2	—	—	1	—	1	9	—	—
ocă, s.f. „cauză, motiv"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
ocărî, vb. „a urgisi, a batjocori, a defăima"	7	4	—	5	—	7	34	1	1
ocărîre, s.f. „urgisire, defăimare"	5	—	—	—	—	6	4	—	—
ocărît, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
ocean, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
ocenaș, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
ochi, s.m.	37	4	29	71	3	60	100	54	1
ochișor, s.m. „mic semicerc de ață, cheotoare"	—	—	—	—	—	—	—	8	—
ocină, s.f. „moștenire, proprietate"	7	—	3	3	—	6	2	2	3
ocni, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
odihni, vb.	—	—	—	2	—	—	1	9	—
odihnă, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	5	—
Odola, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Odollam, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
odolomitean, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
odraslă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Ofir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ofta, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Oga, n.pr.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
oglindă, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ogoadă, s.f. „plăcere"	—	1	—	—	—	—	21	—	—
ogodi, vb. „a plăcea"	6	—	—	7	1	5	27	—	—
ogodință, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ogodit, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
ogoditor, s.m.	1	—	—	—	—	1	4	—	—
ogradă, s.f.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
Ogu, n.pr.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Ohad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
olar, s.m.	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Oliav, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
olm, s.n. „miros, parfum"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
olog, adj., s.m.	—	—	4	2	—	—	8	—	—
oloi, v. ulei									
oltar, v. altar									
om, s.m.	169	40	91	294	31	237	821	265	22
Omar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
omăt, s.n.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
omenesc, adj.	6	3	35	97	1	5	120	—	2
omidă, s.f.	1	—	—	—	1	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Omir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
omiubire, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
omor, s.n.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
omorî, vb.	8	1	—	2	—	8	34	52	1
omrăzi (a se), vb. „a (se) pîngări"	2	—	—	—	—	4	—	—	—
omşor, s.m. „stîlp"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
On, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
onagru, s.m. „asin sălbatec"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Onah., n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Onan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Onă, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
onihinos, s.n. „piatră preţioasă, onix"	—	—	—	—	—	—	—	7	—
Onufrie, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
op, s.n. „trebuinţă"	3	3	4	—	—	—	—	—	—
opovăi, v. upovăi									
opelişte, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
opri, vb. „a ajuta, a popri, a se opri"	—	2	1	32	—	1	73	—	3
opritor, s.m. „apărător, scut, sprijinitor"	2	1	—	—	—	—	—	—	—
o(t) să	—	—	4	—	—	—	—	—	—
opt, nr. card.	—	1	—	4	—	3	13	3	9
optsprezece, nr. card.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
optzeci, nr. card.	1	—	—	3	—	1	—	—	—
o(t)pust, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
oraş, s.n.	—	—	—	30	—	—	10	53	—
orăşan, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Orăştie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
orb, adj.	1	—	16	49	—	1	107	1	2
orbi, vb.	—	—	—	1	—	—	5	1	—
orbire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
orbitor, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
orbitură, s.f. „orbire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
organ, s.n. „un instrument de muzică"	3	—	—	—	3	1	—	—	—
ori, conj.	—	—	—	—	—	—	32	—	—
Oriv, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
orîndă, s.f. „rînd, ordine"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
orîndi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
orz, s.n.	—	—	—	2	—	—	—	2	—
os, s.n.	17	—	1	2	1	17	1	9	—
osana, interj.	—	—	3	5	—	—	5	—	—
oscrăbi, vb. „a mîhni"	1	—	—	2	—	1	3	—	—
osebi[1], adv.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
osebi[2], v. usebi									

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Osia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
osîndă, s.f. „pedeapsă, vină, pierzare"	—	5	—	4	3	—	46	1	—
osîndi, vb. „a judeca"	3	7	2	15	—	3	17	—	—
ospăta, vb.	—	2	—	1	—	—	2	—	—
ospătător, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ospăț, s.n.	—	—	—	5	—	—	8	4	—
osteneală, s.f.	—	—	—	1	—	—	8	—	—
osteni, vb.	2	3		6	—	1	9	5	—
ostenit, s.m.	1	—	—	—	1	—	1	—	—
ostîmpi, vb. „a se depărta, a slăbi"	7	—	—	—	—	1	—	—	—
ostrov, s.n. „insulă"	2	6	—	—	—	2	1	1	—
oști, vb. „a lupta"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
oștitor, adj. „luptător"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
oștire, s.f. „luptă"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ot, prep. sl.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
otdraslă, v. odraslă									
oteț, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
otravă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
oțărî (a se), vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
oțet, s.n.	1	—	2	7	—	1	—	—	—
ou, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Ovid, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
ovrei, s.m., adj.	1	—	1	7	—	—	8	1	—
ovreie, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ovreiesc, adj.	—	—	1	8	—	—	1	—	—
ovreiește, adv.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
Ozi, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Ozia, n.pr., v. Iosia									
Ozir, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—

P

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
pace, s.f.	27	6	5	26	24	27	83	13	—
pace-făcător, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
pagubă, s.f.	1	—	1	2	—	4	7	—	—
pahar, s.n.	1	—	6	16	2	5	22	10	—
paharnic, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	7	—
păhărnicie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Pahu, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pai, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
painjină, s.f. „pînză de păianjen"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
pajiște, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
palie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
palmă, s.f.	1	—	—	—	1	1	—	5	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
pamfilesc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
paminte, s.f. „pomenire, amintire“	8	—	1	—	—	7	—	—	1
pană, s.f.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
Pantelimon, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
paraclis, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
paralipomen, s.n. „cartea cronicilor din Vechiul Testament“	—	—	—	—	—	—	—	5	—
par, s.m.	—	—	2	5	—	—	—	—	—
parasimă, s.f. „stemă, marcă“,	—	1	—	—	—	—	—	—	—
pară, s.f. „flacără“	—	—	—	—	—	—	3	2	—
paresca, adv.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
parte, s.f.	15	3	10	49	19	17	61	44	15
pasăre, s.f.	13	1	6	13	—	14	—	23	1
pască, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
paște [1], s.n.	—	—	1	27	—	10	24	4	—
paște [2] vb.	11	3	1	9	—	—	24	10	—
pat, s.n.	2	—	2	21	—	3	42	10	—
Patara, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
patrahir, s.n.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
patriarh, s.m.	—	—	—	—	—	—	10	7	4
patru, nr. card.	—	7	8	17	1	—	13	40	9
(al) patrulea, (a) patra, nr. ord.	—	—	—	—	—	2	15	11	10
patruputernic, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
patrusprezece, nr. card.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
patruzeci, nr. card.	1	—	—	2	—	1	10	2	
Pavel, n.pr.	—	88	—	1	—	—	38	2	2
pază, s.f.	—	—	—	2	—	—	10	—	—
pazia, s.f. „piatră prețioasă, topaz“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
păcat, s.n.	26	17	5	44	15	30	433	23	10
păcătos, adj., s.m.	67	4	5	33	1	65	104	2	4
păcurar, s.m. „cioban“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
păduche, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
pădure, s.f.	20	—	—	5	—	22	6	—	—
păgîn, adj., s.m.	—	1	7	4	—	—	32	5	—
păgubi, vb.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
păinjini, vb.	—	1	—	1	—	—	—	1	—
păli, vb. „a aprinde, a arde“	—	2	—	2	—	—	—	—	—
pămînt, s.n.	60	10	37	103	11	220	216	444	1
pămîntesc, adj.	—	1	—	—	—	—	2	—	—
pănăta, vb. „a pătimi“	2	—	—	—	—	1	—	—	—
pănătare, s.f. „suferință“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
pănătate, s.f. „suferință“	—	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
păr, s.m.	3	2	3	8	—	3	6	6	—
părăsi, vb.	—	3	12	—	1	—	39	1	—
părăsire, s.f.	—	2	—	—	—	—	6	—	1
părătuş, s.n. „cerul gurii“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
părea vb.	5	11	8	36	—	4	196	10	3
părere, s.f.	—	2	—	—	—	1	39	—	—
părinte, s.m.	20	4	5	191	12	21	248	23	14
părințesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
părinție, s.f. „patrie, moşie“	—	—	—	—	—	—	—	—	1
păsa, vb. „a merge“	2	5	16	41	—	2	51	36	—
pasăre, s.f.	1	—	—	—	—	—	17	—	—
păsărea, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
păsăruică, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
păscut(ă), s.m., s.f., „păşune“	3	—	—	—	—	3	—	—	—
păsoaie, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
păstor, s.m.	—	2	4	16	—	—	63	13	—
păşean, s.m. „mîndru, trufaş“	3	—	—	—	—	—	—	—	—
păşenie, s.f. „mîndrie, lăudăroşenie“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
păşi, vb.	—	—	1	—	4	—	—	—	—
păşune, s.f.	2	—	—	1	—	2	7	—	—
Pătru, n.pr.	—	14	—	93	—	—	85	4	—
pătrunde, vb. „a înțepa (urechea), a străpunge“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pătrunjel, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
pătură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
păți, vb.	—	—	3	—	—	—	—	7	—
pățit, adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
păzi, vb. „a avea grijă (de ceva), a ține, a păstra, a pregăti (mîncare), a găti“	—	—	1	47	5	5	141	12	1
păzire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
păzitoare, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
păzitor, s.m.	—	—	—	1	—	—	2	1	—
peasnă, s.f. „cîntec“	—	—	—	—	—	—	—	3	—
pecete, s.f.	—	—	—	2	—	—	4	1	—
pecetlui (a se), vb.	1	—	—	1	—	1	1	—	—
pedeapsă, s.f.	—	—	—	—	—	—	3	2	—
pedepsi, vb.	4	—	1	—	—	4	—	2	—
pedestru, adj., s.m. „care merge pe jos“	—	1	1	2	—	—	2	1	—
Peleg, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
peleş, s.n. „țesătură“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
pentre, prep. „printre“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pentru, prep.	—	—	17	25	—	—	401	59	27

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
perete, s.m.	7	1	—	—	1	7	4	2	—
pernă, s.f.	—	—	1	3	—	—	1	—	—
pescar, s.m.	—	—		3	—	—	10	—	—
pestiealǎ, s.f. „zăbavă, întîrziere"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
pestriț, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
pește, s.m.	2	2	5	27	—	2	25	5	—
peșteră, s.f.	—	—	—	2	—	—	3	10	—
pesti, vb. „a întîrzia"	—	2	3	2	1	1	14	1	—
Peștișel Moisi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
peștișor, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
petealǎ, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
petec, s.n.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
petrece (a se), vb. „a sta, a apăra, a scuti, a petrece, a conduce"	—	4	—	—	—	—	12	4	—
Petru, n.pr.	—	—	24	—	—	—	—	—	—
pețit, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
piatră, s.f.	21	6	16	63	—	21	47	54	—
pica, vb.	2	—	—	1	—	2	—	—	—
picătură, s.f.	2	—	—	1	—	2	6	—	—
picior, s.n.	36	3	10	49	3	36	32	26	1
pieire, s.f. „pierdere"	6	2	—	2	—	3	8	7	—
pielcelușă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
piele, s.f.	—	—	—	1	—	1	3	20	—
pieliță, s.f. „trup, carne"	24	8	—	—	—	20	1	2	4
pielițesc, adj. „trupesc"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
piept, s.n.	—	—	—	4	—	—	5	6	—
pieptar, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
pierde, vb.	16	1	12	40	—	13	111	25	3
pierdut, adj.	—	—	—	5	—	3	20	—	—
pieri, vb.	36	3	8	24	1	35	50	17	2
pierit, adj., s.m.	—	—	1	3	—	—	3	—	—
pieritor, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
pierzător, s.m., adj. „cel ce distruge"	1	1	—	—	—	—	6	2	—
Pilat, n. pr.	—	—	3	36	1	—	9	—	—
pildă, s.f.	—	—	24	70	—	—	92	8	—
pint, s.n. „unitate de măsură pentru lichide"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
pipăi, vb.	—	—	—	13	—	—	10	6	—
piron, s.n.	—	—	—	2	—	—	5	—	—
pisat, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
piscop, s.m. „episcop"	—	—	—	—	—	—	1	1	—
piscupie, s.f. „episcopie"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
pistrealǎ, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
pistrui, adj. „pestriț"	—	—	—	—	—	—	—	11	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
piștă, s.f. „hrană"	4	—	—	—	—	4	17	—	—
pită, s.f.	—	—	20	22	1	—	37	3	—
piti, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pitulat, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pizmă, s.f.	1	—	—	—	1	1	44	—	1
pizmi, vb.	2	—	—	—	—	1	9	—	—
pizmitor, s.m., adj.	—	—	—	1	—	2	3	—	—
pîine, s.f.	19	3	1	63	14	19	23	44	1
pîlc, s.n. „mulțime, gloată"	2	6	—	—	—	—	—	—	—
pîlcui (a se), vb. „a se îngloti, a se strînge în gloată"	2	—	—	—	—	2	1	—	—
pînă, prep.	27	27	18	134	8	70	39	144	20
pîntece, s.n.	—	—	3	2	—	1	21	—	2
pînză, s.f.	—	—	—	6	1	—	5	—	—
pîră, s.f. „sfadă, gîlceavă, neînțelegere, judecată"	4	3	—	2	2	4	6	—	—
pîrcălab, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
pîrgă, s.f. „prima roadă, trufanda"	—	—	—	—	—	—	—	7	—
pîrî (a se), vb. „a se certa, a se prici"	—	4	—	1	1	—	—	3	—
pîrîș, s.m.	—	—	2	4	—	—	1	—	—
pîrîu, s.n.	1	—	—	1	—	1	—	—	—
plașcă, s.f. „mantie, maramă, basma"	1	—	2	—	—	1	—	3	—
plată, s.f. „răsplată"	—	—	10	14	—	—	61	3	—
plăcea, vb.	—	—	2	2	—	—	9	9	—
plăsa, vb. „a bate din palme"	2	—	—	—	—	2	1	—	—
plăti, vb.	6	—	7	1	—	6	38	22	—
plătire, s.f.	4	—	—	—	—	4	—	—	—
plătitor, adj.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
plăviță, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
pleavă, s.f.	—	—	—	5	—	—	—	7	—
pleavilă, s.f.	—	—	5	5	—	—	1	—	—
pleca (a se), vb. „a porni, a se pleca"	60	5	—	19	16	58	75	27	—
plecare, s.f. „smerenie"	1	—	—	—	—	1	6	—	—
plecat [1], s.m., adj. „smerit, umilit"	9	—	—	3	4	11	7	—	—
plecat [2], s.n.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
pletitură, s.f. „împletitură, lanț"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
plin [1], adj.	4	2	4	10	—	5	19	5	—
plin [2], s.n. „plenitudo"	4	—	—	—	—	4	—	—	—
plinăciune, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
plivi, vb.	—	—	1	1	—	—	1	—	—
plînge, vb.	4	3	5	28	—	4	32	22	1

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
plîngere, s.f.	6	2	—	8	—	5	17	4	—
plîns, s.n.	—	—	5	—	—	—	4	2	—
ploaie, s.f.	7	4	—	3	—	7	3	7	—
plod, s.m. „rod, roadă, poamă, copil"	9	2	20	14	1	8	15	9	—
plodi, vb. „a naște"	—	—	—	2	—	1	—	1	—
plodit, adj. „rodit, prolific"	1	—	—	—	—	—	—	1	—
ploditor, adj. „prolific"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
plodnică, adj. f. „însărcinată"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ploscă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
ploua, vb.	3	1	3	2	—	3	1	3	—
plug, s.n.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
plugar, s.m.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
plumb, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	1	—
Pnuel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
poală, s.f.	1	—	1	9	—	1	12	4	—
poamă, s.f.	1	—	—	—	—	1	4	5	2
poamă grană, s.f. „rodie"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
poartă, s.f.	—	—	5	6	2	—	13	13	—
pobedi, vb. „a învinge"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
pocaanie, s.f. „pocăință"	—	2	—	3	—	—	58	—	4
pocăi (a se), vb.	—	1	6	13	—	—	31	—	3
pocăință, s.f.	—	—	—	7	—	—	1	—	3
pocerp(e)ală, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pocerpi, vb.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
pochiolate, s.n. pl. „val cu care se acopereau preoții evrei în timpul slujbei religioase"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pocroavă, v. pocrov									
pocrov, s.n. „perdea, covor"	—	—	—	—	11	—	—	35	—
pod, s.n. „rînd, cat"	—	1	—	—	—	—	—	1	—
podină, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
podnojie, s.f. „talpă, reazim, scăunaș"	2	1	—	—	—	2	—	—	—
podoabă, s.f. „chip"	1	1	—	17	—	1	7	7	—
podobi (a se), vb. „a se asemăna, a împodobi"	8	—	2	6	7	7	7	1	—
podobie, s.f. „asemănare, chip"	1	—	—	—	1	1	3	—	—
podobire, s.f. „împodobire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
podobit, adj. „împodobit, frumos"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
podobnic, adj. „asemenea, imitător, asemănător"	1	1	—	4	—	1	—	—	—
poftă, s.f.	—	2	2	5	2	2	88	2	—
pofti, vb. „a pofti, a pretinde, a cere, a dori"	1	—	4	—	—	1	33	11	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
poftire, s.f.	1	4	—	—	—	1	7	—	1
poftit, s.m.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
pogace, s.f. „turtă"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
pogorî, vb.	—	—	7	—	—	—	—	—	—
pogorîre, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
pograzni (a se), vb. „a se cufunda, a se întuneca"	3	—	—	—	—	1	—	—	—
pogrebanie, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
poi, adv.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
poiată, s.f. „adăpost, pentru animale"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pojar, s.n. „foc"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
polată, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
polei, vb.	—	—	—	—	—	—	—	23	—
poleit, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
pom, s.m.	—	—	8	—	—	—	9	13	2
pomană, s.f. „pomenire"	4	—	—	3	3	4	8	12	—
pomăzui, vb. „a unge"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pomeni, vb. „a-și aduce aminte, a socoti"	57	5	—	18	18	59	28	8	1
pomenire, s.f.	—	1	—	—	—	—	7	—	—
pomenitor, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
pomiselnic, s.n.	—	—	—	5	—	—	—	—	—
ponoslui, vb. „a dojeni, a mustra, a ocărî"	—	—	3	—	—	—	3	—	—
Pont, n. pr.	—	1	1	2	1	—	1	—	—
popă, s.m.	—	—	—	5	63	—	2	14	24
popie, s.f,	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Poplie, n. pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
popor, s.n.	—	—	4	—	—	—	—	—	2
porecli, vb.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
porc, s.m.	—	—	5	13	—	—	32	—	—
poroboc, s.m. „copil"	—	—	—	—	—	—	—	38	—
porobocel, s.m. „copil mic"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
porobocie, s.f. „copilărie"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Porchie Fist, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
porni (a se), vb.	—	1	—	8	—	—	7	—	—
portar, s.m.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
porumb, s.m. „porumbel"	2	—	2	10	—	2	12	4	—
poruncă, s.f.	—	—	—	—	—	1	26	13	—
porunci, vb.	3	2	3	8	—	2	2	79	1
poruncită, s.f. „poruncă"	23	1	1	19	1	28	5	3	1
poruncitor, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
posadă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
posîrni, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
posomorî, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pospăi, vb. „a spulbera, a presăra"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
post, s.n. „ajun"	—	1	1	3	—	—	69	—	65
posti (a se), vb. „a se curăţi"	—	1	8	19	1	—	50	—	7
postîmpi, vb. „a se apropia"	2	—	—	3	—	2	—	—	—
poticni, vb. „a dovedi, a adeveri, a aproba"	1	2	—	4	—	1	2	—	—
poticnire, s.f.	—	1	—	—	1	—	—	—	—
Potiol, n. pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
potir, s.n.	—	—	—	—	25	—	—	—	—
potîmpire, s.f. „cădere, despărţire"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
potop, s.n.	3	1	2	1	—	3	4	17	—
potopi (a se), vb. „a (se) îneca"	3	—	—	—	—	4	4	2	—
potopire, s.f. „potop, înec"	—	—	—	—	—	—	8	—	—
potrebi (a se), vb. „a prăpădi, a strivi"	10	—	—	—	—	15	—	—	1
potropop, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
povară, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
povaţă, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
povelnie, s.f. „poruncă"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
poveli, vb. „a porunci"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
povelire, s.f. „poruncă"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
poveste, s.f.	—	—	—	1	—	—	3	—	1
povestui, vb. „a se face cunoscut"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pradă, s.f.	1	—	—	—	—	—	7	1	—
praf, s.n.	—	—	1	4	—	—	—	5	—
prag, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
pravednic, s.m. „drept"	—	—	4	—	—	—	—	—	—
pravilă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
praznic, s.n. „sărbătoare"	—	1	4	24	—	—	52	10	1
prăda, vb.	4	1	2	1	—	2	4	9	—
prădare, s.f. „pradă"	8	—	—	—	—	9	9	—	—
prădat, s.m.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
prădădi, vb. „a recomanda"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
prădător, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
prăjină, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	30	—
prămăndi, vb. „a locui"	6	—	—	—	—	2	—	—	—
prăpastie, s.f.	—	—	—	1	—	—	22	—	—
prăpădi (a se), vb.	2	—	—	—	—	2	—	2	—
prăvăli, vb.	—	—	—	—	—	—	2	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
prăznui, vb.	—	—	—	—	—	—	32	—	—
pre, prep. „pe“	18	13	177	262	20	56	1620	1042	93
prea, adv.	—	—	—	—	—	8	56	17	—
preablagoslovită, adj. f.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
preabucura (a se), vb. „a se bucura foarte“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
preacinstit, adj.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
preacînta, vb.	—	—	—	—	—	6	—	—	—
preacîntat, adj. „prea slăvit“	6	—	—	—	—	—	—	—	—
preacurat, adj.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
preacurviefăcător, adj., s.m. „preacurvar“	—	1	—	—	—	—	1	—	—
preacuviință, s.f. „sfințenie“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
preacuviincios, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
preacuvios, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
preadespune, vb. „a fi mai pe sus de alții, a preadispune“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
preaface (a se), vb. „a se preface, a se schimba“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
preagreşi, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
preaiubi, vb.	4	—	—	—	—	4	—	—	—
preaiubire, s.f. „curvie, preacurvie“	—	2	—	8	—	—	1	—	—
preaiubit, adj.	—	—	2	1	—	—	—	—	—
preaiubitor, adj.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
preaizbîndi, vb.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
preaîmpistrit, adj. „împodobit“	2	—	—	—	—	—	—	—	—
preaînălța, vb.	25	—	—	—	—	14	9	—	—
preaînfricoșat, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
preaînfrîmseațe, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
preaînțelepciune, s.f.	—	—	1	1	2	—	—	—	1
preaînțelept, adj.	—	—	—	—	8	—	2	—	—
prealăuda, vb.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
preamări, vb.	—	—	—	—	1		—	—	—
preamîndrie, s.f. „înțelepciune“	3	3	—	1	—	3	6	—	—
preamîndru, s.m., adj.	3	1	—	2	—	3	13	—	—
preapări, vb. „a învăța, a sfătui“	—	2	—	—	—	—	—	—	—
preapodobie, s.f. „cuvioșie“	—	—	—	—	—	1	—	—	—
preapodobnic, adj., s.m. „cuvios“	26	—	3	—	3	26	4	—	—
prearidica, vb. „a slăvi“	1	—	—	—	—	9	1	—	—
preasfînt, adj.	—	—	—	—	11	—	—	—	—
preaslăvi, vb.	9	—	—	—	1	7	—	—	—
preaslăvit, adj.	—	—	—	1	1	4	—	—	—
preasporire, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
preastipnic, s.m. „călcător de legi"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
preastol, s.n., v. pristol									
preastriga, vb.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
preasupră, adv.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
preavesti, vb. „a smomi, a răscula, a turbura"	—	1	—	—	—	—	1	—	—
prebăndi, vb. „a petrece, a rămîne, a zăbovi"	—	8	—	—	—	—	—	—	—
preagreșală, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
pregeta, vb. „a se îndoi, a se codi, a sta pe cugete"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
preimitoare, s.f. „loc de primire"	—	1	—	—	—	—	10	—	—
preiușor, adv.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
preîmbla, vb. „a căuta, a cerceta"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
prejenitor, s.m. „sprijinire"	—	—	—	—	1	—	—	—	—
prejur, prep., adv. „împrejurul"	1	—	—	—	—	—	—	10	—
prelesne, adv.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
premiezare, s.f. „jumătate"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
preobrajenie, s.f.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
preaobrăzui, vb.	—	—	1	2	—		—	—	—
preot, s.m.	6	7	7	90	69	6	49	16	—
preoteasă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
preoțesc, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	1
preoție, s.f.	—	—	—	1	2	—	—	7	3
preoți, vb.	—	—	—	—	—	—	2	1	1
prepeliță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
prepodobie, s.f. „cuvioșie, sfințenie"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
prepodobit, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
prepune, vb. „a bănui"	1	—	—	—	—	—	3	—	—
prepunoîns, s.m., adj. „fudul, închipuit"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
prepus, s.n.	—	—	—	1	—	—	4	2	—
presăra, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
prescure, s.f.	—	—	—	—	9	—	—	—	—
prespre, prep. „peste"	15	4	6	26	1	14	44	11	3
preste, v. prespre									
prestăvi, vb. „a sta înainte"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
președea, vb. „a sta la pîndă"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
pretor, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pretutindeni, adv.	1	2	—	4	8	1	30	1	—
preț, s.n.	5	6	3	7	—	6	8	16	—
prețui, vb.	—	—	—	4	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
preumbla, vb.	—	2	1	—	—	—	—	—	—
prevedea, vb.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
preveghia, vb.	2	2	—	13	—	—	13	—	—
pribeag, s.m., adj.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
price, s.f. „pildă"	4	—	—	—	—	4	—		—
pricepe (a se), vb.	—	1	—	4	—	—	8	—	1
pricepere, s.f.	—	—	—	—	—	—	3	—	—
pricină, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
prididi, vb. „a da, a preda"	14	10	—	4	—	15	3	—	—
prididire, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
pridvor, s.n.	—	—	—	2	—	—	—	16	—
prietișug, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
prietnicie, s.f. „prietenie"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
prigoni, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
prii, vb.	1	—	—	—	—	2	—	—	—
priiatnic, s.m. „prieten"	—	—	8	—	—	—	1	10	—
prijăni, prijeni, vb. „a sprijini"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
prilăsti, vb. „a înșela"	1	2	4	7	—	1	7	—	—
prilăstire, s.f. „înșelăciune"	—	—	—	—	—	—	1	—	—
prilăstitor, adj., „înșelător"	—	1	—	—	—	—	2	—	—
prilaz, s.n.	1	—	—	1	—	—	—	—	—
prilej, s.n.	—	—	1	—	1	—	—	—	—
prilejire, s.f. „grijă, îngrijire"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
prima, nr. ord. în „de-a prima"	—	—	—	—	—	—	—	61	—
primar, adj. „dintîi, de odinioară"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
primăvară, s.f.	1	—	—	—	—	1	3	2	—
primi, vb.	47	29	11	84	10	44	342	4	—
prin, prep.	1	5	13	17	4	5	63	51	3
prince, conj. „deoarece, pentru că"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
prinde, vb.	8	8	17	48	—	8	70	55	5
prinos, s.n.	1	—	4	—	—	2	5	—	—
prins, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
prinsură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
printru, prep. „prin, pentru"	4	1	—	—	—	—	—	—	—
pripă, s.f.	—	—	—	4	—	—	11	1	—
pripec, s.n. „arșiță"	1	—	—	—	—	—	—	3	—
pripi, vb. „a se grăbi"	—	—	—	—	—	—	2	3	—
prisadă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
prisădi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Prischila, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
prisne, adj. inv., „întreg, curat"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
pristaniște, s.f. „liman, port"	1	3	—	—	—	1	—	—	—
pristăni, vb. „a sta înainte, a sta de față"	1	—	—	—1	—	1	2	—	—
pristăvi, vb.	—	—	—	—	—	—	1	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
pristoi, vb. „a înceta, a sosi, a veni"	1	2	—	—	—	1	—	—	—
pristol, s.n.	—	—	7	—	1	—	—	9	—
prişleţ, adj. „pribeag, venetic, nemernic"	2	1	—	—	—	2	—	—	—
priveghea, vb.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
privi, vb.	2	3	—	5	1	2	8	1	—
privire, s.f. „priveliște"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
prînz, s.n.	—	—	1	1	—	—	3	—	—
prînzi, vb.	—	—	—	2	—	—	—	1	—
proceti, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
prochimen, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
proclet, s.m., adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
proidi, vb. „a trece, a străbate, a colinda, a rătăci"	5	—	—	—	—	5	—	1	1
propaste, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
propovăduire, s.f.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
propoved(u)i, vb.	—	2	1	25	—	—	65	1	—
propovedanie, s.f. „predică"	—	—	—	—	1	—	12	2	—
p-opoveduitor, s.m. „predicator"	—	—	—	—	—	—	4	2	—
proroc, s.m.	10	10	34	94	2	11	161	35	2
proroci, vb.	1	3	4	7	—	—	21	1	—
prorocie, s.f.	3	1	—	1	—	2	14	1	—
prorociţă, s.f.	—	—	—	1	—	—	3	1	—
proročьstvo, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
proscomidie, s.f.	—	—	—	—	5	—	—	—	—
prosfeti, vb. „a lumina"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
proslavă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
proslăvi (a se), vb.	2	3	—	24	—	1	86	1	—
prost, adj., s.m., adv. „neştiutor, simplu"	—	2	2	2	—	—	39	2	—
protivă, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
protivăda, vb.	4	—	—	—	—	—	—	—	—
protivi, potrivi (a se), vb. „a se împotrivi"	5	12	1	6	—	4	33	1	—
protivire, s.f.	—	1	—	—	—	—	9	—	—
protivitor, adj., s.m. „necredincios, neascultător, potrivnic"	—	1	—	—	—	1	22	3	—
protocărie, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
protocări, vb.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
protrivnic, adj. „neascultător, contrar"	1	2	2	1	—	1	1	—	—
prumuta, v. împrumuta									
prunc, s.m. „copil"	1	1	3	2	—	—	—	3	1
psalm, s.m.	—	—	—	2	3	—	3	9	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
psalom, s.m., v. psalm									
psaltire, s.f.	10	—	—	—	—	10		1	7
Ptolimaida, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
pucioasă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pogorî (a se), vb. „a se coborî, a merge, a veni"	—	—	—	3	—	—	4	12	5
pui, s.m.	3	—	1	4	—	3	—	2	—
pulbere, s.f.	4	1	—	—	—	3	—	4	—
pulpă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
pumn, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
pune, vb.	103	13	24	104	38	103	202	153	2
punere, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
pungă, s.f.	—	—	—	7	—	—	1	—	—
purcede, vb. „a porni, a merge, a pleca"	—	—	1	—	—	—	2	19	—
purces, s.n. „violență, furie"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
puroi, s.n.	—	—	—	2	—	—	7	—	—
purta, vb.	2	7	8	20	1	1	51	32	1
purtător, s.m.	1	—	—	4	1	2	16	7	—
pururea, adv.	25	5	3	19	33	25	122	3	4
pusă, adj.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
pustie, s.f. „pustiu"	21	1	—	23	—	20	29	26	—
pustii, vb.	1	—	1	2	—	2	2	3	—
pustine, s.f. „pustiu"	—	—	—	—	—	—	—	12	—
pustiniit, s.n. „pustiire"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
pustiire, s.f.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
pustiu, adj.	3	—	8	12	—	3	10	1	—
pustnic, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
putea, vb.	25	20	38	141	—	25	336	113	18
putere, s.f.	1	2	23	45	—	1	206	12	4
puternic, adj.	—	—	5	7	1	—	34	20	—
puternici, vb. „a se împuternici"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Putiel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Putifar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
putință, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
putred, adj., s.m.	—	—	—	1	—	—	8	—	—
putregiune, s.f.	—	—	—	—	—	—	9	—	—
putrezi, vb.	2	1	—	3	—	1	9	—	—
putrezire, s.f.	6	1	—	—	—	—	6	8	—
puț, s.n.	2	—	—	5	—	2	13	1	—
puți, vb.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
puțin,[1] -ă, adj., adv.	—	8	2	—	1	—	62	3	5
puțin[2], pron. nehot.	—	—	5	—	—	—	—	—	—
puțin[3], s.n.	—	—	2	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
puțină-credință, s.f.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
puținel, adj., adv.	6	7	—	—	6	—	54	12	5
puzderie, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—

R

Raan, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Raav, n.pr.	1	1	—	—	—	—	—	—	—
rac, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
raclă, s.f. „ladă"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
rade (a se), vb.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Rafaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Rafidim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Ragavov, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Rahava, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Rahila, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	48	—
rai, s.n.	—	—	—	1	1	—	24	14	—
Raima, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Ramasen, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
rană, s.f.	7	1	1	11	—	11	53	4	—
ravvi, cuv. ebr.	—	—	—	3	—	—	—	3	—
răbda, vb.	16	5	8	7	—	15	96	7	—
răbdare, s.f.	4	8	6	2	—	4	47	2	—
răbdător, adj.	4	1	—	2	—	5	18	1	—
răcaviță, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
răci, vb.	—	—	—	1	—	7	1	—	—
răcliță, s.f.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
răcoare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
rădăcină, s.f.	3	—	3	9	—	3	22	—	—
răjudeca, vb. „a chibzui"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Răguel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Răhobot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
răi (a se), vb. „a se face rău"		—	—	—	—	1	1	—	—
răie, s.f. „păcat, răutate, nelegiuire"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
rămas, s.n. „rămășiță"	1	—	—	2	—	1	—	2	—
rămășiță, s.f. „urmaș, moștenitor"	4	1	2	8	1	4	4	2	—
rămîne, vb.	—	—	7	9	1	—	13	50	—
răni, vb.	—	1	—	2	—	—	13	—	—
rănit, adj., s.m.	2	—	—	—	—	1	1	—	—
răpăusa, v. răposa									
răpi, vb.	10	3	1	8	—	11	37	—	—
răpiciune, s.f.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
răpire, s.f.	1	—	—	—	—	1	9	—	—
răpitor, s.m., adj.	—	—	1	2	—	1	14	1	—
răpitură, s.f. „pradă"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
răposa, vb. „a se odihni"	3	1	—	14	4	2	21	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
răposat, adj. „odihnit“	1	—	—	—	—	—	1	—	—
răpști, vb. „a cîrti“	—	—	—	8	—	—	11	—	—
răpștire, s.f.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
rărunchi, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
răsădi, vb.	9	—	—	—	1	8	1	—	—
răsădită, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
răsări, vb.	4	1	4	6	—	4	14	2	—
răsărit, s.n.	6	—	—	6	3	6	16	6	—
răsărită, s.f.	—	—	2	1	—	—	—	12	—
răscumpăra, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
răsfira (a se), vb. „a se împrăștia“	—	—	—	—	—	—	1	3	—
răsinit, adj. „risipit, împrăștiat“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Răsînt, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
răspîndi, vb.	2	—	1	1	—	2	4	—	—
răspîntie, s.f.	—	—	—	6	—	—	3	—	—
răspunde, vb.	5	15	48	228	—	5	123	99	1
răspuns, s.n.	—	2	1	6	2	—	30	—	—
răsti, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
răstigni, vb.	—	—	10	26	2	—	40	—	—
răstignire, s.f.	—	—	—	4	—	—	14	—	—
răstignit, s.m., adj.	—	—	—	4	—	—	11	—	—
răsturna, vb.	—	—	1	8	—	—	8	4	—
răsturnat, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
răsucit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	18	—
rășină, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	2	—
rătăci, vb.	5	3	3	1	—	—	4	3	—
rătăcire, s.f.	—	1	—	—	—	—	2	—	—
rătăcit, s.m., adj.	—	—	1	1	—	—	4	4	—
rătez, s.n.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
rău[1], adj.	55	20	37	27	—	13	117	18	1
rău[2], s.n.	—	—	4	10	—	55	238	17	1
rău[3], adv.	—	—	4	20	—	—	77	6	—
răuface, vb. „a face rău“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
răufăcător, adj.	—	4	—	—	—	—	—	—	—
răucuvînta, vb. „a grăi de rău“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
răurat, v. înnorat									
răutate, s.f.		—	—	—	—	—	15	1	—
Răveca, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	34	—
răzbi, vb.	—	—	—	2	—	—	4	2	—
răzbit, s.m.	2	—	—	—	—	—	—	2	—
răzbitor, s.m. „învingător“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
război[1], s.n.	12	2	—	6	—	13	16	4	—
război[2], vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
războli (a se), vb.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
răzbuna, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
răzjudeca, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
răzmeriță, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
răzvrăti (a se), vb.	4	—	—	—	—	—	—	—	—
răzvrătire, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
răzvrătit, adj.	1	1	—	1	—	3	1	—	—
rece[1], s.m. „rușine"	4	—	—	—	—	5	—	—	—
rece[2], s.f., adj.	—	—	1	1	—	—	7	—	—
reci (a se), vb. „a se rușina"	7	—	—	—	—	—	—	—	—
recire, s.f. „rușine"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Regu, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
reoniu, adj. „rău"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
repaus, s.n.	6	—	2	3	—	7	41	—	—
repausa, vb., v. răposa	—	—	2	—	—	2	15	—	2
repede, adj., adv.	2	—	—	—	—	2	—	1	—
Reuma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
revărsa (a se), vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
revărsat, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
rezema (a se), vb.	9	—	—	—	—	—	—	—	2
ridica, vb.	117	13	5	23	6	120	93	44	—
ridicare, s.f.	4	—	—	—	—	4	7	—	—
ridicat, s.n.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
ridicător, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Rifact, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Righia, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Rim, n.pr. „Roma"	—	4	—	—	—	—	—	3	—
ripidă, s.f.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
Risae, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
risipă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
risipi (a se), vb.	5	—	5	13	—	5	51	—	—
risipire, s.f.	—	1	—	—	—	—	7	—	—
risipit[1], adj., s.m.	1	—	1	1	—	1	3	2	—
risipit[2], s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
rîcîi, vb.	2	1	—	—	—	2	—	—	—
rîde, vb.	5	—	1	1	—	6	4	6	—
rîgîi, vb.	4	—	—	1	—	4	—	3	—
rîhnă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
rîjniță, s.f.	—	—	1	3	—	—	—	—	—
rîmlean, s.m.	—	7	—	1	—	—	5	3	—
rîmlenesc, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
rînd, s.n.	—	1	—	8	2	—	4	10	5
rîndui, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
rînji, vb.	—	—	—	1	—	1	6	—	—
rîs, s.n.	—	1	—	—	—	—	1	1	—
rîşni, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
rîu, s.n.	19	—	—	4	—	22	17	6	—
rîvni, vb. „a invidia, a dori"	4	—	—	—	—	—	13	—	—
rîvnire, s.f. „invidie, rîvnă"	3	—	—	1	—	3	17	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
rîvnitor, adj. „invidios"	1	2	—	—	—	1	4	—	—
rîzător, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
roabă, s.f.	—	—	—	7	—	—	3	3	—
roade, vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
roată, s.f.	4	—	—	—	—	3	1	—	
rob, s.m.	—	—	—	75	6	—	140	13	—
robie, s.f.	—	—	—	—	—	1	7	8	
rod, s.n.	6	2	—	42	1	6	79	6	—
rodi (a se), vb.	1	—	—	1	—	1	—	43	—
rodie, s.f. „fruct"	—	—	—	—	—	—	—	3	—
rodire, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
rodit, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
roditor, adj.	7	—	—	—	—	3	—	1	—
roditură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
rogoz, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
român, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	8	—
românesc, adj.	—	—	—	1	—	—	3	3	—
Romoșișe, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Rosc, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
rost, s.n. „gură"	60	4	9	12	8	87	13	2	—
roși, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
roșit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
roșîu, adj. „roșcat"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
roșu, adj.	—	—	2	1	—	—	3	35	—
rotund, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
rotunjor, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
rouă, s.f.	5	—	—	1	—	5	—	5	—
rourat, adj. „cu rouă"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Rovoam, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
rudă [1], s.f. „neam, generație"	—	—	17	42	—	35	88	25	11
rudă [2], s.f. „prăjină"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ruf, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
rug [1], s.n. „grămadă de lemne"	—	—	—	2	—	—	—	4	—
rug [2], s.m. „tulpină"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
ruga (a se), vb.	15	28	26	99	73	13	233	67	1
rugare, s.f. „rugăciune"	2	—	—	—	—	2	—	—	—
rugă, s.f.	9	2	2	3	18	8	57	—	2
rugăciune, s.f.	45	8	2	9	21	58	77	—	—
rugător, s.m.	2	—	—	—	—	3	1	—	—
rugină, s.f.	1	1	—	—	—	1	3	—	—
rugini, vb.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
ruginos, adj. „pieritoriu"	—	1	—	—	—	—	1	—	—
rumegătură, s.f. „balegă"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
rumpe, v. rupe									
rupe, vb.	3	1	4	7	—	3	11	16	—
rupere, s.f.	1	—	—	—	—	1	1	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
rusalii, s.f. pl.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Rusalim, n.pr., v. Ierusalim									
rusu, v. însu									
rusul, v. dînsul, el, pron. pers.									
rușina, vb.	44	3	2	10	—	43	40	8	—
rușine, s.f.	12	—	—	4	—	12	36	4	—
Rut, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	2	—
rutes, adv. „iarăși, iar“	6	5	—	—	—	—	—	—	—
Ruven, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	19	—

S

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
sa, v. său									
sac, s.m.	3	—	5	1	—	2	1	18	—
sad, s.n.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
Sadoc, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
saducheu, s.m.	—	3	5	8	—	—	—	—	—
safir, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Salah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Salano, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Salatiil, n. pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
salce, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
sale, v. său									
Salim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	3	—
Salman, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Salmon, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Salomia, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
samarean in,s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Samaria, n.pr.		—	—	6	—	—	—	—	—
samarinean, adj.	—	—	—	9	—	—	—	—	—
samă, s.f.	2	1	3	—	—	2	7	2	3
Samoilă, n.pr.	4	—	—	—	—	—	2	2	—
Samuil, n.pr.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
sandăc, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Sapta, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sapteca, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sară, v. seară									
sarcină, s.f.	—	1	3	1	—	—	2	—	—
sardonie, s.f. „rubin“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sare, s.f.	—	—	2	8	—	—	3	1	—
Sared, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sarepta, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Saru, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sat, s.n.	—	1	6	31	—	27	32	—	—
satana, s.f.	—	—	4	10	—	—	18	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
saţiu, s.n.	1	—	—	—	—	1	21	—	—
sau, conj.	14	27	58	120	12	19	325	38	53
Saul, n.pr.	1	3	—	—	—	—	—	3	—
Sava, n.pr.	1	—	—	—	2	1	—	1	—
Savaoft, Savaot n.pr.	—	1	—	—	1	—	2	—	—
savatani, cuv. ebr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Savelian, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
să [1], conj. (semn al conjunctivului)	—	261	281	1107	469	503	4693	766	—
să [2], conj. „dacă"	15	51	22	96	1	32	328	151	172
săblaznă, s.f. „greşeală"	5	2	—	5	—	5	2	3	2
săblăzni, vb. „a greşi"	—	—	—	19	—	—	12	1	—
săblăznitor, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
săbor, s.n. „sobor, gloată"	15	5	11	3	3	—	25	1	4
sădi, vb.	—	—	1	6	—	—	8	4	—
săgeată, s.f.	16	—	—	—	—	16	1	—	—
săgeta, vb.	5	—	—	—	—	5	—	1	—
săgetare, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	1	—
săgetător, s.m. „aruncător cu arcul"	—	1	—	—	—	—	—	2	—
săi, v. său									
sălaş, s.n. „lăcaş, locuinţă"	1	—	2	3	2	3	10	6	—
sălăşui, sălăşlui, vb.	5	1	—	4	1	7	10	1	—
sălbatec, adj.	1	—	—	2	—	1	4	3	—
sălta, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
sămăşlui, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	4
sămăşluire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
sămînţă, s.f. „sămînţă, neam"	21	3	10	21	—	21	64	111	3
sănătate, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
sănătos, adj.	—	1	8	17	—	—	26	—	—
săpa, vb.	5	—	4	11	—	5	17	14	—
săptămînă, s.f.	—	7	1	1	—	—	11	4	2
săpun, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
săra, vb.	—	—	1	5	—	—	1	—	—
sărac, adj.	8	1	—	5	—	8	23	2	—
sărafim, s.m.									
sărat, adj.	—	1	—	1	—	—	2	1	—
sărăcie, s.f.	—	—	—	2	—	—	20	—	—
sărba, vb., v. serba									
sărbătoare, s.f.	4	—	1	—	—	4	5	9	—
sărbător, s.n.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
sări, vb.	—	2	1	—	—	—	4	1	—
săruta (a se), vb.	1	7	2	15	12	1	13	11	—
sărutare, s.f.	—	1	—	—	1	—	7	—	—
sărutat, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
sărutată, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
sărutătură, s.f.	—	—	—	6	—	—	2	—	—
săstav, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	2

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
sătul, s.m.	1	—	—	1	—	1	3	—	—
sătura (a se), vb.	26	2	—	14	—	26	65	4	—
săţios, adj.	—	—	1	2	1	—	—	—	—
Saul, n.pr.	6	3	—	—	—	—	—	3	—
său, pron., adj. pos.	83	36	157	44	23	327	418	510	69
săva [1], conj.	—	1	—	—	—	—	—	25	6
săva [2], pron. nehot. „orice"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
săva [3], adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
săvîrşi, vb. „a termina"	—	—	1	—	1	—	48	1	—
săvîrşire, s.f.	1	—	—	—	—	—	3	—	—
săvîrşit, adj.	—	—	3	—	2	—	—	—	—
sbura, v. zbura									
scafă, s.f. „pahar"	4	—	—	—	—	—	—	2	—
scai, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
scară, s.f.	—	—	—	—	1	—	2	2	3
Scarion, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Scariot, n.pr.	—	—	2	1	—	—	1	—	—
scaun, s.n.	22	—	6	10	4	21	26	23	1
scădea, vb.	8	—	2	2	—	8	15	5	—
scădere, s.f.	1	—	—	—	—	1	8	—	—
scălda, vb.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
scăpa, vb.	1	2	1	1	—	1	39	3	—
scăpare, s.f.	8	—	—	—	1	8	1	—	—
scărcica, vb. „a scrîşni"	3	—	—	—	—	—	—	—	—
scăzut, s.m.	—	—	4	—	—	—	—	—	—
schimb, s.n.	1	—	—	2	—	2	6	—	—
schimba, vb.	7	—	1	—	—	7	31	10	2
schimbare, s.f.	2	2	—	—	—	1	4	—	—
schimbat, s.n. „schimbare"	1	—	—	—	—	1	1	—	—
schimen, s.m. „căţel, pui de fiară"	3	—	—	—	—	2	—	—	—
schizmire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
scîmen, v. schimen									
scîndură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	30	—
scîndurea, s.f.	—	1	—	1	—	—	—	—	—
scîrbă, s.f. „necaz, supărare"	14	3	—	8	3	20	98	—	1
scîrbi, vb. „a (se) întrista, a (se) mîhni, a (se) supăra	7	—	1	5	—	11	36	—	—
scîrbie, s.f. „necaz, supărare"	5	1	—	—	—	—	—	—	—
scîrbit, adj. „trist, supărat, îngrijorat"	4	—	—	2	—	1	6	—	—
scîrcit, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
scîrnav, adj.	—	1	—	—	—	—	1	—	—
scîrnăvi, vb. „a spurca, a pîngări"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
scîrşcat, s.n.	—	—	5	—	—	—	—	—	—
sclăncinia (a se), vb. „a mişca, a clătina"	1	—	—	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
scoate, vb.	41	6	18	56	—	43	89	33	2
scoatere, s.f. „mîntuire"	—	—	—	—	—	—	3	—	—
scobi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
scobinos, adj. „gol"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
scoc, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
scochie, s.f. „smochină"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
sconcenie, s.f. concenie	1	—	—	—	—	—	—	—	—
scorni, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
scorpie, s.f.	—	—	—	2	—	—	4	—	—
scos, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
scrie (a se), vb.	9	11	9	63	1	8	66	28	3
scriptură, s.f.	—	6	5	33	4	—	74	8	4
scris, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
scrînti (a se), vb.	1	—	—	—	—	—	—	1	—
scrîșni, vb.	—	—	—	1	—	3	3	—	—
scrîșnire, s.f.	—	—	—	7	—	—	7	—	—
scuipi, vb.	—	—	2	9	—	—	5	—	—
scuipit, s.n.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
scula (a se), vb.	32	6	25	112	1	34	117	60	—
sculare, s.f.	1	—	—	—	—	1	8	—	—
sculat, s.n.	—	—	—	—	1	1	—	—	—
sculă, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
sculător, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
sculătoare, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
scump, adj. „valoros"	—	—	—	—	—	—	3	6	—
scumpăra, vb.	—	1	—	—	—	—	15	—	—
scumpărare, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
scumpete, s.f.	—	—	—	—	—	—	2	10	—
scura, vb. „a curăți"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
scurge (a se), vb.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
scurt, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
scurta, vb.	1	1	1	5	—	1	3	1	—
scut, s.n. „apărător, sprijin"	12	—	—	—	—	13	—	1	—
scutință, s.f. „sprijin, apărare"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
scutitor, s.m. „apărător, sprijin"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
scutura, vb.	1	1	—	4	—	3	3	—	—
se, pron. refl.	nen.	206	399	1308	—	—	4067	548	482
seamă, s.f., v. samă									
seamenea, adv. „asemenea"	5	2	—	—	—	—	—	—	—
seară, s.f.	8	1	7	10	—	8	4	29	—
Searea, n.pr.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Seboi, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Seboim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sec, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
seca, vb. „a usca"	4	2	—	8	—	4	5	2	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
secară, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
secera, vb.	2	1	4	9	—	1	23	2	—
secerat, s.n., adj.	—	—	2	6	—	—	1	2	—
seceră, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
secerăciune, s.f.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
secerător, s.m.	—	—	2	3	—	1	—	—	—
secerătură, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	3	—
seceriș, s.n.	—	—	—	5	—	—	1	—	—
Secund, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
secure, s.f.	1	—	—	1	—	1	—	—	—
Sefar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sefon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Seir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Seira, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Sela, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Selmon, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	1	—
semăna [1], vb. „a se asemăna“	—	—	—	6	—	—	—	—	—
semăna [2], vb. „a semăna“	6	2	14	30	—	—	66	4	—
semănat, s.n. „însămînțare“	—	—	1	—	—	—	—	1	—
semănător, s.m.	—	—	2	4	—	—	6	—	—
semănătură, s.f.	—	—	2	7	—	—	5	4	—
Sember, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
semințesc, adj.	—	—	—	—	—		—	—	1
seminție, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	75
semn, s.n.	9	—	12	46	—	9	53	37	—
semna, vb.	1	2	—	5	4	1	13	7	—
senin, adv.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
septemvrie, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	1	—
serafim, s.m.	—	—	—	—	3	—	3	1	—
serba, vb.	2	—	—	—	—	1	2	1	—
Seruhov, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
sete, s.f.	5	—	—	1	—	5	14	1	—
setim, s.n. „lemn de salcîm“	—	—	—	—	—	—	—	25	—
setos, adj.	1	—	5	2	—	1	11	—	—
Setri, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
setui, vb. „a se înseta“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
seu, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sevastiesc, adj. „împărătesc“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
sever, s.m. „miazănoapte, vînt de miazănoapte“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
sfadă, s.f.	1	2	—	—	—	1	1	2	—
sfară, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
sfat, s.n.	20	5	5	11	1	19	17	3	1
sfădi (a se), vb.	—	1	—	—	—	—	—	4	—
sfărîma, vb.	—	—	—	6	—	1	7	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
sfărîmi, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
sfătui (a se), vb.	11	5	2	7	—	10	20	1	—
sfătuită, s.f.	2	—	—	—	—	1	—	—	—
sfentitoare, s.f. „sfințitoare, loc de sfințire"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
sfeșnic, s.n.	3	—	1	4	1	3	5	13	—
sfetnic, s.m.	—	1	—	2	—	—	6	1	—
sfii (a se), vb.	3	—	—	6	—	3	11	—	—
sființă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
sfințitor, s.m. „slujitor, preot"	—	1	—	—	1	—	—	—	—
sfinți, vb.	1	1	2	3	9	1	26	39	—
sfinție, s.f.	16	3	—	—	7	16	20	6	—
sfințire, s.f.	1	1	—	—	—	1	—	—	—
sfințită, s.f., „sanctuar"	—	—	—	—	2	—	—	—	—
sfințitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
sfita, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
sfînt, adj., s. „sfînt, sfințenie, sanctuar"	8	22	25	50	213	76	348	72	30
sfîrșenie, s.f.	—	—	—	6	1	—	15	—	—
sfîrși, svîrși, vb. „săvîrși"	13	15	—	35	14	14	39	15	2
sfîrșire, s.f. „sfîrșit"	1	1	—	—	3	1	9	—	—
sfîrșit, s.n.	10	35	—	12	6	38	78	7	1
Siba, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
sicamene, s.f.pl. „mure"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
sicareu, s.m. „ucigaș"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Sichim, n.pr.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
sichimesc, adj.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Sichimă, n.pr.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
sicluș, s.m. „monetă veche la evrei"	—	—	—	—	—	—	—	23	—
Sidon, n.pr.	—	1	3	9	—	—	3	3	—
Siddim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Sier, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sifora, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Sihar, n.pr.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
Siir, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sikim, v. Sichim									
silă, s.f. „putere"	39	3	1	8	—	38	11	—	—
Silfa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sili, vb.	—	—	—	—	—	—	6	7	—
Silioan, n.pr.		—	—	1	—		—	—	—
siliște, s.f.	4	—	—	1	—	1	—	—	—
Silla, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
silnic, adj. „puternic"	29	—	—	1	—	—	2	—	—
Silom, n.pr.	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Siluam, n.pr.	—	—	—	3	—	—	7	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Sim, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	12	—
simbrie, s.f.	—	—	—	—	—	—	3	6	—
Simen, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Simion, n.pr.	—	—	—	—	1	—	12	6	—
Simon, n.pr.	—	—	9	62	—	—	19	—	—
Simon Pătru, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Simron, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
simți, vb.	1	—	2	5	—	1	4	2	—
simțire, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Sinaar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Sinai(a), n.pr.	1	—	—	—	—	2	3	15	—
sinain, adj.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
sine, sineși, pron. reflex.	6	19	13	18	127	800	—	40	—
singur, adj., adv.	5	1	10	10	2	7	31	3	1
Siniad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sion, n.pr.	26	—	1	2	1	40	7	—	—
Siracusia, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Siria, n.pr.	—	3	1	2	—	—	2	1	—
sirian, s.m.	—	—	—	1	—	—	3	4	—
siriap, adj. „sălbatec“	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Sirit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
siriu, s.n. „unealtă“	—	—	—	—	—	—	—	14	—
Sirtu, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
siruman, s.m. „sărman, oropsit“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sirus, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Sisar, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Sisenie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
sisioară, v. susioară									
Sit, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	7	—
Sitma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sivan, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sîmbătă, s.f., adv.	3	4	49	51	—	2	42	15	3
sîn, s.n.	5	1	—	—	—	5	3	5	—
sînge, s.n.	19	7	12	27	10	19	59	36	21
sîngeros, adj.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
sîngura (a se), vb. „a sta singur, la o parte“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sîrb, s.m.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
sîrbesc, adj.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
sîrbește, adv.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
sîrg, s.n. „grabă“	—	—	—	—	—	1	1	—	—
sîrgui, vb.	1	—	—	—	—	—	6	—	—
Sîu, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
slab, adj. „neputincios“	1	—	—	2	—	1	10	—	—
slastile, s.f. „domnie“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
slatină, s.f. „apă sărată“	1	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
slavă, s.f.	43	12	8	43	8	61	235	16	—
slăbi, vb.	3	1	—	3	—	2	19	3	1
slăbit, s.m.	—	—	—	10	—	—	14	—	—
slăbiciune, s.f.	—	1	—	—	—	—	3	—	—
slăvi, vb.	5	3	3	14	4	6	27	7	—
slăvire, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
slăvit, adj.	6	—	—	1	3	5	13	—	—
sledi, vb. „a urma“	1	1	—	—	—	1	—	—	—
slei, vb. „a turna, a topi“	—	—	—	—	—	—	—	5	—
sleire, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
sloată, s.f.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
slobod, adj.	1	4	1	—	—	1	6	5	—
slobozi, vb.	—	—	—	5	—	—	71	63	4
slobozie, s.f. „eliberare“	—	—	—	1	—	—	8	3	—
slobozitor, s.m.	—	—	—	—	—	—	—3	1	—
slonovn, adj. „de fildeş“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
slovă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
slugă, s f.	3	1	36	25	—	2	50	121	—
slujbă, s.f.	2	3	4	3	9	2	24	32	2
sluji, vb.	2	9	9	24	5	3	57	40	6
slujire, s.f.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
slujitor, s.m.	—	—	—	2	1	—	7	—	—
slujnică, s.f.	—	—	1	—	—	—	1	40	—
slut, s.m .	—	—	—	1	—	—	—	—	—
smeragdie, s.f. „smarald“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
smerenie, s.f. „umilinţă“	9	1	—	—	9	8	40	—	1
smeri (a se), vb.	15	1	3	2	—	16	22	1	—
smerit, adj.	5	5	3	—	—	4	15	—	—
smicura, vb., v. zmicura									
sminteală, s.f. „turburare, greşeală“	—	1	4	—	—	—	1	—	6
sminti (a se), vb. „a (se) turbura“	15	—	6	1	—	16	2	—	3
smintire, s.f.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
smirnă, s.f.	1	—	—	2	—	—	1	4	—
smoală, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
smîntă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	8
smochin, s.m.	—	1	5	14	—	—	6	1	—
smochină, s.f.	2	—	1	3	—	2	1	—	—
smulge, vb.	—	1	—	3	—	—	2	1	—
sne(a)m, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
snop, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	4	—
soacră, s.f.	—	—	2	7	—	—	3	—	5
Soara, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	54	—
soare, s.m.	15	3	5	11	—	15	29	17	—
soartă, s.f.	4	—	1	—	—	3	1	—	—
soaţă, v. soţ									

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Soba, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
sobor, s.n.	—	—	11	—	—	—	—	—	—
socoti (a se), vb.	25	7	2	14	5	25	102	12	6
socotință, s.f.	—	—	—	—	2	—	—	—	3
socotire, s.f. „credință"	—	1	—	—	3	—	21	—	1
socotitor, s.m.	—	1	—	1	—	—	3	—	—
socotitură, s.f. „închisoare"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
socru, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	14	2
Sodom, n.pr.	1	—	—	5	—	1	1	—	—
Sodoma, n.pr.	—	—	3	—	—	—	—	25	—
sodomesc, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
sodomlean, adj.	—	—	—	2	—	—	—	—	1
Sofonie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sol, s.m. „vestitor"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
solie, s.f. „veste"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
solniță, s.f.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Solomon, n.pr.	1	—	3	9	—	1	14	5	—
Soloneanon n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Solun, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	1
solunean, adj.	—	1	—	—	—	—	—	1	—
Soluneanul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Solunescul, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
som, s.m.	—	—	—	12	—	—	—	—	—
somn, s.n.	3	2	—	11	—	3	12	8	—
Sopatră, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
soră, s.f.	—	2	3	18	—	1	13	30	35
sorț, s.m.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Sosana, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
sosi, vb.	—	3	1	4	1	—	1	37	—
soț, s.m., soață, s.f.	11	8	2	21	—	11	50	4	1
soție, s.f. „tovărășie"	—	—	4	7	—	—	3	1	—
spaimă, s.f.	—	1	2	—	—	—	5	1	—
sparge (a se), vb. „a (se) risipi, a (se) împrăștia"	26	2	8	25	—	26	31	1	3
spargere, s.f.	—	1	—	1	—	—	4	—	—
spată [1], s.f. „sabie, paloș"	6	—	1	—	—	6	2	1	—
spată [2], s.f. „osul de la umăr"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
spate, s.n.	—	—	—	2	—	2	—	2	—
spăla, vb.	—	1	3	18	3	1	33	14	2
spălat, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
spălătoare, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
spălătură, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	1	—
spălător, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
spămînta (a se), vb.	29	2	—	24	—	30	21	9	—
spămîntare, s.f.	1	—	—	—	—	1	2	—	—
spămîntat, s.n. „spaimă"	1	—	—	—	—	1	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
spărtură, s.f.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
spărți, vb. „a se despărți"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
spăsit, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
spășenie, s.f. „mîntuire"	40	6	1	1	10	77	203	—	—
spăși, vb. „a mîntui"	67	3	5	—	19	66	113	—	1
spășire, s.f. „mîntuire"		—	—	—	—	—	1	—	—
spășitor, s.m. „mîntuitor"	11	2	—	—	6	13	15	—	1
speria (a se), vb.		—	8	6	—	—	10	1	—
spetează, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
spetie, s.f. „omoplat"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
spic, s.n.	—	—	1	5	—	—	—	10	—
spin, s.m.	2	—	5	9	—	2	—	3	—
spinare, s.f.	4	—	—	—	—	5	—	—	1
spire, s.f. „ceată de oameni"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
spiță, s.f. „treaptă"	15	2	—	—	—	15	—	—	91
spînzura, vb. „a atîrna"	1	3	2	4	—	1	5	3	—
spodobi (a se), vb.	—	—	—	2	2	—	68	—	—
spoi, vb. „a polei"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
spori, vb.	—	—	—	—	1	—	2	4	—
spovedi, vb.	—	—	—	—	—	1	1	—	—
spovedire, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
spre, prep.	24	93	44	116	35	281	838	76	6
spresărire, s.f. „grăbire, cutezare"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
sprezice, vb. „a chema"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
sprinten, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
sprințar, adj.	2	—	—	—	—	1	—	—	—
sprințare, s.f. „deșertăciune"	—	—	—	—	—	1	—	—	—
sprînceană, s.f.	1	—	—	—	—	2	—	—	—
spuitoriu, s.m.	—	1	—	2	—	—	—	—	—
spumă, s.f.	—	—	—	3	—	—	5	—	—
spunere, s.f. „spusă, arătare"	1	4	—	—	—	1	10	—	—
spune, vb. „ spune, a povesti, a arăta"	78	29	57	107	5	75	176	63	13
spurca (a se), vb.	7	3	5	12	—	8	18	2	16
spurcat, adj.	—	1	—	—	—	—	29	1	1
spurcăciune, s.f.	1	2	—	—	4	—	29	—	—
spurcătură, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
spusă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
sta, vb.	36	22	20	93	31	35	135	67	1
stactie, s.f. „ulei de mirt"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
stare, s.f.	4	—	—	—	1	6	3	—	—
stat, s.n. „trup, corp omenesc"	3	—	—	—	—	—	2	1	—
staulele-florii, s.n.pl.	—	—	4	—	—	8	—	—	—
stăji, v.steji									
stălpare, s.f. „ramură, creangă"	—	—	—	3	—	—	7	—	—
stăpîn, s.m.	—	—	1	1	—	—	4	2	—
stăpînă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
stătător, s.m. „răzbunător"	—	—	—	—	2	—	—	1	1
stăvit, adj. „alcătuit(?)"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
stea, s.f.	6	1	1	7	3	6	33	6	—
steag, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	1	—
stean, s.n. „stîncă"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
stearpă, adj.f.	2	—	—	—	—	2	—	2	—
steblă, s.f. „pai, ramură"	1	—	—	4	—	1	—	—	—
stejar, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
steji, vb. „a se grăbi"	7	—	—	—	—	—	2	—	—
stepenă, s.f. „treaptă"	1	—	—	—	—	1	—	—	49
sterp, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
sticlă, s.f.	—	—	3	6	—	—	2	—	—
stihar, s.n.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
stingătoare, s.f. „instrument de stins lumînări"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
stinge, vb.	—	—	2	3	—	—	10	—	—
stingere, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Stipie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
stîlp, s.m. „turn"	5	—	2	5	—	5	4	49	—
stîng, adj.	—	—	6	1	11	—	4	3	—
stînga, adv.	—	1	—	—	—	—	17	6	—
stînjen, s.m.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
stîrci, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
stoarce, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
strajă, s.f.	3	—	—	3	—	4	12	—	—
strană, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
straste, s.f. „chin, suferință"	4	2	—	2	—	4	—	—	—
strat, s.n. „așternut, culcuș, pat"	8	1	—	—	—	7	—	—	—
străgni (a se), vb. „a se păzi"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
străin, s.m., adj.	18	18	3	11	—	20	43	18	—
străinătate, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
străjui, vb.	4	2	—	—	—	—	3	—	1
străluci, vb.	—	3	—	1	—	—	6	2	—
străminare, s.f. „strămutare"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
strămină, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
strămoș, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
strămuta, vb.	1	—	—	1	—	1	9	—	—
strănepoată, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
strănepot, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	4
străstui, vb. „a chinui"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
strecura, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
strede, s.f. „fagur"	2	—	—	—	—	3	—	—	—
stredie, s.f. „miere"	—	—	—	—	—	—	3	1	—
streina, vb. „a înstrăina"	1	—	—	—	—	—	4	—	—
streinat, adj. „înstrăinat"	—	—	—	—	—	—	5	—	—
strica, vb.	—	—	4	1	—	—	24	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
stricare, s.f. „pagubă“	—	—	—	—	—	—	1	1	—
stricat, s.m., adj.	—	—	—	8	—	—	28	2	—
stricăciune, s.f.	—	—	1	4	—	—	16	—	—
striga, vb.	10	10	14	77	26	11	90	22	—
strigare, s.f.	10	1	—	2	6	10	4	4	—
strigat, s.n. „gălăgie, zgomot“	—	—	—	—	1	—	—	6	—
striiruiscoditoriu, -oare, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
strîmb, adj., adv. „nedrept“	2	—	1	—	—	2	3	6	2
strîmbătate, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
strîmt, adj.	—	—	1	3	—	—	7	4	—
strînge, vb.	1	1	—	4	1	1	61	11	—
strîns, s.n. „strîngere“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
strînsoare, s.f.	—	—	—	1	—	—	9	—	—
strînsură, s.f. „recoltă“	—	—	—	—	—	—	14	2	1
stropi, vb.	1	—	—	—	1	1	1	8	—
stropire, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
strugure, s.m.	2	—	—	2	—	3	2	2	—
strună, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
struncina, vb. „a zdrobi, a stîlci“	2	—	—	3	—	—	4	—	—
struncinat, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
stur, s.m. „țurțur de gheață“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Su, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Sua, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sub, prep.	18	1	6	22	5	19	39	51	4
subțioară, v. susioară									
subțire, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	4
sucit, adj. „răsucit“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sucui, vb. „a obișnui“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
sudalmă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
sudoare, s.f.	—	1	—	1	—	—	1	1	—
suferi, vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
sufla, vb.	1	3	2	4	—	1	13	5	—
suflare, s.f.	1	—	—	—	—	1	6	—	—
suflet, s.n.	51	20	16	58	21	162	477	35	—
sufletesc, adj.	—	—	—	—	3	—	74	1	4
sugătoare, adj., s.f. „care alăptează“	—	—	1	—	—	—	—	1	—
sugător, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
suge, vb.	3	—	1	—	—	2	1	—	—
sugruma, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
sugușa, vb.	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Suhot, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
sui (a se), vb.	18	6	3	8	1	18	64	10	7
suire, s.f.	1	—	—	—	1	1	12	—	2
suit, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
sulă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
suliță, s.f.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
sun, s.m. „sunet“	3	—	—	—	—	—	—	—	—
suna, vb.	3	—	—	—	—	2	1	—	—
sunător, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
sunet, s.n.	—	—	—	1	—	5	1	1	—
Suni, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
supăra, vb.	1	1	—	2	—	1	1	1	—
supra, prep. „spre, către, asupra“	—	—	—	—	—	1	—	—	—
supt, v. sub									
supune (a se), vb.	3	12	—	—	2	2	13	—	—
supusuînțelegătoriu, adj. „umil“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Sur, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
surd, s.m., adj.	2	—	1	5	—	2	9	1	—
surpa, surupa, vb.	—	—	—	1	—	—	26	—	—
sus, adv.	42	3	2	18	13	41	81	101	6
susioară, s.f.	8	—	—	—	—	8	—	—	—
suspin, s.n.	6	—	—	—	—	5	20	—	—
suspina, vb.	—	1	1	10	—	—	11	1	—
suspinare, s.f.	2	—	—	1	—	3	8	—	—
susur, s.n.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
sutar, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
sutaș, s.m.	—	12	—	2	—	—	39	2	—
sută, nr. card.		2	4	19	—	—	22	46	—
Suzim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
svintitoriu, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
svitoc, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
svînta, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1

Ș

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
șale, s.f.pl.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Șamah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
șapte, nr. card.	3	5	12	28	—	4	7	59	5
(a) șaptea, nr. ord.	—	—	—	—	—	1	—	—	7
șaptesprezece, nr. card.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
șaptesprezecelea(al), nr. ord.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
șaptezeci, nr. card.	1	—	1	3	—	1	2	5	—
șarbă, s.f. „roabă, slugă“	4	—	—	—	—	4	—	—	—
șardie „rubin“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
șarpe, s.m.	2	2	5	7	—	1	41	10	—
șase, nr. card.	—	—	5	15	—	—	8	25	12
șasea(a), șaselea(al), nr. ord.	—	—	—	—	—	1	5	6	7
șasesprezece, nr. card.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
șas(e)zeci, nr. card.	—	—	1	5	—	—	—	—	—
șatră, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Șcheva, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
șchiop [1], adj., s.m.	—	—	4	7	—	—	—	—	—
șchiop [2], adv.	—	—	—	2	—	—	—	—	—

	S	CV	E_0	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
şchiopa, vb.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
şchiopăta (a se), vb.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Şebeş, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
şedea, vb.	18	7	37	124	3	18	86	25	—
şedere, s.f.	23	—	—	1	2	18	5	—	—
Şerah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
şerb, s.m. „rob"	55	4	—	—	1	57	—	1	—
Şerban, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
şerbi, vb. „a lucra, a sluji"	—	—	—	—	—	—	—	—	1
şerbie, s.f. „robie"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Şeruc, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
şes, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
şestocrilat, adj.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
şezător, s.m.	—	—	—	11	—	—	—	—	—
şezut, s.n.	—	—	—	—	—	1	—	—	1
şezută, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
şi [1], conj.	nen	689	1165	4450	667	2428	12478	4412	441
şi [2], adv.	—	53	1	176	48	11	2279	17	88
şie, pron. refl. dativ	15	33	—	19	—	—	426	50	—
Şihoh, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Şikhem, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	20	—
Şila, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
şinor, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
şintia, vb.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
şireag, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
şoarece, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
şopti, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
şpan, s.m. „supraveghetor"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Ştefan, n.pr.	—	—	2	—	1	—	—	—	—
şterc, s.n.	—	—	—	6	—	—	—	—	—
şterge, vb.	—	—	2	6	3	—	3	2	—
şti [1], vb.	37	40	27	204	3	36	331	75	21
ştire, s.f.	1	—	2	1	1	1	6	5	2
ştiucă, s.f. „bucată"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ştiut, s.m. „cunoscut"	3	1	—	3	—	4	—	—	—
ştiutor, s.m.	—	—	—	—	—	2	5	2	—
ştiutură, s.f.	—	—	—	—	—	—	3	2	—
Şua, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
şut, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Şura, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—

T

ta, v. tău									
Taas, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
tabăr(ă), s.f. şi m.	—	—	—	—	—	—	—	16	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
tablă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	18	—
Tadeu, n.pr.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
taină, s.f.	—	—	5	5	9	—	68	—	—
talant, s.m. „monedă"	—	—	—	—	—	—	4	—	—
taler, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
talpă, s.f.	2	—	1	—	2	2	—	41	—
Tamar(a), n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	10	—
Taneos, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	—	—
tar, s.m. „sarcină"	2	1	—	3	—	2	2	2	—
Tara, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
tare [1], adv.	—	—	1	6	—	—	37	42	1
tare [2], s.m., adj.	28	4	1	6	4	26	39	6	—
tarseanin, adj. „tîrsean"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Tarsis, n.pr.	2	—	—	—	—	1	—	1	—
Tars, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tată, s.m.	27	7	40	94	41	11	164	211	55
taur, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Tavie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tavita, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Tavor, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
tăcea, vb.	14	1	3	18	—	14	26	2	2
tăcut, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tăgădui (a se), vb. „a se feri"	—	2	—	—	—	—	—	1	—
tăi, v. tău									
tăia, vb.	7	1	7	28	4	7	21	33	1
tăiare, s.f.	1	—	—	—	1	1	7	1	—
tăiat, s.n.	—	—	—	—	—		—	1	—
tăietoare, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
tăietor, s.m.	1	—	—	1	—	—	1	2	—
tăietură, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
tălmaci, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tămîie, s.f.	—	—	—	2	3	—	—	1	—
tărcat, adj. „pestriț"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
tărie, s.f.	7	1	—	31	19	13	195	10	—
tărime, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
tăroasă, adj. „gravidă"	—	—	—	—	—	—	—	21	—
tătăișe, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
tătănesc, adj. „părintesc"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
tătîne, s.m.	—	4	15	2	—	2	—	—	—
tătuș, s.m. „tată"	1	—	—	—	—	—	—	—	2
tău, adj. pron. pos.	94	13	100	288	169	956	21	469	6
tăvăli (a se), vb.	—	—	—	1	—	—	3	1	—
te, v. tu									
teacă, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
teamă, s.f.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
teamăt, s.n. „teamă"	—	—	—	4	—	—	5	—	—
teasc, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Teba, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tema, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Teman, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
temător, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
temătură, s.f. „frică"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
teme (a se), vb.	26	5	6	50	—	22	96	25	3
temei, s.n. „temelie"	—	—	1	4	—	—	5	—	—
temeli, vb. „a întemeia"	2	—	—	—	—	—	—	—	—
temere, s.f. „frică"	—	—	—	—	—	—	—	1	3
temnicer, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
temniță, s.f.	1	4	8	17	—	1	27	12	—
temoare, s.f. „teamă, spaimă"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
temut, s.m.	—	—	—	—	—	4	—	—	—
Teodor, n.pr.	—	—	—	—	1	—	—	—	5
Teofil, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Tertil, n.pr.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
tetraevanghel, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	2
Tiberiad, n.pr.	—	—	—	2	—	—	2	—	—
Tiberiada, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Tiberie, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Tihic, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tigăni, s.f.pl. „tigăi"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Tigris, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Timad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Timei, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Timna, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Timnat, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Timoftei, n.pr.	—	3	—	—	—	—	—	—	—
timp, s.n.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
timpuriu, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tină, s.f.	2	—	—	5	—	2	14	—	—
tindă, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tinde, vb. „a întinde"	12	3	—	15	—	10	32	24	1
tine, v. tu									
tinerel, s.m., adj.	5	1	—	2	—	—	—	—	—
tinerețe, s.f.	9	1	1	3	—	9	9	2	—
tini, vb. „a suna"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tipar, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tipări, vb.	—	—	—	—	—	—	3	2	—
Tir, n.pr.	3	2	3	9	—	3	—	—	—
Tirai, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tirea, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
tiri, vb. „a zdrobi, a sfărîma"	3	—	—	—	—	—	—	—	—
titlă, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
tivit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tivitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tîdial, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
tîlcovanie, s.f. „tălmăcire“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tîlhar, s.m.	—	—	4	15	2	—	20	—	—
tîlni, vb. „a se întîlni“	—	—	—	—	—	—	—	6	—
tîmbar, s.m. „manta“	—	—	—	1	—	—	—	1	—
tîmpănă, s.f. „tobă“	4	—	—	—	—	4	—	3	—
tîmpin, s.m. „întîmplare“	—	1	—	—	—	—	—	—	—
tîmpina (a se), vb. „a (se) întîlni“	1	—	—	13	—	1	27	3	—
tîmpinare, s.f. „întîlnire, întîmpinare“	3	—	—	—	—	3	1	—	—
tîmpinat, s.n. „întîmpinare“	1	—	—	4	—	1	4	—	—
tîmpla, vb. „a se întîmpla“	—	5	—	5	—	1	47	9	—
tîmplă, s.f.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
tînăr, s.m., adj.	6	1	—	16	—	10	47	8	—
tînji, vb.	5	—	1	2	—	6	11	—	—
tîrg, s.n.	—	1	4	6	—	—	7	—	—
tîrgar, s. m.	—	—	—	4	—	—	4	—	—
tîrgoveț, s.m. „negustor“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tîrgoviște, n.pr.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
tîrgui, vb.	—	—	—	1	—	—	—	3	—
tîrî, vb.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
tîrnaț, s.n. „pridvor“	—	—	—	—	—	—	—	11	—
tîrnoseală, s.f.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
tîrnosi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
tîrnosit, s.n.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
tîrziu, adj.	—	1	—	—	—	—	—	1	—
toarce (a se), vb. „a se întoarce“		—	1	2	—	—	2	3	—
toci, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
tocitoare, s.f.	—	—	—	2	—	—	6	—	—
tocma, adv.	—	—	1	8	—	—	15	15	7
tocmeală, s.f.	—	1	—	15	2	2	88	4	2
tocmi (a se), vb. „a întemeia, a (se) așeza, a (se) asemăna“	3	3	3	8	3	3	64	32	6
tocmitor, s.m.	—	1	—	2	—	—	8	—	—
Togarma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
toiag, s.n.	1	—	1	3	—	2	9	24	1
Toma, n.pr.	—	—	1	6	—	—	31	1	1
topazie, s.f. „topaz“	—	—	—	—	—	—	—	2	—
topi (a se), vb.	16	—	—	1	—	14	16	1	—
topit, adj.	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Tordaș, Mihai, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
torozacon, „a cincea carte din Vechiul Testament“	—	—	—	—	—	—	—	21	—
tort, s.n. „fir tors“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tot[1], adv.	—	—	—	6	—	5	47	22	3
tot[2], adj., pron. nehot.	110	115	149	505	109	427	1648	713	48

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
tovară, s.f. „greutate"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
trage, vb.	7	4	2	5	—	6	37	15	—
Tarhomitsca, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
traistă, s.f.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
trăi, vb.	—	—	—	—	—	—	1	6	—
tras, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
trăsură [1], s.f. „linie"	—	—	—	1	—	—	—	1	—
trăsură [2], s.f. „carte, scrisoare"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
treabă, s.f.	—	—	—	—	1	1	—	—	—
treacă, s.f. „amînare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
treaptă, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
treaz, adj.	—	—	—	1	—	—	2	1	—
trebnic, adj.	—	—	—	1	—	1	1	—	—
trebui, vb.	1	—	5	22	—	1	91	16	3
trebuință, s.f.	—	—	—	3	—	—	19	—	—
trecător, adj., s.m. „călcător"	—	2	—	—	—	1	11	—	—
trece, vb.	46	11	30	72	4	47	111	46	4
trecere, s.f.	1	—	—	—	—	1	3	—	—
trecînd, adv. „afară de"	4	—	—	—	—	—	—	—	—
trecut, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	4	—
trei, nr. card.	3	9	11	35	21	3	46	50	26
treia (a), nr. ord.	2	3	9	29	6	3	30	29	19
treizeci, nr. card.	—	—	1	9	—	—	10	3	—
tremur, s.n.	4	—	—	—	—	5	—	2	—
tremura (a se), vb.	3	—	—	6	—	3	13	1	—
trestie, s.f.	3	—	5	9	—	3	4	—	—
trezi (a se), vb.	—	3	—	—	1	—	—	—	—
trimis, s.m.	—	1	1	6	—	—	1	—	—
trimite, vb.	28	16	22	138	16	29	166	53	—
trimitere, s.f. „scrisoare, carte"	—	20	—	—	—	—	2	1	—
trimițător, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
trist, adj.	4	—	—	3	—	4	4	3	—
trîmbița, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
trîmbiță, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	2	—
trînd, s.m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
trîndav, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
troacă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Troada, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Trofim, n.pr.	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Troghilia, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
troiță, s.f.	2	—	—	—	1	—	8	—	—
tropar, s.n.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
troscot, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
trud, s.n.	—	—	—	—	—	3	—	—	—
trudă, s.f.	7	—	—	4	—	3	32	1	—
trudi (a se), vb.	—	—	—	1	—	11	17	—	—
trudit, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
trufaş, s.m., adj.	8	2	—	—	—	11	14	—	—
trufă, s.f. „mînie, trufie"	11	—	—	—	—	11	34	1	—
trufi (a se), vb.	1	—	—	—	—	—	4	—	—
trufie, s.f.	—	—	—	—	—	—	7	—	—
trup, s.n.	1	8	18	64	18	1	485	36	7
trupesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	3
trupeşte, adv.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
trupină, s.f. „braţ al unui obiect"	—	—	—	—	—	—	—	6	—
tu, ron. pers.	67	70	146	486	93	534	719	563	6
Tudor, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
tufă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
tumim, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
tun, s.n. „tunet"	1	—	—	—	—	—	—	2	—
tuna, vb.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
tunde, vb.	—	1	—	—	—	—	3	3	1
tunerec, v. întuneric									
tunet, s.n.	—	—	—	2	—	2	2	5	—
tunzător, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
turba, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
turbat, adj., s.m.	—	—	—	2	—	1	2	—	—
turbura (a se), vb.	30	3	1	5	—	26	45	5	—
turburat, s.m., adj.	1	—	—	—	—	3	2	—	—
turburător, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
turbureală, s.f. „mînie"	—	—	—	2	—	—	12	1	—
Turia, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
turmă, s.f.	3	4	5	13	1	3	32	5	—
turn, s.n.	1	—	1	—	—	1	1	3	—
turna (a se), vb.	32	—	—	—	—	33	—	22	—
turturea, s.f.	1	—	—	1	—	1	—	1	—
tuteşapte, nr. card. colect.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
tutindinea, adv. „pretutindeni"	1	2	—	—	—	—	4	2	—
Tuval, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Tuvalcaim, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—

Ţ

ţap, s.m.	4	—	—	—	—	4	1	2	—
ţară, s.f. „ţară, ţărînă"	18	—	6	2	—	15	15	22	—
Ţarigrad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
ţărînă, s.f.	5	—	—	—	—	8	—	—	—
ţărm, s.n.	—	—	1	4	—	—	4	9	—
ţăst, s.n.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
ţeapă, s.f. „strămurare"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ţese, vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
ţesut, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
ţie, v.tu.									
ţiitor, s.m. şi adj.	—	3	—	1	—	—	7	9	—
ţiitură, s.f. „păstrare"	—	—	—	1	—	—	—	2	—
ţintă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
ţine, vb.	21	2	16	22	13	21	127	81	8
ţinere, s.f.	12	—	—	—	4	3	39	—	—
ţinut [1], adj.	2	—	—	—	—	12	3	—	—
ţinut [2], s.n. şi m.	12	3	2	1	1	—	10	17	—
ţîţă, s.f.	1	—	—	2	—	1	—	1	—
ţînţar, s.m.	—	—	1	1	—	—	—	—	—
ţrstva, s. „Cele cinci cărţi ale împăraţilor din Vechiul Testament"	—	—	—	—	—	—	—	5	—
U									
ucenic, s.m. „învăţăcel"	—	8	83	291	1	—	331	—	—
ucide, vb.	16	15	23	86	—	16	94	8	1
ucidere, s.f.	—	1	—	5	—	—	18	—	—
ucigător, adj.	—	2	—	2	—	—	2	—	—
ucisor, s.m.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
ucisură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
ucloni (a se), vb. „a se abate"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ud, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
uda, vb.	3	—	—	3	—	2	5	1	—
udare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
udătură, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
uger, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
uita, vb.	37	1	1	3	—	36	50	4	—
uitat, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
uitător, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
ujură, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
ulei, s.n.	—	—	2	—	—	—	—	22	—
uliţă, s.f.	1	—	2	5	—	1	3	1	—
ultător, v. uitător									
umăr, s.n.	3	—	1	1	2	3	3	15	—
umbla, vb.	30	6	8	46	2	27	148	29	—
umblare, s.f.	—	—	—	—	—	3	—	—	—
umblet, s.n.	—	1	—	1	—	—	5	4	1
umblător, s.m.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
umbrar, s.n.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
umbră, s.f.	11	1	2	3	—	13	13	2	—
umbri, vb.	1	—	—	1	1	1	3	—	—
umbrire, s.f.	1	—	—	—	—	—	2	—	—
umnoji (a se), vb. „a se înmulţi"	10	—	—	—	—	—	—	—	—
umple, vb.	36	2	21	42	8	35	83	43	8

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
umplere, s.f.	—	—	—	—	4	—	1	2	—
umplut, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
un [1], art. nehot.	9	13	55	209	7	8	624	226	58
un [2], nr. card.		7	33	68	13	20	1	68	43
un [3], pron. nehot.	—	—	33	—	—	—	—	—	—
unchi, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	21
unchiaș, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	2
uncrop, s.n.	—	—	—	—	3	—	—	—	—
undă, s.f. „val"	9	2	—	2	—	10	5	2	—
unde, adv.	1	1	24	117	—	1	157	62	5
undiță, s.f.	—	—	1	1	—	—	1	—	—
unealtă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	9	—
unge, vb.	5	1	2	11	—	6	29	19	1
ungere, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	3	—
unghi, s.n.	1	3	1	3	—	1	6	—	—
unghie, s.f.	1	—	—	—	—	1	1	1	—
unguresc, adj.	—	—	—	—	—	—	1	2	—
uns, s.m., adj.	4	—	—	—	—	7	1	—	—
unsoare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	10	—
unsprezece, nr. card.	—	—	2	6	—	—	5	3	—
unsură, s.f.	—	—	—	—	—	—	1	1	—
unt [1], s.n., „unsoare"	—	1	1	7	—	10	22	1	1
unt [2], s.m. „unsul"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
untură, s.f. „unsoare"	3	—	—	—	—	3	—	—	—
unul, una, pron. nehot.	29	—	—	—	—	4	—	—	—
upovăi, vb. „a nădăjdui"	71	2	1	4	—	74	—	—	—
upovăință, s.f. „nădejde"	19	6	—	—	—	20	2	—	—
upovăire, s.f. „nădejde"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
upovăitor, s.m.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Ur, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
ura, vb.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
urariu, s.n.	—	—	—	—	16	—	—	—	—
urăciune, s.f. „urare"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
urbitură, s.f., v. orbitură									
urcior, s.n.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
urdina, vb. „a se apropia"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
ureche, s.f.	22	4	9	28	—	21	41	9	—
urgie, s.f. „mînie"	12	1	—	—	—	15	15	1	—
urgisi, vb. „a mînia"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
uriaș, s.m.	2	—	—	—	—	2	—	3	—
uric, s.n. „moștenire"	2	—	—	—	—	—	—	7	—
uriciune, s.f. „urîre"	2	—	—	2	—	—	21	3	—
Uri, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Uri Hur, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
urim, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Urinia, n. pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
urî, vb.	28	—	5	22	1	25	120	13	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
urîre, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
urît, adj., s.m.	3	—	—	—	—	9	7	4	—
urma, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
urmă, s.f.	9	3	6	17	—	9	21	1	2
urmi, vb. „a moșteni"	2	—	—	—	—	—	—	—	—
urs, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
urzi, vb. „a întemeia"	8	—	—	—	—	10	1	—	—
urzică, s.f.	—	—	1	—	—	—	—	1	—
urzită, s.f.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
urzitură, s.f. „temelie"	6	—	—	—	—	5	—	—	—
usca (a se), vb.	5	—	3	2	—	5	10	2	—
uscare, s.f. „uscăciune"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
uscat [1], adj.	—	—	3	6	—	—	2	2	—
uscat [2], s.n.	3	—	—	2	1	3	2	7	—
usebeală, s.f. „deosebire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
usebi [1] (a se), vb. „a se separa"	—	—	—	1	—	—	—	—	—
usebi [2], adv. „deosebi"	—	1	—	—	—	—	3	9	—
usebitură, s.f. „deosebire"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
usnă, s.f. v. ustnă	—	1	—	—	1	9	—	—	—
uspăta, v. a se ospăta									
uspăț, v. ospăț									
usteneală, s.f. v. osteneală									
usteni, vb., v. osteni									
ustenire, s.f., v. ostenire									
ustenit, adj., v. ostenit									
ustnă, s.f. „buză"	10	—	—	—	—	—	5	2	—
ușă, s.f.	20	2	3	21	3	20	48	46	—
ușor, adv.	—	—	1	11	—	—	37	—	—
ușura, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
utălui, vb. „a urî"	1	—	—	—	—	—	—	—	—
uteși (a se), vb. „a se mîngîia"	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Uz, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Uzai, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Uziel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—

V

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
va, v. vrea									
vacă, s.f.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
vad, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vadră, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
vai, interj.	2	—	14	30	—	1	2	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
val, s.n.	—	—	2	4	—	—	23	—	2
Valaam, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vale, s.f.	3	—	—	—	—	4	—	1	—
Valhanan, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
vamă, s.f. „agonisită, dobîndă"	—	1	2	3	—	—	1	—	—
vameș, s.m.	—	—	9	17	—	—	9	—	—
var, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Varabil, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Varahil, n.pr.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Varava, n. pr.	—	—	—	11	—	—	—	—	—
vară, s.f.	1	—	1	1	—	1	1	1	2
vară premare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	34
varecare, pron. nehot. „oarecare"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
varece, pron. nehot. „oarece, ceva"	—	—	—	—	—	—	3	9	—
varecine, pron. nehot. „oricine"	—	—	—	—	—	—	1	2	—
vareunde, adv. „oriunde"	—	—	—	—	—	—	1	1	—
varmigie, s.f. „regiune, județ"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Varnava, n.pr.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Vartimei, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Vartolomei, n.pr.	—	—	1	3	—	—	1	—	—
varvar, s.m., adj.	1	2	—	—	—	1	10	—	—
varvaresc, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
varză, s.f.	1	—	—	3	—	1	—	2	—
vas, s.n.	4	2	3	19	—	4	9	14	—
Vasan, n. pr.	3	—	—	—	—	3	—	—	—
Vasifen, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Vasile, n. pr.	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Vasilie, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	—	5
vasilisc, s.m., vasiliscă, s.f. „reptilă"	1	—	—	—	—	1	1	—	—
Vavel, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Vavilon, n. pr.	3	1	—	4	—	3	—	2	—
Vazma, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	8	—
vă, pron., v. tu									
vă, interj.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
vădi, vb. „a da pe față"	4	—	—	5	—	4	—	1	—
văditură, s.f. „acuzare"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
văditor, s.m.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
văduvesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vădui, vb.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
văduo, s.f. „văduvă"	5	1	1	13	—	5	6	4	1
văieta, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
vălășeag, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	—	5

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
văleat, s.n.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
vălui, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
văndăgi, vb. tranz. „a precipita, a arunca"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
văpaie, s.f.	6	—	1	2	—	6	9	—	—
văpsar, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
văr, s.m.	—	—	—	1	—	—	1	1	54
vărgat, adj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
vărgură, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	2	—
vărsa (a se), vb.	16	2	6	16	5	15	32	17	—
vărsat, adj.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
vărui, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
vărtute, v. vîrtute									
vătah, s.m.	—	1	3	9	—	—	6	—	—
vătăma, vb.	11	1	1	5	—	11	29	5	—
vătămare, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
vătămat, adj.	1	—	—	—	—	2	1	—	—
vătămător, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
vătămătură, s.f. „rană"	—	1	—	—	—	—	31	—	—
vătrar, s.n.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
văzător, s.m.	—	—	—	1	—	3	2	—	—
văzduh, s.n.	—	1	—	—	1	—	4	—	—
văznosi, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
văzut, s.n.	—	—	—	—	1	—	—	2	—
veac, s.n.	62	4	6	60	39	234	298	3	3
vechi[1] (a se), vb. „a (se) învechi"	5	—	—	—	—	4	—	—	1
vechi[2], adj.	1	1	3	11	—	—	23	7	1
vecie, s.f.	—	—	7	3	—	—	96	27	—
vecin, s.m.	9	—	—	13	—	9	102	5	—
vecină, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
vecuitor, adj.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Vedad, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vedea, vb.	96	31	82	381	3	102	466	208	8
vederat, adv. „aievea"	9	—	—	—	—	—	—	—	—
vedere, s.f.	2	2	2	6	—	2	39	18	—
vederos, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Veer, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
veghea, vb.	7	5	—	8	—	4	—	—	5
veghetor, s.m.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Vekhear, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Velsefon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Velzevul, n.pr.	—	—	3	7	—	—	—	—	—
vence, vb. „a învinge"	12	—	—	—	—	5	—	—	—
Veniamin, n.pr.	2	—	—	—	—	2	—	21	—
veni, vb.	55	47	131	510	20	56	602	187	4
venin, s.n.	—	1	—	—	—	1	9	—	—
venire, s.f.	1	—	—	1	1	1	36	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
venit[1], adj., s.m.	3	5	3	1	—	4	1	5	—
venit[2], s.n.	3	1	2	6	—	—	16	25	—
venită, s.f.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
verde, adj.	—	—	—	2	—	—	—	5	1
Veri, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
verigă, s.f.	3	1	—	2	—	3	—	15	—
Veriia, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Vernichie, n. pr.	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Verzava, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
veseli (a se), vb.	63	1	1	8	—	64	63	6	—
veselie, s.f.	12	—	—	1	2	12	35	1	—
veste, s.f.	1	2	3	5	—	—	6	2	—
vesti, vb.	2	14	—	8	3	3	15	1	—
vestit, adj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
vestire, s.f.	2	—	—	2	—	1	3	—	—
vestitor, s.m.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
veșteji, vb.	3	1	1	—	—	1	2	—	—
veșmînt, s.n.	3	8	20	68	3	4	67	74	2
veșnic, adj.	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Vetheal, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	13	—
Vetlaem, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
vetrilă, s.f. „vas"	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Vezaliel, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
via, vie, vb. „a trăi"	37	16	1	5	1	31	28	25	2
viatnic, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
viață, s.f.	38	16	6	52	20	36	385	34	3
viclean, adj., s.m.	20	4	1	18	2	21	105	—	1
vicleni, vb.	2	—	—	1	—	5	2	1	—
viclenie, s.f.	—	—	—	1	1	1	46	2	—
vicleșug, s.n.	7	2	—	7	1	4	11	1	—
vie, s.f.	9	2	12	27	—	9	24	8	—
vier, s.m.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
vierme, s.m.	—	—	2	5	—	1	16	7	—
viespe, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vietor, adj., s.m. „care va veni"	—	—	—	—	—	6	—	6	—
viețui, vb.	—	—	—	—	—	—	32	—	—
viezure, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
vifor, s.n.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
vifori, vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
viforit, adj.	2	—	—	—	—	—	—	—	—
viitor, s.m.	—	—	1	2	—	—	—	—	—
vihor, s.n.	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Vilha, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Vilhan, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vin, s.n.	9	—	4	23	1	8	24	14	1

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
vină, s.f.	2	10	3	13	—	2	25	1	4
vinde, vb.	2	—	21	58	1	2	32	25	1
vindeca, vb.	8	6	12	58	1	8	180	1	1
vindecare, s.f.	3	—	—	2	1	3	95	1	—
vindecat, s.m.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
vineri, s.f.	—	10	30	3	—	—	—	—	—
vinie, v.vie									
vinovat, adj.	1	1	4	8	—	1	17	3	1
vinovăți, vb.	3	—	—	—	—	—	—	1	—
vintre, s.f. „pîntece"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vipt, s.n. „grîu, bucate"	3	—	—	—	—	1	—	2	—
Virie, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
vis, s.n.	1	—	1	—	—	1	—	32	2
visa, vb.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
vison, s.n. „pînză fină de in"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vistier, s.m.	3	—	—	14	1	3	4	2	—
vistiernic, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Vitania, n.pr.	—	—	—	11	—	—	5	—	—
Vitavarea, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
vită, s.f.	14	1	—	—	—	15	—	10	2
viteaz, adj., s.m.	—	1	—	—	—	—	—	1	—
Vitezda, n.pr.	—	—	—	1	—	—	2	—	—
vitește, adv. „fără socoteală"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Vitleem, n.pr.	—	—	—	8	—	—	21	—	—
vitreg, adj.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Vitsaida, n.pr.	—	—	—	7	—	—	2	—	—
Vitsfoghia, n.pr.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
viță, s.f.	4	1	—	7	—	4	1	2	1
vițel, s.m.	7	—	—	3	1	7	11	8	—
viu, adj., s.m.	29	7	3	32	5	28	67	15	—
vizuină, s.f.	—	—	1	2	—	—	4	—	—
vîhod, s.n.	—	—	—	—	4	—	—	—	—
vîlhvă, s.f.	—	—	—	4	—	—	—	—	—
vîna, vb.	3	1	—	2	—	3	19	—	—
vînare, s.f. „vînat"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
vînat, s.n.	3	—	—	—	—	3	—	9	—
vînă, s.f.	—	—	—	1	—	—	2	2	—
vînătare, s.f. „vînătaie, suferință"	—	1	—	—	—	—	—	2	—
vînătoare, s.f.	—	—	—	2	—	7	—	—	—
vînător, s.m.	2	—	1	3	—	2	14	3	—
vînt, s.n.	7	6	9	22	—	6	46	6	—
vîntișor, s.n.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
vîntura (a se), vb.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
vînzător, s.m.	—	—	—	7	—	—	—	—	—
vîrf, s.n.	1	—	1	5	2	1	6	12	—

	S	Cv	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
vîrsta, vb.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
vîrstă, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
vîrteji (a se), vb. „a se întoarce“		—	—	5	—	—	—	—	—
vîrtop, s.n.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
vîrtos, adj., adv.	25	6	1	36	4	24	295	32	6
vîrtoşa, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
vîrtute, s.f. „tărie“	59	—	—	—	1	56	3	—	—
vîrv, v. vîrf									
vîsla, vb. „a naviga“	—	7	—	—	—	—	—	—	—
vînzător, s.m.	—	—	—	1	—	—	3	2	—
vlagă, s.f.	—	7	—	1	—	—	2	—	—
vlasti, s.f. „putere, stăpînire“	1	—	—	—	—	—	—	—	—
vlădi, vb. „a stăpîni, a oblădui“	4	—	—	—	—	2	—	—	—
vlădică, s.m. „stăpînitor“	3	—	7	5	—	3	—	—	1
vlădicesc, adj. „de stăpînitor“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
vlădicie, s.f. „stăpînire, oblăduire“	3	—	—	—	—	2	—	—	—
vlădui, vb. v. vlădi									
vlăduitor, s.m. „stăpînitor, oblăduitor“	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Voanerghes, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Voaz, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
voditură, s.f. „îndemn“	—	—	—	—	—	—	—	1	—
voi [1], vb., v. vrea									
voi [2], pron. pers.	31	159	252	725	7	70	656	236	1
voie, s.f.	15	9	8	21	7	15	99	31	3
voievod, s.m.	—	1	—	4	—	—	6	2	—
voinic, s.m. „ostaş“	—	11	3	13	3	—	19	1	—
voinicame, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
voinici, vb. „a se lupta“	—	2	—	—	—	—	2	—	—
Vojra, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
volbură, s.f. „vifor“	—	—	—	1	—	—	—	—	—
volnic, adj.	2	—	—	1	—	2	3	—	—
vori, vb. „a încuia“	4	—	—	—	—	—	—	—	—
vornic, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	6	—
voroavă, s.f.	—	7	1	4	—	1	55	—	—
vorovi, vb.	—	1	—	4	—	—	7	—	—
vostru, pron., adj. pos.	15	42	61	149	4	23	125	123	—
vraci, s.m. „lecuitor, medic“	1	—	2	6	1	2	29	5	1
vrajbă, s.f.	1	1	—	2	—	1	12	1	—
vrăcesc, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
vrăjbi, vb.	4	—	—	—	—	1	1	—	—
vrăjbie, s.f.	3	—	—	—	—	4	—	—	—
vrăjbire, s.f.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
vrăjbitor, s.m.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
vrăji, vb. „a prezice, a proroci“	—	—	—	—	—	—	—	1	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
vrăjitor, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
vrăjmaș, s.m.	33	2	8	7	5	23	123	5	—
vrăjmăși, vb.	—	—	—	—	—	—	2	—	—
vrăjmășie, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
vrea, vb.	30	164	543	163	58	444	512	74	251
vreavă, s.f. „strigăt, murmur"	—	—	—	—	—	1	3	7	—
vrednic, adj.	—	—	2	—	—	—	—	—	—
vreme, s.f.	25	12	75	266	8	25	256	64	4
vremui, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
vrere, s.f.	4	2	—	4	2	11	41	1	3
vreun, adj. nehot.	—	4	—	1	—	—	61	7	8
vrevi, vb. „a cîrti"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Vrocnidon, n.pr.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
vrui, vb. „a voi, a vrea"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
vtorozacon, s.n.	—	—	—	—	—	—	1	—	—
vulpe, s.f.	1	—	1	2	—	1	4	—	1
vultur, s.m.	2	—	1	2	—	2	—	1	1

Z

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
za, s.f.	—	4	—	—	—	—	1	3	—
Zacan Efrem, n. pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Zachei, n. pr.	—	—	—	3	—	—	31	—	—
zadar, s.n.., în loc adv.	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Zaharia, n.pr.	7	—	1	11	—	7	10	1	—
Zara, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
zare, s.f.	—	—	—	1	—	—	3	—	—
zavist, s.f. „pizmă"	—	4	—	—	—	—	—	—	—
zavisti, vb. „a invidia, a pizmui"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zavistie, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
zăvorî, vb.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Zavulon, n. pr.	1	—	2	2	—	—	—	6	—
zăbală, s.f.	1	1	—	—	—	1	1	—	1
zăbleală, s.f. „fereastră"	—	1	—	—	—	—	—	—	—
zăbovi, vb.	—	—	—	—	—	—	2	3	—
zăcea, vb.	—	—	2	31	2	—	59	8	—
zăduh, s.n.	2	1	1	1	—	2	—	1	—
zălog, s.n.	—	—	—	—	—	—	2	4	—
zămisli, vb.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
zăpadă, s.f.	—	—	—	2	1	4	2	—	—
zăpădi (a se), vb. „a se înzăpezi"	—	—	—	—	—	1	1	—	—
zăpodie, s.f. „vale"	1	—	—	—	—	—	—	13	—
zăpreștenie, s.f. „oprire, îngrozire"	—	—	—	—	1	—	—	—	—
zăpreti, vb. „a opri, a îngrozi"	2	—	—	—	—	2	—	—	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
zăpretire, s.f. „îngrozire"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
zăpretit, s.n. „îngrozire, oprire"	3	—	—	—	—	2	—	—	—
zăstîmpi, vb. „a sprijini"	1	—	—	—	—	1	—	—	—
zău, interj.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
zbor, s.n.	—	6	—	4	—	15	1	—	—
zboresc, adj. „sobornicesc, sinodal"	—	13	—	—	—	—	—	—	—
zborisce, s.f. „loc de adunare"	—	2	—	—	—	—	—	—	—
zbura, vb.	3	—	—	—	—	4	7	6	—
zburător, adj.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
zdrobi, vb.	—	—	—	—	—	2	5	7	—
zdrobit, adj.	—	—	—	1	—	—	1	—	—
zdrobitură, s.f.	—	—	—	—	—	—	3	—	—
zdruncina, vb.	—	—	—	—	—	1	—	—	—
zece, nr. card.	3	10	7	20	—	3	2	16	—
zecelea (al), nr. ord.	—	—	—	1	—	—	5	5	—
zecer, s.m. „căpetenie peste zece oameni"	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zeciui, vb.	—	—	—	2	—	—	1	—	—
Zefo, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zeire, s.f. „dumnezeire"	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Zelfa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	5	—
Zeniarit, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Zerah, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zestre, s.f.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zeu, s.m.	57	9	—	—	1	185	—	4	—
Zevedei, n. pr.	—	—	5	11	—	—	—	—	—
Zevei, n.pr.	1	—	—	—	—	1	—	—	—
zgaibă, s.f. „lepră"	—	—	—	—	—	—	—	4	—
zgarbură, s.f. „încălțăminte"	2	—	1	—	—	2	—	2	—
zgăibos, adj. „lepros"	—	—	—	—	—	—	—	1	—
zgău, s.n. „pîntece"	12	—	—	1	1	11	6	12	—
zgîrci (a se), vb.	2	—	—	—	—	2	3	—	—
zgîrcit, adj.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
zgîrietură, s.f.	—	—	—	2	—	—	—	—	—
zi, s.f.	76	74	42	191	9	130	236	217	—
zice, vb.	117	112	291	1041	34	137	1513	825	55
zicere, s.f.	7	—	—	9	2	6	5	1	—
zid, s.n.	2	—	—	—	—	2	2	1	—
zidi, vb.	20	2	—	21	4	15	28	11	—
zidire, s.f. „făptură"	—	2	—	2	—	—	12	1	—
ziditor, s.m. „făcător"	—	2	—	3	—	1	15	—	—
Zihri, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Zilfa, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Zilot, n.pr.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
zisă, s.f.	29	1	3	10	—	24	38	—	—
Ziveon, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	6	—

	S	CV	E_v	T	L	P_s	C_2	PO	P_r
Zivu, v. Ozivu									
zlac, s.n. „iarbă“	2	—	—	—	—	2	—	—	—
zlat, s.m.	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Zlatoust, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	2	—
zmeu, s.m.	7	—	—	—	—	7	—	—	—
zmicura, vb.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
zmicurată, adj.	—	—	1	—	—	—	—	—	—
zmirnă, v. smirnă									
zmulge, v. smulge									
zmult, v. smult									
znamenie, s.f. „senin“	—	—	—	—	—	—	11	—	—
Zoar, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	11	—
Zoral, n.pr.	—	—	—	—	—	—	—	1	—
zori, s.m.pl.	1	1	—	—	—	1	—	4	—
Zorovavel, n.pr.	—	—	—	3	—	—	—	—	—
zveazdă, s.f.	—	—	—	—	1	—	—	—	—
zvînta, v. svînta									

MIHAI EMINESCU ȘI LIMBA VECHE

„A turna în formă nouă limba veche
și-nțeleaptă" I. 137 [1].

Mihai Eminescu utilizează în opera sa un mare număr de arhaisme și de regionalisme pe care le transfigurează și le încorporează cu desăvîrșită măiestrie în limbajul poeziilor sale.

Lucrarea de față încearcă să reliefeze sursele și volumul elementelor de limbă veche în opera poetică a lui Mihai Eminescu.

Bogăția variantelor poeziilor lui Eminescu demonstrează că poetul avea preocuparea deosebită de a-și frămînta necontenit nu numai ideile, ci și limba; cercetătorul atent poate lesne observa că, dintre variantele fiecărei poezii, ultima redactare este superioară atît sub raportul conținutului, cît și din punctul de vedere al limbii.

Programul lui Mihai Eminescu, cuprins în versul „a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă", I. 137, vizează prelucrarea fondului limbii vechi românești pe care poetul și-a însușit-o de tînăr din cărțile vechi și manuscrisele citite în biblioteca tatălui său, căminarul Gheorghe Eminovici. Știri despre poet avem de la Theodor V. Stefanelli, fost coleg de școală cu Eminescu, care scrie despre poet, pe atunci în vîrstă de 12—13 ani, următoarele: „El citea cu înlesnire slova veche cirilică și mai cu seamă cărți vechi vedeam în mîna lui, iar letopisețele lui Kogălniceanu le lua acasă. Cînd a văzut că și eu citesc slova veche, m-a întrebat unde am deprins această slovă, că doar în școală nu se învăța. Spunîndu-i că tatăl meu m-a învățat să citesc slovele după *Psaltire* și după o carte ce cuprinde viețile sfinților, îmi zise că și el tot acasă a deprins această slovă" [2].

Dragostea pentru cărțile românești vechi nu l-a părăsit pe Eminescu toată viața. În calitate de director al Bibliotecii Centrale din Iași (1874 și 1875), M. Eminescu a fost pus în situația să redacteze o serie de rapoarte și adrese din care reiese grija lui de a recomanda cumpărarea de manuscrise și cărți vechi românești[3]. Din activitatea sa ca bibliotecar rezultă varietatea cunoștințelor lui Eminescu în domeniul vechiului tipar românesc, stăpînirea perfectă a paleografiei chirilice și posibilitatea de distingere a scrierilor de vechime diferită din cuprinsul unui codice [4].

1 Citatele, atunci cînd nu sînt însoțite de o mențiune specială, provin din Eminescu, *Opere*, ediția Perpessicius, I, 1939, II, 1943, III, 1944, IV, 1952, V, 1958, VI, 1965, București.

2 Amintiri despre Eminescu, București, 1914, p. 38.

3 Al. Elian, M. Eminescu și vechiul scris românesc, în „Studii și cercetări de bibliologie", I, 1955, p. 130 ș.u.

4 v. Al. Elian, op. cit., p. 135—137.

Interesul pentru limba strămoșilor s-a manifestat, în mod natural, în dorința lui Eminescu de a-și constitui o bibliotecă personală în care, la loc de cinste, stau cărțile vechi [1], pe care și le procura, de cele mai multe ori, cu mari sacrificii: „De multe ori a trebuit să-și dea paraua gurii pentru un manuscris vechi ori o carte rară, descoperită în rafturile mucezite ale vreunui buchinist" [2]; odată poetul „își pusese paltonul amanet, în toiul iernii, ca să cumpere un manuscript vechi" [3]. M. Gaster în „Literatura populară română" îl citează ca posesor al mai multor texte (zece manuscrise [4]), pe care le-a folosit în această lucrare și pe care i le-a pus la dispoziție poetul; de asemenea, în „Chrestomația română" a lui Gaster, multe modele de limbă veche sînt extrase din manuscrise care-i aparțineau lui Eminescu.

Deosebit de prețioasă este mărturisirea poetului pe care o desprindem dintr-o scrisoare adresată lui T. Maiorescu în oct. 1877: „Am adunat multe vechituri, din manuscripte și tipărituri vechi românești, pe care le-aș lua bucuros cu mine. Această împrejurare îmi scumpește călătoria, dar mi-ar păstra materialele spre a-mi umplea timpul liber cu adunarea de cuvinte și locuțiuni.

Începe a mi se face clar că limba românească este într-adevăr bogată, posedă un număr de sufixe vii, ba chiar și cantitate. În hîrțoage vechi am descoperit mai multe formații sintactice fermecătoare, mai multe tipuri care au fost uitate, apoi conjuncții, prepoziții și adverbe și chiar două moduri noi, deși defective" [5]. Admirația poetului pentru calitățile limbii vechi transpare și din afirmațiile: „Limba literară, nu cea grăită în societatea cultă, limba cronicarilor și a legendelor e pe alocurea de o rară frumusețe. Multe texte și bisericești și laice au un ritm atît de sonor în înșirarea cuvintelor, încît e peste putință ca frumusețea stilului lor să se atribuie întîmplării și nu talentului scriitorului și dezvoltării limbii" [6]. D. Scurtu, editorul din 1905 al poeziei lui Eminescu, notează: «Era un obicei al lui Eminescu să reproducă în „C.d.I." („Curierul de Iași") bucăți din scrieri mai vechi românești. De asemenea, citea din ele la întruniri literare, precum mi-a împărtășit D-na Matilda Cugler-Poni, ba și ca profesor da elevilor de tradus pe nemțește fragmente din „Cronici", ceea ce mi-a comunicat d. V. Cosmovici, fost și d-sa elev al poetului la Iași [7]». Rolul „frumoasei limbi a strămoșilor" este subliniat de Eminescu de nenumărate ori: „nu este pagină din vechile noastre manuscripte și tipărituri și nu este bucată care să nu fie o adevărată lecție de limbă pentru graiul de astăzi" [8]. „Și limba strămoșească este o muzică; ea ne atmosferizează cu alte timpuri mai vrednice și mai mari . . ." [9] sau „De fiece cuvînt vechi se ține un șir întreg de zicale care înlocuiesc cu prisosință, ba întrec adesea mulțimea cuvintelor și fraselor nouă, primite în limbă, fără de nici o rînduială" [10].

1 Amănunte despre acestea v. în Al. Elian, op. cit., p. 137 ș.u.
2 A. Vlahuță, Amintiri despre Eminescu, 1889, p. 217.
3 I. E. Torouțiu, Studii și documente literare, IV, București, 1933, p. 1.
4 v. Al. Elian, op. cit., p. 144.
5 Fragmentul este reprodus după „Limba română" 5, 1953, an II, p. 17, în care D. Macrea analizează această scrisoare publicată și în „Contemporanul", nr. 25/308 din 29 aug. 1952, cu indicația eronată „inedită", deși ea se află publicată în Scriitorii clasici comentați, în prefața scrisă de C. Botez (v. Gh. Bulgăr în SCL V, 1954, nr. 3—4, p. 358).
6 „Timpul", 21 nov. 1881.
7 Scrieri, p. 324—5.
8 N. Iorga, Eminescu, o conferință în Biblioteca Cuvîntul, nr. 9., p. 10.
9 „Timpul", 1 mai 1882.
10 Scrieri, p. 309—10.

Dovada peremptorie a faptului că Eminescu cunoştea textele vechi este dată de înseşi poeziile sale în care apar, din loc în loc, cuvinte şi construcţii cu rezonanţe arhaice, care sînt însă familiare poetului, după cum ne-o mărturiseşte el în *Afară-i toamnă*:

> Gîndirea mea în vremi trecute-noată
> Deschid volume mari şi vechi tipicuri, (II, 115)[1]

Într-o scrisoare din 11 ian. 1934, scoţînd în relief preocuparea lui Eminescu pentru limba veche, Gaster scrie despre satisfacţia poetului cînd îl interesa vreun text citat. Cînd îi plăcea vreo frază îmi spunea: „Ia mai citeşte o dată, că tare îmi place!" sau — „Ştii că zice bine!" Şi din cînd în cînd lua cîte o fiţuică de pe masă şi copia o frază sau un cuvînt care-i plăcea mai mult. Nu mă îndoiesc că pe urmă aş fi putut uşor să le găsesc în poeziile sau scrierile lui. El avea obiceiul de a copia des ceea ce a scris odată şi a tot schimba şi netezi cuvintele şi nu am nici o îndoială că frumuseţea limbii sale se datoreşte citirii textelor vechi pe care se vede că el le citise odinioară" [2].

Problema cunoaşterii cărţilor vechi de către Eminescu se împleteşte cu interesul ce-l purta literaturii populare. Este lucru îndeobşte cunoscut că Eminescu, în peregrinările sale pe tot teritoriul românesc, a cules un bogat material folcloric constînd din doine, poveşti, proverbe, ghicitori, din care multe se află în manuscrisele poetului păstrate la Academia R.S.R. Unele texte populare nu au fost culese de el personal, ci le-a transcris din reviste sau din caietele altor culegători. Iată ce spune Slavici în această privinţă: « Eminescu era cuprins de o vie bucurie cînd putea să „dezgroape" o vorbă, adică să introducă în limba literară o vorbă răspîndită în popor, de care alţi scriitori nu se folosesc, fie chiar şi un provincialism, şi era neobosit scrutător al limbii vorbite. Între manuscrisele sale s-a găsit un început de dicţionar de rime. El a ţinut să găsească cuvinte „dezgropate" care rimează cu altele, pe care scriitorii le întrebuinţează mai des [3] ».

Înclinarea lui Eminescu pentru limba veche merge deci paralel cu dragostea lui pentru limba populară; pe cînd textele vechi i-au deschis perspectiva istorică a limbii, cele populare, culese de pretutindeni, i-au lărgit orizontul asupra varietăţii dialectale a limbii române. Astfel s-a putut realiza minunata unitate a limbii eminesciene.

Raportul dintre limba populară şi limba veche dă naştere unei alte probleme: o serie de construcţii vechi, păstrate în poeziile populare, le putea cunoaşte Eminescu şi din aceste izvoare [4]: „Eminescu (la Viena) după oarecare timp, pune capul în mîini şi începe să cînte doine din Ardeal, aşa cum le cîntau mocanii şi cînta cîte o oră întreagă. Ardelenii aflaţi la masă plîngeau cu lăcrămi".

Arhaismele în scrierile lui Eminescu pot avea o dublă origine: ele pot proveni fie din limba veche, fie dintr-un grai regional direct sau prin intermediul literaturii populare. O demarcaţie strictă între elementele vechi şi ele-

1 Pentru versurile citate v. judicioasele comentarii ale lui L. Gáldi, *Stilul* p. 344—4.
2 Vezi N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, II, 389.
3 I. Slavici, *Amintiri*, 1924, p. 38.
4 vezi D. Teleor, *Eminescu intim*, Bucureşti, Colecţia „Lumen", p. 11.

mentele populare la Eminescu e foarte dificil de stabilit, dar aceasta este o chestiune secundară dacă se are în vedere că de multe ori cuvintele vechi dispărute din limba comună se păstrează în vreunul din graiurile regionale [1]. Pe de altă parte nu e esenţial pentru noi să ştim dacă adj. *sînt, -ă* = *sfînt, -ă*, de exemplu, este popular sau arhaic cărturăresc; ceea ce interesează e faptul că Eminescu a recurs la acest termen în poeziile sale. De asemenea, nu avem intenţia să aprofundăm un alt domeniu: locul arhaismelor în opera poetului, şi în general în limba literară, funcţia stilistică îndeplinită de arhaisme în opera lui Eminescu. Poetul întrebuinţează arhaismele pentru a reda şi a nuanţa aspecte specifice la un moment dat, pentru a invoca atmosfera din trecut, ca, de exemplu, în pasajul din *Scrisoarea III* [2] în care Mircea cel Bătrîn se adresează lui Baiazid:

— Orice gînd ai, împărate, şi oricum vei fi sosit,
Cît sîntem încă pe pace, eu îţi zic: Bine-ai venit!
Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierţi;
Dar acu-vei vrea cu oaste şi război ca să ne cerţi
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn şi nouă de mila măriei-tale,. . .
De-o fi una, de-o fi alta . . . ce e scris şi pentru noi
Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război".
(I, 145)

Într-un pasaj din *Scrieri politice şi literare* [3], poetul îşi exprimă clar atitudinea faţă de arhaisme şi faţă de rolul lor în limbajul poetic: „Archaismii poate că-i va încetăţeni cu-ncetul poezia — dar numai ea, căci e un drept exclusiv al ei de a revivifica culorile limbei prin vorbe dezgropate din mormîntul trecutului. Astfel, Goethe dă lui *Faust* prin archaismi, în vorba şi forma versului, coloritul cel bizar al evului-miez, colorit pe care Schiller n-a înţeles a-l da lui Wallenstein al său".

În ceea ce ne priveşte, vom lăsa la o parte problemele tangenţiale, care pot constitui fiecare obiectul unui studiu, şi ne vom opri la cercetarea inventarului de arhaisme din poeziile lui Eminescu.

Eminescu a extras un bogat material din f o n e t i c a limbii vechi. Accentuarea unor cuvinte la Eminescu apare ca în textele vechi:

Şi alături călăresc
Fără grija nimănuia,
Şi de dragi unul *altúia*
Ei din ochi se prăpădesc, II, 37
Dar ea seamănă *celóra*, îndrăgiţi de singuri ei-şi. I, 79.

1 Avînd în vedere aceasta, chiar dacă uneori am fi fost înclinaţi să considerăm aceeaşi formă sau construcţie mai curînd populară decît arhaică, nu am eliminat-o din studiul de faţă, ci am făcut menţiunea cuvenită în comentariul nostru.

2 Din punctul de vedere al raportului dintre limba vie, populară, şi limba veche, T. Vianu observă referindu-se la S c r i s o a r e a III: „Eminescu ne oferă aici un tablou lingvistic al părţii încă vii din limba veche" („Cum vorbim", I, 1950, p. 5.).

3 p. 413.

Cf. pentru limba veche: Și dzic unuia: „du-te!" și se duce, și *altúia* „vino" și vine (Varlaam, *C*, 166)[1].

Astăzi se accentuează la fel în Moldova de nord și în Bucovina.

La ce să *măsuri* timpul ce sboară peste morți? II, 163.
Tu *măsuri* lumea ta cu-n cot, II, 386.
Căci-i împrăștiiu și-i adun
Le *măsur* vieți cu luna, II, 414.
Cf. Zeul zise în sfenția sa: . . . și văile fsatelor *măsur* (P. S. 114/11).

În privința vocalismului observăm:

— menținerea lui *î* în:

a) a îmbla:

Un băiat *îmblînd* desculț, I, 404.
Că de cînd m-am depărtat
Multă vreme am *îmblat*, I, 123.
Marinarii pe mare *îmblînd* . . .
. . . .
Speranța îi face să uite de vînt. I, 12.
Noaptea zeii se *preîmblă* în vestmintele lor dalbe, I, 44.
Cf. Și pomeni că peliță săntu duhu *îmblăndu*. P. S. 159/2.

A îmbla este însă și popular; este folosit curent de către bucovinenii și moldovenii din nord după cum apare și în poezia populară:

Cine va vedea
Ursul cu cercei
Îmblînd după miei.
(Alecsandri, *P.p.*, 47)

b) a împle:

Și al mierlei dulce șuer
Împle codrul de viață, II, 132.
Împlu norii de zăpadă
Cu himere! . . . I, 46.
Iară sufletu-i *se împle*
De-un farmec dureros. II, 35.
Împlîndu-și cofeile
. . . .
(Doina) mi-o cîntă femeile. I, 123.
Veacul nostru ni-l *împlură* saltimbancii și Irozii. II, 316, cf. vol. I. p. 63, vol. II, 29, 82, 132, 362, 364, 419.
Cf. *Voi ѧpleți* măsura părinților voștri (C, T. 51^r_{17}).

a împle apare și în cîntecele populare:

Bate vîntul despre zori
Și mă *împle* de fiori.
(Alecsandri, *P. p.*, 238)

1 Exemplele din limba veche sînt extrase în special din texte din sec. al XVI-lea și al XVII-lea, dar prezența lor nu echivalează, în nici un caz, cu sursa exactă de inspirație a lui M. Eminescu. Poetul a putut cunoaște cuvintele sau construcțiile arhaice din textele vechi familiare lui sau, uneori, din unele graiuri care le-au păstrat (v. observațiile lui Ștefan Munteanu, în SCL 1, 1970, p. 52).

c) a îmfla:

... Şi prostatecele nări
Şi le *îmflă* fiecare cu-o familiară mină. II, 181.
Cf. Omul puse chila pe ileu şi faurul *îmflînd* ciocanul de sus, omul să oţări şi să mişcă. (Dosoftei, *V.S.* 20).

Fonetismul *inemă:*

Dar dacă vrei din *inemă*
Să te-ndrăgesc pe tine,
Tu de nevastă ţine-mă. II, 426.
Pe-atunci erai Tu singur, încît mă-ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre *inemi*? II, 81,

este caracteristic pentru limba veche:

Cf. Nu lepi-se mie *înremă* hicleană, P. S. 206/5.
ѫcă aveţi *inema* voastră ѫpietrită? C.T. 85/23.

O menţiune aparte merită formele *simbur, sin, ride, zimbi, zină* etc.:

Acu *ride* printre lacrimi *(Epigonii).*
Ride-o rază de noroc *(Venere şi Madonă).*
Ride doar cu ochii-n lacrimi *(Călin).*
Cf. Vietoriul la ceriure *ride*-şi de ei (P.S. 2/10);
Riul Zeului înplu-se de apă (P.S. 122/4).
De *sinul* tău, de *sinul* tău *(De ce nu-mi vii).*
Fragii *sinului* se coc *(Călin).*
Cu *zimbire* de virgină *(Epigonii).*
Chip *zimbitor (Mortua est).*
Ea *zimbind* şi trist se uită *(Călin).*
Visez la basmul vechiu al *zinei* Dochii, I, 119.
Şi-n noaptea noastră vom chema
Povestea *zinei* Dochii. II, 384.
Ea sta-n lojă rezimată
Ochii-şi pleacă pe sub gene
E mai albă decît *zina*
Venus Anadyomene. II, 93.
Simburul luminii de viaţă dătător. II, 81.

Se pare că în aceste cazuri avem de-a face cu influenţa grafiei etimologice, pe care o întîlnim la Bolintineanu sau la Alecsandri [1].

Luna argintoasă *ride.*
(Bolintineanu, *Visul lui Ştefan cel Mare*)
Lunca *ride* şi-nverzeşte.
(Alecsandri, *Dor de călătorie*)
Şi tînăra grădină din *sinul* meu de flori.
(Bolintineanu, *Safira*)

1 P. Cornea, De la Alecsandrescu la Eminescu, Buc., 1966, p. 279, consideră că o serie întreagă de fapte fonetice, gramaticale şi lexicale au fost preluate de Eminescu prin intermediul primilor scriitori moderni şi al paşoptiştilor.

Şi un *sin* plin de lăcrimioare.
(Alecsandri, *Dor de călătorie*)
Ca *surisul* dulce.
(Bolintineanu, *Zeila*)
Cu *zimbire* dulce dup-a ta guriţă,
(Bolintineanu, *Sorica*)
Cu *zimbet* pe guriţă.
(Alecsandri, *Frumoasă copiliţă*)

N-ar fi totuşi exclusă o influenţă a limbii vechi [1], avînd în vedere că după anumite consoane (*r, s*) *î* apare ca i. [2]

E final în *atunce* (< lat.* *ad* + *tuncce*) apare la Eminescu nealterat, ca în textele vechi:

Străin şi făr-de lege de voi muri-*atunce*
Nevrednicu-mi cadavru în uliţă l-arunce. I, 116.
Cf. *Atunce* grăi lui Isus (C.T. 5 ; 5).

— Hiatul *i-e* este caracteristic limbii vechi. Formele *crier, cutrier* şi *grier*, des întîlnite la Eminescu, sînt atestate în textele vechi: Să turbure *crierii* capului (Coresi, 277/38, ap. DA) Se vorbiră . . . să îmble, să *cutriere* pămîntul . . . *cutriera* locuri de închinăciune . . . (Dosoftei, *V.S.*, 78). Ţinţari cu fluiere, *grierii* cu surle . . . (Cantemir, *Ist.*, 108). Fonetismul acesta apare şi în limba de azi (*Atlasul lingvistic român*, harta 13, arată că se pronunţă astfel în nordul Moldovei, Bucovina şi N. V. Ardealului în punctele 267, 270, 285, 289, 378, 518, 540 etc. cf. şi *Şezătoarea I*, 151: Mama Pădurii se sălăşluieşte în *crierii* codrilor) şi în limba contemporanilor lui Eminescu:

Grierii şi brotacii din iarbă făceau o muzică originală (C. Negruzzi, I, 100, ap. D.A.s.v. *greier*).

Avînd în vedere această situaţie, sîntem îndreptăţiţi să considerăm fonetismele *grier, crier, cutrier* la Eminescu mai curînd drept regionalisme:

Papura se mişcă-n freamăt de al undelor *cutrier*. II, 342.
Nu poate fără pedeapsă
Omul s-aibă mai mulţi *crieri* ca semenii lui. II, 251.
Crezi tu că-n amintirea, în colţul unor *crieri*,
Va fi loc pentru tine şi pentru-a tale scrieri? II, 197.
. . . *Grieri* cîntă-n tindă. II, 375.
Dar atuncea *grieri*, şoareci . . .
. . . .
Readuc melancolia-mi. II, 41.
Vornicel e-un *grierel*. I, 87.
. . . Amintiri
Ţîrîesc ca şi un *grier*, II. 41.

1 v. I. Iordan, Limba lui Eminescu, Rev. Fundaţiilor, 1940, nr. 5.
2 Al. Rosetti, ILR, 522.

— În privința consonantismului se observă la Eminescu, ca și în textele vechi, finala *-ariu* și *-oriu* la unele substantive masculine și neutre:

Pentru că tu ești *trecătoriu*
Sunt toate trecătoare? II, 388.
Cu obrăjei ca doi bujori
Se furișează *pînditoriu*. II, 427.
Noptosul *cimitiriu*, ce doarme sub coline. I, 373.
În haine lungi și albe e-ntinsă sub *altariu*
Logodnica lui Arald... I, 439.
Cf. Cungiurai *altariul* tău, Doamne. P.S. 44/6.

Ceriu apare la Eminescu foarte des atît la rimă, cît și în interiorul versului:

În locul lui menit din *ceriu*
Hyperion se-ntoarse
Și ca și-n ziua cea de ieri
Lumina-i o revarsă. II, 407.
Ștefan din *ceriu* aruncă o umbră pe pămînt. I, 369.
Tu legi de lume mii păreri...
Pare că ești căzut din *ceriu*, II, 386.
Cf. Iată glasь deꙟ *čeriu* grăi (C.T. $5^r{}_8$)

Ceriu este dialectal și apare în textele populare:

Ceriu-i mare, stele-s multe. (Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 100)

Remarcăm, de asemenea, păstrarea lui *r* în *pre*[1] și *preste*.

pre:

... chipul sfînt
Al celei mai frumoase femei de *pre* pămînt. II, 108.
Acela care iubește *pre* o fată. II, 258. [2].
Cf. *Pre* căile păcătoșilor nu sta (P.S. 1/5). Nu se ꙟtoarseră cătră Irod ce *pre* altă cale duseră-se. C.T. 3^r_{18}.

Pre apare dialectal în Banat (unde alături de *pre* se pronunță și *pră*):

preste:

Am jurat ca *preste* dînșii să trec falnic... II, 307.
Cf. Eu, eclesiastul, am fost împărat *preste* Israil. B/12 (TDRG s.v. *preste*)

— Grupul de consoane *mp* în a *rumpe* — devenit *rupe* — este conservat în textele vechi. Eminescu folosește și el deseori forma *rump* [3]:

Să mă *rump* în două. I, 375.
(Mureșan) *rumpe* coarde de aramă. I, 32.
Voi *rumpe* din inimă acest amor. I, 371.
Un paingăn prins de vraje se *rumpe*. I, 76.
Pîn'a morții albă zînă
Îmi *va rumpe* șirul lor (= al viselor). I, 460.

1 În DE este dată o singură trimitere pentru pre (0 I 53).
2 Vezi explicația prezenței lui pre în „pre un înger" (Înger și Demon), pentru a se atenua hiatul dintre pe și în, în L. Gáldi, Stilul, p. 89.
3 Care apare în vremea din urmă la Gala Galaction, de exemplu: „Ciobanul rumpse salba povestei, Opere, I, 282.

I se *rumpe* al lui suflet. I, 44.
Inima-mi s-o *rumpă*. II, 78.
Nu voiu a le *rumpe* (scrisorile), ... II, 146.
Să fac *să rump* o lume ce sfîşie-n tăcere
Sdrobit sufletul meu. I, 20.
S-adun flori în şezătoare fir de raze să le *rumpă*. I, 382.
Tremurînd ea (pînza) licureşte şi se pare a se *rumpe*. I, 76.

Cf. *Rumpe-te* şi mută-te de în satul tău *(P.S.*, 101/5*)*.

— *Derept*, cu primul *e* menţinut, apare la Eminescu, ca şi în secolul al XVI-lea:

Ici mormîntul, cole-ospiţul de nebuni ...
Foamea cruntă şi *dereptul* care-n lumea ... II, 274.

Cf. Cine priimeşte *dereptulь* ↑ nume de *derept*. C.T., 21^{r}_{8}.

— Forma *direg*:

(Ei) pretind ca pana s'o direg politicoasă. II, 267,

este şi învechită, şi populară

Le-*au dires* împăratul cu mîna lui tuturor cîte un pahar de vin (Neculce II, ap. TDRG s.v. *derept*) ; Mai *direge* una, mai *direge* alta prin casă ... (Frâncu-Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, Buc., 1888, p. 258)

În limba secolului al XVI-lea *frumuseţe* apare frecvent sub forma sincopată *frumseţe*, formă întîlnită şi la Eminescu:

Pipăit-am eu cu dînşii [ochii]
A *frumseţii* tale idol, I. 425.
Tu-ţi arzi ochii şi *frumseţea* ... I, 183.
Frumseţile-ne tineri bătrînii lor distrug. I, 59.
Cf. Întru dulce *frumseţě* caseei tale. P.S., 44/9.

Eminescu a putut să cunoască această formă sincopată şi din limba populară. De ex.:

Tot se ţine că-i frumoasă,
Dar *frumseţea* nu-i la ea.
(Jarnik-Bîrseanu, *Doine*, ap. D.A. s.v. *frumuseţe*)

Nu puţine sînt trăsăturile arhaice de m o r f o l o g i e întîlnite la Eminescu.

— Forma normală şi arhaică a lui *soră* este *sor*[1], pe care o regăsim şi la Eminescu într-o variantă a *Luceafărului*:

E nefiinţ[a], ce din ea
Puterea ei şi-o soarbe
E muma morţii
Şi *sor* uitării oarbe. II, 435.

sau într-o variantă din *Mortua est*:

Să caut icoana-ţi, o galbenă *sor*. I, 300, 27,

şi în *Ondina* :

Venit-a regele să calce

1 S o r se conservă şi astăzi în vorbirea familiară şi populară (cf. s o r(u)-m e a, s o r (u)-t a).

Cătînd o *sor*. IV, 29, v. 66.

Cf. Acela e frate mie și *sor* și mumâ-mi este. C.*T*., 26_{19}.

Același arhaism apare, de ex. în Bolintineanu[1]:

Dacă n-ai pe nimeni, eu îți voi da *sor*. I, 19 cf. Anton Pann și Alecsandri[2].

O formă arhaică de plural a lui *mînă* este *mînule*, întîlnită în:

Cu *mînule*-amîndouă
De gîtu-mi te anini. II, 48 (formă neînregistrată în *D.E.*).

Cf. Eu rădic *mînule* meale către Domnul. P.O., 49/28.

Mînule apare și dialectal în Ardeal, Bucovina (Cf. *DR* VII, p. 95, și *Atlasul lingvistic român*, harta 49, punctele 391, 395, 440, 451, 454, 456 etc.).

— O serie de substantive feminine care astăzi au pluralul în *-i* apar în textele vechi cu *-e*; tot astfel la Eminescu[3]:

Fă ca dulce să răsune
....
Pentru *inime* nebune
Dulce vocea ta. I, 457.

Cf. Ținea hătmanii amîndoi *inime* tari. (M. Costin, ap. DA s.v. *inimă*.)

... Ca printre ochi de nor
Trece-o suflare sîntă
Cu *aripe* recori. I, 372,
Sburînd luceafărul trecea
Purtat de-a lui *aripe*
Și căi de mii de ani trecea
În tot atîtea clipe. II, 402.
Lungi *aripe* de zbor. I, 374.

Cf. Lacrimele sînt *aripele* pocăinței (Ms. sec. XVI ap. D.A. s.v. *aripă*).

Rîul sfînt ne povestește cu-ale undelor lui *gure* (rimă cu *sure*). I, 44.

Cf. Sta tot de-l pîrea și în două rînduri l-au dus Duca Vodă pe *gurele* lor la București, să-i taie capul. (Neculce, ap. D.A. s.v. *gură*).

Nilu-n fund *grădine* are. I, 45.

(Monahi) cu *barbele* lor albe. I, 92.

Cf. Și-au luat Annon slugile lui David și au ras *barbele* lor. B. ap. H.E.M.

— *Umăr* formează, de asemenca, pluralul în *-e*:

Un giulgiu albastru face nod
Pe *umerele*-i goale, II, 394.
Gît și *umere* frumoase . . .
El le ține-mbrățoșate. II, 56.

Cf. În mijloc de *umerele* lui în lucire de aur. P.S. 127/13.

1 V. Gh. Tohăneanu, Studii de stilistică eminesciană, Buc., 1965, p. 58.

2 V. P. Cornea, op. cit., p. 280.

3 Exemple numeroase la Al. Rosetti și I. Gheție, în Studii de istoria limbii române literare, II, București, 1969, unde se atrage atenția asupra faptului că multe plurale în -e care apar în variante nu au trecut în forma definitivă.

Deprins cu acest tip de plural (în -*e*), Emiescu l-a extins și l-a aplicat acolo unde îl reclama tehnica versului (formele în -*e* au o silabă în plus în raport cu cele în -*i*):

a) la substantive:

Eu am tors prin *crenge* negre
Tot argintul nopții mele. I, 383.
Prin *crenge* se ivi [=luna]. I, 382.
O cucuvae sură sună-n streine *limbe*. I, 380.
În mii de *lumine* ferestrele-i ard. I, 455.
Ce vrei [?] să-mi rup din frunte izvorul de *lumine*. I, 427.
O, vino-n ceruri să te duc
Iubita mea cu mine,
Din calea vremilor s-apuc
Coroane de *lumine*. II, 397.
Singuratecelor *viețe*
El [= Cupidon] le caută perechi. II, 51.
O! de m-ar iubi Mira, de m-ar iubi atunce,
M-aș face-o filomelă ce cîntă-n sînte *lunce*. I, 374.
Prin nopți tăcute
Prin *lunce* mute
....
Aud un glas. I, 467.
Zidiți din *dărmăture* gigantice piramide, I, 60.

b) adjective:

Și prin tufe *străvezie*
Îmbufnat ciugulă vrăbii. I, 409.
Picioarele lui *vechie* cu piatra-mpreunate. I, 92.
În salele *pustie* lumine roși de torții. I, 96.
Apoi noaptea lor albastră [= a ochilor]
Ce ușor se mistuiește prin plînsorile *pustie*. I, 83.
Fug caii ca umbre *străvezie* eșite din infern, I, 9.
Buze *viorie*. I, 95.

Pluralele neutre în -*ă* nu pot fi considerate numai ca forme vechi, pentru că sînt dialectale și textele vechi în care sînt înregistrate aparțin Moldovei:

Între ei se fericesc
Precupeții de *hotară* și de sînge omenesc. II, 317.
Cf. O muiere arapă dintr'acele *hotară* striga și grăiia. (Varlaam, *C*., 303)

La Conachi întîlnim același plural în -*ă*:

Știința lui nu trece a simțirilor *hotară*, P. p. 263.

La Eminescu:

Roșii constelații duceau a lui *popoară*. I, 440.
Domnind nebun și tînăr pe roiuri de *popoară*... I, 440.
Pe zodii sîngeroase porneau a lui *popoară*. I, 91.
Izvoară mii murmură. I, 93.
Acolo, lîngă *izvoară* iarba pare de omăt. I, 85.

STOLNICUL C. CANTACUZINO

Însemnările de călătorie
și de studii la Constantinopol, Veneția și Padova
(1665—1669)

сє· ꙋ· 1667.

[illegible]

ла вєкєꙁна [illegible]

[illegible] ла вєкєꙁна.

1667: [illegible]
[illegible] 12/ [illegible] 2/ [illegible]
[illegible] 7/ [illegible]:

1667 [illegible]

[illegible] Каталог [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 5

[illegible] — 6½

[illegible] — 10 4

[illegible] — 12

[illegible] — 1

[illegible] — 3½

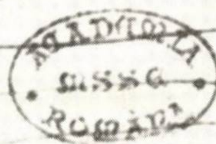
[illegible] — 12

[illegible] — 4

[illegible] — 7

[illegible] — 2

[illegible] — 2

[illegible] — 7

[illegible] — 1

[illegible] — 2½

[illegible] — 1½

[illegible] — 4

[illegible] — 2½

[illegible] — 2½

[illegible] — 12

[illegible] — 10

[illegible]

98-[illegible]

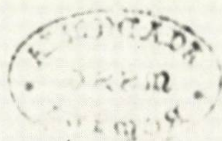
112r

[illegible]

„ [illegible] — ді

„ [illegible] — дѕ

„ [illegible] — дз:

611

» [illegible] — [illegible] 24

» [illegible]
[illegible] — [illegible]

» [illegible] — [illegible]

» [illegible] — [illegible]

» [illegible]

» [illegible]

[illegible] — [illegible] 5.

[illegible]

[illegible] Robur imperii. [illegible] Nunquam derelicta. [illegible] Respublica fundamentum. [illegible] Gubernatores libertatis :—

[illegible] 1667 [illegible] 127

[illegible]

A R

[illegible]

[illegible]

1667

1668

[illegible]

1669. [illegible]: 23.

[illegible]

[illegible]

1007 [illegible] 22/12 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1682: [illegible]

17 14 [illegible]

131v

1664:

1668.

132v

ACADEMIA
MSS E.
Română

136r

Îngîna-ne-vor c-un cînt
Singuratece *isvoară*. I, 393.
. . . Răsărit din sfinte-*isvoară*
Nilu mişcă-a lui legendă şi oglinda-i galben clară. I, 43.
Cantemir croind la planuri din cuţite şi *pahară*. I, 51.
În negru giulgiu se-nfăşor
Marmoreele *braţă*,
El vine trist şi gînditor
Şi palid e la faţă, II, 425.
Părea c'aşteaptă s-o cuprind în *braţă*, II, 115.
Din ce în ce mai vie o simte-n a lui *braţe*, I, 95.

În acest ultim exemplu găsim *braţe*, dar urmărind cuvintele de la rimă din celelalte versuri: *reci*, *ghiaţă*, *viaţă* şi *veci*, se constată că avem de-a face cu forma *braţă*, care apare şi în textele populare:

Te-oiu lua în *braţă*
Să mai prind la viaţă.
(Alecsandri, P. p. 15)

Cf. la Costache Negruzzi: Eu sînt Spancioc care a scăpat din *ghearăle* tale. I, 164 (D.A. s.v. *gheară*).

A statelor greoaie *cară* trebuie-mpinse. I, 56.
Cf. Să porunceşti ca să se facă 2 *cară* cu cai. (a. 1768)
(N. Iorga, *Braşovul şi Românii*, Bucureşti, 1905, 36).

Pluralele neutre în *-ure* care apar în limba veche se regăsesc la Eminescu:

În tine vede-se că e *ceriure*
Un Dumnezeu
Purtînd simetria ş-a ei *misterure*
În gîndul tău. I, 456.

Cf. Bucuraţi-vă şi veseliţi-vă că plata voastrâ multâ e ↑ *čeriure*, C. *T*. 7^r_8

Pe rîul dorului mînat de vînture
Veni odat-

P-un vas cu vîsle muiate-n *cînture*
Un împărat. I, 456.

Cf. Arhangheli . . . cu patru *vănture* . . . voru alege toţi dereptii. Hasdeu, *C. B.* II, 456.

Să vă admir curajul în *vinure* vărsate? I, 23.
Cîntu-ţi de *dorure* plin, I, 481.

Din citatele date se poate uşor observa că Eminescu a extins pluralul în *-ure* chiar la un neologism: *mister* [1].

1 În poziţia internă a versului, M. Eminescu foloseşte pluralul in -e „m i s t e r e d e - a m o r" IV, 27, v. 3; vezi Gh. Ţohăneanu, o p. c i t. p. 55,

— În textele vechi genitiv-dativul articolului demonstrativ-adjectival feminin era *cei*, *ce(a)ia*, corespunzătoare formelor *celei*, *celeia* de astăzi. La Eminescu întîlnim deseori *cei* pentru *celei*:

Umbra pădurii *cei* dese, I, 11.
... Măgulite toate (= femeile) sînt
De-a fi umbra frumuseţii *cei* eterne pe pămînt. I, 162.
Şi-n acel moment de taină cînd şi el ar fi ferice
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii *cei* antice. II, 357.
Cf. Degetele mînei *ceii* direapte. (Varlaam, C., 457).

— În privinţa pronumelui se observă la Eminescu apariţia reflexivului *şie*, ca în limba veche[1].

Şi fiindu-şi *şie* dragă cum nu-i este nime-n lume
Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă. I, 8.
Cf. Făcu casă *şie* şi dobitoacelor. P. O., 115/6.

Forma întărită a pronumelui personal 3 pl. *ei*, era în limba veche *eişi*, aşa cum se întîlneşte şi la Eminescu:

Fiecine cum i-e vrerea, despre fete seamă deie-şi
Dar ea seamănă celora îndrăgiţi de singuri *ei-şi*. I, 79.
Cf. Se upovâiѧ de *eişi* că sîntь derepţi, C. *T*., 160 v_{20}.

— Printre verbele conjugate fără sufixul *-esc* se întîlnesc în textele vechi *luce şi străluce* care apar şi la Eminescu:

Privirea ta eu n-o suport
Ea *luce* făr-de viaţă. II, 424.
Zîmbirea ei ce *luce*. I, 374.
...El urmează chiar în vis
Şi-i *luce* din oglindă. II, 375.
Cf. Lumiră *luce* derepţilorŭ. (P. S. 202/3.)
(Fata) privea cum vîntul duce
Corăbii negre, cînd pe mări
Luceafărul *străluce*. II, 398.
... Albul braţ
Străluce peste haina cea neagră. I, 432.

— În secolul al XVI-lea verbul *(a) curge* apare sub forma *(a) cure*. La fel în *Melancolie*:

Şi cînd gîndesc la viaţa-mi îmi pare că ea *cură*
Încet, repovestită de o străină gură. I, 71.
Cf. Sufla-va duhul lui şi *cure-vor* ape. P. S. 305/7.

3. sg. *cură = (curge)* este cunoscut şi în limba populară:

Cine n-are dor pe lume
Vie să ia de la mine,

1 Densusianu, HLR II, 194—5.

Că la mine e dor mult
Cură gîrlă pe pămînt.
(Rădulescu Codin, *Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbii Mușcelului*, Buc., 1929, 124.)

— La perfectul compus, pers. a III-a sg. a auxiliarului *(a) avea* apare nu de puține ori, sub forma *au*, ca în limba veche:

... Printre gratii luna moale
Sfiicioasă și smerită *și-au vărsat* razele sale. I, 70.
(Bianca) *au rămas* pierdută-n lume. II, 38.
Vîntu-o foaie veștejită
Mi-*au adus*[1] mișcînd fereastra. I, 125.
Codri, codri, dragul meu.
....
Că de cînd nu te-am văzut
Multă vreme *au trecut*. II, 139.
Mii de răsboinici mor pe cîmp,
Dar n-*au murit* răsboiul. II, 388.

Cf. Părintele iubĕște fiiul și totь *au datь* ⱥ mîna lui, C. *T*. 187$^{v}{}_{7}$

O formă arhaică de mai mult ca perfect analitic apare în *Melancolie:* Părea că printre nouri *s-a fost deschis* o poartă, I 368, formă comentată în felul următor de Gh. Tohăneanu: „Prestigiul stilistic al acestei forme verbale, alimentat de vechimea ei, o face aptă de-a contribui la închegarea și întemeierea atmosferei auguste și solemne în care se desfășoară imaginea". [2]

Persoana a II-a plural a mai mult ca perfectului indicativ apare fără *-ră* în:

O eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți. (II, 149) (rimă cu *letopiseți*, rimă caracterizată prin originalitatea și plenitudinea ei)[3]

— Perfectul simplu de tip vechi la pers. I pl. nu conține -ră analogic (cum se mai întîlnește și azi în vorbirea populară, de exemplu în M. Apuseni). La Eminescu:

M-a fermecat cu vr-o scînteie
Din clipa-n care ne *văzum*?
Deși nu e decît femeie
E totuși altfel, nu știu cum. I, 208.
Căci din voi *făcum* cetate. II, 293. (variantă)
Cf. *Văzum* amîndoi în aceaia noapte vis. P.O. 140/11
În:

Aș sburare
Pe-al tău sîn gemînd de dor. I, 74.

apare forma de infinitiv lung în construirea optativului.

Aceasta e o reconstrucție eminesciană, textele vechi neatestînd o asemenea construcție. De obicei infinitivul lung se întrebuințează atunci cînd în peri-

1 Dacă la acest ex. se poate aplica explicația lui L. Gáldi, Stilul, p. 89, prin tendința de evitare a hiatului, trebuie observat că, în toate celelalte citate, după au urmează un cuvînt la a cărui inițială este o consoană (au vărsat au rămas, au trecut ...).
2 Gh. Tohăneanu, op. cit., p.140.
3 v. Gh. Tohăneanu, op. cit., p. 140.

frază auxiliarul ocupă locul al doilea (cf. *fire-aşi*, *C. V.* I, 2) cf. la Eminescu *găsire-aş*, I, 300 ms. În *aş sburare* însă auxiliarul apare înaintea infinitivului, deci poetul s-a servit de tiparul arhaic pe care l-a modificat după cerinţele poeziei.

— Dintre participiile arhaice se întîlnesc la Eminescu:

stătut (păstrat azi doar ca adjectiv):
El singur zeu *stătut-a* nainte de-a fi zeii. I, 115.
Cf. Şi mearse la loc unde *era stătut* înaintea Domnului, *P.O.*, 63/3.
Smult: Să uit cum după-o clipă, din braţele-mi te-*ai smult*. I, 116.
Cf. Mi-*ai smult* părul din cap şi din barbă, (B.)
Smult este şi popular (moldovenesc) TDRG s.v. *smulge*.
Murit: Nimic n-are dincolo, căci morţi sunt cei *muriţi*. I, 266.
Cf. E voi ca oameni *muriţi* . . . (*P. S.*, 170/8).

— În textele vechi conjunctivul prezent al lui *a avea* are forma *să aibi* (pers. a II-a sg.), care apare şi la Eminescu (dar nu este înregistrată în DE).

Pe Christos *să*-l *aibi* de mire. II, 28.
Cf. Rogu-te *să* mă *aibi* lepădat. (Varlaam, *C.* 388.)

D.A. arată că *să aibi* e învechit şi astăzi este întrebuinţat numai în parte. La Creangă, alături de *n-aibi grijă* (151), apare *n-ai grijă* (p. 211) (D.A. s.v. *a avea*). Forma *aibi* este înregistrată în conjunctivul prohibitiv, de exemplu în „*Să n-aibi milă*", primul moto în *Mihnea-vodă cel Rău* de Odobescu.

Unele arhaisme eminesciene aparţin domeniului s i n t a x e i.

— În limba secolului al XVI-lea apare construcţia cu prepoziţia *de* întîlnită şi la Eminescu, acolo unde limba modernă utilizează atributul în genitiv:

O dalbă fecioară adoarme pe sînul
De-un june frumos. I, 4.

Pe lîngă această construcţie veche a atributului cu *de*, la Eminescu se întîlnesc construcţii de tipul:

Braţul ei atîrnă leneş peste margine *de pat*, I, 79
O urmăreşte pas cu pas
În umbra *de odae*. II, 375.
Pe de-a lung *de maluri*. II, 41.
Pe de-asupra *de prăpăstii*. I, 76.

La mijloc *de codru* des
Toate păsările ies
Din hugeac *de aluniş*
La voiosul luminiş. I, 215.

unde *de* aduce o nuanţă poetică, de nedefinit. Farmecul unor astfel de expresii reiese din sensul neprecis, datorat substantivului nearticulat.

Cf. Pre mijloc *de casa* mé (*P. S.*, 206).

Construcţia este atît veche, cît şi populară.

— O altă trăsătură specifică limbii vechi este apariția articolului posesiv-genitival *a, al*, după un substantiv articulat.

Cf. Vechiul *al nostru* om (C. *Pr.* 91).

Acest procedeu sintactic se întîlnește și la Eminescu:

Inima-i creștea de dorul
Al străinului frumos, I, 66.
Ajuns-a el (= Arald) la poala *a unui munte vechi.* I, 43.
E-amantul *a stelei* ce palidă trece... I, 471.
Colțunii *ai Juditei* răpiră pe-Olofern. I, 427.

— Infinitivul cu *de* este reluarea unei construcții arhaice:

Nimeni *de-a plînge* n-are, I, 61.
Cf. Stătu nărodul *de a ducere*[1] darure (P.O., Exodul 36, ap. Dens., HRL, II, 236).

Un arhaism sintactic[2] apare și în:

Tu-ți arzi ochii și frumsețea...
Dulce noaptea lor se stinge (I, 416).
Cf. În ce chip nu s-a pleca cătră Dumnedzău și să va cuceri *biet sufletul* mieu? (Dosoftei, Ps. 61).

— Suprimarea adverbului de negație *nu*, atunci cînd în frază există o altă particulă de negație, construcție frecventă la Eminescu:

Nici se uită îndărăpt,
Nici privește înainte. I, 30.
Tu-ți arzi ochii și frumsețea
Și *nici știi* ce pierde lumea. I, 83.
Și poate că *nici este* loc
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt amor. I, 185.

constituie o particularitate a limbii vechi:

Cf. Nimě să bage vinь nou ꙟ foale vechi, C. *T.* 72^{r}_{10}.

Superlativul în limba veche era uneori redat prin adverbul *mult* (cf. *multu milostiv.* P. S. LXXXV, 5, 15, ap. Dens., HLR II, 168). Această formă de superlativ[3] apare și la Eminescu:

Mult bogat ai fost odată, *mult* rămas-ai tu *sărac.* I, 131.

— Cîteva fapte de topică sînt, de asemenea, concludente pentru influența exercitată de limba veche asupra lui Eminescu:

Alungat-o-ai pe dînsa ca departe de părinți
...Ea să nasc-un pui de prinț, I, 83.

1 În P.O 301,22, *de aducere.*

2 Asupra căruia a atras atenția L. Gáldi, S t i l u l ..., p. 153.

3 Procedeul e întrebuințat și mai de curînd de unii scriitori arhaizanți (cf. Ajuns în adînci bătrînețe, m u l t b o g a t și singur (bunicul) își chemase nepotul... Matei Caragiale, C r a i i d e C u r t e V e c h e, ed. Perpessicius, p. 110). Formarea superlativului cu m u l t este cunoscută graiului muntenesc. Destul de frecvent apare în vorbirea familiară, de ex. în Buzău și Ialomița: m u l t e mîndru și bălai.

— În textele vechi pronumele *o* era așezat de obicei înaintea formei perifrastice a perfectului:

După ce *o am oblicit mi-o au trimes* (CC_2, 9, ap. Dens. HLR, II, 414).

Și la Eminescu întîlnim construcții asemănătoare:

Mi-ai da drept chiar dacă pana de mult *o aș fi rupt*. (II, 261)

Izvorîtă din dragostea sa pentru limba veche, utilizarea cuvintelor specifice unor faze mai vechi nu poate surprinde. Dealtfel, Eminescu a declarat: „netăgăduită este însă valoarea lor (a cărților vechi) stilistică și lexicală, ... lexicală, prin mulțimea de cuvinte originale, pe care scriitorii bisericești și laici, siliți să recurgă la proprii mijloace, le întrebuințează în compunerile lor“ [1].

Într-adevăr, lexicul atît de variat al poeziilor lui Eminescu conține o serie de cuvinte dispărute, aproape dispărute sau cu înțelesuri învechite.

Adevăr apare cu sensul adverbului *adevărat*, ca în limba veche:

Oare ochii ei o mint
Sau aievea-i, *adevăru-i*? I, 103.
Cf. *Adevăru* și noi oameni sîntem și am putut și greși. Noul Testament 1648 (ap. D.A. s.v. *adevăr*).

O expresie specifică limbii vechi este *cu asupra (de)* cu sensul de „(a lua) mai mult“ (decît era de așteptat), „peste măsură“; de aici „a lua cu asupră“ cu sensul de „ a lua camătă, dobîndă“.

Cf. Pentr-aceaia șerbul tău ... ține (= județele tale) pentru că *ia cu asupră* plată din mila ta. Dosoftei, Ps. 59.

Repusă în circulație de Eminescu

... Cînd mi-ntinzi o gură
Fericit mă simt atuncea *cu asupră de măsură*, I, 82.

expresia cu *asupra de* se întîlnește și la alți scriitori, de ex. la St. O. Iosif:

Duce-vă-ți pe loc de-i spuneți
Să le-aducă băutură
Și-i plătesc eu cît o face *cu asupra de măsură*.
(St. O. Iosif, *Poezii*, 1901—1902, 63.)

Armie apare la Eminescu pentru *armată*. Acest cuvînt a pătruns de două ori în limba română: în secolul al XVII-lea, de ex. la M. Costin, e de proveniență polonă (<pol. *armia*). cf. Au trecut toată *armia* Moscului peste apa Vorscla ... Costin, *Let.* II, 67/6 (D.A., s.v. *armie*), iar la începutul secolului al XIX-lea , termenul e împrumutat din rusă (< rus. *armija*). La Eminescu *armie* este probabil un arhaism:

Și în urma lor se-ntinde falnic *armia* română. I, 301.
Armii grele de furnici. I, 100.

1 Scrieri, 1905, p. 293 —294.

Caraul(ă) are înțelesul „sentinelă" în limba veche. Cf. *caraulul* Turcilor . . . au fugit de-asupra dealului unde le era ordin. Stolnicul Dumitrache, 422, ap. D.A. s.v. *caraul*. Cu același înțeles îl întîlnim și la Eminescu (în D.E. nu este înregistrat):

Sub ferești în veci închise noaptea îmblă *caraul*
Recitind în amintire al poemurilor sul. II, 256 [1].

(A) cerși are în textele vechi sensul *(a) cere*: Cu multă rugăciune *cerșut-am* de la Sfințiea-lui. Coresi, *E.*, VII /8, ap. D.A. s.v. *cere*. La fel la Eminescu:

Au venit și-n țara noastră *de-au cerșut* pămînt și apă, II, 308.

A certa în limba veche avea semnificația „a pedepsi". Din sensul din latină de „a trage pe cineva la răspundere" s-a dezvoltat înțelesul de „a pedepsi", pedeapsa exprimîndu-se prin prepoziția *cu*. Cf. Atunce judecătorul îl va certa cu bani sau cu dobitoc. Pravila de la Tîrgoviște (ap. D.A). Acest sens învechit apare și la Eminescu:

Dar acu vei vré cu oaste și resboiu ca *să ne cerți*. II, 299.

Cu un sens înrudit în limba populară mai nouă: Și *certase* dumnezeu în acel an cu o secetă atît de groaznică . . . (Sandu-Aldea, *În urma plugului*, București, 115), (ap. D.A.)

Crug este un termen des întîlnit în textele vechi, unde are sensul de „cerc, orbită, firmament" (El *cruguri* va strica, *B.* 379) (D.A. s.v. *crug*). La fel la Eminescu (neînregistrat în D.E.):

Și mii de lumi în juru-i fug
Pe-a clipei val de-a-nnotul,
Pîn' piere cel din urmă *crug*
Se-ntunecă cu totul. II, 410.

Crug există și în producțiile populare ca element savant, introdus prin influența literaturii astrologice și a calendarului bisericesc:

Și-nainte ne-a mînat
Pre *crugul* cerului,
Pre semnele pămîntului,
(G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, 163)

sau în opera lui Conachi, și Heliade[2].

Ferice reproduce lat. *felicem* cu sensul „fericit": *Ferice* bărbat ce teame-se de Domnul, Coresi, *Ps.*, 317 (ap. D.A, s.v. *ferice*). Păstrat în limba comună numai în expresia „ferice de", apare în formația lui primitivă la Eminescu:

(Alecsandri) vecinic tînăr și *ferice*, I, 32.
De-om fi *ferice* și cuminți
Vom fi voioși și teferi, II, 381.
Ferice-mi pare acela, pe sine care-i domn. II, 197.

1 Caraul apare și la unii scriitori contemporani: Tocălie s-a legat că face de caraulă. (Galaction, Opere, I, p. 269).
2 v. P. Cornea op. cit., p. 280.

Fiastru este un termen de origine latină (<*filiaster*) cu sensul „fiu vitreg". La Eminescu:

Nu-ţi mai scurge ochii tineri, dulcii cerului *fiaştri*,
Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaştri. I, 82.
Cf. Tocmai ca înşişi pre feciorii lor, aşia să se nevoiască cu toată puterea şi nevoinţa a creaşte pre feciorii *fiaştri*. Ms. (a. 1685), ap. GCR I, 278.

Herb este un termen de origine polonă (<*herb*) cu sensul „stemă". Cf. Stihuri la luminatul *gherb* a ţării Moldovei Dosoftei, *V. S.* (titlu, verso), ap. D.A. s.v. *herb*. La Eminescu:

Lună, soare şi luceferi
El (= codru) le poartă-n a lui *herb*, II, 8.

Împistrat „zugrăvit, împestriţat" apare atît în limba veche: Cf. Vai de voi cărtulari... că vă semănaţi mormintelor *ѧmpistrite*. C. *T*. 50^{v}_{22}, cît şi în limba populară: Am o botă *împistrată* şi în pod svîrlită? (= păpuşoiul). Gorovei, C. 277 (D.A. s.v. *împistri*), aşa că nu se poate preciza de unde l-a cunoscut Eminescu:

Alungat-o-ai pe dînsa, ca departe de părinţi
În coliba *împistrată* ea să nasc-un pui de prinţ. I, 83.

Limbă în textele vechi avea şi sensul de „popor" (în special „popor păgîn"): Ierusalimul fi-va călcat de *limbi* pînă se vor sfîrşi vremea *limbilor*, C. *T*. 169^{v}_{18}, accepţie pe care o întîlnim şi la Eminescu:

Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vreo *limbă*,
Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie şi-o schimbă. I, 142.

Mai (adv.) avea în limba veche sensul de „mai mult". Cf. *Mai* vruiu se leapădu-me în casa Dzeului meu, decît se viu în fsatele păcătoşilor, *P. S.* LXXXIII, 11, ap. HLR 172. La fel la Eminescu:

Şi moartea n-o plîng ci *mai* fericesc
O rază fugită din haos lumesc. I, 38.

Mişel în textele vechi avea sensul de „sărac", de la care a derivat înţelesul „nemernic, nenorocit" care apare şi la Eminescu:

Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în *mişei*. I, 151.
Eu am numai dorinţa pustie şi *mişea*
Ca să-mi petrec. I, 262.

(Forma *mişea* nu este înregistrată în D. E.)

Cf. *Ū mişel* era nūmele-i Lazar če zâčĕ... cu puroi şi jeluiѧ să se sature deѧ fărîme, C. *T*. 197^{v}_{11}.

Schiptru este forma veche a lui *sceptru*. Cf. Şi de acolo au luat Ştefan Vodă *schiptrul* ţării Moldovei. (Ureche, ap. TDRG s.v. *schiptru*), care ne întîmpină şi la Eminescu:

Ţapăn, drept, cu *schiptru*-n mînă, şede-n perine de puf. I, 185.

(A) spăşi este vechi. (Cf. Adecă meserul kiemă şi Domnul auzi elu, şi de toată scărbia lui *spăşi* elu. *P. S.* 59/10, dar apare şi în limba contemporană[1] ca variantă a lui *a ispăşi*). La Eminescu:

> *Spăşi-voiu* visul de lumină
> Tinzîndu-mi dreapta în deşert. II, 112.
> Lepădînd viaţa lumii
> Vei *spăşi* greşeala mumii. I, 102.

Stihie „element" este înregistrat şi azi în limba poeziei, unde se pare că a pătruns prin Eminescu:

> *Stihii* a lumei patru
> Străbateţi voi pămîntul. I, 94.
> Cf. Din patru aceste *stihii* se-au făcut văzuta această lume, den foc, den aer den apă, den pămînt. *Apostol*, 1683, ap. GCR I 260.

Stihie se întîlneşte şi în producţii populare, unde e de origine cărturărească:

> (Dumnezeu) a zidit
> Pe strămoşul nostru Adam . . .
> Cu toate *stihiile* trupului
> Osebit de ale sufletului.
> (Teodorescu, *Poezii populare române*, Buc., 1885, 157.)

Eminescu a preluat din limba veche şi procedee de formare a cuvintelor cu ajutorul sufixelor:

-ime era un sufix frecvent în limba secolului al XVI-lea şi apare de ex. în *greime, răime, iuţime, necurăţime, tărime* (cf. HLR II, 327—8). Eminescu utilizează colectivul *omenime*:

(Zeul) el este-al *omenimei* izvor de mîntuire, I, 8; la fel *-ătate* (v. în HLR II, 317), pe care Eminescu îl utilizează în *păgînătate*:

> Peste-un ceas *păgînătatea* e ca pleava vînturată. I, 45.

(A) tinde este o formă neprefixată, în raport cu *a întinde*:

> Salut fantasma-ţi de lumină
> *Tinzîndu*-mi dreapta în deşert. II, 109.
> Pornind luceafărul zbura
> *Tinzînd* a lui aripe. II, 434.
> Cf. Cîn[d] va vedea pe popa iară *tinzîndu-ş* mîna şi atingîndu-se de sfînta pîine (Coresi, L. $37^{v}{}_{1}$).

* * *

Din materialul examinat rezultă că Eminescu a cercetat cu atenţie vechea limbă românească, din care a preluat cuvinte, fonetisme şi procedee de exprimare.

Trebuie să ţinem seama, desigur, că, deşi utilizarea unor forme arhaice ar fi contribuit la realizarea atmosferei de epocă, Eminescu nu le-a reţinut

1 cf: Dar ce ţi s-a întîmplat de eşti aşa de **spăşit**? Cezar Petrescu, 1907, I, 78.

în textul definitiv, așa încît unele dintre formele arhaice discutate nu apar decît în variante (de ex. *inemă, mânule*), dar acestea sînt, în general, puțin numeroase față de arhaismele din formele definitive ale poeziilor; astfel, este semnificativ că, de ex. *sor*, care apare numai într-o variantă, este utilizat în proză [1]. Alteori arhaismele nu apar decît în forma definitivă a poeziei, de ex.: „S-a fost deschis o poartă".

Desigur, arhaismele au acoperit uneori necesități de ordin tehnic [2], cf. formele în *-e*, *-ure* (la pl.) care prezintă avantajul de a avea o silabă în plus față de corespondentele din limba de astăzi în *-i*, *uri*; (*adînce*, față de *adînci*), formele sincopate (*frumsețe, dărmăture*) au în schimb o silabă în minus; forme ca *ceriu, pînditoriu, văzum* sînt cerute de rimă (*ceriu* rimează cu *ieri*, *pînditoriu* cu *bujori*, *trecătoriu* cu *învelitori*, *văzum* cu *cum* etc.).[3]

Există însă o serie de fapte gramaticale și lexicale a căror prezență în poeziile lui Eminescu nu poate fi motivată prin cerințele tehnice ale versului și nici printr-o necesitate de arhaizare „exterioară", exclusiv pentru zugrăvirea unor epoci de mult apuse. Eminescu a satisfăcut exigențele formei poetice apelînd la cuvinte și expresii a căror existență este dovedită. Astfel, ce l-ar fi putut determina pe poet să întrebuințeze *a cerși* cu sensul *a cere*, *a certa* cu sensul *a pedepsi*, *limbă* cu sensul *popor*, decît interesul său pentru limba veche?

Cîteva fapte de morfologie sînt probante în același sens. Astfel, forma *mânule* are exact același număr de silabe ca *mîinile*. Cum *mânule* nu apare la final de vers, ca să se presupună că a fost impus de rimă, se poate trage concluzia că Eminescu a întrebuințat înadins forma veche în locul celei noi.

De asemenea, formele: *îmblă, împle, pre, preste* nu-și găsesc altă justificare decît intenția lui Eminescu de a repune în circulație formele vechi.

Pentru a se aprecia rolul arhaismelor în opera eminesciană, trebuie să se țină seama de concepția poetului despre limba literară. Pentru el limba română era o unitate desăvîrșită, fără limite în timp și în spațiu; de aceea, el „amestecă" limba comună cu limba veche și cu cea populară, toate faptele aparținînd aceleiași limbi, limba întregului popor, limba de totdeauna.

Culegîndu-și material din limba veche și din limba populară, adăugînd un număr de neologisme, Eminescu a ajuns la ideea unității limbii literare. Avînd în vedere acestea, nu par surprinzătoare îmbinările de cuvinte vechi cu neologisme: *cadență molcomă, să te-aib companion* (de crailîc), *strigare iregulară, frumsețe eternă*, ceea ce determină remarca lui T. Arghezi: „Ați observat ce noutăți splendide a scos Eminescu din aliajul unic de vechime și noutate turnat în poeziile lui"? [4] Cea mai bună dovadă despre lipsa de prejudecată a lui Eminescu în astfel de cazuri este aplicarea unui procedeu vechi unui neologism: *mister* capătă pluralul *misterure*.

Arhaismele întîlnite în opera lui Eminescu dovedesc deci că poetul socotea limba veche un nesecat izvor în făurirea limbii noastre „dulce ca un fagure de miere".

1 Proză literară, ed. E. Simion și Fl. Șuteu, 1964, p. 79 (v. și DE s.v. soră).
2 v. Gh. Tohăneanu, op. cit., p. 155.
3 O analiză temeinică asupra acestui aspect a întreprins Gh. Tohăneanu, în Studii de limbă literară și filologie I, p. 205 ș.u.
4 „Luceafărul, 1 XII, 58, p. 10—11, ap. Gh. Bulgăr, Problemele limbii literare, Buc., 1966, p. 225.

ANEXĂ I

00017 ADA/PA/ 1. 2. 3. 4.

S, I 1PLU BURE. TELE DE OT, ET6, PUSE-L6 1TRU O* TRESTI:E,———E*L6, GRA/I : 3*LA/SAT, I I SA' VEDEM6 DE VA VENI 107R.21 .00001

00018 ADAU*G.E 1. 2. 3. 4.

1 C.E MA/SURA/ VET, I MA/SURA, MA/SURA-SE-VA VOAO* S, I SE VA———VOAO*C.E. AU*ZIT, I; C. INE AMU SA' AR9 AVE., 075V.22 .00001

00019 ADEVA'R6 1. 2. 3. 4.

'./...OMISSIS.../ *ZISE DOMNU*L : 3*——— GRA/ESC6 VOAO* CA' TOATE GRES,ALELE VA ERTA FI :I'UL O*MENESC6 S, I 074R.05 00001
TREMURA, S, TI7 CA' FU* DI 1SA. *VINE S,I CA'ZU CA'TRA/E*L6 S,I SPU*SE LU*I TOT6———. *E*L6 ZISE EI: 3*FI:E, 078V.13 .0002
. *——— GRA/ESC6 VOAO*, MAI I'US,OR6 VA FI *SODOMULUI S,I *GOMORULUI LA ZIO*A JU*DECATEEI DECA'T6 C.ETA'T, I:EI 080R.05 .00003
'. *S,I GRA/I LO*R :3*——— GRA/ESC6 VOAO* CA' SA'NT6 U*NI: I DE STAUC.IC.E. C.E N-AU A GUSTA DE MOARTE PA/NA/ 087R.16 .00004
CA' A LU *HRISTOS 7STE. *——— GRA/ESC6 VOAO* :3 *NU*-S, 6 VA PI:7RDE PLATA LUI'. /....OMISSIS.../ *ZISE DONMUL6 : 3 089V.16 .00005
. *———GRA/E*SC6 VOAO* : *C.INE NU* VA PRI:IMI 1PA'RA/T,I: LU* DU*MNEZEU* CA COCONI:I, N-AU* A VENI 1TRU* 7'. 091R.10 .00006
'. *RA'SPU*NSE *ISUS, ZISE:3*——— GRA/ESC6 VOAO* : NIME. Nu 7SIE C.INE AU* LA'SAT6 CASA SAU FRAT,U:II SAU 092R.11 .00007
E*I ME.RSERA/, GRA/IRA/ LU*I:3 1VA'I, A/TOARE, S, TIM6 CA' ——— ES,TI S,I NU GRIJES,TI DE NIME. , NEC. AMU 096V.14 .00008
ES,TI S,I NU GRIJES, TI DE NIME., NEC. AMU CAUT,I SPRE FE.I, E DE OAMNEI C.E.———CALE. LU DU*MNEZEU* 1VETI. 096V.17 .00009
', ÎS,I ZISE LUI CA'RTULARI'UL :3 *BINE, 1VA'T,A/TOARE, ——— ZIC, I CA' U*NUL6 7STE S,I NU E ALTU*L FA/RA/ EL6. 098R.04 .00010
.*S,I CHEMA/U*C.ENIC.I:I LUI, ZISE LO*R3:*——— GRA/ESC6 VOAO* CA'VA'FDUA AC.ASTA SA'RACA MAI MU*LT6 DE TOT,I 098V.15 .00011
UÎS,I. * ——— GRA/ESC6 VOAO*CA' N-ARE A TRE.C.E RU*DA AC.ASTA PA/NA/ AC.E.LE. TOATE VO*R FI' /...OMMISSIS.../. 100V.18 .00012
.* ——— FGRAE/ESC6 VOAO*: UÎNDE SE VA PROPOVEDUI *E*VANGHELI:E AC.ASTA 1 TOATA/LU*ME. S.I C.E FA'CU AC.ASTA 101V.12 .00013
DOISPRA/ZE.C.E S.I SEZURA/EI MA/NCA/ND6 ZISE *ISUS:3*——— GRA*ESC6 VOAO* CA' U*NUL6 DE1 VOI VA'NDUTU-M-AU, 102R.17 .00014
.' ÎS,I GRA/I LU*I *ISUS:3 * ——— GRA/ESC6 T, I:E CA' TU* ASTA/ZI 1 NOAPTE. AC.ASTA MAINTE PA/NA/ NU* VA FI 102V.23 .00015
PUT,INEL6 I'ARA/STAT'TURA/, GRA/IRA/LU *PA/TRU:3*———DINS, I:I ES,TI S,I AMU GALILEANIN6 ES.TI S,I CUVINTELE 105R.13 .00016
STA LA/NGA/ E*L6 CA' AS,A STRIGA/S,I RA'POSA/, ZISE:3*——— O*MUL6AC.ESTA FI:I'UL LU DU*MNEZEU* ERA'. 107V.03 .00017

0 0020 ADEVA/R6 1. 2. 3. 4

.Î——— GRA/ESC6 VOAO CA' DE ACMU* N-AM6 A BE. DE AC.EST6 RO*D6 DEVIT,A/ PA/NA/ 1 ZIO*A AC.E.7 CA'NDU O* VOI BE. 102V.12 .00001

RUMENO	VANGELO SECONDO S. MARCO	FREQ.	ALF. 0001
00001	A	000109	000011
00002	AVA/ND6	000003	008245
00003	AVVA	0000001	013239
00004	AVE.	000021	000457
00005	AVE.-VOÎR	000001	001405
00006	AVEM6	000001	006597
00007	AVE.RET,I	000001	012090
00008	AVET,I	000011	003182
00009	AVI:A8ARE.	000001	001581
00010	AVRAAM6	000001	011085
00011	AVU	000002	002420
00012	AVU*	000001	002430
00013	AVURA/	000002	004891
00014	AVU*T, I:E	000001	008847
00015	ADA/NCAT6	000001	002431
00016	ADA/PA	000001	008152
00017	ADA/PA/	000001	014741
00018	ADAU*G.E	000001	002847
00019	ADEVA'R6	000017	002179
00020	ADEVA/R6	000001	012978
00021	ADEVERIT6	000001	010398
00022	ADEV6R6	000002	006514
00023	ADECA/	000009	000028
00024	ADOARME	000001	002895
00025	ADU	000001	000896
00026	ADU*CA/	000001	004791
00027	ADUCA/	000001	010005
00028	ADUC.E	000001	005392
00029	ADUC.E.	000001	000664
00030	ADUC.ET, I	000002	007639
00031	ADUC.ET,I-MI	000001	010794
00032	ADUNA	000001	012198
00033	ADUNA/	000004	002023
00034	ADU*NARA/	000001	008411
00035	ADUNARA/	000002	005443
00036	ADU*NARA/-SE	000001	004844
00037	ADUNARA/-SE	000001	000970
00038	ADU*NA/-SE	000001	003637
00039	ADUNATA/	000001	000675
00040	ADU*NE	000001	001842
00041	ADU*RMIT,I	000001	012399
00042	ADURMII,I	000002	013273
00043	ADU*SE	000001	004804
00044	ADU*SERA/	000002	008624
00045	ADUSERA/	000005	006138
00046	ADU*S,6	0000001	007563
00047	AJU*TA/	000001	007715
00048	AJUTA/	000001	007755
00049	AJU*TA/-LE	000001	015381
00050	AZIMITELE	000001	012405

VANGELO SET. 00001

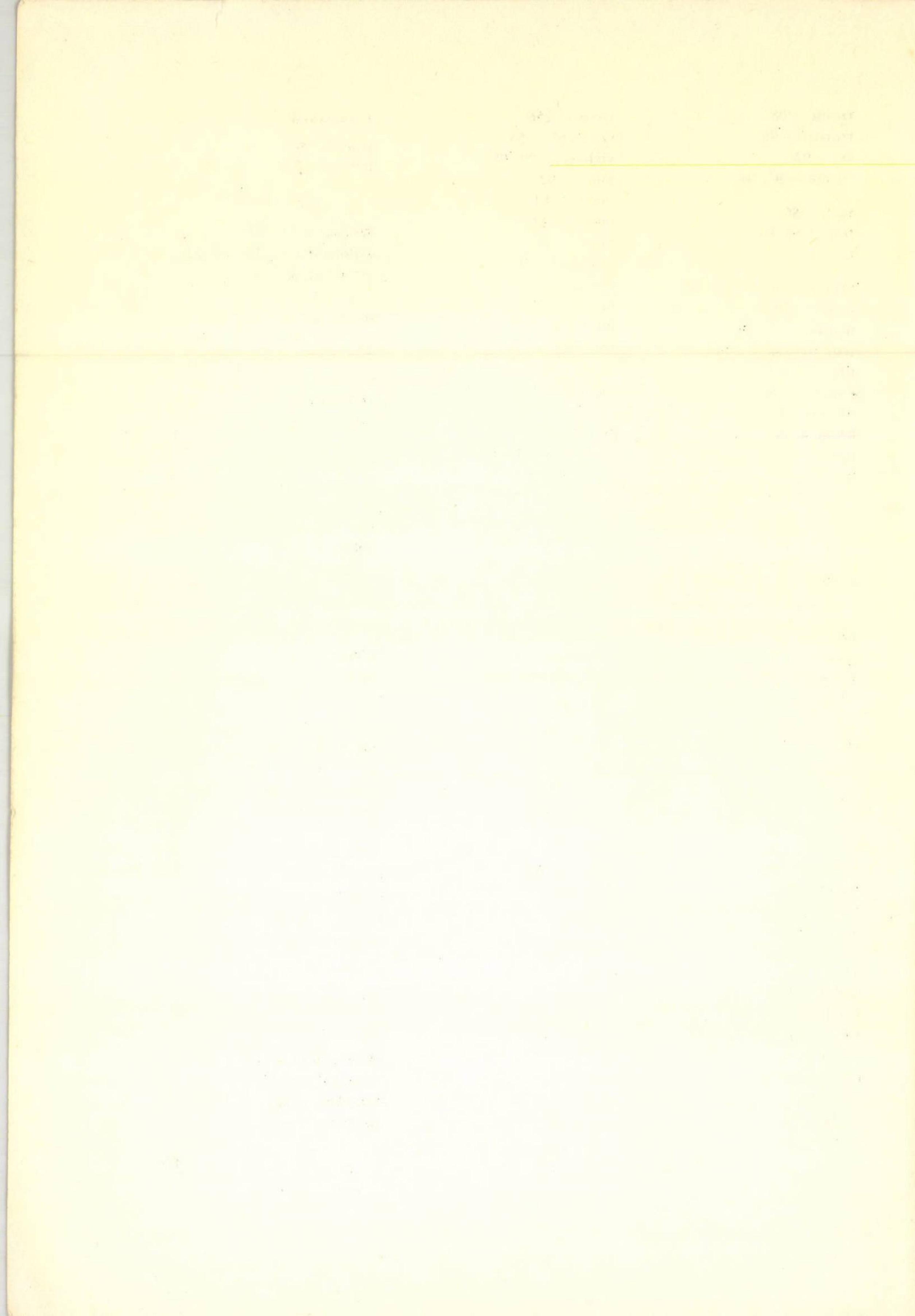
	FREQ.	TOTALE	FORMA	CODICE	N. FOR.
00001	01040	0001040	S,I	02029	00001
00002	00311	0001351	DE	00545	00002
00003	00274	0001625	1	02541	00003
00004	00232	0001857	SA'	01923	00004
00005	00186	0002043	C.E	00952	00005
00006	00159	0002202	SE	01992	00006
00007	00129	0002331	ISUS	00850	00007
00008	00125	0002456	EL6	00703	00008
00009	00121	0002577	CU	01050	00009
	00121	0002698	LO*R	01191	00010
00010	00113	0002811	CA'	00864	00011
00011	00112	0002923	E*L6	00704	00012
00012	00111	0003034	GRA/I	00493	00013
00013	00109	0003143	A	00001	00014
00014	00108	0003251	LU*I	01208	00015
00015	00107	0003358	LUI	01207	00016
00016	00098	0003456	NU	01491	00017
00017	00090	0003546	ZISE	00784	00018
00018	00085	0003631	NU*	01492	00019
00019	00084	0003715	AC.E.7	00078	00020
	00084	0003799	VA	00286	00021
00020	00083	0003882	DE1	00594	00022
00021	00073	0003955	AMU	00116	00023
	00073	0004028	PRE	01741	00024
	00073	0004101	7STE	02537	00025
00022	00069	0004170	LU	01194	00026
00023	00068	00004238	LA	01123	00027
00024	00060	0004298	EI	00689	00028
00025	00058	0004356	VRE.M7	00446	00029
00026	00047	0004403	CA'TRA/	00933	00030
00027	00045	0004448	FI	02457	00031
	00045	0004493	MAI	01232	00032
00028	00044	0004537	E*RA	00706	00033
00029	00041	0004574	VOI	00424	00034
00030	00040	0004618	E*	00683	00035
00031	00039	0004657	GRA/IRA/	00499	00036
00032	00038	0004695	E*I	00690	00037
00033	00036	0004731	C.INE	00994	00038
00034	00035	0004766	CA'ND6	00888	00039
	00035	0004801	U*C.ENIC.I:I	02354	00040
	00035	0004836	VINE	00396	00041
00035	00034	0004870	DU*MNEZEU	00655	00042
	00034	0004904	VOAO*	00420	00043
00036	00033	0004937	ERA	00705	00044
	00033	0004970	ITRU	02698	00045
00037	00032	0005002	MARE	01271	00046
	00032	0005034	MINE	01347	00047
00038	00030	0005064	E	00682	00048
	00030	0005094	7	02531	00049
00039	00028	0005122	AC.ASTA	00058	00050

TOT. PAG. 005122

INDICE

A. Autori

B. Cuvinte

ABREVIERI

A A. R. = Analele Academiei Române, Bucureşti.
adj. = adjectiv
adv. = adverb
Alecsandri, *P.p.* = **V. Alecsandri**, *Poesii populare ale Românilor*, Buc. 1866
Anon. Car. = *Anonymus Caransebiensis* în Tinerimea română, noua serie, vol. I, fasc. III.
art. = articol
art. cit. = articolul citat.
B. = *Biblia de la Bucureşti* (1688).
bg. = bulgară.
I. Bianu, D.r. = **I. Bianu**, *Documente româneşti*, Buc. 1907.
B. L. = *Bulletin linguistique*, Bucureşti-Paris, 1933—1948.
Boceanu. I. Gl. = **Boceanu, Ion**, *Glosar de cuvinte din judeţul Mehedinţi*, Analele Ac. Române, 35, 1913.
D. Bogdan, Gl. = **D. Bogdan**, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Buc. 1946.
B. R. V. = **Bianu Ion — Nerva Hodoş, Dan Simionescu**, *Bibliografia românească veche* I—IV, 1903—1944.
Buc. = Bucureşti
Candrea, P. S. = **I. A. Candrea**, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, I—II Buc. 1916.
St. Cantacuzino. *Însemnări* = **Stolnicul C. Cantacuzino**, *Însemnările de călătorie şi de studii la Constantinopol, Veneţia şi Padova* (1665—1669).
Cantemir, Hr. = **D. Cantemir**, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, publicat de Gr. G. Tocilescu, Buc. 1901.
Cantemir, *Ist.* — *Opera Principelui Demetriu Cantemir*, VI — *Istoria Ieroglifică*, Buc. 1883.
C. C_1 = **Coresi**, *Cazania*, 1564 (v. copia executată în 1902 de St. Nicolaescu după exemplarul de la Blaj, păstrat în Biblioteca Ac. R.S.R.).
C.C_2 = **Coresi**, *Cazania*, 1581
C. D. D. E. = **I. A. Candrea — Ov. Densusianu**, *Dicţionnaire étymologique de la lanque roumaine*, Buc. 1907—1914.
cf. = confer.
Cipariu, Analecte = **T. Cipariu**, *Crestomaţia* sau *Analecte literare*, Blaj, 1858.
C.I.L.R.L = *Contribuţii la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea*, Buc. I 1956, II. 1958, III. 1962.
C. l. = *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1956 ş.u.
C. M. = **Coresi**, *Molitvenic*, 1564 (ed. N. Hodoş, în *Prinos* lui D. A. Sturdza, Buc. 1903).

C.N.U.C.E. = *Centrul național universitar de calcul electronic* (Pisa).

C. Pr. = **Coresi**, *Praxiul* 1563 (ed. I. Bianu, *Lucrul Apostolesc*, Buc. 1930).

col. = coloana.

conj. = conjuncție

Cont. = *Contemporanul*, Săptămînal al Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Conv. lit. = *Convorbiri literare*, București, 1867—1940.

I. Coteanu și **I. Dănăilă**, *Introducere* = **I. Coteanu** și **I. Dănăilă**, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, Buc. 1970.

Coresi, L. = *Liturghierul lui Coresi* (ed. Al. Mareș, Buc. 1969).

Coresi, Ps. sl. rom = **Coresi**, *Psaltire slavo-română*, 1577 (ed. B. P. Hașdeu, Buc. 1881).

C. Td. = *Codicele Todorescu* publicat de N. Drăganu, *Două manuscripte vechi*: *Codicele Todorescu și Codicele* Marțian, Buc. 1914.

Crest. = *Crestomație romanică*, I—III Buc. 1962—1968.

C. T. = **Coresi**, *Tetraevanghelul* (ed. Florica Dimitrescu, Buc. 1963).

cuv. — cuvînt

C. V. = *Codicele Voronețean*, ed. I. G. Sbiera, Cernăuți, 1885.

D. A. = *Dicționarul limbii române* publicat de Academia română, Buc. 1904 ș.u.

D. E. = *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Buc. 1968.

D.E.A.F. = *Dictionnaire étymologique de l'ancien français*, Québec, Tübingen, Paris, 1971 sub direcția lui K. Baldinger în colaborare cu I.D. Gendron și G. Straka.

dem. — demonstrativ

Densusianu, H. L. R. = **Ov. Densusianu**, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1901—1938.

Densusianu, Ț. H. = **Ov. Densusianu**, *Graiul din Țara Hațegului*, Buc. 1915.

C. Dima-Drăgan, *Bibl.* = **C. Dima-Drăgan**, *Biblioteca unui umanist român. Constantin Cantacuzino Stolnicul*, Buc. 1967.

C. Dima—Drăgan, L. Bacâru, C. St. = **C. Dima-Drăgan, L. Bacâru**, *Constantin Cantacuzino, Stolnicul*, Buc. 1970.

D. H. = *Documente Hurmuzaki*, Ed. Ac.

L. Djamo-Diaconiță, *Lb. doc* = **L. Djamo-Diaconiță**, *Limba documentelor slavo-române emise din Țara Românească în sec. XIV—XV*, Buc., 1971.

D. L. R. = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, Buc. din 1965.

D. L. R. M. = *Dicționarul limbii române moderne*, Buc. 1958.

D. M. L. = document scris în Moldova.

Dosoftei, Ps. = **Dosoftei**, Mitropolitul Moldovei, *Psaltirea în versuri* (ed. I. Bianu, Buc. 1887).

Dosoftei, V. S. = **Dosoftei** Mitropolitul Moldovei, *Viața și petrecerea svinților*, Iași, 1682.

D. R. = *Dacoromania*, Cluj, Sibiu, 1920—1948.

N. Drăganu, Morf. = **N. Drăganu**, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, Buc. 1943.

O. Drimba, I libri = O. Drimba, *I libri publicati a Padova nella biblioteca dello Stolnic* (ms.), comunicare prezentată la *Convegno St. Cantacuzino*, Padova, mai 1969.

D. Ț. R. = Document scris în Țara Românească.

ebr. — ebraic

ed. = ediție

E. L. = *Evangheliarul de la Londra* (ms. 1574).

M. Eminescu, Scrieri = **M. Eminescu**, *Scrieri politice și literare*, I. Buc. 1905.

Ev. sl. rom. = *Evangheliarul slav-român de la Sibiu* (1551—1553) (ed. L. Demény, Buc. 1971).

ex. = exemplu, exemple.

expr. — expresie.

f. = feminin

fig. = figurat

Frîncu — Candrea, R. = **Frîncu T.** și **Candrea, G.** *Rotacismul la moți și istrieni*, Buc. 1886.

Galaction, *Opere* = **Gala Galaction,** *Opere*, Buc. 1949.

Gáldi, D. V. L. = Samuelis Klein, *Dictionarium valachico-latinum*, Budapest, 1944.

L. Gáldi, *Stilul* = **L. Gáldi,** *Stilul poetic al lui M. Eminescu*, București, 1964.

G. C. R. = M. Gaster, *Chrestomație română* I.—II Leipzig, Buc. 1891.

gr. = greacă

Gr. S. = *Grai și Suflet*, București, 1924—1937.

P. Guirand, *Les caractères* = **P. Guiraud,** *Les caractères statistique du vocabulaire, Paris*, 1954.

P. Guiraud, *Problèmes et méthodes* = **P. Guiraud,** *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, Dodrecht, Holland, 1959.

Hașdeu, C. B. = **B. P. Hașdeu,** *Cuvente den bătrîni*, I—II, Buc. 1878—1879.

H. E. M. = **B. Petriceicu-Hașdeu,** *Etymologicum magnum Romaniae* I—III, Buc., 1886—1893.

hot. — hotărît

Jarnik Bârseanu *Doine* = **Dr. I. Urban-Jarnik** și **A. Bârseanu,** *Doine și strigături din Ardeal*, Buc. 1885.

I. P. = *Învățătură de Paști* publ. de I. Bianu, în *Texte de limbă din sec. al XVI-lea*, III.

imperf. = imperfect.

N. Iorga, *Ist. lit.* = **N. Iorga,** *Istoria literaturii românești* I ed. a II-a, Buc. 1925—1933,

N. Iorga, S. B. D. = **N. Iorga** *Scrisori de boieri, Scrisori de domni*, Vălenii de munte, 1925·

N. Iorga, O. = **N. Iorga,** *Operele lui C. Cantacuzino*, Buc. 1901.

inf. = infinitiv.

Inf. Buc. = *Informația Bucureștiului.*

interj. = *interjecție*

invar. — *invariabil*

intranz = intranzitiv

I. L. = *Îndreptarea legii* (1652).

IST. Ț. R. = **C. Cantacuzino** — *Istoria Țării românești* (ed. N. Cartojan și Dan Simonescu, Craiova, 1944).

înt. = întărire

Lang. = *Language*. Journal of the Linguistic Society of America, Baltimore, 1925 ș.u.

L. B. = *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistriza (Transylvania)*, publiées par A. Rosetti, Buc. 1926.

lat. = latin

Lexic regional = *Lexic regional*, I. Buc., I, 1960 II, 1967.

L. L. = *Limbă și literatură*, Buc. 1955 ș.u.

loc. — locuțiune

loc. cit. = locul citat

L. R. = *Limba română*, Buc. 1952 ș.u.

Luc. = *Luceafărul*, Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România.

lucr. cit = lucrarea citată.
m. = masculin
magh. = maghiar
Mat. dialect. = *Materiale și cercetări dialectale*, I. București, 1960.
m. m. ca perf. = mai mult ca perfectul
W. Meyer–Lübke, Gr. = W. Meyer–Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, 4 volume, Leipzig, 1890–1902.
ms. = manuscris
n. = *neutru*
n. pr. = *nume propriu*
nr. = numeral
nehot. – nehotărît
N. T. = *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648.
nen. – nenumărat(e)
Nyrop, *Gr. Hist.* = K. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*, 6 vol. ed. I 1899–1930.
Omagiu Iordan = *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958.
Omagiu Rosetti = *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965.
R. Ortiz, N. Cartojan,, St. C. = Ortiz Ramiro și N. Cartojan, *Un grande erudito romeno a Padova: lo „Stolnic Constantin Cantacuzino"*, Buc. 1943.
R. Ortiz, *St. cult* = R. Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, Buc. 1916.
op. cit = opus citatum – lucrarea citată
p. = pagina, paginile.
perf. simplu = perfectul simplu.
pers. = persoana, personal
P. H. = Psaltirea Hurmuzaki (ms. sec. al XVI-lea).
pl. = plural
P. O. = *Palia de la Orăștie*, 1581 (ed. V. Ilea, Buc. 1968).
pol. = polonă.
pos. = posesiv
Prav. = *Carte românească de învățătură* – Iași, 1646.
Pr. Rit. = *Pravila Ritonului Lucaci* (ed. I. Rizescu, Buc. 1971)
prep. = prepoziție
prez. = prezent
pron. = pronume
ps. = psalm.
Ps. Vor. = *Psaltirea Voronețeană* (ed. G. Gălușcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle a.S. 1913).
S. Pușcariu, *Études*, = S. Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj, 1937.
Pușcariu, L. R. = S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București 1940.
r (la umărul unei cifre) = recto
refl. = reflexiv
Rom. lit. = *România literară*, Săptămînal de literatură și artă.
Al. Rosetti, I. L. R. = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Buc. 1968.
Al. Rosetti, *Mélanges* = Al. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, București, 1947.

R o s e t t i, Cazacu, Onu, *ILRL* = **Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu,** *Istoria limbii române literare,* I_2, Buc. 1971.

L u c i a R o s e t t i, C. Stud. = **L u c i a R o s e t t i** *Constantin Cantacuzino, studente romeno a Padova.* în *Quaderni per la Storia dell' Universita di Padova,* I, 1968.

R. R. L. = *Revue Roumaine de linguistique, din 1964.*

R. L. i. R. = *Revue de Linguistique Romane,* Paris din 1927.

R S = Romanoslavica, Buc. 1958 ş.u.

M. **R u f f i n i,** Infl. it. = **M. R u f f i n i,** *L'influenza italiana* in *Valacchia nell'epoca di C. Vodă Brîncoveanu* (1688–1714), Milano [1935].

r u s = rusesc

D. R u s s o *St. ist. gr. rom.* = **D. R u s s o,** *Studii istorice greco-române,* Buc. 1939.

s. = substantiv

S = *Scriptura Domnului Hristos* . . . publicată de I. Bianu în *Texte de limbă din sec. al XVI-lea,* III.

S ă p t. = *Săptămîna* (*serie nouă*), Revistă editată de Comitetul pentru Cultură şi Educaţie socialistă a Municipiului Bucureşti.

S c. = *Scînteia,* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

S. C. L. = *Studii şi cercetări lingvistice* Buc. 1950 ş.u.

S C ş t. (— Iaşi) = *Studii şi cercetări ştiinţifice,* Iaşi, 1950–1964.

S c r i b a n, D. = Scriban, August, *Dicţionarul limbii româneşti,* Iaşi, 1939.

s c r. = sîrbocroată.

s e c. = secolul.

s g. = singular.

s l. = slav.

S L L F = *Studii de limbă literară şi filologie,* Buc. din 1969.

S M F C = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română,* Buc. I, 1959, II, 1960, III, 1962, IV, 1967 V, 1969

s. v. = sub voce

L. Ş ă i n e a n u, I. O. = **L a z ă r Ş ă i n e a n u,** *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române,* Buc. 1900.

S e z. = *Şezătoarea* (Fălticeni) 1892 ş.u.

Ş i n c a i H r. = **G h. Ş i n c a i,** *Hronica românilor* . . . Iaşi, 1853–1854.

T. = *Cartea de cîntece* (psalmi), Oradea Mare sau Cluj, 1570–1573 (ed. Sztripszky Hiador şi Alexics György, Szegedi Gergely eneheskönyve XVI századbeli roman forditasban Budapest, 1911).

T B. = *Texte bogomilice* (în CB II).

t c. = turcă.

T C L P = *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 1931 ş.u.

T D R G = *H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wőrterbuch,* Buc. 1903–1925.

T M = *Texte măhăcene* (în CB II)

t r a n z. = tranzitiv.

u c r. = ucraineană.

U r e c h e, Let. = **G r i g o r e U r e c h e,** *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă* (ed. C. Giurescu, Buc. 1916).

v (la umărul unei cifre) = verso.

v = vezi

Varlaam, *C.* = **Mitropolitul Varlaam,** *Carte românească de învățătură*, (ed. J. Byck Buc. 1943).

vb. = verb.

Viciu, Gl. = **Al. Viciu,** *Glosar de cuvinte dialectale* . . . Buc. 1906.

v. sl. = veche slavă.

Z. Rom. Phil = *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle, Tübingen, 1877 ș.u.

Alte semne grafice

> = a devenit

< = derivă din

SUMAR

Coli tipo 17. Tiraj 3500+120 ex. broşate

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/939 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti
Republica Socialistă România

ERATĂ

pagina	*rîndul*	*în loc de*	*se va citi*
33	8 de jos	Llorach;	Llorach în
75	5 de sus	весѣрєц	весѣрⷱ҇є
108	4 de sus	a = a	а = a
108	20 de sus col. 2	= y	ү = y
113 și 118	23 de sus și 17 de jos	se	sъ
115 și 116	17 de jos 21 de jos	Constantinopoli	Constan(ti)nopoli
264	20 de sus	vremea	vrĕmѧ
283	8 de jos	Dicționnaire étymologique de la lanque roumaine	Dicționarul etimologic al limbii române

Lei 12,10